

**1950' DEN GÜNÜMÜZE PARLAMENTO
DIŞI MUHALEFET AÇISINDAN
TÜRKİYE'DE AYDINLAR**

Ahmet KARADAĞ

116963

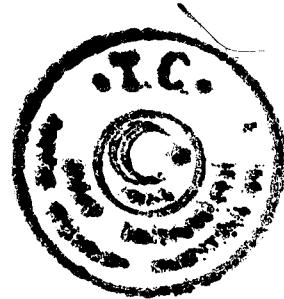
116963

T.C. YATIRIM MENKUL DEĞERLER A.Ş.

**İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönergesi'nin Kamu
Yönetimi Anabilim Dalı İçin Öngördüğü**

DOKTORA TEZİ

(Malatya, Eylül 2002)

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. S. Kemal KARTAL (Danışman)

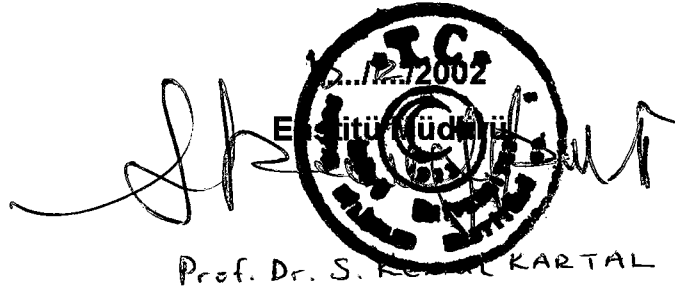
Üye: Yard. Doç. Dr. Muharrem GÜNEŞ

Üye: Yard. Doç. Dr. Yusuf KARAKILÇIK

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. S. Kemal KARTAL

ONUR SÖZÜ

Doktora tezi olarak sunduğum "1950'den Günümüze Parlamento Dışı Muhalefet Açısından Türkiye'de Aydınlar" başlıklı çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Ahmet KARADAĞ

02.09.2002

ÖNSÖZ

İlk olarak 1968 öğrenci hareketleriyle dünyanın gündemine gelen parlamento dışı muhalefet, giderek önem kazanıyor.

Çağdaş demokrasilerde siyasetin iki önemli unsuru iktidar ve muhalefettir. Muhalefetin olmadığı bir sistem demokrasi değildir. Demokrasilerde zaman zaman iktidarların geniş tabanlı koalisyonlara dayandığı dönemlerde, muhalefet işlevsiz hale gelebilmektedir. Japonya'da II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden 1970 yılına kadarki dönem ile Meksika'da 1937'de Meksika Devrim Partisi'nin iktidara gelişiyle başlayan dönem böyle dönemler olarak bilinmektedir.

Bu gibi durumlarda, iktidarın, mevcut demokrasiyi çoğunlukçuluğa dönüştürmesini engelleyecek olan parlamento dışı muhalefet odaklarıdır.

Parlamento dışı muhalefeti öne çıkaran diğer bir neden küreselleşmedir. 1990'lı yılların popüler kavramı olan küreselleşmeyle birlikte, artık soyut yurttaşı ve atomistik bireyi temel alan ve siyaseti sadece partiler aracılığıyla temsil düzeneğine indirgemiş, geleneksel siyaset anlayışı sona ermeye başladı. Bir yandan, çağdaş dönemin soyut yurttaş düzenlemesi kültürel açıdan somutlaştırılmaya çalışılırken, diğer yandan siyaset, siyasal partiler ağırlıklı bir yapıdan radikal demokratik dönüşümlerin etkisiyle daha katılımcı bir yapıya dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Bütün bu yeniden yapılandırma çalışmaları, parlamento dışı muhalefeti daha önemli hale getirmektedir.

Parlamento dışı muhalefet odakları içinde aydınlar, önemleri yadsınamayacak bir öbeği oluştururlar. Foucault, entelektüeli "bilgisini, uzmanlığını ve hakikatle ilişkisini siyasi mücadele alanında kullanan kişi" olarak tanımlamaktadır. Dreyfus olayında bir aydın olarak Emile Zola'nın oynadığı rol, bu açıdan çok önemlidir Zola, ülkesindeki siyasal düzenin bireysel özgürlüklere saygılı olması için mevcut siyasal düzenle düşünsel çatışmayı, hatta belli bir süre sürgün hayatı yaşamayı göze alabilmistir.

Bu araştırmada, ülkemizde evrensel ölçütlere uygun

yitirilmemesi için, aydınların düşünsel planda neler yaptıkları incelenmiştir.

Araştırma süresince yardımlarını benden esirgemeyen, gerektiğinde ufkumu açan, gerektiğinde beni yüreklendiren, danışman hocam Prof. Dr. S.Kemal KARTAL'a teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma tamamlanmadan önce, İnönü Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü'nde her çarşamba düzenli olarak yapılan Çarşamba Söyleşileri'nde bölüm öğretim elemanlarına seminer olarak sunuldu. Bu sunuş sırasında görüş ve eleştirileriyle araştırmanın içerik ve biçim açısından daha olgun hale gelmesine katkıda bulunan hocalarım; Prof. Dr. S. Kemal KARTAL'a, Yrd. Doç. Dr. Hasan BURAN'a, Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir BAHARÇİÇEK'e, Yrd. Doç. Dr. Selahattin BAKAN'a, Yrd. Doç. Dr. Selma KARATEPE'ye ve Yrd. Doç. Dr. H.Hüseyin DOĞAN'a teşekkür ediyorum.

Tezin belli bölümlerini okuyarak yer yer düzeltmeler yapan, bu şekilde bana zaman ayırma özverisinde bulunan değerli arkadaşım Yrd.Doç.Dr.Mihriban ŞENGÜL'e teşekkür ediyorum.

Ahmet KARADAĞ
Malatya, Eylül 2002

**1950'DEN GÜNÜMÜZE PARLAMENTO DIŞI MUHALEFET AÇISINDAN
TÜRKİYE'DE AYDINLAR**

Doktora Tezi; Yazan: Ahmet KARADAĞ
İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
(Eylül, 2002)

ÖZET ve ANAHTAR SÖZCÜKLER

Araştırmanın konusunu, Türk aydınlarının, parlamento dışı muhalefet açısından değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda, önce, parlamento dışı muhalefet kavramının alt kavramları belirlenmiş, daha sonra, parlamento dışı muhalefet kavramının alt kavramları olarak belirlenen cumhuriyet, demokrasi, seçim, asker-siyaset ilişkisi, kamusal alan ve düşünce özgürlüğü yönünden aydınların görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir.

Araştırma konusu aydınlar, cumhuriyeti, sadece dar anlamda bir yönetim biçimi olarak kabul etmektedirler. Bu bakımdan, aydınların görüş ve düşüncelerinde cumhuriyetçiliğin felsefesine, özgürlük ve eşitlik değerine ilişkin görüş ve düşüncelere rastlanmamaktadır.

Demokrasi açısından, aydınların görüş ve düşünceleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Soysal, Başgil, Aybar ve Selçuk demokrasiyi evrensel bir değer olarak kabul edip, demokrasiyle ilgili olarak şu değerleri öne çıkarmaktadırlar: Seçim, hukuksal güvenceye kavuşturulmuş bir özgürlükler düzeni, siyasal yelpazenin açık ve geniş olması, demokratik siyasal kültür, etkin bir parlamento ve laiklik. Velidedeoğlu, Toker ve Özden'in demokrasi ile ilgili görüş ve düşüncelerinde demokratik öğeler yanında demokratik olmayan öğeler de bulunmaktadır. Avcıoğlu ise, demokrasiye araçsal bir bakış açısı geliştirmekte, ekonomik kalkınma ve ilerici güçler açısından olumsuz sonuçları olması ve burjuva sınıfının siyasal sistemi olması nedeniyle demokrasiye karşı çıkmaktadır.

Seçim konusunda, aydınlar, seçimin pragmatik bir araç olarak kullanılmasına karşı çıkmaktadırlar. Bunu sağlayacak olan seçim

demokratik siyasal kültür açısından ifade ettiği anlamın anlaşılabilmesidir. Ama, aydınların seçim konusundaki çalışmaları daha çok seçim sonuçlarının yorumlanmasında yoğunlaşmaktadır.

Asker-siyaset ilişkisi konusunda, çalışma konusu aydınlar faydacı bir görüşe sahiptirler. Bu bağlamda, Soysal, Aybar, Velidedeoğlu ve zden faydalı buldukları 27 Mayıs darbesini olumlu bulurlarken, Soysal ve Velidedeoğlu 12 Mart muhtırası ile 12 Eylül darbesini faydasız bulmaktadırlar. Toker, muhtıra ve darbeleri, askerlerin, cumhuriyeti koruma görevi olarak kabul etmektedir. Başgil ve Selçuk ise, askeri müdahalelere tıkanan siyasetin neden olduğu görüşünde birleşmektedirler.

Kamusal alan yönünden, kimi aydınların görüşleri liberal kuramla örtüşürken, kimi aydınların ise, devletçi ve temsili kamuyu ne çıkaran görüşleri bulunmaktadır.

Düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilgili olarak, Soysal, Başgil, Aybar, Selçuk ve Avcıoğlu düşünce ve ifade özgürlüğüne yasak konulamayacağı görüşündedirler. Bunlara göre, düşünce ve ifade özgürlüğü mutlak bir özgürlük olup, sadece doğal sınırlama nedenleriyle sınırlanabilir. Velidedeoğlu, zden ve Toker'de ise, düşünce özgürlüğünün sınırlandırılması açısından bir alt sınır sorununun varlığı göze çarpmaktadır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Cumhuriyet, demokrasi, kamusal alan, siyasal muhalefet, parlamenter muhalefet, parlamento dışı muhalefet, aydın.

**THE INTELLECTUALS IN TURKEY REGARDING
EXTRA-PARLIAMENTARY OPPOSITION FROM 1950 TO DATE**

Ph. D. Dissertation, Written by: Ahmet KARADAĞ
Inönü University, Graduate School of Social Sciences,
Department of Public Administration
(September, 2002)

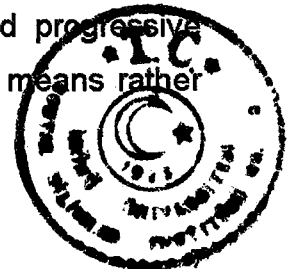
ABSTRACT AND KEY WORDS

The subject of this dissertation is about the evaluation of Turkish Intellectuals from different perspectives as the center of extra-parliamentary opposition. In this respect, first of all the sub-terms of extra-parliamentary opposition will be clarified. Then the opinions and perspectives of the intellectuals will be examined according to the terms which have been identified as the sub-terms of extra-parliamentary opposition such as republic, democracy, election, army-politics relations, public sphere and freedom of thought.

The intellectuals who have been included within the study accept the republic as a type of administration in a narrow sence. Therefore there is no truce in their thinking regarding to the philosophy of republic, freedom and equality.

With regard to democracy there are important differences between the intellectuals. Soysal, Başgil, Aybar and Selçuk see democracy as a universal value and stress some aspect of democracy such as election, a set of freedoms with protection of law, an open and vast political spectrum, democratic culture, an influential parliament, and secularism. With regarding to democracy, no democratic characteristics can be found in the views of Velidedeoğlu, Toker and Özden.

On the other hand Avcioğlu opposes to democracy because of the negative result of democracy for economic development and progressive power, and develops a different view seeing democracy as a means rather than an aim.

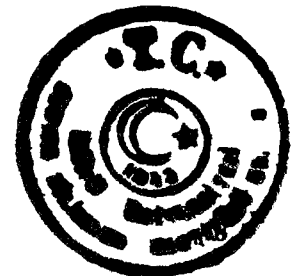
The intellectuals oppose election being used as a pragmatic aim. To achieve that the meaning of the election regarding to democratic political culture should be understood. But intellectuals give more attention to the interpretation of the election results.

In term of army-politics relations, the intellectuals have a beneficial views. In this sense, Soysal, Aybar, Velidedeoğlu and Özden look positively to the 27 May Coup because they see the coup beneficial. At the same time Soysal and Velidedeoğlu believe that 12 March Coup was not beneficial. According to Toker military take overs and military coups are necessarily done because of the army to preserve the Republic. Başgil and Selçuk on the other hand, believe that the reason behind the military take over is existence of the political instability.

With regarding to public sphere the views of some intellectual coincide with views of liberals. But a group of the intellectuals put the state and representative public in the centre of their views.

Soysal, Başgil, Aybar , Selçuk and Avcıoğlu believe that any restriction can not be put on the freedom of thought. According to these intellectuals, freedom of thought is indivisible which can not be limited, and it can only be bounded by natural restrictions. In the views of Velidedeoğlu, Özden and Toker it seems that there can be a limit to the freedom of thought.

KEY WORDS: Republic, democracy, public sphere, political opposition, parliamentarian opposition, extra-parliamentary opposition, intellectual.

1950'DEN GÜNÜMÜZE PARLAMENTO DIŞI MUHALEFET AÇISINDAN
TÜRKİYE'DE AYDINLAR
Ahmet KARADAĞ

İÇİNDEKİLER

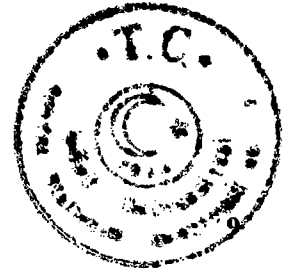
Sayfa No

ONAY SAYFASI	1
ONUR SÖZÜ	2
ÖNSÖZ	3
ÖZET ve ANAHTAR SÖZCÜKLER.....	5
ABSTRACT AND KEY WORDS	7
İÇİNDEKİLER.....	9
ÇİZELGELER DİZELGESİ.....	16
EKLER DİZELGESİ.....	17
KISALTMALAR	18

BİRİNCİ KESİM

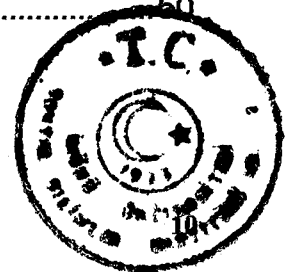
GİRİŞ

1.ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	20
1.1.Araştırmanın Konusu	20
1.2.Araştırmanın Önemi.....	21
1.3.Araştırmanın Denenceleri.....	22
1.4.Araştırmanın Yöntemi	23
1.5.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	23
1.6.Kavram Tanımları	27
1.7.Araştırmanın Sunuş Sırası	29

İKİNCİ KESİM
SİYASAL MUHALEFET ve AYDINLAR

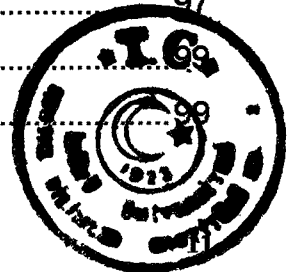
2.SİYASAL MUHALEFET KAVRAMI ve SİYASAL MUHALEFETİN	
ÇEŞİTLERİ	30
2.1.Siyasal Muhalefet Kavramı.....	30
2.2.Siyasal Muhalefetin Çeşitleri	31
2.2.1.Anayasal ve Anayasal Olmayan Muhalefet.....	31
2.2.2.Yapısal ve Yapısal Olmayan Muhalefet.....	32
2.2.3.Parlamentar Muhalefet	32
2.2.4.Parlamento Dışı Muhalefet.....	33
2.2.4.1.Parlamento Dışı Muhalefetin Yaşama Koşulları.....	34
2.2.4.2.Parlamento Dışı Muhalefet Odakları.....	35
2.2.4.2.1.Gençlik ve Öğrenciler.....	35
2.2.4.2.2.Basın	36
2.2.4.2.3.Azınlıklar	36
2.2.4.2.4.Kadınlar.....	37
2.2.4.2.5.İşçiler	37
2.2.4.2.6.Köylüler	37
2.2.4.2.7.Meslek Kuruluşları.....	38
2.2.4.2.8.Aydınlar.....	38
3.AYDIN KAVRAMI ve AYDINLARIN SINIFLANDIRILMASI İLE İŞLEVLERİ	38
3.1.Aydın Kimdir?.....	38
3.2. Aydınların Sınıflandırılması	45
3.2.1. Edward Shils'in Sınıflandırması	45
3.2.2.Robert K. Merton'un Sınıflandırması	46
3.2.3.Sabri F.Ülgener'in Sınıflandırması	46
3.2.4. Toker Dereli'nin Sınıflandırması.....	48
3.2.5. Diğer Sınıflandırmalar.....	48
3.3.Aydınların İşlevleri.....	50

ÜÇÜNCÜ KESİM

TÜRKİYE'DE PARLAMENTO DIŞI MUHALEFET ve AYDINLAR

4.TÜRKİYE'DE AYDIN MUHALEFETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	53
4.1.Cumhuriyet Öncesi Dönem	53
4.2.Cumhuriyet Dönemi	55
5.TÜRKİYE'DE AYDIN MUHALEFETİNİN SINIRLAYICILARI	59
5.1.İdeoloji ve Siyasal Kültür	60
5.2.Anayasal ve Yasal Koşullar	61
5.2.1.Anayasal Koşullar	61
5.2.1.1. 1924 Anayasası'ndaki Düzenlemeler	61
5.2.1.2. 1961 Anayasası'ndaki Düzenlemeler	63
5.2.1.3. 1982 Anayasası'ndaki Düzenlemeler	65
5.2.2.Yasal Koşullar	67
5.2.2.1.TCY 140. Madde	67
5.2.2.2.TCY 141. Madde	69
5.2.2.3.TCY 142. Madde	70
5.2.2.4.TCY 163. Madde	71
5.2.2.5.TCY'nin Düşünce Özgürlüğüne İlişkin Diğer Hükümleri	72
5.2.2.6.Terörle Mücadele Yasası	73
6.TÜRKİYE AYDIN ATLASI	74
7.1950'DEN GÜNÜMÜZE BAŞLICA SİYASAL SORUNLAR ve AYDINLAR	76
7.1.Cumhuriyet ve Aydınlar	76
7.1.1.Akademisyen Aydınlar	76
7.1.1.1.Mümtaz Soysal : Devrimci ve Eşitlikçi Cumhuriyet	76
7.1.1.2.Ali Fuat Başgil: Cumhuriyet Eşittir Demokrasi	88
7.1.2.Birden Çok Öbeğe Giren Aydınlar	93
7.1.2.1.Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Bize Özgü Cumhuriyet	93
7.1.2.2.Mehmet Ali Aybar: Bütüncül Cumhuriyet	97
7.1.3.Hukukçu Aydınlar	
7.1.3.1.Yekta Güngör Özden: Özel Koşullu Cumhuriyet	99

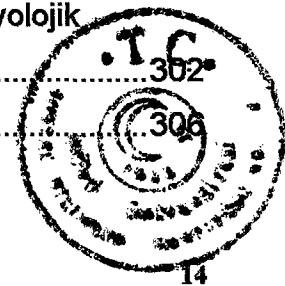

7.1.3.2. Sami Selçuk: Yansız, Özgürlükçü ve Hukukun Üstünlüğüne Dayanan Cumhuriyet.....	103
7.1.4.Gazeteci-Yazar Aydınlar.....	107
7.1.4.1.Metin Toker: Koruyucuların Kolladığı Cumhuriyet.....	107
7.1.4.2.Doğan Avcıoğlu: Devrimci Cumhuriyet.....	109
7.2.Cumhuriyet ve Aydınlar: Araştırmacının Değerlendirmesi	117
7.2.1.Genel Bağlam: Cumhuriyet Nedir?	118
7.2.2.Özgül Bağlam: Türkiye Cumhuriyeti'ne İlişkin Değerlendirmeler.....	121
7.3.Demokrasi ve Aydınlar	124
7.3.1.Akademisyen Aydınlar	124
7.3.1.1.Mümtaz Soysal: Devletçi, Parlamenter Demokrasi	125
7.3.1.2. Ali Fuat Başgil: Kültürel Demokrasi.....	130
7.3.2.Birden Çok Öbeğe Giren Aydınlar	135
7.3.2.1. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Sorumluluk Rejimi Olarak Demokrasi	135
7.3.2.2. Mehmet Ali Aybar: Emek Egemen Demokrasi	139
7.3.3.Hukukçu Aydınlar	143
7.3.3.1. Yekta Güngör Özden'de Demokrasi: Önce Disiplin	143
7.3.3.2. Sami Selçuk: Voltaire Bilinçli, Panzehir Nitelikli Demokrasi	146
7.3.4.Gazeteci-Yazar Aydınlar.....	155
7.3.4.1. Metin Toker: Jakoben ve Militan Demokrasi	155
7.3.4.2.Doğan Avcıoğlu: "Cici Demokrasi"	160
7.4. Demokrasi ve Aydınlar: Araştırmacının Değerlendirmesi.....	167
7.4.1. Genel Anlamda Demokrasiye İlişkin Görüşlerin.....	167
Değerlendirilmesi.....	167
7.4.2. Türk Demokrasisine İlişkin Görüşlerin	171
Değerlendirilmesi	171

7.5.2.1. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Pragmatizme Hayır!	178
7.5.2.2. Mehmet Ali Aybar: İktidarın Değişim Aracı Olarak Seçim ...	181
7.5.3.Hukukçu Aydınlar	183
7.5.3.1.Yekta Güngör Özden: Demokrasinin Kaynağı ve Temeli	183
7.5.3.2.Sami Selçuk: Meşruyet Aracı Olarak Seçim	185
7.5.4.Gazeteci-Yazar Aydınlar.....	187
7.5.4.1. Metin Toker: Siyasal Partilerin Toplumsal Tabanı ve Seçimin Anlamı	187
7.5.4.2.Doğan Avcıoğlu: Seçmen Yaptırımı.....	191
7.6.Seçim ve Aydınlar:Araştırmacının Değerlendirmesi	195
7.6.1.Seçimin İşlevi, Amacı ve Özellikleri	196
7.6.2.Seçim ve Siyasal Parti Sistemi İlişkisi.....	199
7.6.3. Seçmen ve Siyasal Parti İlişkisi.....	200
7.7.Asker-Siyaset İlişkisi ve Aydınlar	202
7.7.1.Akademisyen Aydınlar	202
7.7.1.1.Mümtaz Soysal: Asker-Siyaset İlişkisinde Faydacı Görüş...202	
7.7.1.2.Ali Fuat Başgil: Tıkanan Siyaset ve Askeri Yönetim	208
7.7.2.Birden Çok Öbeğe Giren Aydınlar	212
7.7.2.1. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Asker- Siyaset İlişkisinde İkilem	212
7.7.2.2.Mehmet Ali Aybar: Demokraside Darbeye Yer Yoktur.....	217
7.7.3.Hukukçu Aydınlar	220
7.7.3.1.Yekta Güngör Özden: Müdahale Değil Devrim	220
7.7.3.2. Sami Selçuk: Asker- Siyaset İlişkisi ve Demokratik Meşruyet.....	224
7.7.4.Gazeteci-Yazar Aydınlar.....	227
7.7.4.1.Metin Toker: Cumhuriyetin Bekçileri	227
7.7.4.2.Doğan Avcıoğlu: Asker Ulus.....	234
7.8. Asker-Siyaset İlişkisi ve Aydınlar: Araştırmacının Değerlendirmesi .	240
7.8.1.Askeri Müdahaleler ve Aydınlar: Kabul mü, Red mi?	240
7.8.2.Askeri Müdahalelerin Demokrasi Açısından Yarattığı Sorunlar	247
7.8.2.1.Demokratik Temsildeki Bozulma	247

7.8.2.2.Meşruiyette Zaaf, Siyasallaşmada Kesinti	248
7.9.Kamusal Alan ve Aydınlar	249
7.9.1.Akademisyen Aydınlar	249
7.9.1.1.Mümtaz Soysal: Çok Boyutlu Kamusal Alan	249
7.9.1.2.Ali Fuat Başgil: Siyasal Farklılığa Açık Kamusalılık	257
7.9.2.Birden Çok Öbeğe Giren Aydınlar	259
7.9.2.1.Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Yargının Güvencesinde Kamusallık.....	259
7.9.2.2. Mehmet Ali Aybar: Zorbalığa Reddiye (mi?)	262
7.9.3.Hukukçu Aydınlar	264
7.9.3.1. Yekta Güngör Özden: Devlet Egemen Kamusalılık	264
7.9.3.2. Sami Selçuk: Sivil Kamusalılık	266
7.9.4.Gazeteci-Yazar Aydınlar.....	269
7.9.4.1.Metin Toker: Siyasal Kamusalın Önceliği ve Önemi	269
7.9.4.2.Doğan Avcıoğlu: Kısıtlanmış Bir İletişime Dayalı Kamusallık.....	271
7.10.Kamusal Alan ve Aydınlar: Araştırmacının Değerlendirmesi	278
7.10.1.Çok Boyutlu ve Çok Aktörlü Kamusal Alan	279
7.10.2.Türkiye'de Kamusal Alan.....	282
7.10.3.Aydınların Önerileri: Düşünce Politikası mı, Varlık Politikası mı?.....	284
7.11.Düşünce Özgürlüğü ve Aydınlar	288
7.11.1.Akademisyen Aydınlar	288
7.11.1.1.Mümtaz Soysal: "Bârıka-ı Hakikat"ın Yolu	288
7.11.1.2. Ali Fuat Başgil: Yasakla Değil, Eleştiriyile Olgunlaştırılan Özgürlük.....	295
7.11.2.Birden Çok Öbeğe Giren Aydınlar	298
7.11.2.1.Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Düşünce Özgürlüğünün.....	298
Sınırlanmasında Alt Sınır Sorunu.....	298
7.11.2.2. Mehmet Ali Aybar: Düşünce Özgürlüğüne Sosyolojik Yaklaşım.....	
7.11.3.Hukukçu Aydınlar.....	

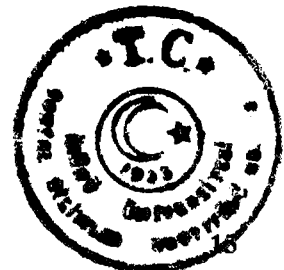

7.11.3.1. Yekta Güngör Özden: Düşünce özgürlüğünde Ayırım; Olumlu-Olumsuz Düşünce	306
7.11.3.2.Sami Selçuk: "Düşün Özgürlüğü".....	308
7.11.4.Gazeteci-Yazar Aydınlar.....	313
7.11.4.1. Metin Toker: Ağzı Kapalı Düşünmek ya da "Faydasız Kilisenin Papazı"	313
7.11.4.2.Doğan Avcıoğlu: "Devekuşu Politikası".....	314
7.12.Düşünce Özgürlüğü ve Aydınlar: Araştırmacının.....	319
Değerlendirmesi	319
7.12.1.Düşünce ve İfade Özgürlüğünü Mutlak Kabul Edenler	320
7.12.2.Sınırlı Bir Düşünce Özgürlüğünü Savunanlar	322

DÖRDÜNCÜ KESİM

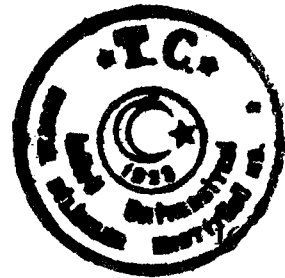
GENEL DEĞERLENDİRME

8. BULGULAR, ÖNERİLER ve SONUÇ.....	326
8.1. Bulgular	326
8.2. Öneriler	329
8.3. Sonuç.....	335
KAYNAKÇA	354

ÇİZELGELER DİZELGESİ

	Sayfa No
Çizelge 1: 1987 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları	180
Çizelge 2: 1966 Cumhuriyet Senatosu Ara Seçimi Sonuçları	192

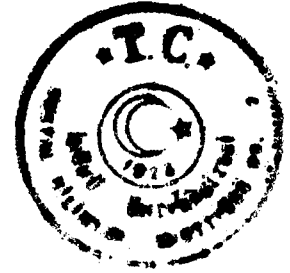

EKLER DİZELGESİ

Sayfa No

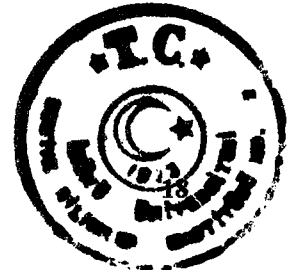
EK 1: ÖNDE GELEN TÜRK AYDINLARINA İLİŞKİN ÖRNEK LİSTE 337

EK 2: ARAŞTIRMA KONUSU AYDINLARIN ÖZGEÇMİŞLERİ VE
KONUyla İLGİLİ YAPITLARI 341

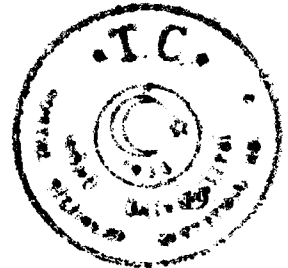

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri.
ANAP	: Anavatan Partisi.
AP	: Adalet Partisi.
AÜEFY	: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
AÜHFY	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
BYYO	: Basın Yayın Yüksekokulu.
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi.
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası.
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi.
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi.
DMY	: Devlet Memurları Yasası.
DP	: Demokrat Parti.
DSP	: Demokratik Sol Parti.
DYP	: Doğru Yol Partisi.
HADEP	: Halkın Demokrasi Partisi.
IDP	: İslahatçı Demokrasi Partisi.
İÜHFY	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
LDT	: Liberal Düşünce Topluluğu.
MBK	: Milli Birlik Komitesi.
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi.
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı.
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu.
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi.
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı.
MP	: Millet Partisi.
MSP	: Milli Selamet Partisi.
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı Örgütü.
RP	: Refah Partisi.
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi.

SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti.
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi.
TBP	: Türkiye Birlik Partisi.
TCY	: Türk Ceza Yasası.
TDV	: Türk Demokrasi Vakfı.
TİP	: Türkiye İşçi Partisi.
TMMOB	: Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Birliği.
TMY	: Terörle Mücadele Yasası.
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
TTK	: Türk Tarih Kurumu.
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği.
UNESCO	: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü).
v.b.	: ve benzeri.
YKY	: Yapı Kredi Yayınları.

BİRİNCİ KESİM

GİRİŞ

Her araştırmanın kimlik bilgileri vardır. Giriş adını taşıyan bu birinci kesim, araştırmamızın kimlik bilgilerinin sunulduğu kesimdir.

1.ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Bu bölümde araştırmanın konusu, önemi, amacı, denenceleri, yöntemi ve sunuş sırası ile araştırmada kullanılan anahtar kavramların tanımları verilmiştir.

1.1.Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusunu, parlamento dışı muhalefet odağı olarak Türk aydınları oluşturmaktadır. Konu, 1950 yılından itibaren ele alınmış ve tarihsel bir serüven olarak incelenme yerine, parlamento dışı muhalefet kavramının alt kavramları olarak belirlediğimiz cumhuriyet, demokrasi, seçim, asker-siyaset ilişkisi, kamusal alan ve düşünce özgürlüğü ile ilgili olarak aydınlarımızın görüş ve düşünceleri analitik biçimde değerlendirilmiştir.

Konunun zamansal başlangıcı, çok partili siyasal yaşamın başlangıcı olması nedeniyle, 1950 olarak saptanmıştır. Araştırmanın ikinci kesiminde belirtildiği üzere, genelde siyasal muhalefetin, özelde ise, parlamento dışı muhalefetin yaşama koşulları, ancak demokratik sistemlerde bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1946 öncesi rejimi ise, pragmatik tek parti sistemidir. Bu tip sistemler gelecekteki çoğulcu bir düzenin özünü kendi içlerinde barındırıyor olabilirler (Kapani, 1988: 178). Ama, bulunulan dönemde, sistem, henüz çoğulcu ve günümüz anlamında demokratik değildir. Dolayısıyla, 1946 öncesinde, henüz, muhalefetin yaşama koşulları bulunmamaktaydı. Çok

yaşam, ülkemizde 1946 yılında başlamıştır. Ama, 1946 seçimlerini demokratik niteliklere sahip bir seçim olarak kabul etmekte güçlükler bulunmaktadır. Ayrıca, demokrasinin yerleşmesi açısından, bir ülkede demokrasiye geçiş sonrasında iktidar değişimi sağlayan ilk seçimler önemli görülmektedir. Bu nedenlerden dolayı, 1946 yerine 1950 yılı, araştırmaya zamansal başlangıç olarak kabul edilmiştir.

1.2.Araştırmanın Önemi

Konunun önemi şu üç noktadan kaynaklanmaktadır:

Öncelikle, demokrasi iktidar alternatiflerinin birden çok olduğu bir siyasal yönetim biçimidir. Klasik parlamenter düzende yasama ile yürütme yer yer iç içe geçtiğinden, parlamenter muhalefet istenilen düzeyde etkili olamamaktadır. Bu durumda, gerekli muhalefeti yapacak olan parlamento dışı muhalefet odakları olacaktır. Bu odaklar içinde ise, bir bütün olarak toplum adına hareket edebilecek olanlar aydınlardır. Parlamento dışı muhalefetin diğer odakları da zaman zaman tüm toplum adına hareket etseler de bu özellik, kendini, aydınlarda daha fazla göstermektedir.

İkinci olarak, cumhuriyet, demokrasi, kamusal alan, düşünce özgürlüğü, hatta, bazen seçim bile, ülkemizde, bu kavramların ait olduğu Batı dünyasından çok farklı anlamlar ifade edebilmekte ya da bu kavramlar farklı anlamda gösterilmeye çalışılmaktadır. Bazen bir senfoni orkestrasının seslendirdiği parça dolayısıyla "işte cumhuriyet" denilmekte; bazen ordunun yönetime müdahalesine demokrasiyi korumak neden olarak gösterilmekte; bazen de kamusal alan, sadece ve sadece kamunun kurallarının egemen olduğu bir alan olarak anlaşılmaktadır. Böyle bir kavramsal kargaşanın yaşandığı düşünce dünyamızın oluşumunda aydınların oynamakta olduğu rol nedir ve ne olmalıdır?

Üçüncü olarak, bugüne kadar ülkemizde aydınlar, halk kitlelerini yönetmekle, onların üstünde kalmakla sosyal ödevlerini yerine getirebileceklerine inanmış ve bu yönde çaba göstermişlerdir. Acaba aydınların sosyal sorumluluklarının gereği bu mudur?

1.3.Araştırmanın Denenceleri

Konuyla ilgili olarak araştırmada şu yedi denence sınanmaya çalışılmıştır:

D.1.Türk düşünce dünyasında tarihten de kaynaklanan nedenlerle devletin önemli, zaman zaman kutsallaştırmaya varan müstesna bir yeri olmuştur. Devletin düşünce dünyamızdaki bu güçlü konumu çoğu zaman aydınları da etkilemiş ve aydınların devletten beklentileri, düşünceleri üzerinde belirleyici rol oynamıştır.

D.2.Türk aydınlarının düşünce dünyasında cumhuriyet kavramı bir yönetim biçimi olmaktan öte fazla yer etmemiştir. Bu nedenle cumhuriyetin felsefi alt yapısına ve özellikle onun içerdiği özgürlük değerine aydınlarımız uzak kalırken, bu tutum, aydınların bu konudaki muhalefet hareketlerinin de özsüz kalmasına yol açmıştır.

D.3.Demokrasi, aydınlarımız tarafından hem evrensel bir değer olarak kabul edilmekte, hem de ülke özelinde tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bu durum, Türk aydınlarınca, demokrasinin ait olduğu Batı dünyasından farklı bir şekilde anlaşılıp yorumlanmasına neden olmaktadır.

D.4.Türk siyasal kültüründe seçim, kültürel bir öge olarak olması gereken değere sahip değildir. Aydınların seçim konusundaki çalışmalarının yönü bu açıdan belirleyici olmuştur.

D.5.Türk aydınları, genelde asker-siyaset ilişkisine, özelde muhtıra ve darbe olaylarına demokrasinin korunması ve siyasal tarafsızlık açısından yaklaşmışlardır. Böyle bir yaklaşım, yapılan her muhtıra ve

darbenin, kollanan ya da daha az hırpalanan taraflardan destek bulmasına yol açmıştır. Bu durum Türk aydınının bir ikilemidir.

D.6.Ülkemizde kamusal alan genel olarak kamu kurallarının egemen olduğu alan biçiminde anlaşılmıştır. Bu anlayışta aydınların belirleyici rolü bulunmaktadır.

D.7.Türkiye’de düşünce ve düşünceyi ifade özgürlüğü konusunda, demokrasi açısından, bir gerilik vardır. Konuyla ilgili olarak, aydınlar arasındaki düşünsel anlaşmazlık, varolan geriliğin devamlılığını sağlamaktadır.

1.4.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada iki yöntem kullanılmıştır: Betimsel yöntem ve tarihsel yöntem.

Betimsel yöntemin gereği olarak, aydınların, parlamento dışı muhalefetin alt kavramları olarak belirlenen cumhuriyet, demokrasi, seçim, asker-siyaset ilişkisi, kamusal alan ve düşünce özgürlüğü konularındaki görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir.

Araştırmanın zamansal başlangıcı 1950’dir. Bu nedenle araştırmada aydınların parlamento dışı muhalefet hareketlerinin tarihsel arka planı da incelenmiştir. Dolayısıyla, araştırmanın ikinci araştırma yöntemi tarihsel yöntemdir.

1.5.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini bütün Türk aydınları oluşturmaktadır. Kimlerin aydın olarak kabul edilebileceği, çeşitli aydın tanımlarından çıkarılan aydın özellikleri dikkate alınarak saptanmıştır. Buna göre değişik aydın tanımlarının içerdiği özellikler şunlardır:

- a) Yüksek bir soyutlama düzeyine sahip olmak.
- b) Varolan düşünce ve değerleri sorgulayıcı olabilmek.

- c) Yüksek soyutlama düzeyine dayanarak simgeleştirme yapabilmek.
- d) Bilgilenme ve bilgi üretme sürecinde nesnellik.
- e) Egemen ideoloji ile pratik gerçeklik arasındaki ayrımın farkında olmak.
- f) Tavır alabilmek.
- g) Aklın rehberliğini kabul etmek.
- h) İnsanlığın ıstırapları karşısında suskun kalmamak.

Araştırmada görüş ve düşünceleri incelenen aydınlar bu özellikler dikkate alınarak seçilmiştir. Ancak, seçilen her aydının bu özelliklerin hepsine sahip olması gerekmemektedir. Çünkü, aydın bir ideal tiptir. Bu özelliklerin ne kadar fazlasına sahip olunursa, aydın olma özelliği o kadar artacak ve ideal tipe o derece yaklaşmış olacaktır. Ama, gerçek yaşamda bu özelliklerin hepsine sahip olan aydınlar bulmak güçtür. Araştırma kapsamında incelenmek üzere seçilen aydınların, aydın özelliklerinden en az dört tanesine sahip olması gereği göz önünde bulundurulmuştur.

İkinci aşamada parlamento dışı muhalefet kavramının alt kavramları belirlenmiştir. Siyasal muhalefet, belli bir toplumsal yapıda, herhangi bir zaman sürecinde, mevcut siyasal rejime ve içinde yaşanan sosyo-ekonomik düzene veya bunlardan yalnızca birine ya da sadece siyasal iktidarı ellerinde bulunduranlara, bunların faaliyetlerine karşı olmak, bunları, karşılığında alternatif bir program ya da bir öneri sunarak veya sunmayarak, yasal veya yasal olmayan yollarla eleştirmek ve bu arada istenilen amaç doğrultusunda etki ve sonuçlar yaratabilme çabasıdır (Turgut, 1984: 8). Parlamento dışı muhalefet ise, siyasal muhalefet eylemlerinin iktidar amacı gütmeksizin, sadece, iktidarı belli yönlerden etkileyebilmek için siyasal partiler ve parlamenterler dışındaki güçler tarafından yapılması olayıdır. Yani, amacın ve kısmen aktörlerin

farklılığı dışında siyasal muhalefet ile parlamento dışı muhalefet içerik olarak birbiriyle örtüşmektedir. Bunun içindir ki, parlamento dışı muhalefet, siyasal muhalefetin bir çeşidi olmaktadır. Buradan yola çıkılarak, parlamento dışı muhalefetin alt kavramları bağlamında cumhuriyet, demokrasi, seçim, asker-siyaset ilişkisi, kamusal alan ve düşünce özgürlüğü kavramları belirlenmiştir. Ekonomik ve toplumsal yapı ile yönetsel yapı kavramları da parlamento dışı muhalefetin alt kavramları olarak düşünülebilir. Ancak, yapılan araştırma Siyaset Bilim Dalı ile ilgili olduğundan bunlar parlamento dışı muhalefetin alt kavramları olarak araştırma kapsamına alınmamıştır.

Üçüncü aşamada aydınlar sekiz öbeğe ayrılmıştır. Bunlar; akademisyen aydınlar, hukukçu aydınlar, gazeteci-yazar aydınlar, edebiyatçı aydınlar, politikacı aydınlar, bürokrat aydınlar, sanatçı aydınlar ve birden çok öbeğe giren aydınlardır. Araştırmada, aydınlar parlamento dışı muhalefet açısından incelendiğinden, politikacı aydınlar sınıfı araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Çünkü, parlamento dışı muhalefet, iktidar amacı gütmeyen muhalefettir. Araştırma kapsamının dışında tutulan diğer bir aydın sınıfı, bürokrat aydınlardır. Ülkemizde bürokrat aydınlar, kamu yönetiminin çeşitli kademelerinde çalışanlardan oluşmaktadır. Bunların ilgi alanına ise, siyasal konulardan çok ekonomik ve yönetsel yapı konuları girmektedir. Bu konular, parlamento dışı muhalefetin, araştırma kapsamına alınmayan alt kavramlarına ilişkindir. Edebiyatçı aydınlar sınıfı da araştırma kapsamına alınmamıştır. Bunun temel nedeni, parlamento dışı muhalefetin alt kavramlarıdır. Kimi edebi yapıtlarda bu alt kavramlara ilişkin bilgiler olduğu ileri sürülebilir. Yakup Kadri'nin Yaban'ı, Kemal Tahir'in Devlet Ana ve Bozkırdaki Çekirdek romanları, Orhan Kemal'in Bereketli Topraklar Üzerine adlı romanı bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ancak, bu romanlarda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ilişkin bilgiler bulunmakta, Cumhuriyetin ilk

yıllarına ilişkin olarak toplumsal ve siyasal çelişkilerden kaynaklanan zorluklar anlatılmaktadır. Oysa, araştırmada kuramsal açıdan cumhuriyet ve cumhuriyetçi geleneğe, demokrasiye, asker-siyaset ilişkisine, kamusal alana ve düşünce özgürlüğüne ilişkin olarak aydınların görüş ve düşüncelerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Sanatçı aydınlar da araştırma kapsamına alınmamıştır. Bunun nedeni de parlamento dışı muhalefetin alt kavramlarıdır.

Dört aydın öbeği elenince geriye dört öbek aydın kalmaktadır. Bunlar; akademisyen aydınlar, birden çok öbeğe giren aydınlar, hukukçu aydınlar ve gazeteci-yazar aydınlardır.

Bu dört öbekten hangi aydınların seçileceği ile ilgili olarak şu ölçütler kullanılmıştır:

Lisans öğrenimi olarak kamu yönetimi veya hukuk mezunu olmak ölçütü genel olarak araştırma kapsamındaki tüm dört öbek aydın için uygulanmıştır. Dolayısıyla, bu ölçüt örneklem seçiminde kullanılan genel bir ölçüttür. Bu genel ölçütün yanında farklı öbekler için farklı özel ölçütler de kullanılmıştır.

Akademisyen aydınlar öbeğiyle ilgili olarak iki özel ölçüt kullanılmıştır. Bunlar; akademik kariyerinin en üst basamağına ulaşmış olmak ve parlamento dışı muhalefet kavramının, araştırma kapsamına alınmış olan alt kavramlarının hepsiyle ilgili olarak bilimsel ürünlere sahip olmaktır.

Birden çok öbeğe giren aydınlar öbeğiyle ilgili olarak kullanılan özel ölçüt, yapılan aydın sınıflandırmasındaki sekiz öbekten üçü araştırma kapsamında olmak koşuluyla en az dört öbekte yer alabilmiş olmaktır.

Hukukçu aydınlar öbeği için kullanılmış olan özel ölçüt, yargının en üst makamlarında görev yapmış olmaktır. Bu üst makamlar ise,

araştırmamızda Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Yargıtay Başkanlığı, Danıştay Başkanlığı ve Barolar Birliği Başkanlığı olarak kabul edilmiştir.

Gazeteci-yazar aydınlar öbeği için kullanılan özel ölçüt, parlamento dışı muhalefetin alt kavramlarının hepsiyle ilgi görüş ve düşünceleri içeren ürünlere sahip olmaktır.

Örnekleme öncesi ön çalışma ile genel ve özel ölçütlere uygun olarak araştırmada görüş ve düşünceleri incelenmek üzere akademisyen aydınlar olarak Mümtaz Soysal ve Ali Fuat Başgil, birden çok öbeğe giren aydınlar olarak Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Mehmet Ali Aybar, hukukçu aydınlar olarak Yekta Güngör Özden ve Sami Selçuk, gazeteci-yazar aydınlar olarak da Metin Toker ve Doğan Avcıoğlu belirlenmiştir.

1.6.Kavram Tanımları

Araştırmada kullanılan önemli kavramların tanımları aşağıda verilmiştir.

Cumhuriyet: Cumhuriyet, biri dar, diğerı geniş olmak üzere iki anlama sahiptir. Dar anlamda cumhuriyet, yönetim yetkisinin halka dayandığı yönetim biçimlerine verilen genel addır (Ateş, 1986: 7). Geniş anlamda ise cumhuriyet, özgürlük, yurttaşlık ve toplum görüşü açasından liberal demokrasiden farklı bir siyasal rejimi anlatır. Bu bakımdan cumhuriyetçi siyasal rejim, tahakkümsüzlük anlamında özgürlüğe, aktif yurttaşlık anlayışına ve birey temelli olmayan toplum görüşüne sahiptir. Araştırmamızda cumhuriyet esas olarak geniş anlamında ele alınmıştır.

Demokrasi: Demokrasi, temel hak ve özgürlüklere hukuksal güvence sağlamış, toplumsal sözleşme niteliğindeki anayasayla sınırlandırılmış bir iktidarın genellik, eşitlik, bireysellik, gizlilik ve serbestlik ilkelerine uygun seçimlerle el değiştirdiği siyasal sistemlerdir.

Kamusal alan: Kamusal alan, bireylerin kendilerini ilgilendiren ortak bir konuyla ilgili akıl yürüttükleri, ussal bir tartışma içine girdikleri ve

bu tartışma sonucunda o konu hakkında ortak bir kanı, yani kamuoyunu oluşturdukları süreç, araç ve mekanların tanımladığı yaşam alanıdır (Yılmaz, 1998: 162). Araştırmamızda liberal kamu alanı anlayışı esas alınmıştır. Liberal kamu alanı, farklı iyi anlayışlarının ve özgün bireysel tercihlerin kendilerini gerçekleştirebilecekleri barışçı bir sosyo-politik ortamı gerektirir (Erdoğan, 1999: 10). Hayek'e göre (1995:21) özgür bir toplum açısından genel iyi, ancak çok sayıda bilinmeyen farklı amaçların izlenmesini kolaylaştırmakla sağlanabilir. Liberal kamu anlayışı, birey-insan yurttaş-insan dengesini esas alır; çoğulcu referansa sahiptir ve siyasete, bireylerin kendilerini gerçekleştirmeleri açısından araçsal bir değer atfeder (Erdoğan, 1999: 12, 13).

Siyasal muhalefet: Belli bir toplumsal yapıda, herhangi bir zaman sürecinde, mevcut siyasal rejime ve içinde yaşanan sosyo-ekonomik düzene veya bunlardan yalnızca birine ya da sadece siyasal iktidarı ellerinde bulunduranlara, bunların faaliyetlerine karşı olmak, bunları karşılığında alternatif bir program ya da bir öneri sunarak veya sunmayarak, yasal veya yasal olmayan yollarla eleştirmek ve bu arada istenilen amaç doğrultusunda etki ve sonuçlar yaratabilme çabasına siyasal muhalefet denir (Turgut, 1984: 8).

Parlamente muhalefet: En genel anlamıyla, siyasal partiler tarafından yapılan eleştirel çabaları ve iktidar dışındaki parlamentoda yer alan siyasal partileri ifade eder (Turgut, 1984: 18).

Parlamento dışı muhalefet: Amacı iktidarı elde etmek veya ona ortak olmak olmayan odaklarca siyasal iktidara yönelik olarak yapılan muhalefet hareketleri parlamento dışı muhalefeti oluşturur (Abadan, 1968).

Aydın: "(İ)yi okumuş, iyi öğrenmiş; okuduğunu öğrendiğini derinleştirmiş, içselleştirmiş; onları aklının özgürleştirici aydınlığında ve

yaşamın çarpıntılı sularında sınımış; kendi doğrularını ararken başka doğruların da olabileceğini fark etmiş; bilmekte ve anlamaya çalışmakta kendi dar çevresinin, ülkesinin sınırlarını zorlayıp dünyaya bakmayı başarabilmiş; bu yüzden çeşitlilikten korkmayan, doğrularını mutlaklaştırıp kaskatı kesilmeyen; dünyayı, yaşamı ve insanı, geçmişi ve kendi çağını tüm renkliliği ve çeşitliliği içinde anlamaya çalışan; anlamaya çalışmakla yetinmeyip kendisine dert edinen, dert edindiği için çözümler düşünen; üretebildiği çözümleri, bulduğu ışığı paylaşmaktan kaçınmayan, fikirlerini savunmaktan çekinmeyen kişi"ye entelektüel denir (Baydar, 2002: 250).

1.7.Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırma dört kesim ve sekiz bölümden oluşmaktadır.

Bir bölümden oluşan birinci kesimde araştırmayı tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Bunlar; araştırmanın konusu, önemi, denenceleri, yöntemi ve sunuş sırasına ilişkin bilgilerdir.

İkinci kesim, iki bölümden oluşmaktadır. Bölümün birinde siyasal muhalefet, diğerinde aydınlar konusu ele alınarak araştırmanın kuramsal temelleri ortaya konulmuştur.

Üçüncü kesimde dört bölüm yer almaktadır. Bölümlerin ilkinde Türkiye'de aydın muhalefetinin tarihsel geçmişi ele alınmıştır. İkinci bölüm aydın muhalefetinin sınırlayıcılarına ayrılmıştır. Üçüncü bölümde Türkiye aydın atlası oluşturulmuştur. Kesimin son bölümünde ise, aydınların, parlamento dışı muhalefet kavramının alt kavramları olan cumhuriyet, demokrasi, seçim, asker-siyaset ilişkisi, kamusal alan ve düşünce özgürlüğü konularındaki düşünceleri ele alınarak değerlendirilmiştir.

Dördüncü kesimde bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular, öneriler ve sonuç yer almaktadır.

İKİNCİ KESİM

SİYASAL MUHALEFET ve AYDINLAR

Bu kesimde araştırmanın kuramsal temelleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, önce siyasal muhalefet kavramı ve eşitleri incelenmiş daha sonra aydın kavramı, aydınların sınıflandırılması ve işlevleri ele alınmıştır.

2.SİYASAL MUHALEFET KAVRAMI ve SİYASAL MUHALEFETİN EİRİTLERİ

Siyasal muhalefet nedir? Sosyal yaşamda karşılaşılabilecek genel muhalefet hareketlerinden farkı var mıdır? Siyasal muhalefetin eşitleri nelerdir? Bu bölümde sırasıyla bu sorulara yanıt aranmıştır.

2.1.Siyasal Muhalefet Kavramı

Siyasal muhalefetin temel nedeni siyasal çatışma olup bunun da iki değişik kaynağı vardır. Bunlardan birincisi, toplumdaki farklı kesimler arasında oluşan çıkar atışmalarıdır. Toplum geliştikçe farklılaşmakta ve böylece toplumda farklı çıkar kesimleri oluşmaktadır. İkinci kaynak, toplumdaki sosyolojik olarak farklı kesimler arasındaki değer atışmalarıdır. Bu değer çatışmalarının içeriğini farklı inanç, düşünce, tutum, örf vb. unsurlar oluşturur (Ionescu, Madariaga, 1988: 13).

Kavram olarak ele alındığında siyasal muhalefet, genel anlamdaki muhalefetin siyasal olanı anlamına gelir. Genel anlamda muhalefet, düşünsel veya eylemsel açıdan olumsuz bir eleştiriye ve karşı olmayı ifade eder (Turgut, 1984: 4).

Siyasal muhalefet kavramı bir taraftan muhalefeti yapan siyasal partileri içerirken, diğer yandan muhalefet etme davranışını kapsar. Bu nedenle siyasal bilim yazınında siyasal muhalefet, öbek olarak muhalefet ve davranış olarak muhalefet biçiminde açıklanmıştır (Turgut, 1984: 4).

Bu açıklamalardan sonra siyasal muhalefet şöyle tanımlanabilir: Belli bir toplumsal yapıda, herhangi bir zaman sürecinde, mevcut siyasal rejime ve içinde yaşanan sosyo-ekonomik düzene veya bunlardan yalnızca birine ya da sadece siyasal iktidarı ellerinde bulunduranlara, bunların faaliyetlerine karşı olmak, bunları, karşılığında alternatif bir program ya da bir öneri sunarak veya sunmayarak, yasal veya yasal olmayan yollarla eleştirmek ve bu arada istenilen amaç doğrultusunda etki ve sonuçlar yaratabilme çabasına siyasal muhalefet denir (Turgut, 1984: 8).

2.2.Siyasal Muhalefetin Çeşitleri

Siyasal muhalefet, içinde olduğu hukuksal çerçeveye, taşıdığı öz ve amaç yönlerinden üç ayrımdan oluşur. Şimdi bu ayrımları daha yakından inceleyelim.

2.2.1.Anayasal ve Anayasal Olmayan Muhalefet

Bu ayrımın saptanmasında temel gösterge anayasadır. Buna göre, bir muhalefet hareketinin ortaya çıkışı ve işlevsel olarak yaptığı muhalefet, anayasanın çizdiği sınırlar içinde kalıyorsa bu muhalefet anayasal muhalefettir. Tersine bir durumda ise, söz konusu olan anayasal olmayan muhalefettir. Yani, bir muhalefet hareketinin anayasal olup olmamasında hareketin ortaya çıkışı, hedefleri ve stratejisinin anayasal uygunluğu ya da uygunsuzluğu belirleyici rol oynamaktadır (Evcimen, 1979: 140).

Sartori, (1971:34) siyasal muhalefetin kapsamı içinde sadece anayasal olanı değerlendirmektedir. Sartori'ye göre anayasal olmayan

muhalefet, karşı koyma kavramı altında incelenmelidir. Çünkü muhalefetten kasıt sessiz ve sakin politikadır; hırçın politikalar değil.

2.2.2.Yapısal ve Yapısal Olmayan Muhalefet

Gelişen bir siyasal muhalefet hareketi, taşıdığı öz açısından yapısal ve yapısal olmayan olmak üzere ikiye ayırabilirler. Şayet bir muhalefet hareketi, içinde bulunduğu siyasal rejime veya sosyo-ekonomik düzene yahut siyasal iktidarın siyaset anlayışına ilişkin değişiklik isteğinde bulunuyorsa, bu tür muhalefet hareketi yapısal olarak nitelendirilmektedir. Yapısal bir muhalefet bu değişiklik amaçlarına uygun olarak, hedefler, stratejiler ve öncelikler belirler. Daha sonra bu hedef, strateji ve önceliklerini, ulusal ve uluslararası konjonktüre uygun olarak gerçekleştirebilmek için çaba gösterir (Turgut, 1984: 12-13).

Yapısal olmayan muhalefette ise, asıl hedef hükümet veya hükümet politikasındaki değişikliktir. Taşıdığı öz açısından yapısal nitelik taşımayan böyle bir muhalefet, bazen salt muhalefet yapmış olmak için muhalefet yapma durumuna gelebilir. Yapısal olmayan muhalefeti belirtmek amacıyla geleneksel, pragmatik, ideolojik olmayan ve olağandışı muhalefet nitelemelerinin kullanıldığı da görülebilmektedir (Ionescu, Madariaga, 1988: 53).

2.2.3.Parlamenter Muhalefet

Parlamenter muhalefet kavramı bir yandan siyasal iktidar dışındaki siyasal partileri, diğer yandan da bu partilerin iktidarı elde etme veya en azından ona ortak olma yolundaki eleştirel çabalarını ifade eder. Bu açıdan parlamenter muhalefetin varlığı için en azından iki siyasal partinin varlığı gereklidir (Turgut, 1984: 18).

Parlamenter muhalefet, dört alt dala ayrılabilir. Bunlar; anayasal ve yapısal olmayan parlamenter muhalefet, anayasa dışı ve yapısal olmayan parlamenter muhalefet, anayasal ve yapısal parlamenter

muhalefet ve anayasa dışı ve yapısal parlamenter muhalefettir (Turgut, 1984: 19).

2.2.4.Parlamento Dışı Muhalefet

İkinci Dünya Savaşı boyunca parlamento ve siyasal muhalefetin gereği ve işlevselliği, gerek sağ gerekse sol siyasal çevreler tarafından tartışılmıştır. Naziler, parlamentoyu küçük bir Yahudi azınlığın çıkarına hizmet etmekle suçlarken, komünistler parlamentoyu, burjuvazinin ve büyük tekellerin çıkarlarının savunulduğu kurum olarak görüyorlardı (Abadan, 1968a).

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte parlamenter sistem yeniden eski itibarına kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ancak bütün çabalara rağmen sistem kimi çevrelerce eleştirilmeye devam edilmiştir. Bu eleştiriler şu noktalarda toplanabilir:

a)Muhalefetin görevi sistemi eleştirmektir. Oysa uygulamada görülen, muhalefetin, hükümetin meşruluğunu sağlama çabası içinde olduğudur.

b)Meşruluğu sağlama çabası, muhalefeti ideolojiden uzaklaştırarak daha çok pragmatik bir hale getirmiştir.

c)Birçok parlamenter demokraside, siyasal muhalefet, iktidarı elde etme konusunda seçmenleri ikna edememektedir. Bu durumun uzun sürmesi halinde muhalefet yaşamını devam ettirebilir mi?

d)Çoğu parlamenter muhalefet iktidarla ilişkilerinde uzlaşma yolunu seçmektedir. Bu durum muhalefeti zayıf göstermektedir.

e)Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte yeni tartışma odakları ortaya çıkmaktadır. Bu odaklar, parlamenter muhalefete göre daha etkin görünmektedir.

f)Giderek güçlenmekte olan baskı ve çıkar grupları parlamenter muhalefetin ikincil plana atılmasına neden olabilecektir.

g)Her demokraside hükümetler günden güne güçlenmektedir. Bu durum muhalefeti zayıflatabilir (Abadan, 1968a).

Bütün bu eleştiri ve nedenler parlamento dışı muhalefetin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Abadan, 1968b)

İlk olarak 1968 öğrenci hareketleriyle kendini gösteren parlamento dışı muhalefet (Fawthrop, 1969: 54), iktidarı belli konularda etkilemeyi ve iktidarın belli yönde hareket etmesini sağlamayı amaçlayan bir muhalefettir. Parlamento dışı muhalefette amaç, hiçbir zaman iktidarı elde etmek ya da ona ortak olmak değildir (Turgut, 1984: 135).

Parlamento dışı muhalefetin olabilmesi için öncelikle bir parlamentonun varlığı gereklidir. Ayrıca mevcut parlamentonun iyi çalışmayıp sürekli eleştiriye uğraması lazımdır (Abadan, 1968c).

2.2.4.1.Parlamento Dışı Muhalefetin Yaşama Koşulları

Parlamento dışı muhalefet, belli toplumsal gelişmelerin spontane bir ürünü olarak, kendisine izin verilme de gerekli koşullar oluştuğunda ortaya çıkar. Bir izin çerçevesinde ortaya çıkmış olması durumunda anayasal bir parlamento dışı muhalefet hareketi söz konusu olacaktır. Tersine durumda ise, parlamento dışı muhalefet hareketi anayasa dışı olarak nitelendirilecektir. Bu açıdan anayasal bir parlamento dışı muhalefet, ancak çoğulcu demokrasilerde ortaya çıkabilir (Turgut, 1984: 189).

Ortaya çıkan bir parlamento dışı muhalefet hareketinin varlığını sürdürebilmesi için şu koşullar gereklidir:

a)Düşünce, ifade, haberleşme, basın yayın ve örgütlenme özgürlükleri var olmalıdır.

- b)Farklı toplumsal kesimler arası diyalog ve hoşgörü.
- c)Güçlü sosyal ilişkiler ağına dayalı güçlü bir sivil toplumun varlığı.
- d)Muhalefet hareketlerine ayrılıkçı bir bakış açısı getirmeyen demokratik bir siyasal kültür.

2.2.4.2.Parlamento Dışı Muhalefet Odakları

Parlamento dışı muhalefet odakları sekiz değişik katmandan oluşmakta olup, bunlar; gençlik ve öğrenciler, basın, azınlıklar, kadınlar, işçiler, köylüler, meslek kuruluşları ve aydınlardır.

2.2.4.2.1.Gençlik ve Öğrenciler

Siyasal düzeyde ilk kapsamlı gençlik ve öğrenci eylemleri 1960'lı yıllarda başlamıştır. 1960'lı yılların sonunda gençlik ve öğrenci eylemleri uluslararası boyuta ulaşarak kitlesel bir nitelik kazanmıştır. Nitekim bu olaylar tarihe 1968 olayları olarak geçmiştir.

1968 gençlik ve öğrenci hareketi ulusal kalkınmanın bir aldatmaca olduğu algısından doğmuştur. Bu hareketle birlikte ulusal kalkınmacılık sorgulanarak Wilsonculuk-Leninizm etrafındaki uzlaşma delinmiş, ideolojik kuşku tohumları ekilerek ulusal kalkınmacılığa olan "iman" aşındırılmıştır (Wallerstein, 1998: 117).

Gençlik ve öğrenci hareketleri sadece ekonomik içerikli olmamış, okullarda boykot ve kültürel nitelik de taşımıştır. Bu bağlamda bireyin maddi ve manevi tabulardan kurtarılması, herkese gerçek kişiliğini kazandırma, sevgi tohumları ekmek, hareketlerin en sık işlenen temaları olmuştur (Göğüş, 1969: 157). Hareket gençler ve öğrenciler tarafından yapılırsa da etkisi tüm toplum katmanlarına yayılmıştır (Duverger, 1977: 196).

Öğrenci hareketleri sistemin esnek olması nedeniyle ilk olarak A.B.D'de başlamış, sonra Japonya, İtalya, Federal Almanya ve Fransa'ya yayılmıştır (Kışlalı, 1974: 41). İngiltere ve İskandinav ülkelerinde öğrenci hareketlerinin etkisi görece daha az olmuştur. İngiltere'deki öğrenci hareketleri üzerinde Vietnam Savaşı'nın büyük etkisi olmuştur (Ali, 1969: 74).

Öğrenci hareketleri doğal, bağımsız ve ideolojik nitelikli hareketler olarak ortaya çıkmıştır. 1968 öğrenci hareketleri genelde başarısız olmasına karşın öğrencilerin ve gençliğin bir siyasal muhalefet odağı olduğu gerçeğine dikkatleri yöneltmiştir (Turgut, 1984: 159-173).

2.2.4.2.2.Basın

Demokratik sistemler açısından basın önemli bir muhalefet aracıdır. Kuşkusuz, basının böyle bir işlevi yürütebilmesi için resmi olmayıp özgür olması gerekir. Günümüzde basın artık yasama, yürütme ve yargının yanında dördüncü bir kuvvet durumundadır (Gürkan, 1998: 15-17).

Parlamento dışı muhalefet aracı olarak basının siyasal süreçte oynadığı rol açısından ABD'deki uygulamalar oldukça ilginçtir. ABD'de basın toplantısı bir hesap sorma aracı olup, yarı anayasal bir süreç gibi değerlendirilir (Ionescu, Madariaga, 1988: 105).

2.2.4.2.3.Azınlıklar

Her ülkede kültürel ya da ekonomik yönden ana toplum kitlesiyle bütünleşmemiş azınlıklar bulunabilir. İspanya'da Bask, Norveç'te Nynorsk, İngiltere'de IRA azınlık gruplarıdır (Turgut, 1984: 180).

Her toplumda azınlıklar genellikle marjinal kesimler olarak görülürler. Onlara daha az saygı gösterilir. Sürekli küçümsenerek, çoğunlukla hoş görülmezler. Bu nedenle azınlıklar farklı amaçlarla kimi

zaman örgütlü kimi zaman örgütsüz olarak muhalefet hareketlerinde bulunurlar.

2.2.4.2.4.Kadınlar

Antik Yunan'dan bu yana hemen her toplumda çeşitli zamanlarda kadınlar ikincil plana itilmişlerdir. Bunda doğal işbölümünün etkisi olduğu gibi kadınların bu durumu kabullenışı de belirleyici olmuştur.

Kadınların bilinç düzeyinin yükselmesiyle bu yapıya başkaldırılar başlamış, kadınlar da bir muhalefet odağı olarak gözükmeye başlamışlardır.

Kadınların muhalefet odağı olarak ortaya çıkmaları genel toplumsal ve siyasal sorunları dolayısıyla olabildiği gibi, sadece kendilerine özgü sorunlarla ilgili de olabilmektedir (Turgut, 1984: 177).

2.2.4.2.5.İşçiler

Parlamento dışı muhalefetin diğer odakları bir toplumsal katman iken, işçiler bir toplumsal sınıftır. Dolayısıyla işçiler muhalefet eylemlerinde diğer odaklara göre daha güçlüdür. Bu güç, sadece onların bir toplumsal sınıf olmalarından kaynaklanmaz. Bunun yanında örgütlü olmaları, grev gibi yasal haklarının bulunması ve ekonomik anlamda vazgeçilemez olmaları işçileri muhalefet eylemlerinde güçlü kılmaktadır.

2.2.4.2.6.Köylüler

Bir diğer parlamento dışı muhalefet odağı köylülerdir. Köylüler bazen kentlere tarımsal ürün göndermeme, ürünleri denize dökme, tarım araçlarıyla yolları kapama gibi eylemlerde bulunabilirler. Ancak, köylüler gevşek yapılı bir kitle olup, daha az örgütlü olduklarından eylem güçleri fazla değildir (Turgut, 1984: 183).

2.2.4.2.7.Meslek Kuruluşları

Odalar, barolar, memur dernekleri ve düşünce klüpleri bir diğer muhalefet odağını oluştururlar. Bu kuruluşlar çoğu zaman hükümet politikalarına etki ederek bu politikalar üzerinde belirleyici olabilirler.

Çoğu demokratik ülkelerde anayasal bir yapıya kavuşturulmuş olan bu kuruluşlar kendi üyeleri tarafından yönetilen, kendi gelir kaynakları olan özerk nitelikli kuruluşlardır.

2.2.4.2.8.Aydınlar

Çalışmanın da konusunu oluşturan aydınlar öncü bir parlamento dışı muhalefet odağıdır. Zira, aydınlar, alınan sosyal, ekonomik ve siyasal kararların ne gibi sonuçlar doğuracağını diğer toplumsal kesimlere göre daha öncelikli görebilen bir kesimdir. Aydınlar muhalefet hareketleri bağlamında bir taraftan siyasal iktidarın eleştircisi diğer taraftan kitlelerin yönlendiricisi durumundadırlar (Portelli, 1982: 98). Aydınlar bu ikili işlevlerini kimi zaman bireysel kimi zaman da görev yapmakta oldukları üniversite, kilise gibi kurumlar aracılığıyla yaparlar (Turgut, 1984: 181).

3.AYDIN KAVRAMI ve AYDINLARIN SINIFLANDIRILMASI İLE İŞLEVLERİ

Bu bölümde aydın kavramı incelenmiş, daha sonra aydınların değişik sınıflandırılma biçimleri ve işlevleri sergilenerek karşılaştırılmıştır.

3.1.Aydın Kimdir?

Avrupa'da 17. ve 18. yüzyılda oluşan aydınlanma hareketi (Çiğdem, 1993: 11-16) sırasında gelişen burjuva sınıfı, feodaliteye karşı kendi tezlerini ortaya koymuş, derebeylik sisteminin dayandığı bütün ahlaki, ekonomik, politik ve felsefi sistemi eleştirmiştir. Derebeylik sistemi, kilise ile iç içe geçmiş olduğu için, 17. ve 18. yüzyıl

Avrupası'ndaki Hıristiyanlık ve din kavramı da şiddetli eleştiriye tabi tutulmuştur. Yapılan eleştiriler Fransız Devrimi ile birlikte en üst düzeye yükselmiştir (Wallerstein, 1998: 95). İşte bu eleştirileri yapanlar daha sonraları aydın olarak nitelendirilmişlerdir.

Konuyla ilgili yazında dört kavram kullanılmaktadır: Entelijansiya, entelektüel, clerck ve literaty. İlk kavram Rusya'da ortaya çıkmış olup daha çok bu ülkede kullanılmaktadır. Bu anlamda kavram biraz daha özeldir.

İlk olarak 19. yüzyılda Rusya'da ortaya çıkmış olan entelijansiya kavramı profesyonel iş yapma niteliği sağlayan, bir üniversite eğitimi almış kişileri nitelemek amacıyla kullanılmıştır (Gouldner, 1979: 43; Zimmerman, 1964: 6). Daha sonraları entelijansiya kavramı, kol gücüne dayanmayan işlerle uğraşan kişileri kapsayacak biçimde genişletilmiştir (Bottomore, 1990: 74).

Entelektüel sözcüğü ise, orta çağın sonlarına doğru, latince intellectualis şeklinde türetilmiştir (Tunçay, 1987: 15). Akıl ve idrak ile ilişkili olan entelektüel kavramı "soyut alanda yer tutan ve mevcut fikirler ve düşüncelerle hesaplaşma uğraşı içinde olan kimse" anlamındadır (Kılıçbay, 1995: 175). Ama daha öncesinde "clerc" sözcüğü kullanılmıştır. Clerc din adamları sınıfı içinde yer alan fakat kilisenin din sömürüsüne karşı çıkan kişileri kapsamaktadır. Clerc sözcüğü Julien Benda'nın yazdığı Aydınların İhaneti kitabının Fransızca isminde de bulunmaktadır: La Trahison des Clercs (Safa, 1971: 131).

Said'in (1995:21) Gramsci'den yaptığı alıntıya göre "bütün insanlar entelektüeldir, ama toplumda herkes entelektüel işlevi görmez".

Üzerinde çokça düşünülüp yazılmış olmasına karşın sosyolojik bir kavram olan "aydın"ın henüz belirli ve kesin bir tanımı yapılamamıştır. Herhangi bir nesneyi tanımlayabilmek, kavrayabilmek ve

çözümleyebilmek için belirli bir bakış açısı şarttır. Bakış açılarında oluşan farklılıklar, tanımların da farklı olması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle aydın kavramının var olan tanımlarını sıralamak ve bu tanımları değerlendirdikten sonra çalışmamız açısından işlevsel bir tanım yapmak bizim için en doğrusu olacaktır.

Edward Shils'e göre aydınlar, konuşma ve ifadelerinde toplumun diğer üyelerine göre evrene, doğaya, insana ilişkin soyut ve genel simgeleri sık sık kullanabilen insanlardır (Dereli, 1974: 14). Aydınların söz konusu simgeleri daha sık kullanmaları mesleki bir özelliklerinden kaynaklanabileceği gibi, öznel bir rolden de kaynaklanabilir.

S.M.Lipset (1972:146) aydını, insan zihninin geniş işlevlerini etkinleştiren ve bunları simgeleştiren kimse olarak tanımlar. Görüldüğü gibi Lipset burada sadece aydınların zihinsel işlevleri etkinleştirme ve simgeleştirme görevine dikkat çekmektedir. Oysa aydın, bunlara ek olarak zihinsel işlevleri ilişkilendirir ve bunları sınıflandırarak genellemeler de yapar.

Diğer bir tanıma göre aydın, sosyal bir rolü olan ve bütün bir insan olmayan kimsedir. Bu anlamda, insanlar bilgi sağlama ve onu simgeleştirme çabasında oldukları sürece aydın olarak nitelendirilebilirler (Merton, 1968: 262).

Robert Michels'e göre aydın "bilgiye sahip ya da daha dar anlamda, düşünce ve bilgiye dayanan muhakeme ve kararları, aydın olmayanlara kıyasla duygusal algılara daha az bağımlı bulunan kimselerdir." Michels'e göre en tipik aydınlar akademisyenlerle öğretim görevlileridir. Michels aydın olmak için eğitimi şart koşmakla birlikte, bunun formel bir eğitim olmasının zorunlu olmadığını söyler (Dereli, 1974: 13).

Sartre ise, aydını "kendi içinde ve toplumdaki, pratik gerçekliğin araştırılmasıyla egemen ideoloji arasındaki karşıtlığın bilincine varan" insan olarak tanımlamaktadır (Sartre, 1997: 30).

Enis Batur, kendisini doğrudan doğruya ilgilendirmediği düşünülen konularda bile, dayandığı ilkelere ve ahlak anlayışından yola çıkarak tavır koyabilen kişiyi aydın olarak kabul eder (Batur, 1995: 112). Batur'a göre "yaşlı, deneyimli, birikimli, ünlü, rütbeli olmak, aydın olmak demek değildir; insanoğlunda bu sayılanların hepsi bir araya gelse bile, aydın olmak mümkün olmayabilir. Şu halde sorulması gereken soru şudur: Aydın olmak için olmazsa olmaz koşullar nelerdir? Her şeyden önce akıl yürütme, bağlandığı değerlere sahip çıkma, onlardan hareketle tavır alma ve doğacak sorumluluğu taşıma biçimidir" aydını aydın yapan (Batur, 1995: 23).

Sosyal ve kültürel sistemler arasındaki bağımsızlığı anahtar referans noktası olarak alan Talcott Parsons, aydını kültürel konuları sosyal ilgilerin üzerine koyan bir aktör olarak kabul eder. Parsons'a göre (1970:23) entelektüel etkinlik sembolik sistemleri anlamak amacıyla modeller oluşturmaktır. Bu nedenle aydınlar siyasal veya ekonomik iktidar sahiplerinin yanında olmaktansa kültürel uzmanlaşmayı tercih ederler (Barrow, 1987: 415). Parsons, aydın öğretme görevi ile ilgili olduğu için o saf kültürel ilişkileri ortaya koyma eğilimindedir der (Parsons, 1970: 8; Gouldner, 1979:43). Bu niteleme doğru olmasına karşın eksiktir. Zira bu niteleme esas alındığında sadece formel bilgi üretme süreci içindeki öğretmenleri aydın olarak kabul etmek gerekir (Aron, 1962: 206; Lipset ve Dobson, 1972: 137; Berger, 1976: 5).

Entelektüel rolün birçok mesleki rolle örtüştüğü bir gerçektir. Bu durumda doğal olarak öğretmenlerin ve profesörlerin aydın olarak kabul edilmesi gerekir. Fakat her öğretmen ya da profesör aydın değildir. "Bunun sınırı bir öğretmen fazla yorum ya da gönderme / referans / dipnot

olmaksızın bir ders kitabını yazabildiğinde oluşur. Tersine bir durumda o, sadece başkalarının unuttuğu bilgilerin iletişim kuşağındaki bir çark dışıdır” (Barrow, 1987: 416).

Aron ve Coser akademik doktora derecesine sahip olan ve üniversitelerde öğretici olarak çalışan herkesin aydın olarak kabul edilemeyeceği konusunda hemfikirdirler (Aron, 1962: 203; Coser, 1965: 275). Ancak Kadushin’in (1971:2) yaptığı bir çalışmada aydınlar grubunun en geniş ilk dilimini (%40) profesörlerin oluşturduğu ortaya konmuştur. İkinci büyük dilimi gazeteciler oluşturmaktadır.

Ladd ve Lipset (1975:12) ise, aydınların öğretmenler, profesörler, din adamları ve gazetecilerden meydana gelen gevşek oluşumlu bir grup olduğunu kabul ederler.

Edward Said’e göre aydın “belli bir kamu için ve o kamu adına bir mesajı, görüşü, tavrı, felsefeyi ya da kanıtı temsil etme, cisimleştirme, ifade etme yetisine sahip olan bireydir” (Said, 1995: 27).

Mehmet Fuat (2001) aydını “çeşitli alanlarda öğrenimi, bilgisi, görgüsü olan herkes” biçiminde tanımlamaktadır. Fuat’a göre Aziz Nesin, Behice Boran devrimci aydınlardır. Marx, Lenin, Picasso, Rusel bilgin aydınlardır. Mussolini, Hitler ve Stalin ise, yıkıcı aydınlar grubuna girmektedir.

Demir ve Acar’ın birlikte hazırladıkları Sosyal Bilimler Sözlüğü’nde (1997:28) ise aydın, “kendi tarihsel ve toplumsal konumunun bilincinde, içinde yaşadığı toplumun problemlerinin farkında olan, bu özelliklerinden dolayı da içinde yaşadığı topluma öncülük etme rolünü üstlenmiş insan” olarak tanımlamıştır.

Özetlersek, dilimizdeki aydın kavramı, diğer dillerde kullanılmakta olan entelektüel, entelijansiya, cleric ve literaty kavramlarını karşılamak üzere kullanılmaktadır. Dikkat çeken bir diğer nokta kavram

tanımı yapılırken, öne çıkarılmak istenen özelliklerin farklılığı nedeniyle farklı tanımlara ulaşılabilmesidir. Bu farklı tanımlar kavramın, dikkate alınan özelliklerinin sayısına göre dar ya da geniş kapsamlı olması sonucunu doğurabilmektedir.

Entelektüel kavramı Aydınlanma döneminden önce de kullanılmıştır. Ancak, bu dönemde kullanılan entelektüel kavramı ile zihinsel etkinliklerden hoşlanan, her şeyden mümkün olduğu kadar haberli olmaya çalışan, kişiliğini ve dünyaya bakış açısını genişletmeye çabalayan insan tanımlanmıştır. Bu tanım Aydınlanma döneminde de kullanılmış olmasına karşın bu dönemde entelektüel etkinliğe daha iyi bir toplum, daha iyi bir insanlık için düşünce üretme ve gerektiğinde politik eylemde bulunma misyonu da eklenmiştir. 18. yüzyıl Aydınlanma çağının entelektüelinin faaliyetleri üzerinde akılcılığın, bilimciliğin ve modern ulus devlet projesinin belirleyici etkisi olmuştur. Yani bu dönem entelektüelleri her türlü sorunun soyut akıl ve bilimle çözülebileceğine inanıyorlardı.

Aydınlanmacılarla çağdaş olmalarına karşın entelektüel faaliyette bulunan ama akılcılığı ve bilimciliği eleştiren insanın ve dünyanın anlaşılmasında zihinselci tavrın yeterli olmayacağına belirten düşünürler, yazarlar ve sanatçılar da olmuştur.

Modern dönemde entelektüel etkinlik için bilgi yetmeyip, bilinç gerekmekte; yani olaylara ulus devlet açısından bakabilmek bilgi üretebilmenin ve ön koşulu sayılabilmektedir.

Geç modern zamanların entelektüel tipini oluşturan Sartre tipi bugün yerini yeni bir entelektüel tipine bırakıyor. Sartre, dünyayı seyretmek ve onu anlamak yerine değiştirmeye çalışan entelektüel tipidir. Oysa yeni dünya düzenine geçişle birlikte entelektüel etkinlik açısından yorumlama çabası, yargılama ve mesihçilikten daha değerli duruma gelmektedir (Foucault, 2000: 77).

Bütün bu noktaları göz önünde tutarak, çalışmamızda kullanmak amacıyla aydını şöyle tanımlayabiliriz: Sadece edindiği bilgilerle zihinsel bir aydınlanmaya kavuşmanın ötesinde bilgi tükettiği gibi, çokça bilgi ve görüş üretebilen, bunları insanların yararına olmak üzere yaygınlaştırabilen, tükettiği ve ürettiği bilgiler ile görüşlere ters düşen değerleri, kaynağı ne olursa olsun, korkusuzca sorgulayabilen, bilgiyi zihinsel işlemlerde kullanabilme yetisi yüksek kimselere aydın denir.

Araştırmamız açısından önemli olan iktidar ve muhalefet açısından aydınların davranış, tutum ve tavırlarıdır.

Aydın kavramı iktidar ekseninde ele alındığında farklı değerlendirmelerin olduğu görülebilir. Örneğin, Karl Marx ve izleyenleri aydın kavramına sınıf çatışmaları düşüncesinden hareketle açıklık getirmeye çalışmışlardır. Marx ve onun izleyicisi olan Gramsci, aydınları, yönetici sınıfın temsilcisi olarak kabul etmişler ve aydınların bir kısmının günün birinde gerçeği görerek proleterlerin safına katılacaklarını savunmuşlardır (Etzioni-Halevy, 1986: 30).

Kendisi de bir marxist olan Paul Baran'a (1961:9) göre aydınların toplumun eleştirmenleri olması gerekirken, kapitalist bir toplumda bu tür aydınlar çok az bulunur. Kapitalist toplumda aydınlar daha çok buldukları statüleri korumak için düzenin sadık savunuculuğunu yaparlar.

Miliband ise, aydınların köktenci muhalifler oldukları konusundaki görüşün doğru olmadığını savunur. Ona göre, tutucu aydınlar her zaman daha çoğunluktadır. Aslında, aydınlar mevcut kapitalist düzenin kararlılığına, onun erdemlerine katkıda bulunurlar (Miliband, 1973: 232).

Marx ve izleyenleri aydınları, iktidarla yan yana görmelerine karşın Netli aydınların, iktidarın karşısında olduğunu söyler. Ona göre aydınlar ve iktidar tanım gereği birbirine zıttırlar (Barrow, 1987: 416, 421).

Talcott Parsons'a göre entelektüel etkinliğin özünü "sembolik sistemlerin anlaşılması modelinin kurulması" oluşturduğundan, aydınlar siyasal iktidarı elde tutanlar ya da ekonomik kaynakları denetleyenler arasında olmaktan çok kültürel uzmanlaşma içindedirler (Parsons, 1970: 23).

Görülüyor ki, aydınlar, iktidar ve muhalefet ekseninde ele alındığında farklı değerlendirmeler ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz, her değerlendirme, kendi içinde bazı doğruları taşısa da, kuramsal bütünlüğün özünün korunması için bazı taraflı değerlendirmeleri de içermektedir.

3.2. Aydınların Sınıflandırılması

Aydınlar değişik ölçütler açısından sınıflandırılabilirler. Bu ölçütler, aydınların ortaya çıkışı, ait olunan sosyal statü ve meslekler gibi farklı ölçütler olabilir. Bu başlık altında değişik aydın sınıflandırmalarına yer verilmiştir.

3.2.1. Edward Shils'in Sınıflandırması

Edward Shils'e göre, aydınlar yaratıcı ve tekrarlayıcı olmak üzere iki öbeğe ayrılır. Shils'e göre her aydın üretkendir; mutlaka bir şeyler üretir. Ama üretilen her şey yeni bir katkı değildir. Eskinin değişik bir biçimi, bir tekrarı da olabilir. İşte Shils'e göre yaratıcı aydın insanlığın kültür birikimine yeni katkılar sağlayan aydındır.

Tekrarlayıcı aydın ise, birtakım şeyler üretmekle birlikte, bu ürettikleri, nitelik açısından eskisinden farklı olmayan aydındır.

Shils, yaratıcı aydınların da değişik oranlarda olmakla birlikte tekrarlayıcı yönlerinin bulunduğunu belirtmektedir. Yaratıcı aydınların en iyilerini oluşturanlar bir yandan yeni yapıtlar ortaya koyarlarken, diğer yandan taklit edilmesi gereken modeller üreterek, tamamen tekrarlayıcı olan aydınlara önderlik yaparlar (Dereli, 1974: 39).

3.2.2.Robert K. Merton'un Sınıflandırması

Robert K.Merton, aydınları bağımsız aydınlar ve bürokratik aydınlar olmak üzere iki grupta ele almaktadır. Eğer aydın kendisini aydın yapan faaliyet ve işlevlerini bürokratik bir örgütün amaç ve araçlarından bağımsız olarak yapıyorsa bu, bağımsız aydın demektir. Şayet aydın çalışmalarını bürokratik bir örgütün amaçlarına yönelik olarak sürdürüyorsa bu aydın bürokratik bir aydındır (Merton, 1968: 211).

Merton'a göre bağımsız aydınlar da bir kurumda çalışıyor olabilirler. Ama, onlar herhangi bir kurumda çalışsalar bile, entelektüel faaliyetlerini sürdürürlerken herhangi bir gücün etkisinde kalmazlar; entelektüel faaliyetlerini herhangi bir gücün amacına yönelik olarak sürdürmezler. Onların çalışmalarına yön veren sadece evrensel doğrulardır (Merton, 1968: 211).

Bürokratik aydınlar bir kuruma bağlı olarak çalıştıklarından, çalıştıkları kurumun amaçları doğrultusunda faaliyet gösterirler. Çalışılan kurumlar ne kadar demokratik olursa olsun sonuç itibariyle belli amacı esas alan çalışmalar yaptıklarından kurumların bu amaçsal sınırlılığı çalışanların amacı üzerinde de belirleyici bir rol oynamaktadır.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Gerek bağımsız aydınlar gerekse bürokratik aydınlar bir kuruma bağlı olarak çalışırken niçin aydınların bazıları (bürokrat aydınlar) kurumun amaçlarının etkisinde kalmakta, diğer bazıları (bağımsız aydınlar) kurumun amacından etkilenmeksizin entelektüel faaliyetlerini sürdürebilmektedirler? Çünkü, bürokratik aydınlar ait oldukları kurumun amaçlarına belli ölçüde bağlı olması gereken "teknisyen tipi fonksiyonerlerdir" (Dereli, 1974: 40).

3.2.3.Sabri F.Ülgener'in Sınıflandırması

Diğer bir sınıflandırma biçimi Ülgener'in (1983:72) yaptığı sınıflandırmadır. Ülgener, yaptığı sınıflandırmada Türk aydınlarını esas almış ve onları kapsayacak bir sınıflandırma yapmıştır. Ona göre

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadar aydınlar üç öbeğe ayrılabilir. Bunlar; Tanzimat ve sonrası aydını, bürokrat aydın ve günümüz sol aydınıdır.

Ülgener'e göre (1983:72) Tanzimat öncesi aydını hiçbir zaman belli bir statünün adamı olmamış, kişisel ve dağınıktır. Kişisel çıkar ve hesaplarının peşindedir. Kendisi hiçbir tartışmada açıkça ortaya çıkmaz. Ancak, başkalarını tahrik ederek sürekli perde arkasında rolünü oynar. Tanzimat öncesi aydınında dil, kaleminden önceliklidir. Yazarlık hemen hemen hiç yok gibidir. Bu aydınlar kalemlerinden güçlü olan dillerini de vaaz kürsülerinde veya kıraathanelerde kullanmışlardır. Zaten, Tanzimat öncesi aydını ya Ayasofya vaizi ya bir Rumeli Kazaskeri ya da bir saray nüfuzlusudur. Ülgener, bu dönem aydınlarını yarı aydınlar olarak niteler.

Ülgener, (1983:73) ülkemiz aydınlarının Tanzimat'la birlikte edip, yazar, gazeteci ve bürokrat gibi statülerin sahibi oldukları kanısındadır. Ülgener'e göre Tanzimat ve sonrası aydını ile bürokrat aydın batılılaşma yanlısıdır. Bunlar batılılaşmayı bütün kurum, kural ve kültürüyle savunmaktadırlar. Bunun yanında Tanzimat aydını ağdalı bir konuşma ve yazı dili kullanmaktadır. Bu nedenle toplumla anlaşmamaktadır. Zaten iktidarın sınırlandırılması amacıyla meşrutiyet yönetimini savunmuşlar fakat toplumla diyalog kuramadıkları için kurdukları yeni yönetim de eskisi gibi baskıcı olmuştur.

Bürokrat aydın ise, kendisini sürekli daha yüksek bir toplumsal statüde görür. Bunun doğal sonucu olarak halkı küçümser. Bu durum aydın-toplum ikilemine yol açar ve bürokrat aydın yapacağı işlerde toplumu kendi yanında bulamaz (Ülgener, 1983: 73).

Günümüz sol aydınına gelince, bunların da toplumla birliktelik açısından diğer aydın gruplarından pek farklı bulunmamaktadır. Zaten günümüz sol aydını hiçbir zaman toplumun değerleri ile barışma ve toplumla bütünleşme yolunu seçmemiştir (Ülgener, 1983: 74).

Ülgener, Michels'in, aydınların çeşitli akımlar arasında en büyük katkıyı Marxizm'e getirdikleri yargısını kabul ederek, bunun, Türkiye'nin yakın tarihi için de doğru olduğunu ifade eder (Ülgener, 1983: 78).

3.2.4. Toker Dereli'nin Sınıflandırması

Dereli, aydınları iki öbek içinde değerlendirmektedir: Muhafazakar aydınlar ve devrimci aydınlar.

Siyasal iktidarı ellerinde bulunduranları eleştirmek yerine onları ve kurmuş oldukları düzeni savunup iktidarın ideolojisinin oluşumuna katkı yapan aydınlara muhafazakar aydın denir. Dereli, 19. yüzyıl Avrupa liberalizminin savunuculuğunu yapan liberal iktisatçıları bu öbeğe örnek olarak göstermektedir (Dereli, 1974: 35).

Siyasal iktidarı değişen ölçülerde eleştiriye tabi tutan aydınlar devrimci aydınlardır. Dereli, burada ikili bir ayrıma giderek iktidarı sadece reform düzeyinde eleştirenleri ilerici aydınlar olarak kabul ederken, eleştiriye reform düzeyinden daha ileriye götüren, mevcut siyasal, ekonomik ve toplumsal düzenin değişmesini isteyen aydınları radikal aydınlar olarak nitelendirir (Dereli, 1974: 37).

3.2.5. Diğer Sınıflandırmalar

Bu başlık altında Gramsci, Coser ve Foucault'nun, aydınları nasıl sınıflandırdıkları açıklanmıştır.

Gramsci'ye göre aydınlar geleneksel ve organik olmak üzere iki türdür.

Görünüşte belli bir sınıfa ait olmayan, kendilerini kapitalist sınıftan bağımsız gören, toplumsal değerleri önemseyip onlara sahip çıkan ve toplumun tarihsel devamlılığının temsilcileri olanlar geleneksel aydınlardır (Portew, 1982: 97).

Her sosyal sınıfın sahip olduğu ve kendisinin sosyo-ekonomik gereksinmelerini karşılayacak, gerekli bilgilerle donanmış uzmanlar kategorisine organik aydınlar denir (Portew, 1982: 97). Bir deterjan

şirketinin pazardan daha çok pay alabilmesi için çalışan günümüz reklamcısı Gramsci'ye göre organik bir aydındır. Gramsci, organik aydınların topluma aktif olarak katıldıklarını, insanların zihinlerini değiştirip piyasaları genişletme sahası içinde olduklarını kabul eder (Said, 1995: 22).

Gramsci, ayrıca, aydınları sosyal köken açısından da bir ayrıma tabi tutarak kent tipi aydınlar ve köy tipi aydınlar ayrımına ulaşmıştır (Gramsci, 1967: 34-35). Kentleşmenin davranışsal boyutu olan kentleşme bu açıdan önemli bir ölçüttür (Kartal, 1992: 23).

Coser, aydınları yenilikçiler ve bütünleyiciler olarak iki öbeğe ayırdıktan sonra, bunları da kendi içerisinde iki farklı alt öbekte değerlendirir. Yenilikçi aydınları kapıcı ve ahlakçı olarak ayıran Coser, bütünleyicileri de koruyucu ve bekçi olarak iki farklı öbekte ele alır.

Kapıcı aydın demek, yeni düşüncelerin kapısını aralayan, yeni fikirlerin oluşmasında öncülük yapan kimse demektir. Bu tür aydınların hedefi bütün insanlar olduğu için bunlar entelektüel faaliyetlerinde evrenseldirler (Türkdoğan, 1996: 83).

Ahlakçı aydınlar, her toplumda genellikle modernleşmenin belli bir aşamasında ahlakçı niteliklerini ortaya koyarlar. Modernleşmeyle birlikte eski ve yeni yapılar arasında oluşan zıtlıklar karşısında, yeniliğe karşı çıkmaksızın, onları toplumun manevi değerleriyle uyumlaştırmak isteyen aydınlar ahlakçı aydınlardır (Türkdoğan, 1996: 85).

Koruyucu aydın, varolan sistemi korumaya yardımcı olan, mevcut siyasal ve toplumsal geleneklerin sembolik değerlerini benimseyen ve görevini mevcut gelenekler çerçevesinde sürdüren aydındır (Türkdoğan, 1996: 84).

Kurumsallaşmada bilginin önemi büyüktür. Bilginin yaşayan kaynağı da aydınlar olduğundan her yeni dönemin kurulmasında aydınların kurumsal yapıyı oluşturma, bu yapıyı işletecek bürokratları yetiştirme görevleri vardır. İşte böylesine her yeni dönemin kuruluşunda

sistemli bir biçimde bürokratik yapının kurulup, korunmasını sağlayan aydınlara bekçi aydınlar denir (Türkdoğan, 1996: 87).

Aydın sınıflandırmasında aydınların değişim niteliğini esas alan Fransız düşünür Michel Foucault, evrensel ve özgül olmak üzere iki tip aydından söz eder.

Foucault'ya göre eskiden geniş bir halk kesimine seslenen, birden fazla uzmanlık alanında söz sahibi olan evrensel aydınlar varken, günümüzde belli bir uzmanlık alanında çalışan fakat uzmanlığını her biçimde kullanabilen özgül aydınlar bulunmaktadır (Said, 1995: 26).

3.3.Aydınların İşlevleri

Aydınların işlevleri çok ve çeşitli olup toplumların yapısı ve siyasal örgütlenmelerine göre de bu işlevlerin uygulanabilirliği değişmektedir. Çünkü, kuramsal olarak aydınların işlevi olması gereken bir etkinlik, siyasal örgütlenme felsefesinin sınırlılığı nedeniyle uygulama alanına konamayabilir. Yani praksis, siyasal düşünce üzerindeki sınırlar nedeniyle kuramsal işlevlerin bütünüyle örtüşmeyebilir; daha dar ve sınırlı kalabilir. Bu nedenle, bu başlık altında aydınların işlevleri uygulamadan bağımsız olarak açıklanacaktır.

Aydınların en önemli işlevi kültürel gelişmenin öncülüğünü yapmaktır (Ülgener, 1983: 66). Kültür, maddi ve manevi değerlerin, teknolojinin, sanatın ve insan davranışlarının sembolleştirilmiş bir görüntüsüdür (Tekeli, 1999: 52). Bu sembolleştirme işlevi, entelektüel faaliyetin özünü oluşturduğundan, aydınların öncülüğünde gelişir. Gerçekte, kültürel değerler sembolleştirilmeden önce, yaşam süreci içinde insanlarda davranışsal olarak az ya da çok ortaya çıkar. Ancak, yeniliklerin davranışsal boyuttan semboller haline getirilmesi aydınlar tarafından gerçekleştirilir.

Aydınların kültürel gelişmedeki öncülük görevi sembolleştirme işlevi ile sınırlı değildir. Değişimi gündeme getirip insanlara tanıttıktan

sonra, onu, daha yaygın ve gözde bir statüye kavuşturmak da aydınların görevidir.

Aydınların diğer bir işlevi sosyal gelişmelerle ilgilidir. Sosyal yaşamda eskiyen bir yapının eskiliğini açıkça ortaya koyma ve onun yerine yeniyi önerme genellikle aydınlara düşen bir görevdir, sosyal gelişmeler sonucunda oluşturulacak yeni kurumsal yapılar için gerekli yeni elemanların yetiştirilmesi görevi de aydınların sosyal gelişmelerle ilgili olarak yaptıkları bir işlevdir.

"Milli ve milletlerüstü modeller kurmak" aydınların bir diğer işlevini oluşturur. Gerek bilgi üretim sürecinde kuramsal, gerekse yaşamın her alanındaki örgütlenmelerde uygulamalı modeller oluşturmak aydınların görevlerindedir. Aydınlar bu görevlerini yerine getirmekle bir taraftan evrensel bilgileri ulusal düzeyde kullanıma uygun hale getirirlerken, diğer yandan bu bilgileri uygulama alanına da yansıtmış olmaktadır.

Konumuz açısından aydınların en önemli işlevi ise, siyasal olanıdır. Aydınların siyasal işlevleri az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler açısından farklılıklar gösterir. Shils'e göre, az gelişmiş ülkelerde aydınlar üç nedenle politikaya ilgi duyarlar. Az gelişmiş ülkelerde gelenek güçlü bir otorite olduğundan aydınlar, geleneğin güçlü otoritesinden kurtulup ona alternatif geliştirmek için siyasal bir işlev yürütürler.

Ayrıca, bu ülkelerde sivil geleneğin olmaması, olanakların yetersizliği nedeniyle başka etkinlik alanlarının bulunmaması da aydınların politikaya ilgilerinin diğer nedenleridir (Yılmaz, 1996: 61).

Gelişmiş ülkelerde sivil geleneğin güçlü olması, geleneksel uygulamaların yerini yasaların almış olması ve kıt olanakların aşılmış olması nedeniyle alternatif faaliyet alanlarının çokluğu aydınların politik rollerinde değişmelere yol açmıştır.

Foucault'ya (2000:25) göre entelektüel, alanındaki uzmanlığı nedeniyle "hakikat" üretimi rejimine hizmet eder. Ama çağdaş toplumda

bu rejim ekonomik, toplumsal ve kültürel hegemonya biçimleri içinde işler. Böylece entelektüel, bu hegemonya sisteminin sürekliliği için hizmet etmiş olur. Ama, aynı uzmanlığı kendi alanındaki yerleşmiş iktidar ilişkileri ve teknikleriyle savaşıarak hakikat rejimini değiştirmek için kullanabilir. Yani "entelektüel için temel siyasi sorun, bilimle ilintili olan ideolojik içerikleri eleştirmek ya da kendi bilim pratiğine doğru bir ideolojinin eşlik etmesini sağlamak değil; yeni bir hakikat siyaseti oluşturmanın mümkün olup olmadığını bilmektir. Sorun insanların bilincini ya da kafalarında olanı değil; hakikati üreten siyasi, ekonomik, kurumsal rejimi değiştirmektir."

ÜÇÜNCÜ KESİM

TÜRKİYE'DE PARLAMENTO DIŞI MUHALEFET

ve AYDINLAR

Bu kesimde aydın muhalefetinin tarihsel gelişimi, aydın muhalefetinin sınırlayıcıları, Türkiye aydın atlası ve aydın muhalefetinin içeriğine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

4.TÜRKİYE'DE AYDIN MUHALEFETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Aydın muhalefetinin tarihsel gelişimi Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki döneme ayrılarak incelenmiştir.

4.1.Cumhuriyet Öncesi Dönem

Osmanlıda aydın kavramını karşılamak amacıyla nurlanmış, aydınlanmış anlamında münevver sözcüğü kullanılmıştır (Ceyhun, 1989: 21). Bu sözcüğün kapsamına Osmanlı'da kapıkulları, bürokratlar ve paşalar giriyordu (Naci, 1995: 183). Zaten, modern anlamda aydınlar Osmanlı'da 19. yüzyılda ortaya çıkmışlardır. Bu zamana kadar aydınların işlevlerini yerine getiren ulema dışında kalan sanatçı ve yazarlar olmuştur. Ama, Osmanlı'da Batıdaki tarihsel koşullar oluşmadığından aydınların laikleşme süreci 19. yüzyılda başlamıştır (Belge, 1983: 123).

Aydın muhalefetinin oluşabilmesi için öncelikle aydınlanmanın olması gerekir. Oysa Osmanlı'da aydınlanmanın altyapısı oluşmamıştır. Batı, aydınlanmasını tamamladığı dönemlerde Osmanlı, aydınlanmanın altyapısını oluşturan dil, kültür, toplumsal ve ekonomik yapı gibi konuları tartışmaya başlamaktadır (Karakoyunlu, 1995: 105-111).

Osmanlı'da, Batı'da olduğu gibi çıkar çatışmalarına dayanan toplumsal ve siyasal bir yaşam yoktu. Önemli olan padişahın adaletle

hükmetmesi veya adaletli hükmettiğine inanılmasıydı. Yani kamusal alanın dayanağı Batı'dakinden farklıydı. Oluşmaya başlayan aydınlanma hareketi ise, devletten bağımsız değildi. Batı'dakiyle taban tabana zıt biçimde devlet öncülüğü ve desteğinde bir aydınlanma hareketi vardı (Belge, 1983: 124).

Bunun sonucu olarak Osmanlı'da aydınlar devletten bağımsız ve devlete muhalif olarak ortaya çıkmamışlardır. Bu dönem aydınları bir taraftan Batı ve Doğu değerlerini birlikte bağdaştıramadığı için pasif kalmıştır (Meriç, 1983: 134). Diğer yandan geçim nedeniyle devlete bağlı olması düşünce özgürlüğünü sınırlamıştır. Çok sayıda aydın geçimini memurlukla sağlamaktadır. Bir çoğu ülke içinde veya dışında devlet aracılığıyla okuduğundan belli süre zorunlu hizmete tabi idi. Aydınlar kendilerini devlet temsilcisi olarak gördüklerinden ve kendilerini çoğu zaman devletle özdeşleştirmelerinden dolayı tarafsız, serbest düşünememişlerdir (Karpaz, 1996: 119).

Birinci Meşrutiyet aydınları, hak, adalet ve hakkaniyet konularında son derece arzulu ama yeteri kadar cesaretli olamamışlardır. Mithat Paşa'nın 1876 Anayasası'nda öngördüğü düzenlemeler bile, hukuksal yapının liberal demokrat bir yapıya dönüştürülmesi açısından oldukça sınırlıydı. Mithat Paşa kendi düzenlediği anayasa hükmüyle zor durumda kalınca Meşrutiyet aydınları, yavaş yavaş hürriyet kavramını gündeme almışlardır (Karakoyunlu, 1995: 111-113).

Hürriyet kavramına gelinceye kadar Osmanlı aydınlarının temel amacı devleti kurtarmak olmuştur. Bu amaca yönelik çabalar sırasında devletin mevcut yapısı ile kendi idealleri arasındaki uçurumu görmüşlerdir. Devletle aralarındaki ilk siyasal içerikli çatışmalar da böyle başlamıştır. İlginçtir, siyasal çatışmalar sonucu sürgüne gönderilen aydınların ekonomik geçimleri yine devlet tarafından garanti altına alınmıştır. Bu ekonomik ilişki Osmanlı aydınlarının, aydınlanma sürecini de etkilemiştir. Osmanlı aydınları, aydınlanmanın siyasal yönünü

özümserken, ekonomik gerçeğini fark edememiştir. Bu durum Tanzimat'la başlayan siyasal ve hukuksal yenileşme dönemlerinin, ekonomik liberalizmden çok, Osmanlı'da yaşayan yabancılara ve azınlıkların hukuksal liberalizmini sağlamaya yönelik bir dönem olmasına yol açmıştır (Karakoyunlu, 1995: 111).

Aydınlar halkın gelişebilmesi için gerekli yolları aramakla değil, halk kitlelerini yönetmekle, onların üstünde kalmakla sosyal ödevlerini yerine getirebileceklerine inanmışlardır (Karpuz, 1996: 119). Cumhuriyet döneminde de artarak devam eden bu eğilimin temelinde halkçılık düşüncesi yatar.

Batı'ya giden aydınlar sosyalizm ve solidarizm düşünceleriyle karşılaşınca kendi değerlerine daha yakın buldukları solidarizmi benimsemişlerdir (Mardin, 1999: 82; Toprak, 1995: 47). Nitekim bu dönemde çıkarılan birçok dergi solidarist, halkçı düşünceleri yansıtmaktadır. Halka Doğru, Türk Yurdu, Türk Sözü bu dergilerdendir. Zaten bu dönemin düşünceleri daha çok Batı kökenli olup, tercüme kaynaklardan beslenmiştir. Küçük (1985: 447) bu nedenle Türk aydınının tercüme odasında doğduğunu belirtmektedir.

4.2.Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetle birlikte hukuksal ve siyasal bir yeniden yapılanma dönemi başlamıştır. Saltanatın kaldırılmasıyla başlayan devrim süreci 1937 yılına kadar aralıklarla devam etmiştir. Kendine özgü koşullar taşıyan tek partili dönemde iki öbek aydından söz edilebilir.

Birinci öbek, yapılan yeniliklerle eski kültür mirası arasında bocalamış, dönemin özel koşulları nedeniyle seslerini de yükseltmeyince bohem hayatı yaşamaya başlamışlardır. Bunlar kendilerini değiştiren şeylere karşı direnemedikleri gibi, onlara tamamen teslim de olamamıştır (Ayvazoğlu, 1995: 293).

Diğer öbek, devrimlerin yapılmasında önemli roller üstlenen aydınlardır. Bu aydınlar bir toplum yapısını değiştirmek gibi olağanüstü bir işi başarmış olmanın zafer sarhoşluğunu yaşayanlardır. Peyami Safa, her iki öbek aydını da "inkıraz" tipi olarak nitelirmektedir (Ayvazoğlu, 1995: 289). Bu "inkıraz" 1930'lara kadar devam eder. Bu dönem Türk aydınının kişiliğini oluşturamadığı dönemdir (Küçük, 1983: 139).

1930'lara kadarki dönem aynı zamanda aydın zulmünün en koyu olduğu dönemdir. Yapılan yeniliklere karşı getirilen en küçük eleştiri, en hafif itiraz bile, şiddetle bastırılmaktadır. Herkes, asıl kimliğini bilinmeyen bir süre için paranteze almıştır. Osmanlı'da başlayan, muhalefete karşı kuşkulu yaklaşım ve muhalefeti hainlikle suçlama bu dönemde de sürmüştür (Mardin, 1995: 186). Kimilerince bu dönem "saltanat-ı meşrutadan cumhuriyet-i mutlakaya geçiş" olarak nitelendirilmiştir (Çavdar, 1995: 253).

Bu dönem basın açısından da pek iç açıcı değildir. 1923'de görevlendirilen İstiklal Mahkemesi birçok gazeteciyi tutuklamıştır. Bunlar arasında Velit Ebuuzziya, Ahmet Cevdet, Hüseyin Cahit, Lütfi Fikri ve Hayri Muhittin de bulunmaktadır (Çavdar, 1995: 254).

Bütün bu baskı ve tutuklamalar yapılmakta olan devrimlerin özüne veya yapılış biçimine eleştiride bulunan aydınlar için geçerlidir. Buna karşın, devrimlerin ideoloğunu yapan ve devrimin organik aydınları olarak nitelendirilebilecek, baskı ve tutuklama yerine iktidarın nimetlerinden yararlanan aydınlar da vardır. Agop Dilaçar, Cevat Emre, Falih Rıfkı bunlar arasında sayılabilir.

1940'lı yıllara gelindiğinde aydınlar arasında yeni kıpırdanmalar görülmektedir. Bunlar arasında en önemlisi çıkarılan dergilerdir. İnsan, Yeni Adam, Yurt ve Dünya ve Markopaşa dönemin önemli dergilerdir (Küçük, 1983: 141).

1940'lı yıllarda aydın muhalefeti içinde kadınlar da öne çıkmaya başlıyor. Son Posta gazetesi yazarı Sabiha Sertel, Behice Boran ve Halide Edip dönemin en mücadeleci kadın aydınlarıdır (Küçük, 1983: 141).

Özetle, tek partili dönemde sol, liberal ve islamcı düşünceler yasaklanarak baskı altına alınmış, bu yöndeki siyasal yapılanmalar olan Türkiye Komünist Partisi, Terakkiperver Cumhuriyetçi Fırka ve Serbest Fırka, sanal nedenlerle tasfiye edilmiştir. Bu sanal neden, çoğu zaman karşı devrimcilik ve gericilik olmuştur. Çavdar (1995: 338) bu dönemde gericilikle suçlanan bu partilerin ve Hüseyin Cahit'le, Adnan Adıvar ve Halide Edip'in gericilikle ilgilerinin bulunmadığını, hatta liberal özelemlerinin bile sınırlı olduğunu, buna karşın, CHP iktidarının bunlara karşı hoşgörülü olmadığını belirtmektedir.

Berkes'e göre (1965: 145, 147) 1945-1950 döneminde düşünce susturulmuş, buna bağlı olarak aydınlar da akademik çalışmalarının sonuçlarını savunmak yerine susmayı tercih etmişlerdir.

Kayalı, (2001:175-187) bu dönemde aydınların Kemalizm karşısındaki tutumlarının, gelecekleri üzerinde belirleyici olduğunu belirtmektedir. 1950 öncesinde yoğun biçimde marxist düşüncenin savunuculuğunu yapmış olan Hilmi Ziya Ülken, Kemalizm'e karşı mesafeli durmuş, kısmen eleştirel bir konumda bulunmuştur. Buna karşın Berkes, Şerif, Boran ve Boratav Yurt ve Dünya ile Adımlar dergisinde yazdıkları yazılarla Kemalizm'e yeni bir toplumsal yorum getirme çabası içinde olmuşlardır. Onlara göre Cumhuriyet ve devrimler sadece siyasal ve hukuksal içerikli üst yapısal başlangıçlardır. Kemalizm'i bununla sınırlayıp dondurmak yerine altyapısal anlamda toplumsal ve ekonomik yönde geliştirmek gereklidir. Örneğin, Berkes, o dönemde Cumhuriyet değişikliğinin hiçbir devrimin getirmeyi başaramadığı bir rejim yarattığı düşüncesine "geleceğin siyasal-ekonomik ideolojilerinin doğuşunun

önkoşullarını hazırlayan değişmeler getirmesi anlamında olmak şartıyla" katılmaktadır (Berkes, 1973: 464). Bu nedenledir ki, 1948 yılında bu dört öğretim üyesi solcu olarak damgalanıp üniversiteden uzaklaştırılırken, onlardan daha belirgin biçimde solcu, hatta marxist düşünceye sahip olan Ülken, 1948 tasfiyesinden kısmen etkilenmiştir. Çalıştığı kimi görevlerden uzaklaştırılan Ülken'in, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki görevine devam etmesine izin verilmiştir.

Boran, haklarında açılan soruşturmalarda, damgalanacakları nedeniyle öğrenciler arasından tanık gösteremediklerini, akademisyenler arasında ise, tanıklık yapma cesareti gösterebilenlerin çıkmadığını belirtmektedir (Mumcu, 1988: 41).

1950'li yıllar aydın hareketinin köylülük niteliği gösterdiği yıllardır. Bu nitelik, etkisini 1970'li yıllara kadar sürdürmüştür. Bu dönem aydınları köylü gibi giyinmek, köylü gibi yiyip içmek, köylü gibi düşünmek çabasıdadır (Küçük, 1983: 142).

1950'li yıllarda Turhan Feyzioğlu ve Aydın Yalçın tarafından çıkarılmaya başlanan Forum dergisinin dönemin aydın hareketi içindeki yeri önemlidir. Derginin, Türk aydınlarını tümüyle etkisi altına alması bir yana, savunduğu çift meclis, üniversite özerkliği, anayasal yargı ve planlama 1950'li yıllar açısından önemli düşüncelerdir (Küçük, 1983: 143).

20 Aralık 1961'de yayın hayatına başlayan Yön dergisinin de dönemin aydınları üzerinde büyük etkisi olmuştur. Aydınları ilgisizlikten kurtarıp harekete geçirmek, kendine güveni sağlamak açısından başarılı olan Yön (Özdemir, 1986: 171-176), aydınları erken bir iktidar hevesi içine sokmuştur (Küçük, 1983: 143).

1980'li yıllara kadar olan dönemde Türk aydınlarında demokrasiye inançsızlık ve kartezyen mantık büyük ölçüde egemen

olmuştur. 1960'larda ülkemizde en çok satan kitap Doğan Avcıoğlu'nun Türkiye'nin Düzeni adlı yapıtıdır. Yapıtın ana temasını demokrasinin göstermelik olduğu ve sadece toplumun güçlü kesimlerine hizmet ettiği düşüncesi oluşturmaktadır. Bu dönem aydınlarını Hasan Cemal (1999: 340), fildişi kuleden devrim yapma isteklisi olmakla eleştirmektedir.

1983'den sonradır ki, Türk aydınları demokrasinin gereği olarak hukukun üstünlüğü, yöneticilerin hesap verme zorunluluğu, seçimsel yarışma, bireysel ve siyasal özgürlükler konularını gündemlerine almışlardır (Sayarı, 1995: 412).

Nesin'e göre (1993:11-13) halen Türk aydınlarını niteleyen üç özellik vardır. Bunlar; dar görüşlülük, gönlüne göre gerçek arama ve ödekliliktir.

1960 ve 1980'deki askeri yönetim dönemlerinde üniversite elemanlarına, üniversite özerkliğiyle bağdaşmayan uygulamalar yapılmıştır. 27 Ekim 1960 günü 114 sayılı yasa ile 147 öğretim üyesi ve asistan üniversitedeki görevlerinden uzaklaştırılmışlardır (Güngör, 1992: 46).

12 Eylül 1980 darbesiyle 15 Mayıs 1971'de yürürlüğe girmiş olan 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'nda köklü değişiklikler yapılarak bir grup öğretim elemanının üniversitelerden uzaklaştırılması yoluna bir kez daha gidilmiştir (Soysal, 1987: 131).

5.TÜRKİYE'DE AYDIN MUHALEFETİNİN SINIRLAYICILARI

Aydınlardan muhalefet görevi beklemek doğaldır. Çünkü, siyasal sistem içinde alınan ve uygulamaya konulan yeni bir kararın toplumu nereye götürebileceğini daha öncelikli ve daha açık görececek olabilen kimselerdir onlar. Geniş halk yığınlarına göre bu erken aydınlanma, aydına muhalefet etme sorumluluğunu yükler.

Aydınlar, muhalefet görevini yerine getirirken kimi engellerle karşılaşabilirler. Bu engeller bazen bir ideoloji, bazen bir siyasal tavır bazen de anayasal veya yasal bir koşul olabilir.

5.1.İdeoloji ve Siyasal Kültür

İdeoloji, insanlara birçok sorunla ilgili kuramsal da olsa çözümler sunar. İdeolojinin kuramsal çözümleri ve ideolojiyi kabullenerek ait olunan ideolojik çevre insanların olaylara bakışını ve olayları değerlendirmesini etkiler. Çünkü, ideoloji geniş bir anlam dizgesiyle belirli eylemler ve gündelik uygulamalarla bağ kurar (Apter, 1965: 313).

İdeoloji ve ideolojik çevrenin, bakış açısını etkilemesi yönünden aydınlarla sıradan halk eşit tutulamaz. Ama, aydınların kanaat oluşumunda ideolojinin ve ideolojik çevrenin keskin bir belirleyici olmasa da, etkisi inkar edilemez (Avcı, 1995: 301).

Devletin katı bir resmi ideolojisinin var olduğu durumda aydının işi daha da zor demektir. Çünkü böyle bir halde devlet bilgi ve iletişim kanallarını denetleyecek, araştırmaların, iktidar sahiplerinin çıkarına ters biçimde sonuçlanmasına izin vermeyecektir (Başkaya, 1996: 29). Bu durumda aydının karşısında iki seçenek kalmaktadır. Ya resmi ideolojinin sınırları içinde kalıp devletin organik aydını olmak ya da bilimsel gerçeklerin aydını olup sonuçlarını kabullenmek.

Bir toplumda üyelerin siyasal sisteme ve bu sistemin içerdiği diğer ögelere ilişkin inançları, tutumları ve davranış kuralları siyasal kültürü oluşturur. Siyasal sürecin işleyişi açısından siyasal kültürün iki temel işlevi vardır. Öncelikli olarak, siyasal kültür belli davranış kurallarının kabullenilmesiyle siyasal sürece bir belirginlik kazandırır (Turan, 1976: 33). Dolayısıyla, bir siyasal toplumda özgürlük, otorite ve diyalog gibi kavramlara bakış, onları değerlendirme biçimi siyasal süreç

içinde oluşacak birçok olayı da etkileyecektir. İkinci olarak, siyasal kültür mevcut siyasal sisteme meşruiyet de sağlar (Turan, 1976: 33).

Konumuz açısından önemli olan siyasal kültürün birinci işlevidir. Çünkü, demokrasi, bir kurum ve kurallar düzeni olmanın yanında, belli bir değerler sistemini de ifade eder. Dolayısıyla bir toplumun siyasal yapısını çevreleyen siyasal kültürü içinde anlam ve biçim kazanır. Bu bağlamda, siyasal kültürün içinde yer alan tartışma ve diyaloga ilişkin davranış kuralları aydınların düşünsel ve araştırmaya ilişkin etkinliklerini olumlu ya da olumsuz olarak etkiler. Hatta, Kapani (1985), bu etkinin toplumun eğitim düzeyinin etkisinden daha öncelikli olduğunu belirtmektedir.

5.2.Anayasal ve Yasal Koşullar

Anayasalar, devletin yurttaşlarla ilişkilerini düzenleyen ulusal en üst hukuk belgeleridir. Bu bakımdan aydınların muhalefet hareketleri de anayasalarca düzenlenmiş kurallar içinde değerlendirilmelidir. Böyle bir değerlendirme kuralların sınırlayıcılığının ölçüsünü de ortaya koyabilmek açısından aydınlatıcı olabilir. Bu amaçla 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarının aydın muhalefetini düzenleme biçimleri ve ilgili yasal düzenlemeler aşağıdaki alt başlıklarda incelenmiştir.

5.2.1.Anayasal Koşullar

Bu alt başlıkta Cumhuriyet Dönemi Türk Anayasalarında temel hak ve özgürlüklerin nasıl düzenlendiğine yer verilmiştir. Böylece aydın muhalefetinin anayasal sınırları genel olarak saptanmaya çalışılmıştır.

5.2.1.1. 1924 Anayasası'ndaki Düzenlemeler

1924 Anayasası'nda, temel hak ve özgürlükler anayasanın beşinci bölümünde "Türklerin Kamu Hakları" başlığı altında ele alınmıştır. Bu başlık altında yer alan 68-88 arası toplam 21 madde kimi doğrudan kimi de dolaylı olarak temel hak ve özgürlüklere ilişkindir.

Bu maddelerde her Türk'ün özgür doğup, özgür yaşayacağı belirtilmiştir. Özgürlük, "başkasına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmek" olarak tanımlanmaktadır. 1924 Anayasası'na göre Türkler yasa önünde eşittir. Hiç kimseye, aileye, sınıfa veya gruba ayrıcalık tanınmamıştır.

Özgürlüklerin her Türk'ün doğal hakkı olduğu belirtilmiş ve bu özgürlükler arasında şunlar sayılmıştır: "Kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, bağış, çalışma, mülk edinme, malını ve hakkını kullanma, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hakları ve özgürlükleri" (Gözübüyük, 1993: 72).

Ayrıca, 1924 Anayasası'nda can, mal, ırz güvenliği, konut dokunulmazlığı, işkence, eziyet ve angaryanın yasak olduğu, hiç kimsenin felsefi inancından, din ve mezhebenden dolayı kınanamayacağı, yasalar çerçevesinde olmak koşuluyla dinsel törenlerin serbest olduğu, basının yasal sınırlar içinde serbest yayım yapabileceği ve haberleşmenin gizliliği esası belirtilmiştir.

Görülüyor ki, 1924 Anayasası, 1876 Osmanlı Kanuni Esasisi gibi klasik temel hak ve özgürlükleri sıralamak ve kısaca açıklamakla yetinmiştir. Anayasada ekonomik ve sosyal haklar açık biçimde görülmemektedir. Temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması açısından bir düzenleme yapılmamıştır. Sıralanan temel hak ve özgürlüklerin sınırı açık değildir. Bu konuda takdir hakkı yasama organına bırakılmıştır.

Soysal'a göre özgürlüklerin kısa tutulup birçok açıdan konuyla ilgili takdir yetkisinin yasama organına bırakılmasının altında temel bir devlet felsefesi yatıyordu. Ülkede ilk kez ulus egemenliğine dayanan meclisli bir yönetim kurulmuştu. Dolayısıyla ulus iradesine dayanan bir meclis, her konuda olduğu gibi özgürlükler açısından da en önemli güvence olarak görülüyordu. Ayrıca, meclis ulusu temsil ediyordu. Yani o dönem düşüncesine

göre iktidarla ulus aynı kabul ediliyordu. Bir yöneten yönetilen farklılaşması gibi düşünceler henüz gelişmemişti. Bu nedenle meclisin yetkilerini sınırlamak demek, ulusu sınırlamak anlamı taşımaktaydı (Soysal, 1987: 50-51).

5.2.1.2. 1961 Anayasası'ndaki Düzenlemeler

1961 Anayasası, temel hak ve özgürlükler konusunda ayrıntılı bir düzenlemeye giderek üçlü bir ayırım getirmiştir. Buna göre, "Temel Hak ve Ödevler" başlığı altında "Kişinin Hakları ve Ödevleri", "Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler" ve "Siyasi Haklar ve Ödevler" yer almaktadır.

"Kişinin Hakları ve Ödevleri" bölümünde kişi dokunulmazlığı, özel yaşamın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, vicdan ve din özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplantı hakkı ve özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü ile kişi güvenliği ve hak arama özgürlüğüne ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır (Gözübüyük, 1993: 117-125).

"Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler" bölümünde ailenin korunması, mülkiyet hakkı, çalışma hakkı, çalışma ve sözleşme özgürlüğü, dinlenme hakkı, sendika kurma hakkı, toplu sözleşme ve grev hakkı, sağlık ve sosyal güvenliğe ilişkin haklar yer almaktadır (Gözübüyük, 1993: 125-130).

"Siyasi Haklar ve Ödevler" başlıklı bölümde, vatandaşlık, seçme ve seçilme, kamu hizmetlerine girme ve dilekçe hakkı ile siyasal düzeyde örgütlenmeye ilişkin olarak siyasal partilerle ilgili haklar düzenlenmiştir (Gözübüyük, 1993: 130-133).

1961 Anayasası, temel hak ve özgürlükleri düzenlerken devlet-yurttaş ya da yöneten-yönetilen ayrımını esas kabul ederek yönetilenlerin korunması için devlet iktidarının sınırlandırılması esasını temel hareket noktası olarak kabul etmiştir. Bunun için temel hak ve

özgürlükler 1961 Anayasası'nda ayrıntılı olarak düzenlenmiş, bu açıdan yurttaşlar iktidarın insafına terk edilmemişlerdir.

1961 Anayasası, 1924 Anayasası'ndan farklı olarak "Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler" başlıklı ekonomik ve toplumsal içerikli haklar getirmiştir. Bu hak ve özgürlükler Avrupa'da kapitalizme karşı sosyalist düşüncenin çıkışı ve mücadeleleri sonucu gelişerek, kabul edilmiş hak ve özgürlüklerdir.

Siyasal alanda örgütlenme ile ilgili olarak siyasal partilerle ilgili düzenlemeler de ilk kez 1961 Anayasası'nda yer almıştır. 1924 Anayasası döneminde bu yöndeki örgütlenme ve diğer etkinlikler derneklerle ilgili düzenlemelere göre yapılmaktaydı.

1961 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükler açısından getirdiği en önemli yenilik, hak ve özgürlükler açısından yasalarla yapılabilecek sınırlamaların hakların ve özgürlüklerin özüne dokunamamasıdır. Zaten, 1961 Anayasası'ndaki düzenlemelerde kabul edilen ilke özgürlüğün esas, sınırlamanın istisna olduğudur.

1961 Anayasası'nın temel hak ve özgürlüklere ilişkin olarak getirdiği genel sınırlamalara bakıldığında bu ilkenin varlığı açıkça görülebilir. Anayasanın ilgili 11. maddesinin ilk biçiminde yer alan "Kanun, kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz" fıkrası, kurucu iradenin özgürlüğe verdiği önemi vurgular niteliktedir. Ancak, bu fıkra 1971'e kadar anayasadaki yerini korumuş daha sonra değiştirilerek şu hale getirilmiştir: "Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz." Yeni düzenlemeye göre artık, kamu güvenliği, kamu yararı ve genel ahlak gibi nedenler, temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunabilmek için birer gerekçe olabileceklerdir.

5.2.1.3. 1982 Anayasası'ndaki Düzenlemeler

1961 Anayasası'nın temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi konusunda benimsediği üçlü ayrıma dayanan sistematik 1982 Anayasası'nda da korunmuştur.

Mülkiyet hakkı, 1961 Anayasası'nda sosyal ve ekonomik haklar arasında düzenlenmişken 1982 Anayasası'nda kişinin hakları ve ödevleri bölümüne alınmıştır. Bu düzenlemeyle sosyal devlet ilkesinin zayıflatıldığı söylenebilirse de, doğal hukuk kuramı açısından yeni düzenlemenin daha uygun olduğu ileri sürülebilir. Çünkü, doğal hukuk kuramcılarına göre mülkiyet, çoğu zaman yaşama hakkını da içerecek biçimde nitelendirilmiştir. Bu farklılık dışında düzenleme biçimi açısından 1982 ve 1961 anayasaları arasında herhangi bir ayrılık görülmezken, öz açısından büyük farklılıklar vardır.

Her şeyden önce 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'ndaki temel ilke olan özgürlük esas, sınırlama istisnadır kuralını tersine çevirmiştir. 1982 Anayasası'yla genel sınırlamalarla ilgili ölçütlerin sayısında artış olmuştur. 1961 Anayasası'nda tek maddede düzenlenmiş olan temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması ve kötüye kullanılmaması 1982 Anayasası'nda ayrı maddelerde düzenlenmiştir. Bunun iki anlamı vardır. İlk olarak, kurucu irade devletin korunması açısından temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmamasına daha ağırlıklı olarak önem verecektir. İkinci olarak, genel sınırlama nedenlerinin artması, gerek bireysel gerekse kolektif özgürlükler açısından sınırlama nedenlerinin çoğalması ve özgürlük alanlarının biraz daha daralması demektir.

1961 Anayasası'nda yer alan hak ve özgürlüklerin özüne dokunamama kuralına 1982 Anayasası'nda yer verilmemiştir. Ayrıca, 1961 Anayasası'ndaki düzenleme biçimi korunmasına karşın, düzenlenen kimi hak ve özgürlüklerle ilgili maddelerin içeriği 1982

Anayasası'nda sınırlandırılmıştır. Bilim ve sanat özgürlüğü ile düşünceyi açıklama ve yayma özgürlükleri bu maddeler arasındadır.

Bilim ve sanat özgürlüğünün, düşünce özgürlüğünden ayrı olarak anayasada düzenlenmesi ilk defa 1919 Weimar Anayasası ile olmuştur (Tanör, 1994: 90). Böyle bir ayrımın gerekçesi, düşünce özgürlüğünün sınırlarının kimi zaman daraltılması durumunda, bilim ve sanat özgürlüğünün bu daraltmadan olumsuz etkilenmemesidir.

1961 Anayasası'nda olduğu gibi, 1982 Anayasası da bilim ve sanat özgürlüğünü ayrı olarak düzenlemiştir. Görünüşte her iki anayasa da bilim ve sanat özgürlüğüne ayrı bir önem vermişlerdir. Ama uygulama böyle bir önemi çok az yansıtmıştır.

1970 yılına kadarki uygulamalarda Anayasa Mahkemesi'nin bilim ve sanat özgürlüğünü sınırsız olarak yorumlaması nedeniyle, yargı yerleri de bu yönde kararlar vermişlerdir. Ancak, 1970'den sonra yüksek mahkeme anayasal bir özgürlük olan bilim ve sanat özgürlüğünü TCY 141 ve 142. maddelerinin kapsamına göre yorumlamıştır. Bu yorum sonrasında yargı yerleri, önlerine gelen davalarda öncelikle, dava konusu yapının bilimsel olup olmadığını incelemişlerdir (Tanör, 1994: 92). Bilimselliğin ölçütü ise, pozitivist bir mantıkla nesnelliğe bağlanmıştır. Böylesine sakat bir bilimsellik anlayışı sonucu siyasal felsefe alanında yapılan çoğu çeviri yapıtlarla ilgili olarak, bilimsel olmadıkları gerekçesiyle Yargıtay tarafından mahkumiyet kararları verilmiştir. Siyasal kuramın temel kaynaklarından olan Komünist Manifesto, Marx ve Engels'in Politika ve Felsefe üzerine yazıları ile Lefebvre'in, Karl Marx, Hayatı ve Eserleri adlı yapıtları mahkumiyete konu olan yapıtlardan sadece bir kaçıdır.

1982 Anayasası döneminde ise, bilim ve sanat özgürlüğü Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

1991'de düzenlenen ilk biçimiyle TMY 8. madde içerdiği "Hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun" ifadesiyle neredeyse bilim ve sanat özgürlüğünü kullanılamaz hale getirmiştir. Bu dönemde de Fikret Başkaya, yazdığı Paradigmanın İflası adlı yapıtı nedeniyle "Devletin bölünmezliği aleyhinde propaganda" yapmak suçundan mahkum olmuştur.

Gerçekte bilim ve sanatın insanlık tarihindeki ayrıcalıklı yeri nedeniyle, bu alanda mutlak bir özgürlük rejiminin olması ve bu özgürlüğün sadece kendi kural ve eleştirilerine tabi kılınması gerekir (Tanör, 1997: 125).

Bugün Türkiye'de Siyasal Kuram ve Siyasal Felsefe konusunda çalışan yetkin bilim adamları denince, akla gelebilecek kişilerin bir elin beş parmağını geçemeyecek sayıda kalmasında, çok partili yaşam sürecinde, genelde düşünce özgürlüğü özelde ise, bilim ve sanat özgürlüğüne getirilmiş olan anlamsız ve yersiz sınırlamaların payı büyük olsa gerektir.

Özet olarak, 1982 Anayasası'nda temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesiyle ilgili temel mantık da değişmiştir. Temel hak ve özgürlükler düzenlenirken korunan kesim yönetilen yurttaşlar olmalıdır. Dolayısıyla, iktidarın sınırlandırılması gerekir. Ancak, bu temel mantık 1982 Anayasası'nda tersine çevrilmiştir. Artık korunan devlet, sınırlanan bireydir.

5.2.2.Yasal Koşullar

Bu başlıkta Türk Ceza Yasası ile Terörle Mücadele Yasası'nın ilgili maddeleri değerlendirilmiştir.

5.2.2.1.TCY 140. Madde

Ceza yasasının 140. maddesinde yer alan "Devletin hariçteki itibar veya nüfuzunu kırarak şekilde devletin dahili vaziyeti hakkında yabancı bir memlekette asılsız, mübalağalı veya maksadı mahsusa müstenid havadis veya haberler neşreden veya milli menfaatlere zarar

verecek herhangi bir faaliyette bulunan vatandaş beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapse konulur” hükmü, hukukçulara göre maddi unsuru belirsiz bir düşünce suçu oluşturmaktaydı (Tanör, 1994: 63). 1889 tarihli İtalyan Ceza Yasası yerine doğrudan faşist İtalyan mevzuatından alınmış olan TCY'nin 140. maddesi, hukukçulara göre, suç ve cezaların yasallığı ilkesine de tersti (Erem, 1962: 97). Bu nedenle 140. madde 1980'e kadar pek fazla uygulama alanı bulamamıştır. Ancak, 1980 sonrası dönemde siyasi sığınma nedeniyle ülkeden ayrılanlarla bunların basın yayın etkinlikleri TCY'nin 140. maddesi kapsamında değerlendirilmiştir. 1986-1989 arası üç yıllık sürede bu maddeden 180 sanık yargılanmıştır. Açılan soruşturmalar nedeniyle sanıkların bazıları hakkında yurttaşlığı kaybettirme işlemleri de uygulanmıştır (Tanör, 1994: 63).

Madde, sadece çeşitli nedenlerle yurtdışına çıkmış yurttaşların basın yayın etkinliklerine uygulanmamış Türkiye'de yaşayan ama yurtdışına dönük olarak düşünce açıklamasında bulunan yurttaşları da etkilemiştir. Bülent Ecevit hakkında, bir basın demeci nedeniyle 12 Eylül Askeri döneminde dava açılmış ve sanık iki ay tutuklu kalmıştır. İnsan Hakları Derneği'nden bir heyetin Fransız Parlamentosu'nun bir komisyonu önünde yaptığı açıklamalar nedeniyle heyetteki kişiler hakkında DGM'de dava açılmıştır (Tanör, 1994: 63).

Dr. İsmail Beşikçi'nin, İsviçre Yazarlar Birliği Başkanı'na yazdığı 14 Ağustos 1980 tarihli mektup nedeniyle Beşikçi hakkında açılan davada Gölcük Sıkıyönetim Mahkemesi 10 yıl ağır hapis ve 5 yıl da sürgün cezası vermiş, cezalar Askeri Yargıtay'ca da onaylanmıştır (Tanör, 1994: 63). Bu uygulamada dikkat çeken nokta şudur: Cezaya sebep olarak, yazılan mektup gösterilmiştir. Ancak, yazılan mektup bir yayım etkinliği değildir. Çünkü, Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nın 7. maddesine göre ancak yayımlanması halinde bir yazı “aleniyet” kazanarak yayım etkinliği özelliğine sahip olur.

TCY 140. madde, 1991 yılında çıkarılan TMY'nin 23. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

5.2.2.2.TCY 141. Madde

12.4.1991 tarih ve 3713 sayılı TMY'nin 23. maddesiyle yürürlükten kaldırılincaya kadar TCY 141. madde belli düşünceler etrafında birleşerek örgütlenmeyi, hatta buna kalkışmayı cezalandıran bir düşünce suçuydu. Tanör'e (1979:72) göre düşünce suçu bir dünya görüşünün, bir siyasal ideolojinin, bir doktrinin ya da bir düşünceyi savunup yaymanın, başkalarına açıklamaya çalışmanın suç kabul edilmesiyle eş değerdir. Bu madde ile yasa, toplum için sakıncalı olabilecek düşünceler çerçevesinde toplanmayı ve örgütlenmeyi yasaklamaktaydı. Askeri Yargıtay'ın verdiği karara göre sakıncalı bir düşünceye dayanan herhangi bir örgüte girmek düşünce suçuydu. TCY 141. madde, çok partili siyasal yaşam döneminde birçok dernek, sendika ve parti yöneticisine uygulanmıştır. Bu maddeye dayanarak üyeleri hakkında dava açılan veya mahkumiyet kararı verilen dernek, sendika ve partiler arasında İleri Gençler Birliği, Türkiye Gençler Derneği, İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği, Türkiye Barışseverler Cemiyeti, Türkiye Öğretmenler Sendikası, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Türkiye İşçi Partisi ve Türkiye İşçi Köylü Partisi sayılabilir (Tanör, 1994: 64).

Askeri Yargıtay, bu madde hükmünün uygulanmasında bazen o kadar ileri gitmiştir ki, iki kişinin birlikte afiş asma eylemini örgüt kurma, iki kardeşin mektuplaşmasını örgüt içinde bulunma olarak değerlendirmiştir.

Askeri Yargıtay, kimi kararlarında, "sakıncalı" bir örgüt kurmanın ve buna girmenin, henüz eyleme geçilmemiş olsa da cezayı gerektireceğini belirtmiştir. Şu satırlar Askeri Yargıtay Daireler Kurulu'nun 11.2.1982 tarih ve 28/25 sayılı kararından alınmıştır:

“Komünist bir rejimi gerçekleştirmek amacı etrafında birleşen kimseler faaliyette bulunmasalar dahi söz konusu cemiyet vücut bulur. Böyle bir cemiyetin amaçlarına katılmayı da o cemiyete girme olarak kabul etmek doğru olur. Bu niteliği itibariyle cemiyete girme suçu, cemiyet kurma suçu gibi hem şekli, hem de düşünce suçudur. O itibarla failin düşüncesinin, onun tarafından takip edilen gayenin ortaya çıkarılması bu suçun oluşması için yeterli olacaktır. Düşünce içe dönük bir olay olsa da, onun dış aleme yansıyan bir görünümü vardır. İşte bu görünümün iyi incelenip değerlendirilmesi, içe dönük düşüncenin mahiyetini de aydınlatır.”

Anayasa Mahkemesi’de kararlarında marksist dernekleri, diktatörlük amacı güdenlerle demokratik yollarla iktidara gelmeyi amaç edinenleri birbirinden ayırmaksızın TCY’nin 141. maddesi kapsamında değerlendirmiştir (Aliefendioğlu, 1998: 250).

TCY 141. maddeye yönelik uygulamalar ve yargı yerlerinin bu madde hükmüne ilişkin yorumları neredeyse içe dönük düşüncüyü bile sınırlama yönündedir. Aydınların muhalefet hareketleri değerlendirilirken bu sınırlamaların göz önünde bulundurulması, doğru sonuçlara ulaşabilmek açısından gereklidir.

5.2.2.3.TCY 142. Madde

Düşünce suçunun diğer bir örneğini oluşturan TCY’nin 142. maddesine göre ayrıca cebir ve şiddet çağrısı olmaksızın düşüncenin propagandası suçun oluşması için yeterliydi. Gerek sivil gerekse Askeri Yargıtay’ın kararlarına bakıldığında bu maddeyle bir düşüncenin övülmesi bile, şayet bu düşünce hukukçularca, güvenlik ve ulusun birliği açısından olumsuz sonuç doğurucu nitelikte bir düşünce olarak değerlendirilmişse, suçtu.

Yargıtay 1. Ceza Dairesi’nin 12.2.1970 tarih E.1969/3193, K.1970/531 no.lu kararına göre bir düşüncüyü övmek şöyle açıklanmaktadır: “Övmekten maksat, bir fikrin başkaları tarafından benimsenmesi için onu iyi

göstermek, savunmak veya değerini yükseltmektir." Övme suçunun oluşabilmesi için taraf edinme amacının olup olmaması önemli değildir. Propaganda suçunda ise, önemli olan taraftar kazanma amacının açıkça bulunmasıdır. Bu çerçevede Yargıtay "Komünist Manifesto" adlı yapıtta propaganda suçunun, Lefebvre'in "Karl Marx Hayatı ve Eserleri" adlı yapıtta ise övme suçunun işlendiği sonucuna varmıştır. Ayrıca, Bulgar şair G. Milev'in "Eylül" adlı şiir kitabının Türkçe'ye çevrilmesi övme suçu olarak değerlendirilmiştir (Tanör, 1994: 65).

TCY 142 ile ilgili verilen mahkeme kararlarında düşünce suçu ile ilgili olarak zorlama unsurunun olup olmadığı pek fazla dikkate alınmamıştır. Özgürlükçü 1961 Anayasası'nın uygulandığı 1961-71 döneminde bile, sosyalizmin devlet zoruyla kurulacağını savunan yarışma yazılarında, bireysel mülkiyeti ve miras hakkını reddeden şiirlerde Yargıtay, suç unsuru bulunduğu yönünde karar vermiştir (Tanör, 1994: 66). Yargıtay bununla da yetinmemiş bir sınav kağıdında komünizmi övücü sözlerin bulunmasını, iki arkadaş arasındaki mektuplaşmalarda siyasal düşüncelere yer verilmiş olmasını TCY 142 kapsamında değerlendirmiştir (Tanör, 1994: 67).

Nihayet, 1991 yılında çıkarılan TMY'nin 23. maddesiyle TCY 142. madde de yürürlükten kaldırılmıştır.

5.2.2.4.TCY 163. Madde

TMY 23. maddeyle yürürlükten kaldırılan diğer bir madde de TCY 163. maddedir.TCY 163. madde üçüncü fıkrada yer alan "laikliğe aykırı olarak devletin sosyal veya ekonomik veya siyasi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla ... her ne suretle olursa olsun, propaganda yapan"ları cezalandıran hüküm, laikliğe aykırı düşüncelerin propaganda ve telkinini yasaklamaktaydı.

163. maddenin dördüncü fıkrası ise, dinsel inanç, duygu ya da sembollerin kişisel ya da siyasal amaçlara alet edilerek kötüye

kullanılmasını cezalandırıyordu.Tanör'e göre bu fıkra din sömürsünü ve din ve vicdan özgürlüğünü kötüye kullanmayı önlemekteydi. Üçüncü fıkrada ise, bazı düşüncelerin salt içeriği nedeniyle laikliğe aykırılık taşımalarından dolayı propagandaları ve telkini yasaklanmaktaydı. Daha açık bir ifadeyle burada yasak konusu bir düşünce açıklamasıydı ve üçüncü fıkra nedeniyle 163. madde bir düşünce suçu düzenlemesi olup, TCY 141 ve 142 ile koşutluk oluşturmaktaydı (Tanör, 1994: 68).

TCY 163. madde uygulamaya da çarpık biçimde yansımıştır. Sıklıkla uygulanması beklenen, din sömürsünü ve din ve vicdan özgürlüğünün kötüye kullanılmasını yasaklayan dördüncü fıkra yerine, düşünceyi sınırlayan üçüncü fıkra, daha çok uygulama alanı bulmuştur. Öyle ki, bazen salt din kurallarının açıklanması kovuşturma konusu olmuştur (Cemal, 1974: 254).

İlginç olan 141, 142 ve 163. maddeler yargı yerlerince tavizsiz uygulanırken, bu maddelerin düşünce özgürlüğüne ters uygulamalara yol açtığı yönünde yargı mensuplarında herhangi bir entelektüel etkinliğin görülmemiş olmasıdır. Ne zaman ki, siyasal irade, AB üyeliği nedeniyle, düşünce suçu oluşturan kimi yasalarda yeni düzenlemelerin yapılması gerektiği yönünde irade açıklamasında bulununca, zamanın Yargıtay Başkanı ve Diyanet İşleri Başkanı, TCY 141, 142 ve 163. maddelerin kaldırılması ya da bu maddelerde, eyleme dönüşmemiş düşüncelerin suç olmaktan çıkarılması yönünde değişiklik yapılmasını istemişlerdir (Tanör, 1994: 71).

5.2.2.5.TCY'nin Düşünce Özgürlüğüne İlişkin Diğer Hükümleri

TCY'nin, kimi resmi bilgilerin açıklanması konusunu düzenleyen 132, 136 ve 137. maddeleri ile, ülke güvenliğini tehlikeye atacak makaleler yazılmasını düzenleyen 155. maddesi, Türklüğü ve Devlet kurumlarını alenen tahrir ve tezyif etmeyi içeren 159. maddesi, suç

işlemeye kışkırtma ile ilgili 311. maddesi, suç sayılan eylemi övme, halkı yasalara uymamaya ve sınıfları birbirine karşı kin ve düşmanlığa tahrik etmeyi düzenleyen 311 ve 312. maddeleri de aydınların muhalefet etkinliklerini etkileyebilecek maddelerdir.

Gerçekten, yazılan bir makalenin ülke güvenliğini tehlikeye düşürmesi ya da düşürmemesinin ölçütünün ne olacağı belirsizdir.

Yöneten ve yönetilen farklılaşmasının giderek daha çok belirginleştiği ülkemizde, çıkarılan, dolaylı vergi oranlarını ağırlaştırıcı yeni bir yasanın yoğun eleştirisini yapan yazılar, çok rahatlıkla "halkı yasalara uymamaya çağrı" olarak değerlendirilebilir. Kısacası, yukarda belirtilen maddelerde yargı organlarına hukuk düzeniyle bağdaşmayacak geniş yorum yetkileri tanınmıştır. Madde konularıyla ilgili ölçütler tamamen belirsiz olup, kişiden kişiye değişecek durumdadır. Böyle bir ortamda aydın muhalefeti kaygan bir zeminde gelişecek demektir. Şayet gelişebilirse.

5.2.2.6. Terörle Mücadele Yasası

12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı TMY'nin yürürlüğe girmesiyle TCY 141, 142 ve 163. maddeler yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece "komünist, anarşist, cumhuriyet ve demokrasi karşıtı, ırk mülahazasına dayalı ve milli duyguları zayıflatıcı propaganda ile, analitik düşüncelerin propagandası (TCY 163) ya da övülmesi artık" suç olmaktan çıkarılmıştır. Ayrıca, TMY ile TCY 140. madde de kaldırılmıştır.

Bütün bunlar demokratik ve özgürlükçü düzenlemelerdir. Ancak, TCY 163. maddenin tamamen kaldırılması sonucu, din istismarını düzenleyen dördüncü fıkranın da kalkması nedeniyle, bu tür suçlar cezasız kalmıştır.

TMY 8. madde, yeni bir düşünce suçu düzenlemesiydi. Maddeye göre "Hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü

bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüş yapılamaz. Yapanlar hakkında iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve elli milyon liradan yüz milyon liraya kadar ağır para cezası hükmolunur.”

Maddede korkunç biçimde, “Hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun” ifadesi kullanılmakta, terörle ilgisi olmayan ifadeler bile suç sayılmaktaydı. Ancak, 1995’de yapılan bir değişiklikle TMY 8. maddede yer alan “Hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun” deyimini kaldırılarak şiddete yönelik olmayan düşünce açıklamaları suç olmaktan çıkarılmıştır. Ancak, Kaboğlu’na (1998: 206-207) göre maddenin yeni biçiminde şiddet unsuruna yer vermeyen bölücü amaçlı propaganda yasaklandığı için TMY 8. madde bu haliyle de bir düşünce suçu oluşturmaktadır.

6.TÜRKİYE AYDIN ATLASI

Bu araştırmada Türk aydınları sekiz öbeğe* ayrılarak incelenmiştir. Bunlar; akademisyen aydınlar, hukukçu aydınlar, politikacı aydınlar, gazeteci-yazar aydınlar, bürokrat aydınlar, edebiyatçı aydınlar, sanatçı aydınlar ve birden çok öbeğe giren aydınlardır.

Akademisyen aydınlar öbeğine akademik kariyerinin en üst düzeyine ulaşmış akademisyenler girmektedir.

Hukukçu aydınlar öbeğine avukat ve yargıç aydınlar dahildir. Ancak, bu çalışmada hukukçu aydınlar olarak yargının en üst makamlarında görev yapmış avukat ve yargıç aydınlar seçilmiştir. Bu üst makamlar, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Yargıtay Başkanlığı, Danıştay Başkanlığı ve Barolar Birliği Başkanlığıdır.

* Bu öbeklere ilişkin örnek listeler Ek 1’de sunulmuştur.

Gazeteci-yazar aydınlar öbeğine yazarlar ve gazeteci-yazarlar girmektedir.

Politikacı aydınlar öbeğine bağımsız olarak ya da herhangi bir siyasal parti içinde politika yapan ya da daha önce yapmış aydınlar girmektedir. Bunlar milletvekili aydınlar ile senatör aydınlardır.

Bürokrat aydınlar öbeği, 657 Sayılı DMY'ye bağlı olarak çalışan devlet memuru aydınlarla Türk Silahlı Kuvvetleri'nde görev yapan asker aydınlardan oluşmaktadır. Burada bürokrat kavramının sözlük anlamı esas alınmıştır.

Edebiyatçı aydınlar öbeğine romancılar, öykücüler, şairler, denemeciler, eleştirmenler ve edebiyat tarihçisi aydınlar girmektedir.

Sanatçı aydınlar öbeğine sinema, televizyon sanatçısı aydınlar ile müzisyenler, ressamlar, heykeltıraşlar, karikatüristler ve sinema eleştirmeni aydınlar dahildir.

Belirtilen yedi öbekten en az üçünde yer alabilen aydınlar birden çok öbeğe giren aydınlar olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu çalışmada bir aydının birden çok öbeğe dahil edilebilmesi için üçü çalışma kapsamında olmak üzere en az dört öbekte yer alabilme koşulu uygulanmıştır.

Araştırma, aydınların parlamento dışı muhalefet hareketlerini konu aldığından politikacı aydınlar, edebiyatçı aydınlar, sanatçı aydınlar ve bürokrat aydınlar araştırma kapsamının dışında tutulmuşlardır. Geriye kalan dört öbek aydınlarla ilgili olarak araştırmada incelenmek üzere şu aydınlar seçilmiştir:

Akademisyen aydınlar olarak Mümtaz Soysal ve Ali Fuat Başgil, hukukçu aydınlar olarak Yekta Güngör Özden ve Sami Selçuk, gazeteci-

yazar aydınlar olarak Metin Toker ve Doğan Avcioğlu, birden çok öbeğe giren aydınlar olarak Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Mehmet Ali Aybar.

Genel olarak aydınlara, örnekleme seçimi ile ilgili genel ve özel ölçütlere araştırmanın birinci kesimindeki evren ve örnekleme bölümünde yer verildiğinden burada ayrıntıya girilmemiştir. Türkiye aydın atlası başlığı ile yapılan sınıflandırma araştırmada da esas alınmıştır.

7.1950'DEN GÜNÜMÜZE BAŞLICA SİYASAL SORUNLAR ve AYDINLAR

Bu bölümde aydınların parlamento dışı muhalefet hareketleri, parlamento dışı muhalefetin alt kavramları olarak belirlenen cumhuriyet, demokrasi, seçim, asker-siyaset ilişkisi, kamusal alan ve düşünce özgürlüğü çerçevesinde ortaya konarak, değerlendirilmeye çalışılmıştır.

7.1.Cumhuriyet ve Aydınlar

Üzerinde sıkça konuşulan, kimi kurumların ve kişilerin zaman zaman ona bağılılıklarını bildirdiği, askeri müdahaleler de dahil olmak üzere çeşitli siyasal eylemlerin meşruluk aracı olarak kullanılan cumhuriyet ve cumhuriyetçilik nedir, cumhuriyetin nasıl bir felsefi temeli vardır ve aydınlarımız bu konuda hangi görüş ve düşüncelere sahiptir? Bu ve benzeri akla gelebilecek sorular, bu başlık altında incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken, araştırma kapsamındaki aydınlar, araştırmanın giriş bölümünde yapılan öbeğlemeye uygun olarak ele alınmışlardır.

7.1.1.Akademisyen Aydınlar

Araştırma kapsamında yer alan Mümtaz Soysal ve Ali Fuat Başgil akademisyen aydınlar öbeğinde değerlendirilmiştir.

7.1.1.1.Mümtaz Soysal : Devrimci ve Eşitlikçi Cumhuriyet

Soysal'a (1995a) göre cumhuriyet, uyruklarını sadece yurttaş olarak görür. Yurttaşlığı din, mezhep, etnik köken ve anadil farklarının

ötesinde insan sıfatıyla bütünleştirir. Bu çeşit farklılıklar cumhuriyetçi bir yönetimi ilgilendirmez. Cumhuriyet, bu tür farklılıklar yokmuş gibi yurttaşlığı "eşitliğin soyut güzelliğine göre" düzenler. Farklılıklar ise, devletin koruması altında olan özgürlükler alanını ilgilendirir.

Cumhuriyetçi yaklaşımda yurttaşlık, sadece soyut olarak düzenlenmiş bir statü değildir. Aynı zamanda, cumhuriyetçi yaklaşımda toplumsal yarar, bireysel yarardan öncelikli olup, toplumsal ilişkiler sözleşme yerine yükümlülük temeline göre düzenlenir. Bu yaklaşıma göre yurttaşlık toplumsal uygulamalarla kendini belli eder. Dolayısıyla, yurttaşların haklardan önce vazifeleri vardır. Türkiye Cumhuriyeti'nde de yurttaşlık, daha çok cumhuriyetçi anlayışa uygun olarak gelişmiştir. Yani, ülkemizde ödevlerin haklara öncelikli olduğu bir yurttaşlık anlayışı bulunmaktadır (Kadioğlu, 1999: 59, 60). Üstel'e göre (1996) 1940'ların sonuna kadar yurttaşlık bilgisi kitaplarının temel aktörü vazifelerle borçlu bir yurttaş tipi olmuştur. Cumhuriyetle birlikte kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmış ama, kadınların bireyselleşmesi konusunda herhangi bir açılım son dönemlere kadar sağlanamamıştır. Cumhuriyet kadınının en önemli özelliği özverisi olmuştur. Cumhuriyet döneminde kadın, hep isimsiz bir kahraman olarak belirmiştir. Yani, cumhuriyetle birlikte kadın, bireyselleşmeden yurttaş statüsüne geçmiştir (Kadioğlu, 1999: 122, 123).

Soysal'a göre, (1976) cumhuriyet kavramı, zamanla başlangıçtaki anlamından uzaklaşmıştır. İlk önceleri, cumhuriyet sözcüğü halka dayalı yönetimleri anlatmak için kullanılmıştır. Bu bakımdan cumhuriyetle demokrasi, seçim ve özgürlük gibi kavramların yakın ilişkisi vardı. Sonraları, cumhuriyet sözcüğüyle başında bir kral, imparator, padişah ya da şah bulunmayan yönetimler anlatılmak istenmiştir. Böylece, yönetimin bir sülale içinde kuşaktan kuşağa geçmediği her yönetim, cumhuriyet olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Artık, devlet başkanının seçilip seçilmemesi önemli değildir. Darbeyle

işbaşına gelen askeri yönetimlere de cumhuriyet denebilmektedir. Gerçekten, bugün yönetim biçimleri temelden farklı olan ülkeler cumhuriyet olarak nitelendirilmektedir. Bir tarafta İran İslam Cumhuriyeti, bir yanda Çin Halk Cumhuriyeti, öte yanda Afrika ve Latin Amerikanın cumhuriyet sıfatını taşıyan ülkeleri.

Soysal (1976) cumhuriyetin asıl anlamına ulaşabilmek için Fransız İhtilali sonrasına gitmek gerektiğini belirtmektedir. O dönemde, ülke yönetimlerinin başından kral veya hükümdarların uzaklaştırılması yönetimin cumhuriyet olması için yetmemiştir. Yönetimin cumhuriyet olabilmesi için halka dayanması yanında özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelerine de uygun olması gerekmektedir. Kral, soylular ve rahiplerden oluşan ortaklaşa yönetimi deviren yeni orta sınıf, kurduğu yeni düzende insanların özgürce yaşamalarını, yasalar önünde eşit kabul edilmelerini ve birbirleriyle dayanışma içinde bulunmalarını arzulamaktaydı.

Soysal'ın, burada cumhuriyetin asıl anlamıyla, cumhuriyetin çağdaş anlamını kastettiği kanısındayız. Yoksa, cumhuriyetin Antik Yunan'a uzanan köklü ve uzun bir geçmişi varken, Soysal'ın, ihtilal sonrası Fransa'yı referans alması başka biçimde açıklanamaz.

Meşrutiyet aydınları tarafından hürriyet, müsavat, uhuvvet olarak ifade edilen kavramlar Soysal'a göre (1976) bugün de cumhuriyetin asgari koşulları olarak kabul edilebilir. Çağdaş cumhuriyetçilik bu kavramların kabulüyle başlar, onların geliştirilerek yeni anlamlara yöneltmesini amaçlar.

Soysal (1976), cumhuriyetçiliğin, özgürlüğü soyut bir özgürlük olarak kabul edemeyeceğini belirterek, soyut özgürlüklerin ekonomik eşitlikle perçinlenmesini savunur. O'na göre, toplumdaki kardeşliğin duygusal dayanışmadan öte, somut sosyal güvenlik uygulamalarıyla desteklenmesi çağdaş cumhuriyetçinin amaçlarındandır.

Soysal, ekonomik eşitliği cumhuriyetin bir gereği olarak görse de cumhuriyetçi kuramda maddi bir eşitlikçilik bulunmamaktadır. Çünkü, maddi eşitliği sağlamaya yönelik politikalar, kimi yurttaşların tahakkümsüzlük alanını genişletirken, diğer yurttaşların tahakkümsüzlük alanını daraltır. Zaten, cumhuriyetçiliğin sosyo-ekonomik bağımsızlığa yönelik politikalarının iki önemli özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, yurttaşların bir kesiminin sosyo-ekonomik bağımsızlığını artırırken, diğer bir kesim yurttaşın tahakkümsüzlüğüne daraltıcı sınır getirmemektir (Pettit, 1998: 214). Yani, bir kesim yurttaşın tahakkümsüzlük alanının daralması, diğer bir kesim yurttaşın sosyo-ekonomik bağımsızlığının artmasının alternatif maliyetini oluşturmamalıdır. İkinci özellik ise, tahakkümsüzlüğü artırmak amacıyla sosyo-ekonomik açıdan yurttaşlara yapılacak desteğin yardım niteliğinde olmayıp, bir hak olarak düzenlenmesidir (Pettit, 1998: 215). Tersi bir durum, devletin elindeki ekonomik gücü kullanarak yurttaşların tahakkümsüzlük alanını daraltması sonucunu doğurur.

Soysal, cumhuriyet konusundaki bu genel bilgilerden sonra Türkiye Cumhuriyeti hakkında değerlendirmeler yapmaktadır. Soysal'a göre (1976; 1994a) cumhuriyetimiz eşitlikçi ve devrimci olmak üzere iki önemli niteliğe sahiptir.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren özgürlükleri soyuttan somuta dönüştürebilmek için çaba harcamıştır. Bir taraftan sosyal güvenlik uygulamalarıyla halkını ekonomik açıdan özgürlükleri kullanabilecek düzeye getirme çabası içinde olmuştur. Diğer yandan, siyasal katılımı artırmaya yönelik yenilikler getirmiştir. Cumhuriyetin, bu çabalarında tam anlamıyla başarıya ulaştığını söylemek güçtür. 1923 ile 1933 arasındaki ilk on yılda bu konularda daha çok çaba harcanmıştır. Bu nedendir ki, ilk on yıl çok daha coşkulu ve çok daha ümitli geçmiştir (Soysal, 1976; 1993a).

Soysal birçok yazısında cumhuriyeti bir özeleştiriyeye tabi tutmaktadır. Soysal, (1991a) İsmet Paşa'nın, Lozan'da Batının iki yüzünlüğüyle mücadele ettiğini ve Musul konusunda masada yenik düşerken bile Türk ve Kürtler'in kardeşliğini, birlikteliğini ve ortak değerlerini savunduğunu belirtmektedir. Soysal'a göre (1993b) cumhuriyetimizin daha başlangıçta karşı karşıya kaldığı sorun, "Güneydoğu'daki ucu açık kalmış sınırlar içinde" bir ulus yaratabilmektir. Bu güç sorunu kolaylaştıran temel öge birlikte kurtarılmış olan topraklar üzerindeki ortak yaşama iradesiydi. Cumhuriyetin hatası ise, Türkler ve Kürtler arasındaki varolan birlikteliği, yanlış uygulamalar, dışlamalar ve ihmallerle bozmuş olmasıdır (Soysal, 1991a). Değişik ırk, mezhep ve dile sahip insanların birlikte savaşarak kurtardıkları topraklarda birlikte yaşayabilmeleri için, iletişim birliği sağlayacak eğitim seferberliğinin yanında Anadolu kültürünün çeşitliliği ve renkliliği de korunup geliştirilebilseydi, ulus yaratma işi çoktan başarılmış olacaktı (Soysal, 1993b). Anlamına uygun bir cumhuriyet, kuruluş felsefesine aykırı uygulamalara sürüklenmemeliydi. Kuruluşunda farklı etnik kökenden birçok insanın kanı bulunan bir cumhuriyet, değişik kökenli yurttaşlarına şiddet kullanmaktan, baskı uygulamaktan ve yasaklar koymaktan uzak durmalıydı (Soysal, 1994b). Her şeye karşın, bu konudaki yanlışların düzeltilebileceğinin altını çizen Soysal (1991a), çözümün, öncelikle Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde başlaması gerektiğini belirtmektedir.

Her ne kadar Soysal konuya eleştirel yaklaşırsa da Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli başarısının uluslaşma ve ulusal devlet olduğunu vurgulamak gerekir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasındaki önemli etkenlerden biri de ulusçuluk akımıydı. Avrupa'da dalga dalga yayılan ulusçuluk akımına karşı Osmanlı İmparatorluğu'nun birliğini sağlayabilmek

amacıyla üç farklı düşünce akımı ortaya çıkmıştır. Bunlar; Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarıdır.

Osmanlıcılık, imparatorluk sınırları içinde yaşamakta olan farklı dinsel ve etnik öbekleri tek bir Osmanlı ulusu olarak kabul etme esasına dayanıyordu. 1830'larda ortaya çıkan Osmanlıcılık düşüncesi, geleneksel Osmanlı devlet ideolojisinden radikal bir kopuş denemesini ifade ediyordu. Osmanlıcılık düşüncesiyle birlikte artık, eski, din temelli cemaatçi yapılanmanın yerine Fransız İhtilali sonrasında Avrupa'ya yayılan çağdaş yurttaşlık anlayışı getirilmek isteniyordu. Osmanlı İmparatorluğu İslam esaslarına göre yapılanmıştı. Bu bağlamda, imparatorluk dahilindeki Müslümanlarla Müslüman olmayanlar eşit yurttaşlar değildi. Yani, yönetilen sınıf kendi içinde yasa önünde eşit olmayan dinsel topluluklardan oluşuyordu. Müslüman olmayan topluluklar cizye vergisi vermekle yükümlüydüler. Ayrıca, bu toplulukların yargı işlemleri kendi dinleri esasına göre çalışan mahkemeler aracılığıyla yerine getiriliyordu. Müslüman olmayanlar vezirlik, sadrazamlık ve askeri komutanlık gibi görevlere getirilmiyordu. Kısacası, Müslüman olanlarla olmayanlar arasında siyasal, ekonomik ve sosyal birçok yönden eşitsizlik vardı. Bu eşitsiz yurttaşlık biçimi Müslüman olmayanlar açısından herhangi bir itiraza neden olmaksızın 19. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu ile Müslüman olmayan topluluklar arasındaki bu geleneksel yurttaşlık biçimi, özellikle Rum ve Ermeni cemaatleri arasında 18. yüzyılın ortalarından itibaren görülmeye başlayan ekonomik, ticari ve düşünsel değişimler sonucu sarsılmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa arasında başlayan ekonomik ilişkilerin yoğunluk kazanmasından sonra Avrupa ile ekonomik ve ticari ilişkiye giren Rum ve Ermeniler bir yandan Avrupa'daki Aydınlanma düşüncesiyle tanışmışlar, diğer yandan cemaatçi

yapılanmadan giderek bağımsızlaşmışlardır. Bu bağımsızlaşma Osmanlı İmparatorluğu'nda kaygıyla karşılanırken aynı zamanda huzursuzluk da yaratmıştır. 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile başlayıp 1829'da Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesine kadar geçen süredeki olaylar bu kaygı ve huzursuzlukları artırmıştır. Artık Osmanlı aydınlarında cemaatçi yapılanmanın merkezi yönetimden ayrı bir bağlılık odağı oluşturduğu, bu nedenle Müslüman olmayan kişilerin Osmanlı Devleti'ne yönelmeyi engelleyici olduğu yönünde kanılar oluşmuştur (Somel, 2001: 91). Osmanlılık olarak adlandırılan düşünce bu gelişmeler sonucu imparatorluğun birlik ve bütünlüğünü koruyabilmek amacıyla ortaya atılmıştır.

İmparatorluk dahilinde birlik ve bütünlüğü sağlayıp güçlendirmek amacıyla ilk adım 1839'da Tanzimat Fermanı'yla atılmıştır. Tanzimat Fermanı'nda Müslüman olmayan topluluklardan söz edilen bölümde hukuksal davaların kamuoyuna açık mahkemelerde görüleceği, kimsenin yargısız olarak cezalandırılmayacağı ve idam edilmeyeceği belirtildikten sonra "tebaayı saltanatı seniyemizden olan ehli İslam ve mileli saire bu müsaadati şahanemize bilaistisna mazhar olmak üzere can ve ırz ve namus ve mal maddelerinden hükmi şer'i iktizasınca kaffei Memalik-i Mahsuramız ahalisine taraf-ı şahanemizden emniyet-i kamile" verildiği belirtilmiştir (Gözübüyük, Kili, 1982: 4,5). Somel'e göre (2001:94) Tanzimat Fermanı geleneksel çizginin dışına çıkamamıştır. Çünkü, fermana İslam şeriatına bağlı kalınacağı ve bütün Osmanlı uyruğuna getirildiği söylenen can, ırz ve namus güvenliğinin padişahın otoritesi altında, onun bir lütfu olarak verildiği belirtilmiştir.

1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı Osmanlılık politikasının yeni bir aşamasını oluşturmuştur. Islahat Fermanı ile Osmanlı tebaasına birçok yeni haklar tanınmıştır. Buna göre, Osmanlı tebaası arasında aşağılayıcı kavram ve sıfatların kullanılması yasaklanmış, din farkı

olmaksızın herkesin memur olabilmesi ve devlet okullarına girebilmesi kabul edilmiş, din özgürlüğü getirilerek kimsenin din değiştirmeye zorlanamayacağı belirtilmiş, din ve mezhep farkı gözetilmeksizin herkesten eşit olarak vergi alınması esası getirilmiştir (Alkan, 2001: 451-453).

Tanzimat Fermanı'nda Osmanlı tebaası arasında hukuksal eşitlik somut düzenleme olmaksızın örtülü biçimde yer almışken, Islahat Fermanı ile birçok açıdan somut düzenlemeler getirilmiştir. Hatta ilk kez "vatandaş" kavramı bu fermanda yer almıştır (Alkan, 2001: 451). Islahat Fermanı ile birlikte artık Müslüman olmayan Osmanlı yurttaşları da devlet okullarına girebilecek, memur olabilecek, yerel eyalet ve sancak meclislerine temsilci gönderebileceklerdir. Tuna Vilayeti'nde yerel dilde gazete çıkarma hakkına bile sahip olmuşlardır.

Osmanlıcılık politikası, özellikle Tanzimat Fermanı uygulamasında kimi geleneksel yönler taşısa da aslında bir çağdaş yurttaşlık biçiminin oluşturulması çabasıdır. Bu çaba içinde eskiden din temelli olan geleneksel yurttaşlığın değişen koşullara uyarlanarak Osmanlılık temelinde yenilenmesi amaçlanmıştır. Ancak, bütün çabalara karşın imparatorluğun birlik ve bütünlüğü korunamayınca yeni bir politika geliştirilmeye başlanmıştır. Bu yeni politika İslamcılıktır.

19. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu nüfusunun yaklaşık yüzde 40'ını Müslüman olmayan kitle oluştururken 1878 Berlin Antlaşması ile birlikte bu oran yüzde 20'ler düzeyine gerilemiştir (Çetinsaya, 2001: 265-270). Nüfustaki bu değişim sonucu imparatorluk dahilindeki Müslüman kitleyi beraber tutabilmek amacıyla İslamcılık politikası gündeme getirilmiştir. İslamcılık, biri geniş diğeri dar olmak üzere iki değişik anlamda kullanılmıştır. Geniş anlamda, Osmanlı Halifesi'nin öncülüğünde bütün dünya Müslümanlarının siyasal ya da

düşünsel birliği amaçlanırken, dar anlamda sadece Osmanlı uyruğundaki Müslümanların siyasal birliği kastedilmiştir.

İslamcılık politikası gereğince Müslüman devlete Müslüman bir ulus oluşturulacaktı. Müslüman kimliğe sahip bir ulus oluşturmada kullanılacak ortak payda İslam olacaktı. Bu çerçevede Sünni-Hanefi İslam ortak kimliğiyle yeni bir ulus oluşturma çabasına girilmiştir. Ancak, Osmanlılık politikasında olduğu gibi İslamcılık politikasında da başarılı olunamamıştır. Bütün iyi niyetli çabalara karşın Türk olmayan Müslüman tebaa arasında ulusçuluğun yayılmasına ve siyasal taleplerin yükselmesine engel olunamamıştır.

İslamcılık düşüncesinin başarılı olamaması üzerine yeniden Türkçülük akımı öne çıkmaya başlamıştır. Yeniden diyoruz, çünkü bu üç düşünce akımı güçlü ya da zayıf çoğu zaman birlikte var olmuşlardır. Türkçülük politikası gereği artık Müslüman da olsalar Türk olmayanlarla siyasal bir birlik kurulamayacağı anlaşılmıştır. Öyleyse tek çözüm Türk kökenlilere dayanan bir siyasal birlik oluşturmaktır. Bu amaçla önce dilin Türkçeleştirilmesi gereği üzerinde durulmuştur. Bu konuda öne çıkan isimler Genç Kalemler dergisi etrafında toplanan Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Köprülüzade Mehmet Fuat olmuştur (Araı, 2001: 183,184).

Yukarda belirtilen üç akım çerçevesinde ulusal birliğin yeniden inşası bakımından birçok düzenleme yapılmıştır. Bunlardan birisi 1840'da çıkarılan Ceza Kanunname-i Hümayunu'dur. Daha çok memurlarla ilgili düzenlemelerin bulunduğu bu kanunname dinsel ayırım gözetilmeksizin tüm Osmanlı tebaasına uygulanmıştır (Akyol, 1997: 30).

1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu genel bir ceza yasası olup Mecelle ile Fransız Ceza Yasası'nın bir araya getirilmesinden oluşturulmuş ve bu yasa da din farkı gözetilmeksizin bütün Osmanlı uyruklarına uygulanmıştır (Akyol, 1997: 30).

1850'de çıkarılan Kanunname-i Ticaret ile 1869'da çıkarılan Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi de dinsel bir ayrıma yer vermeksizin tüm Osmanlı tebaasını kapsamıştır (Eryılmaz, 1996: 149).

Son olarak, 1917 yılında çıkarılmış olan Aile Kararnamesi örnek olarak verilebilir. Bu yasa ile aile hukuku alanında da hukuk birliği sağlanmıştır.

Görülüyor ki, uluslaşma ve ulus devlet çabaları daha Osmanlı Dönemi'nde başlamıştır. Öncelikle, Osmanlı uyruğundaki ulusların ortak bir üst kimlik altında birleştirilmeleri amaçlanmıştır. Bunun için Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük politikaları uygulanmıştır. Daha sonra hukuk birliğini sağlamaya yönelik yasalaştırma çabaları olmuştur. Ama tüm bu uğraşlara karşın, uluslaşma ve ulusal devlet konusunda tam bir başarı sağlanamamıştır.

Cumhuriyetle birlikte çıkarılan yeni bir yasa ile Devlet'in Resmi dilinin Türkçe olduğu belirtilmiştir. Bu, uluslaşma sürecinde dilin önemli bir öge olduğunun belirtisidir. 1924 Anayasası'nın 88. maddesinde "Türkiye'de din ve ırk ayırıl edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese "Türk" denir" denilerek ulusu oluşturan tüm halk Türklük ortak paydası altında toplanmıştır. Ayrıca hukuk birliğine uygun olarak yeni Medeni Yasa, Ceza Yasası ve Ticaret Yasası kabul edilmiştir. Eğitim ve öğretimde birliği sağlamak amacıyla Tevhid-i Tedrisat Yasası çıkarılmıştır. Böylece Osmanlı döneminde başlayan uluslaşma ve ulusal devlete geçiş çabası tamamlanmıştır. Bütün bunlar Cumhuriyet Yönetimi'nin önemli kazanımlarıdır.

Soysal'ın özeleştirisi yaparken değindiği ikinci sorun, Laik Cumhuriyeti tam anlamıyla benimseyememiş olanlara karşı takınılan tavidir. Soysal'a göre (1994c) Laik Cumhuriyeti benimsemeyenlerin onu savunanlara düşmanca bakması ne kadar yanlış ve ilkelce bir davranış

ise, Laik Cumhuriyeti savunanların onu benimsemeyenlere düşmanlık beslemeleri de aynı ölçüde yanlıştır. "Çağdaş Türkiye, bu birlikteliği kapsayan, onun diyalektiğinden yararlanan, karşıtlıklardan olumlu bir şeyler çıkarabilen bir Türkiye olmalı"dır ki, Cumhuriyet Bayramları, "en büyük barışıklık çerçevesi olan bağımsız ulusal milletin temeli olarak" kutlanabilsin.

Soysal'ın özeleştirisi kapsamında belirttiği üçüncü konu cumhuriyetin başaramadıklarıdır. Soysal'a göre, (1993b) 1923'de kurulmuş olan cumhuriyetin yapacakları henüz bitmemiştir. Birçok eksiklikleri bulunmaktadır. Öncelikle, "cumhuriyet kavramının özünde yatan demokrasi süreci" tamamlanmalı, hak ve özgürlükler sistemi çağdaşlaştırılmalıdır. İkinci olarak, düzenli ve dengeli ekonomik ve sosyal kalkınma gerçekleştirilmeli, eğitim eksiklikleri bitirilmelidir. Üçüncü olarak, en önemli eksiklik olan uluslaşma süreci önündeki engeller kaldırılarak, uluslaşma bir an önce sonuçlandırılmalıdır. Soysal, cumhuriyeti bitmeyen bir senfoni olarak nitelemektedir. Bu bitmeyen senfoni, "dirileştirilmesi için yeni katkılara muhtaç" tır.

Bugün cumhuriyetimizin, varolan eksiklikleri ve temel felsefesinden sapmış olunması nedeniyle hiç de iç açıcı bir durumda görünmediğini belirten Soysal, (1976) konuyla ilgili olarak şu görüşleri ifade etmektedir:

"Bırakın ekonomik düzenle ilişkili bir özgürlüğü, belirli ölçüde bir ekonomik eşitliği, somutlaştırılmış bir sosyal güvenliği, bırakın bütün bu çağdaş cumhuriyetçilik kavramlarını, yüzseksen yıl öncesinin "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" biçimindeki basit üçlüsünden bile hızla uzaklaşan bir toplumda, "cumhuriyet" sözünün ne anlamı kalmıştır?

Özgürlük mü? Düşünceyi en ağır biçimde cezalandıran, dernekleşmeyi ve örgütlenmeyi dünyanın en sıkı kurallarına bağlayan yasalarla mı, kafaları kalıplaştırmaya yönelmiş bir eğitim sistemiyle ve topluma sabah akşam hazır düşünce kalıpları yutturmaya çabalayan bir radyo-televizyon şebekesiyle mi?

Eşitlik mi? “Üç beş kuruş irtikap eden” in süründürüldüğü ve “milyonla çalan” in baştaçı edildiği, dayısı olmadan işe girmenin, partisi olmadan işte kalmanın hâlâ büyük marifet sayıldığı bir düzende mi?

Kardeşlik mi? Düşmanlık üzerine cephelerin kurulduğu, sokaklarında insanların düşüncelerinden ötürü vurularak harcandığı, inananların inanmayanlara dış bilemediği bir toplumda mı?”

Bütün bu gerçekler, cumhuriyetin ilerleme ve değişim açısından büyük bir aşama olmasına karşın, bir son nokta ve eksiksiz bir mükemmellik olmadığını göstermektedir. Zaten, cumhuriyetimizin içinde taşıdığı devrimci niteliği de, zamanla yenilenmeye gereksinme duyulabilecek olmasındandır. Bu, konuyla ilgili gerçekçi bir ön kabuldür. Öyleyse, bu konularda yapılan eleştirileri, cumhuriyet ve onun değerlerine bir karşıtlık olarak algılamak yerine, cumhuriyeti daha dirileştirme ve daha çağcıl kılma çabası olarak görmek gerekir. Ulusal cumhuriyet hareketini kendimleyecek ölçüde savunan birisi olarak Soysal'ın, özeleştirisi yapması, bu açıdan anlamlı ve önemlidir.

Ayrıca, Soysal, cumhuriyeti dar anlamda bir yönetim biçimi olarak görmektedir. Cumhuriyetin özündeki demokrasi sürecinin tamamlanması gereğini vurgulamasından bu anlaşılmaktadır. Cumhuriyetin sadece bir yönetim biçimi olarak ele alındığı durumlarda siyasal rejim demokrasi olarak düşünülmektedir. Devlet başkanının seçimle belirlenmesi dışındaki siyasal alana ilişkin tüm sorunlar, bu anlayışta demokrasinin sorunları olarak görülmektedir. Ancak, ülkemizde cumhuriyetin sadece bir yönetim biçimi olarak düzenlendiğini kabul etmek oldukça güçtür. Çünkü, ülkemizde cumhuriyet yönetimiyle birlikte bireylerin toplumsallaşmasında kurumlar ön plana çıkmış, devlet, yurttaşların kimliksel olarak biçimlenmesinde aktif biçimde rol almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Köy Enstitüleri ve Halkevleri ile devlet, yurttaşları kimliksel açıdan istediği biçimde dönüştürebilmek için bu konuda müdahaleci bir rol üstlenmiştir. Çok partili siyasal yaşama geçişle birlikte bu kurumlar

kaldırılmış ama, eğitim ve resmi çalışma kurumları aracılığıyla devletin toplumsallaşmadaki etkinliği devam etmiştir.

7.1.1.2. Ali Fuat Başgil: Cumhuriyet Eşittir Demokrasi

Başgil'in cumhuriyete ilişkin bazı düşünceleri varsa da bunlar açık değildir. Öyle ki, Başgil'de cumhuriyetle demokrasi birbirine karışmıştır.

Başgil, (1957:160) cumhuriyet konusunda şu görüşlere yer veriyor: "Bize bu kelime arapçanın cumhur kelimesinden gelmiştir. Cumhur, toplanmış kavim yahut millet demektir. Cumhuri cumhura yani millete ait şeydir. Şu halde cumhuri devlet yahut sadece cumhuriyet millet camiasına ait devlet demek olur. Bu kelimenin fransızcadaki karşılığı olan Republique kelimesi de bu manayı ifade eder. Latince'nin Respublica kelimesinden alınmış olan republique, devletin amme malı olması, en yüksek kumanda yetkisinin ammeye ait bulunması manasındadır."

Cumhuriyeti bir devlet biçimi olarak kabul eden Başgil, (1957:161) onu dayandığı kitleye göre aristokratik ve demokratik olarak ikiye ayırır: "Bu kitle halk dediğimiz geniş bir camiadan ibaret olursa, buna da demokratik yani halk cumhuriyeti adı verilir. Şu halde cumhuriyet, netice itibarıyla, demokrasiden başka bir şey değildir, hatta demokrasinin en mükemmel bir şeklidir."

Görüldüğü gibi, Başgil'in düşüncelerinden cumhuriyet eşittir demokrasi sonucu çıkmaktadır. Ama, kuramsal açıdan cumhuriyet, demokrasiden ayrı ve farklı bir siyasal yapılanma biçimini ifade etmektedir. Cumhuriyetçi model, liberal demokrasi modelinde olduğu gibi bir çağdaş toplum biçimi ve devlet anlayışı olarak ortaya çıkmıştır (Keyman, 1999: 50). Tarihsel olarak cumhuriyetle demokrasinin kimi ülke

yönetimlerinde birbirine eklemlenmiş olması iki kavram arasındaki kuramsal ayrılık ve farklılığı ortadan kaldırmaz.

Cumhuriyetçilik klasik ve yeni olmak üzere iki farklı düşünce biçimi göstermektedir. Klasik cumhuriyetçi düşüncenin temsilcileri arasında Machiavelli, J. Harrington, J. Milton ve Rousseau sayılabilir. Yeni cumhuriyetçi düşüncenin temsilcileri ise, D. Hume, A. Smith, A. Ferguson, Montesquieu ve Amerikan Kurucu Babaları yer alır (Ünder, 1998: 63).

Klasik cumhuriyetçiliğin kökeni, taşıdığı değerler açısından Antik Yunan'a kadar uzanır. Cumhuriyet kavramı ilk olarak kapsamlı biçimde Antik Yunan'da Platon tarafından kullanılmıştır. Dilimize "Devlet" olarak çevrilmiş olan kitabının özgün adı Republicus'tur. Platon, cumhuriyet kavramını, toplumsal yaşamı en ince ayrıntısına kadar düzenleyen, bu amaçla gerektiğinde özel mülkiyeti ve özel yaşamı kaldırmayı öngören bir yönetim biçimi olarak tanımlamaktadır (Çaha, 1999: 16). Platon'a göre cumhuriyet bütün olumsuzluklardan arınmış ideal bir yönetim biçimidir.

Antik Yunan'dan sonra cumhuriyet kavramı Roma döneminde Cicero tarafından ele alınmıştır. Cicero'ya göre cumhuriyet, hukuka dayalı, senato yönetimini esas alan bir yönetim biçimini ifade eder. Platon da metafizik ve idealist bir nitelik taşıyan cumhuriyet, Cicero'da hukuku esas alan bir yönetim biçimine dönüşmüştür (Çaha, 1999: 16).

Cicero'dan sonra rönesans ve reform dönemlerine kadar cumhuriyet kavramı siyaset felsefesinden silinmiştir. Bu dönem Hıristiyanlık'ın skolastik dönemi olup, bu dönemde aktif düşünce üreten insanın yerini inanan insan almıştır (Held, 1998: 38).

13. yüzyıl ile 15. yüzyıl arası İtalyan eyaletlerinde kullanılmaya başlayan cumhuriyet kavramı, modern çağla birlikte yeniden gündeme gelmiştir. Bu dönemde cumhuriyet kavramına özel bir anlam veren

Niccola Machiavelli olmuştur. Machiavelli'nin görüşlerini, daha çok o dönemde İtalya'nın içinde bulunduğu koşullar belirlemiştir. Machiavelli, İspanyol tehdidi altında yaşayan İtalyan eyaletlerini bir siyasal birlik haline getirmek için "metafiziksel boyutu olan aşkın bir prens" önermekteydi Böyle bir prensliğin önündeki en önemli engel olarak Katolik Kilisesi'ni gören Machiavelli'de cumhuriyet kavramı laik ve ulusal bir nitelik taşımaktadır (Machiavelli, 1998: 68-78).

J. Madison bir devlet yönetimine cumhuriyet adının verilebilmesi için hükümetin doğrudan ya da dolaylı olarak halkın bütününe dayanması ve seçildikleri makamda belli bir süre veya iyi davranışta buldukları sürece kalabilmeleri gerektiğini belirtmektedir (Hamilton; Madison; Jay, 1982: 190).

Modern çağda cumhuriyet kavramını inceleyen bir diğer düşünür Montesquieu'dur. (Kili, 2000). Montesquieu'da cumhuriyet, hukuk devleti, güçler ayrımı, bireysel haklar gibi ilkelerin şekillendirdiği bir yönetim biçimidir.

Fransız ihtilali'nin öncülerinden Rousseau cumhuriyeti genel irade kavramını esas alarak açıklamıştır. Ona göre genel irade toplumsal iradenin tamamını harmanlayarak tek bir iradeye dönüştürmektedir (Rousseau, 1989 : 61). Rousseau'nun genel irade adını verdiği bu irade yanılmaz bir özelliğe sahiptir (Barry, 1995: 218). Rousseau'da cumhuriyet bireysel olmaktan çok kamusal bir nitelik taşır.

Alman geleneğinden gelen Kant, cumhuriyeti eşitlik ve özgürlük temelinde şekillenen bir yönetim biçimi olarak almaktadır. Ama, Kant'da da Rousseau'da olduğu gibi cumhuriyet bireysel özlü olmaktan çok kamusaldır (Maihafar, 1990: 290).

Cumhuriyetçi siyasal model, liberal demokratik modelden üç açıdan farklılık gösterir. Bunlar; toplum anlayışları, yurttaşlık anlayışları ve özgürlük anlayışları yönünden sahip oldukları farklılıklardır.

Cumhuriyetçi model organik toplum anlayışına vurgu yapar (Keyman, 1999: 49) ve yurttaşlığa dayalı erdemi önemser. Cumhuriyetçi anlayışa göre toplum, sadece bireylerden oluşan bir bütün değildir. Toplumun bizzat kendisinin yurttaşlarca paylaşılan bir değeri ve anlamı vardır (Waltman, 1998). Liberal demokrasi bireylerin toplamından oluşan bir toplum anlayışına sahiptir. Liberal demokraside bireysel hak ve özgürlükler öncelikli olup sınırlı devlete esastır.

Cumhuriyetçi anlayış devlet toplum ilişkisini yurttaşlık temeline göre kurmaktadır (Keyman, 1999: 49). Kadioğlu'nun (2002:270) Oldfield'dan aktardığına göre, cumhuriyetçi kuramda yurttaşlık ve topluluk temalarına daha çok önem verilmektedir. Yurttaşlık, görevler ve topluluğa karşı yükümlülükler olarak kendini gösterir. Yükümlülükler olarak adlandırılan eylemler bir taraftan yurttaşlığın özünü oluştururken, diğer yandan, topluluğun kendi kendini devam ettirmesini sağlar. Cumhuriyetçi yurttaşlık, aynı zamanda, erdemli, aktif yurttaşlıktır. Kramnick'e göre (1980:26) erdemli insan, bir cumhuriyetin aktif yurttaşı olan insandır. Bu insan tipinin ayırıcı özelliği, kamusal iyiyi özel çıkarlarına önceleyebilmesidir.

Liberal demokraside devlet toplum ilişkisi sözleşme temeline dayanır. Buna göre, doğal durumun olası tehlikeleri nedeniyle bireyler kimi yetkilerini kendi çıkarları için devlet denilen kuruma devrederek kendi aralarında örtülü bir sözleşme imzalamışlardır. Sözleşmeye dayanan bu yurttaşlık anlayışında bireysel temel hak ve özgürlükler önceliklidir. Liberal demokraside yurttaşlık statüsü sözleşme dışında hiçbir toplumsal bağ oluşturmaz. Kamusal katılım ve diğer siyasal etkinlikler bireyin özgür iradesine bırakılmıştır (Kadioğlu, 2002: 270).

Bireyin yurttaşlığı açısından bu tür etkinliklerin içerdiği özsel bir önem bulunmamaktadır. Ama, cumhuriyetçi kuramda kamusal katılım ve diğer siyasal etkinlikler olmaksızın yurttaşlık, başlıbaşına bir değer olarak görülmez (Oldfield, 1994: 190). Liberal demokraside yurttaşlara anayasal sınırlar içinde kendi doğrularına göre mutluluğu arama hakkı tanınmışken, cumhuriyetçi anlayışta yurttaşların yönetici seçkinlerin belirlediği projeye uygulayıcı olarak katılmakla mutluluğa ulaşacakları varsayılır. Dolayısıyla, cumhuriyetçi anlayışta yurttaşlara düşen görev, kendilerine yönetici seçkinler tarafından yapılan telkinleri en iyi biçimde uygulamaktır. Sandel'e göre, (1999) cumhuriyetçi kuramda yurttaşları belli eğilim ve değerler açısından dönüştürmeyi amaçlayan toplumsal ve siyasal düzenlemeler gereklidir. Yurttaşların, kendi amaçlarını kendilerinin belirlemesinden öte, felsefi yönden belli bir kutba dayanmaları gereği siyasal bir toplum, cumhuriyetçi kuramda zorunludur.

Özgürlükler açısından bakıldığında liberal demokraside bireysel temel hak ve özgürlükler önemlidir. Liberal demokrasinin özgürlük anlayışı negatif özgürlük anlayışıdır. Negatif özgürlükte esas, iktidarın müdahale etmemesidir. Cumhuriyetçi kuramın özgürlük anlayışı ise tahakkümsüzlük anlamında özgürlüktür. Cumhuriyetçi bakış açısından müdahalenin yokluğu, tahakkümün olmadığı anlamına gelmez. Çünkü, bazen, iktidar müdahale etmeden de tahakküm kurabilir. Bu nedenle cumhuriyetçi özgürlük, müdahalenin yokluğundan çok, tahakkümün yokluğuna önem verir. (Pettit, 1998: 43-49; Hamilton, Madison, Jay, 1982: 197). Bir başka deyişle, cumhuriyetçi özgürlük tahakküm içermeyen müdahaleleri kabullenir. Tahakkümün varlığını kabul etmemekle negatif bir nitelik taşıyan cumhuriyetçi özgürlük, tahakkümsüz müdahaleleri kabullenmekle pozitif bir kimliğe bürünür.

Cumhuriyetçi kuram saf liberal kuramla karşılaştırıldığında her iki modelde de demokrasi ögesinin olmadığı görülür. Günümüz Batı

ülkelerinin çoğu önce liberal, sonra demokrat olmuşlardır. Yani, liberalizmle demokrasi zaman içinde birbirine eklenmiştir. Ancak, bu çalışmada liberal demokrasi esas alındığı için yukarıda verilen değerlendirmelerde de liberal demokrasi tanımlaması kullanılmıştır.

Sonuç olarak, cumhuriyet dar anlamda bir yönetim biçimi olarak ele alınmadığında demokrasiden farklı bir siyasal rejimi ifade etmektedir. Cumhuriyetçi siyasal rejimin demokrasiden ayrıldığı nokta, kurumsal düzeyde olmayıp, anlayış ve kurumsal işleyiş yönünden kendini göstermektedir. Bu bakımdan, Başgil'in, cumhuriyeti demokrasi ile eşdeğer görmesi katılmadığımız bir düşüncedir.

7.1.2. Birden Çok Öbeğe Giren Aydınlar

Bu öbekte Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Mehmet Ali Aybar'ın görüş ve düşünceleri ele alınmıştır.

7.1.2.1. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Bize Özgü Cumhuriyet

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'na göre cumhuriyet, esas olarak bütün millete dayandığından fazilet ve adalet demektir. Zaten, sözcüğün Fransızcası republique, Latince res publica'dan gelmekte olup herkese "umuma" ait anlamı taşır. Arapça cumhur sözcüğü de halk, ahali, büyük kalabalık anlamına gelir. Bu nedenle, cumhuriyet halkın hükümeti demektir. Ateş'e göre de (1986:7) cumhuriyet, yönetim gücünün halktan geldiği yönetim biçimlerini ifade eder. Diğer bir deyişle, cumhuriyet yönetenlerin yönetme yetkisini halktan aldıkları bir rejimdir. Cangızbay (2000:25) ise, cumhuriyeti bir kavram olarak, insanları öznellikleri çerçevesinde ele alan siyasal düzen olarak tanımlar. Buna göre, cumhuriyetçi bir siyasal yapılanmada, yönetilenler olduklarıyla değil yaptıkları eylem ve işlemlerle değerlendirilirler. Cumhuriyet herkesin olandır. Bu açıdan, olumsuz bir yoldan hareketle siyasal yapılanmayı, insan olmanın zorunlu olmayan tüm öğelerini, yönetilenleri

değerlendirmede işlevsiz kılarak kuracaktır. Bu nedenle cumhuriyet, "toplumsal gerçekliği insan haysiyetini kıracak bütün unsurlardan peşinen temizleyen rejimdir." Ayrıca, cumhuriyetin herkesin olan anlamını taşıması, onun herkesin üzerinde, kutsal bir şey olması anlamını taşımaz. Tersine, cumhuriyetin herkesin olması demek, herkese eşit uzaklıkta yer alması demektir. Dolayısıyla, cumhuriyetin öncelikli olarak ve tanımı gereği eşitlikçi olması gerekir (Cangızbay; 2000: 65). Böyle bir yönetim biçiminde yönetenler kamunun çıkarlarını her zaman göz önünde bulundurarak, halkın nabzını elden bırakmamak ve kendi çıkarları ile halkın çıkarlarının beraber olduğunu hiçbir zaman unutmamak mecburiyetindedirler. Cumhuriyet, işte bu nedenle fazilet ve adalet rejimidir (Velidedeoğlu, 1945).

Makyavelli'den sonra monarşi ve cumhuriyet olarak ikiye ayrılan rejimlerin günümüzde demokratik ve totaliter olarak ikiye ayrıldığını; İngiltere'de rejim monarşi olduğu halde fiili sistemin demokrasi, Portekiz'de ise devlet biçimi cumhuriyet olmasına karşın, fiili durumun totaliter olduğunu belirten Velidedeoğlu (1974:42) şu görüşlere yer veriyor: "Türk İdarecileri, Türk Aydınları ve bütün Türk Halkı her yıl cumhuriyet bayramını kutlarken bu misalleri göz önüne alarak uyanık olmalı, düşünmeli, ferdin fani olduğunu unutmamalı, her türlü menfaat ve ihtiraslardan sıyrılıp bir nefis muhasebesi yapmalı, Cumhuriyetimiz'in, kendi prensiplerinden ayrılarak, özünü kaybetmiş bir kabuk veya içi çürümüş bir ağaç halini almamasına en büyük bir titizlikle dikkat etmelidir. Bu ise keyfilikten kaçınmak ve samimi olmak ve kanuna saygı göstermekle olur." Bireyin faniliği, üzerinde durulması gereken bir konudur. Türkiye Cumhuriyeti'nde kamu yararı ve hikmet-i hükümet, diğer bir deyişle devlet aklı, demokratik siyasal kültürün davranışsal kodlarına göre hep öncelikli olmuştur. Bu tip siyasal yapılarda edilgen yurttaş, bireye göre önceliklidir. Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının en

ayırt edici özelliği "büyük davaların içinde ve onların yolunda kendilerinden geçmek, kendilerini unutmak"tır. Ülkemizde yurttaşlar kendilerine yukardan sunulmuş olan çağdaşlaşma projesini yaşama geçirmek için görevlendirilmiş izciler konumundadır (Kadioğlu,1999: 11, 12). Böyle bir konum, yurttaşlarda giderek kayıtsızlık, tevekkül, teslimiyet ve sorumluluktan kaçma gibi davranışları artırmıştır. Oysa, olması gereken, insanların nasıl mutlu olacağını hedef olarak önlerine koyup, insanların da bu hedefi birer izci olarak gerçekleştirmeleri değil, insanların mutluluğu kendi tanımladıkları çizgide aramalarına izin vermektir (Kadioğlu,1999: 11).

Velidedeoğlu'na göre (1943) "Cumhuriyet, hukuka bağlı devlet mefhumunun müşahhas ifadesidir...Hukuka bağlı devlette yalnız ferdin devlet karşısındaki hakları değil, bir de devletin fert üzerindeki yetkileri ve ferdin topluma karşı vazifeleri ayrı ayrı kaidelere bağlanır." Ancak, bir ülkede hukuk devletinin var olabilmesi için mutlaka yönetim biçiminin cumhuriyet olması gerekmez. Yukarıda da belirtildiği gibi, yönetim biçimi monarşi olan bir ülkede de pekala hukukun üstünlüğü ve sosyal adalet ilkeleri egemen olabilir. Buna karşın, adı cumhuriyet olup, insan haklarının çiğnendiği ve hukukun anlamsız kaldığı ülkeler de olabilir (Velidedeoğlu, 1987b). Gerçekten, hukukun üstünlüğüne bağlı bir devlet yapısı ile ülkenin siyasal rejimi arasında bir ilişkiden söz etmek günümüzde pek olası değildir. Hukukun üstünlüğü ilkesinin en iyi biçimde uygulandığı ülkelerden biri İngiltere'dir. Ama, İngiltere'nin siyasal rejimi meşruti monarşidir. ABD ise, hukukun üstünlüğünü en iyi uygulayan diğer bir ülke olmasına karşın, yönetim biçimi anayasal demokrasiye dayanan bir cumhuriyettir (Çam, 1987: 88). Bunun yanında yönetim biçimi cumhuriyet olmasına karşın, hukukla bağdaşmayan uygulamaların egemen olduğu ülkeler de bulunmaktadır. Orta Doğu ile Orta ve Güney Amerika'daki birçok ülke böyledir.

“Atatürk “Cumhuriyet fazilettir” demişti. Gerçekten yurttaşın hak ve hürriyetini garanti eden ve hukuka layık olduğu değeri veren bir rejim, ancak fazilet rejimi olabilir.” (Velidedeoğlu, 1944). Bir yönetim biçimini fazilete dönüştüren, hukuka bağlı, onun üstünlüğüne inanan hukuk devletinin gerekleri nelerdir? Bir devletin hukuk devleti olarak nitelendirilebilmesi için şu koşulların gerçekleşmiş olması gerekir: Temel hak ve özgürlükler güvence altına alınmış olmalı, yasaların anayasaya uygunluğu esas olmalı, yasalar genel olmalı ve yönetim de, yönetilenler gibi hukuka bağlı olmalıdır (Gözübüyük, 1986: 154). Hukuk devleti sayesinde ki, bireylerin, belli eylem ve etkinlikleri başkalarına zarar vermeksizin gerçekleştirebilmeleri, ifade ve örgütlenmeleri, siyasal parti kurma, seçme, seçilme ve partilere girme gibi siyasal özgürlükleri, siyasal yönetimleri eleştirebilmeleri, sansüre ve kovuşturmaya uğramamaları, yasalar önünde eşit işleme tabi olmaları ve nihayet yasaları değiştirebilmeleri güvence altına alınmış olur (Özlem, 2000: 14).

“Atatürk cumhuriyetinin temel taşları dışarıya karşı tam bağımsızlık, içerde ise laikliktir. Bu ilkelere herhangi birisi üzerinde reform yapmağa kalkışmak, cumhuriyetimizde reformasyon değil, deformasyon yapmak sonucunu doğurur.” (Velidedeoğlu, 1987a).

Tam bağımsızlığın önemi, yeni devletin, işgale uğramış bir imparatorluğun toprakları üzerine aralıklarla, yaklaşık dört yıl süren bir kurtuluş savaşı sonunda kurulmuş olmasındandır. Ünder’e göre, (1998:67) Atatürk ve yakın çalışma arkadaşlarının Alman askeri bakış açısından etkilenmiş olmalarının da tam bağımsızlığa vurgu yapılmasında etkili olduğu söylenebilir. Atatürk ve arkadaşları, mesleki ve kültürel eğitimlerini Abdülhamit döneminde Alman askeri uzmanlar tarafından yeniden düzenlenen Harbiye’de almışlardır. Mesleki eğitimleri ve yaşadıkları uzun savaş deneyimi, bu çevrenin iç ve dış politikaya ilişkin sorunlara asker gözüyle bakmalarına neden olmuştur.

Laikliğin önemi ise, çağdaşlaşma için gerekli zihniyet dönüşümüne olanak sağlamış olmasındandır. Meşrutiyet döneminde birçok Osmanlı aydını Avrupa'yı görmüş olmasına karşın, zihniyet dönüşümü gereğinin farkında değillerdir. Örneğin, Celal Nuri, Abdülhamit döneminde yetişmiş ve Avrupa görmüş bir Osmanlı aydınıdır. Ama, kendi ifadesiyle "Avrupa görmüş, zihniyetini de anlamıştım. Fakat hiçbir vakit, o günlerde hatır ve hayalimizden geçmezdi ki, yirmi sene gibi az bir fasıladan sonra kadınlarımız hukuk-u hürriyetlerine sahip olacaklar, saltanat ve hilafet milli hakimiyete yerini bırakacak" (Aktaran, Mert, 2001:197) demektedir. Cumhuriyetin kurucu kadrosu, halkın büyük çoğunluğunun geri bir zihniyetten kurtarılmasının temel koşullarından birisi olarak laikliği benimsemişlerdir. Dolayısıyla, temel amacı ülkeyi muasır medeniyet seviyesine çıkarmak olan Atatürk Devrimleri'nin anahtar ilkesi laiklik olmuştur.

7.1.2.2.Mehmet Ali Aybar: Bütüncül Cumhuriyet

Aybar'ın cumhuriyet konusundaki fikirlerinin temelini 1961 Anayasası'nın cumhuriyet tanımlaması oluşturmaktadır. Bu bağlamda Aybar, (1966:6;1967:11) cumhuriyetimizi, insan hakları ve hukuk devleti ilkelerine dayanan, ulusal, demokratik, laik ve sosyal bir cumhuriyet olarak kabul etmektedir.

Aybar'a (1967:11) göre 1961 Anayasası'nın Başlangıç kısmında belirtilen Türk milliyetçiliği, yurttan sulh, cihanda sulh, ulus egemenliği, Atatürk devrimleri, insan hak ve hürriyetleri, ulusal dayanışma, sosyal adalet ve hukuk devleti gibi ilkeleri esas alacak olan hükümetlerin, Türk ulusunun bütün bireylerini kaderde, kıvançta, tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde görmeleri ve aynı ulusun bireyleri olduğumuz halde kaderde, kıvançta, tasada ortak olmayışımızın ekonomik, sosyal, politik nedenlerini ortadan kaldıracak bir politika izlemeleri gerekir. Yurdun doğusu ile batısı arasındaki farkı hızla azaltmak için gerekli gayretin

gösterilmediğini savunan Aybar, (1967:24) doğulu yurttaşa Anayasa'nın "Herkes dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" diyen 12. maddesi uyarınca muamele edilmediğinden yakınmaktadır.

Aybar'ın eşitlikten çıkarsadığı, bugün elinde fazla olandan alıp, hiç olmayana vererek, ekonomik eşitsizliğin ortadan kaldırılması ve yaşam koşullarının kitleler lehine iyileştirilmesidir (Özmen, 1998: 138).

Aybar'a (1967:24) göre eşitliğe aykırı uygulamalar ulusal birliğimizin ve toprak bütünlüğümüzün korunması bakımından son derece ters sonuçlar doğurabilecek kısa vadeli politikalarlardır. Oysa "(b)u topraklar üzerinde yaşayan ve Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı bulunan herkese eşit muamele edilmelidir. Edilmelidir ki, onlar da bu vatani daha candan benimsesinler."

Aybar'ın, eşitlikten sonra vurguladığı ikinci önemli öge özgürlüktür. Özgürlükle ilgili olarak Aybar, (1988:270) iki şeye dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, özgürlük olmadan insan haysiyetine saygının olamayacağı; ikincisi ise Türkiye'de özgürlük konusuna gereken önemin verilmediğidir.

Aybar'ın buradaki değerlendirmesinden cumhuriyetin, yurttaşlara özgürlük ve eşitlik çerçevesinde davranması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyetin eşitlikçi olması demek, yurttaşların etnik, dinsel ve diğer kolektif kimliklerinin hukuksal işlemler açısından gerekçe kabul edilmemesi demektir. Yani, bir cumhuriyet için işlemsel çerçeve yurttaş statüsüdür. Ancak, yurttaşların da cumhuriyetçi bir devletin varlık sebebi olarak kabul edilmesi gerekir. Şayet, bir cumhuriyette yurttaşlar, ülkenin varlık sebebi olmak yerine sadece demografik bir öge olarak görülüyorsa, orada cumhuriyet, herkesin olmak anlamına ulaşmış sayılamaz. Bir ülkede yaşayan insanların ulus olmaları cumhuriyetin varlığı için zorunlu bir koşuldur. Halkının tümünü kendi ulusu olarak görmeyen bir devlet cumhuriyet olarak da kabul edilemez. Bir ülkede cumhuriyet, herkesin olma anlamından uzaklaşmışsa, ulus da halkın

tümünü temsil etmekten uzaklaşmış demektir. Artık, cumhuriyet, herkesin değil sadece bazı kesimlerin sahip çıkmaya çalıştığı, dahası, cumhuriyete nüfuz etme çabası içinde olduğu bir yapıya dönüşmüş olacaktır. Böyle bir durumda kendi değerlerini cumhuriyete yüklemiş ve her bakımdan ona nüfuz etmiş kesim, kendi yönetimi için tehlike oluşturabilecek her türlü muhalefetin de merkeze yönelmesini engelleyecektir (Cangızbay, 2000: 65-70). Bu durum, cumhuriyeti, anlamına zıt biçimde otoriterleştirecektir.

Ayrıca, Osmanlı Dönemi'nde başlayıp Cumhuriyet'e kadar ulaşan yenileşme süreci sonunda yapısal açıdan pek çok şeyin aynı kaldığı görülmektedir. Yenileşme sürecini başlatan temel etken Batının ilerlemesine karşın, bizim gerileme sürecine girmiş olmamızdır. Gerileme sürecini durdurmak amacıyla Batıdan ithal edilen kurumsal yapılar ne yazık ki, gerileme sürecini ilerleme sürecine dönüştürememiştir. Küçükömer'e göre (1994: 89) bunun temel nedeni bütün üst yapısal değişime karşın üretim ilişkileri yani, altyapının aynı kalmış olmasıdır. Altan'ın (2001:20) aktardığına göre, Ecevit de konuyla ilgili olarak aynı yönde düşünmektedir. Ecevit, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte çağdaş uygarlığın birçok üstyapı kurumunun ülkemize getirildiği ama, ekonomik ve toplumsal altyapının gereğince ve yeterince değiştirilmediğinden geniş halk kitlelerinin yararına, köklü değişikliklerin gerçekleşmediği kanısındadır.

7.1.3.Hukukçu Aydınlar

Bu öbekte Yekta Güngör Özden ile Sami Selçuk'un cumhuriyetle ilgili görüş ve düşünceleri incelenmiştir.

7.1.3.1.Yekta Güngör Özden: Özel Koşullu Cumhuriyet

Özden'e (1996a:260) göre "(c)umhuriyet, demokrasinin biçimlerinden biridir. Özü demokrasidir. Cumhuriyetle demokrasi birbirinden ayrılamaz. Cumhuriyetin olmadığı yerde demokrasi olabilir. Demokrasinin olmadığı yerde de biçimsel bir cumhuriyet bulunabilir. Ama

gerçek bir cumhuriyetin olduğu yerde demokrasi vardır; gerçekte ikisi birbirinden ayrılamaz. Türkiye Cumhuriyetini kurulduğu zamanın ortamı, koşulları içinde değerlendirip eleştirmek gerekir. Amaçlarını, tümüyle gerçekleştiremediği gerçektir. Eksiklikleri, yanlışlıkları, yanlılıkları, yetersizlikleri olabilir. Bu durumlar, dünyanın en ileri demokrasilerinin başlangıcında da böyle olmuştur. Bu nedenle cumhuriyeti suçlamak yerine daha geçerli ve gerçek kılmak çabası yeğlemek gerekirken kimilerine yaranmak için kişisel egemenlikleri getirecek öneriler sıralamanın hiçbir yararı yoktur. Egemenlik, bağısız-koşulsuz ulustadır. Bu da teokrasiden demokrasiye geçmekle sağlanmıştır. Kişiler kul olmaktan, onur ve erdem sayılan hak ve özgürlükleri kendilerine tanıyarak birey durumuna gelmişler, böylece ümmetten ulus düzeyine gelinmiştir. Artık, her yurttaş, kendisini yönetecekleri, kendi istencini açıklayan oyuyla belirlemektedir.”

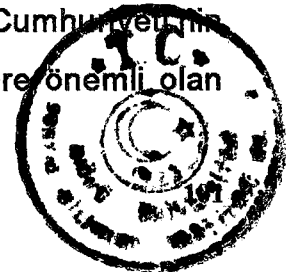
Öncelikle şu gerçeğin saptanması gerekir: Kuramsal olarak cumhuriyet, bir yönetim biçimi olarak ele alındığında demokrasinin uygulama biçimlerinden biri olmaktadır. Cumhuriyet bir siyasal rejim olarak ele alındığında ise, demokrasiden farklı bir yapılanmayı ifade eder. Demokrasi kendine özgü siyasal felsefesiyle ayrı bir siyasal yapılanma biçimiyken, cumhuriyet farklı bir diğer siyasal yapılanma biçimidir. Bu nedenle cumhuriyeti, demokrasinin biçimlerinden biri olarak görmek kuramsal açıdan her koşulda doğrulanabilecek bir durum değildir.

İkinci olarak, cumhuriyetle demokrasinin tarihsel açıdan her zaman içiçe olamayabilecekleridir. Dünya üzerindeki cumhuriyet yönetimleri incelendiğinde bu tez kolaylıkla doğrulanabilir. Bir tarafta Orta Doğu, Asya, Latin Amerika ve Afrika’da oligarşik cumhuriyetler bulunurken, diğer yanda, İran’da dinsel temelli cumhuriyet yer almaktadır. 1990 öncesi Doğu Avrupa’da yer alan halk cumhuriyetleri de

düşünüldüğünde bir ülkede cumhuriyetin varlığının, demokrasinin varlığının göstergesi olamayacağı kolaylıkla anlaşılabilir. Zaten, tarihsel deneyimler de demokrasilerin cumhuriyet yönetimlerinin doğal bir sonucu olmadığını göstermektedir. Başka bir deyişle, "demokrasi cumhuriyetin bir sonucu olmadığı gibi, cumhuriyetler de zorunlu olarak demokrasiyi doğurmazlar." (Çaha, 1999: 23).

Üçüncü olarak, kurulan her yapı zamanla mutlaka eskir. Çünkü yaşamın bizzat kendisi devingendir. Osmanlı yönetim sistemi de bir zamanlar başkalarınınca örnek alınmaya değer bulunmuş bir yapıydı. Ancak, yenilenmediği için zamana yenik düştü. Tevfik Fikret bu durumu bir mısrasında şöyle dile getirir: "Düşmek etrafı görmemektir". Gerçekten, Osmanlı 16. yüzyılda çağının çağdaşı olmasına karşın, etrafını göremediği, sistemini değişen koşullara göre yenilemediği için bugün tarih olmuştur. Öyleyse, Cumhuriyet Yönetimi'nin günümüzde kimi eksikliklerinden söz etmek, onu geliştirmeyi istemek dışlanmayı gerektiren bir tavırla karşılaşmamalıdır. Özden de cumhuriyetimizin eksikliklerinin bulunabileceğini kabul etmektedir. Ama, Cumhuriyet Yönetimi'ne yapılan eleştirileri "kişisel egemenlikleri getirecek öneriler sıralama" olarak suçlamaktadır. Kanımızca bu, yersiz ve ağır bir suçlamadır. Çünkü, Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli özelliği devrimci olmasıdır. Cumhuriyetin devrimci olması demek herhangi bir zaman diliminde oluşturulmuş olan biçiminin mutlak ve değişmez olmayacağı demektir. Nitekim, tek partili olarak kurulan Cumhuriyet Yönetimi, zamanı gelince bizzat kurucuları tarafından çok partili biçime dönüştürülmüştür.

Dördüncü olarak, Cumhuriyet Yönetimi ile birlikte kişiler kul olmaktan kurtulmuşlar ama, Özden'in dediği gibi birey olabilmiş değillerdir. Cumhuriyet'in en önemli ideologlarından biri olan Ziya Gökalp'e göre "Ben sen yokuz, biz varız". Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda böyle bir felsefe egemendir. Bu felsefeye göre önemli olan

kişileri belli bir davranış biçimine yöneltmektir. Cumhuriyet'i kuran elitlere egemen olan düşünce, kişilerin kolaylıkla belli bir biçime sokulabilecek nesnel olmalarıdır. Kişileri biçimlendirebilmenin gerçekleştiricileri ise önderlerdir. Cumhuriyet'in kuruluş döneminde birey önemsenmediği için üzerinde durulmamıştır. Cumhuriyet'in düşündüğü çağdaş ve ulusal bireyin, neredeyse kültürel dönüşüm sağlanınca kendiliğinden ortaya çıkacağı sanılmıştır. Ama, Cumhuriyet yönetimiyle getirilen kültürel değişiklikler yapısal değişikliklerle tamamlanmadığı için yeni insan tipi bir türlü ortaya çıkmamıştır (Kayalı, 2001: 69, 70).

Ergun'a göre (1990: 163) eğer Cumhuriyet'in bireyi özgür ve özerk olacaksa bunun bir yolunun bulunması gerekmektedir. Bunun yolu ise, "yeni toplumun kültürel mozayikine sadece genelde değil, somut bireyin yaşantısı çerçevesinde de" bakmakla olabilir (Kayalı, 2001: 71).

Bir taraftan hukuk devletini, cumhuriyeti cumhuriyet yapan nitelik ve düzenin temel ögesi kabul eden Özden (1996b:131) diğer taraftan şu düşüncelere yer veriyor: "Her türlü özgürlükten yanayız; düşünsel bağlamda olsun, duygusal bağlamda olsun, dinsel bağlamda olsun, ama, hiçbir özgürlüğün kutsal Türkiye Cumhuriyeti'nden daha da anlamlı ve değerli olduğunu kabul edemiyorum." (Özden, 1995: 38).

Devleti kutsamak Hegelci mantığın bir gereğidir. Bertrand Russel, Hegelci siyasal felsefeyle liberal geleneği şöyle karşılaştırmaktadır: "Hegel'le ilgili olarak sormamız gereken gerçek soru, Devletin kendi başına bir amaç olarak iyi olup olmadığıdır: Yurttaşlar mı devlet için vardır, yoksa Devlet mi yurttaşlar için? Hegel birinci görüşü savunur, Locke'tan esinlenen liberal felsefe ise ikincisini."(Arslan, 2000: 67).

Hegel, devleti kutsayan düşüncelerini devlete tanrısal boyut kazandırarak anlamlandırmaya çalışmıştır. Hegel'e göre devlet, Tanrı'nın

yeryüzündeki yürüyüşüdür ya da Shlomo Avineri'nin yorumuyla Tanrı'nın yeryüzündeki sünnetinin bir gereğidir (Arslan, 2000: 67, 68). Demokrat kişiliğiyle tanınan Özden'in devlet konusunda tanrısal kaynaklı düşüncelere sahip Hegel'le aynı çizgide buluşması son derece ilginçtir. Kaldı ki, cumhuriyetçi kurama göre de devlet kutsal değildir. Cumhuriyetçi kuramın önde gelen temsilcilerinden Pettit'e göre (1998: 24) devlet, yurttaşların tahakkümsüzlüğünü ilerletmenin aracı olup, bu özelliğinden dolayı kutsanamaz. Devletin kutsanması Türkiye Cumhuriyeti'nin devrimci niteliğine de terstir.

7.1.3.2. Sami Selçuk: Yansız, Özgürlükçü ve Hukukun Üstünlüğüne Dayanan Cumhuriyet

Selçuk, cumhuriyet kavramını egemenlik ölçütüne göre değerlendirmektedir. Şayet bir ülkede egemenlik halka aitse, o ülkenin yönetim biçimi cumhuriyettir. TBMM'nin açılmasından sonraki tüm anayasalarda egemenliğin millete ait olduğu, "yani yetkinin "cumhur" da olduğu belirtilmiştir." 1961 ve 1982 Anayasalarında devletin yönetim biçiminin cumhuriyet olduğu belirtilmekle kalınmamış rejimin demokrasi olduğu da ifade edilmiştir. Bu durum, ülkemizde cumhuriyetten demokrasiye doğru bir evrimin yaşanmakta olduğunu göstermektedir. Bu evrim, Selçuk'a (1999: 539) göre olması gereken doğru bir evrimdir. Çünkü, demokrasiden cumhuriyete doğru bir evrim ters olduğu gibi, aynı zamanda bir gerilemedir. Zira, her cumhuriyet demokrasi olmadığı gibi, her demokrasi de cumhuriyet değildir.

Cumhuriyet yönetiminin tarihsel kökeni Antik Yunan'a kadar götürülebilirse de çağdaş cumhuriyet yönetimleri ilk olarak Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Fransa ve ABD'de cumhuriyet yönetimi kurulduktan sonra bu yeni yönetim biçimi tüm Amerika ve Avrupa'da yaygınlaşmıştır. Amerika'da kurulan çoğu yeni devlet, yönetim biçimi olarak cumhuriyeti seçerken, Avrupa'da çöken

imparatorlukların yerini cumhuriyet yönetimleri almıştır. Ama, gelişen cumhuriyet dönemi ortaya tek tip bir cumhuriyet düzeni çıkarmamıştır. Yeni cumhuriyetler kurulurken her ülkenin kendi özel koşulları yönetim biçimi üzerinde belirleyici olmuştur. Dolayısıyla, üç farklı tip cumhuriyet yönetimi ortaya çıkmıştır. Bunlar; Batı Avrupa ülkelerinde görülen burjuva egemen cumhuriyetler, eski Doğu Bloku ülkelerinde görülen halk cumhuriyetleri ve az gelişmiş ülke cumhuriyetleridir (Çeçen,1981: 11-13).

Batı Avrupa ülkelerindeki cumhuriyet yönetimleri, burjuva öncülüğünde, sivil toplum aracılığıyla, toplumun kendi kendisini dönüştürmesi sonucu kurulmuşlardır. Bu ülkelerde yönetim biçimi cumhuriyet, siyasal rejim ise demokrasidir. Eski Doğu Bloku ülkelerinde görülmüş olan cumhuriyetler, komünist partisine dayalı bürokrasi tarafından toplumun dönüştürülmesiyle oluşturulmaya çalışılmıştır. Az gelişmiş ülke cumhuriyetleri ise, genellikle, toplumsal bir dönüşüme dayanmamaktadır. Bu ülkelerde yıkılan krallıkların yerine kurulan yeni yönetimlere cumhuriyet adı verilmiştir. Bu yönetimler genellikle halka dayanmadıklarından oligarşik yönetimlerdir. Sonuç olarak, Çeçen'in de (1981:13) belirttiği gibi, günümüzde cumhuriyet adını taşıyan ülkelerdeki ortak yön, sadece cumhuriyet sözcüğünün kendisidir.

Selçuk'a göre, (1999: 560, 561) cumhuriyet insanı akılcıdır. Cumhuriyette devlet, dinden etkilenmez. Cumhuriyet, soyutlayıcı evrensel kültüre dayanır. "Cumhuriyet, yönetme/yönlendirme/güdümlendirme aşırılığında ölebilir. Ulusal oluşumun rektörü ve vektörü devlettir. Cumhuriyetin ölküsü hukuk devletidir. Cumhuriyetin son sığınağı "devlet", devletin son sığınağı "hikmet-i hükümet"tir".

Cumhuriyetin yönlendirme ve güdümlendirme aşırılığına düşmesi, onun belli bir ortak iyiyi esas alarak, yurttaşları da bu ortak iyi çerçevesinde dönüştürmeyi amaç edinmesinden kaynaklanır.

Cumhuriyetçi düşünce aktif yurttaşlığa dayanır. Aktif yurttaş, Aristo'ya göre "adalet işlerini gören ve kamu katlarında görev alan bir kimsedir." (Lipson, 1973: 102). Aktif yurttaşlardan oluşan bir örgütlenmeye dayanan iyi bir siyasal topluluk, hem yurttaşların erdemini yansıtır, hem de yurttaşlık erdemini geliştirmeyi amaçlar (Dahl, 1996: 29). Yurttaşlık erdemi ise, cumhuriyetçi kuramın topluma atfettiği değerden kaynaklanır. Cumhuriyetçi kurama göre, devlet ya da toplum tek tek bireylerin toplamı demek değildir. Toplumun bizzat kendisinin yurttaşlar tarafından paylaşılan bir değeri söz konusudur (Waltman, 1998). Held, (1998:38) cumhuriyetçiliği "özü politik eylemle tanımlanan aktif yurttaşlık ideali" olarak tanımlarken, Sandel, (1999) cumhuriyetçi geleneğin, yurttaşları belli bir karakter ve eğilim ya da yurttaşlık değerleri açısından yetiştiren toplumsal ve siyasal düzenlemeler gerektirdiğini belirtir. Dolayısıyla, cumhuriyetçi bir siyasal yapılanmaya sahip bir devlet, yurttaşlarını belli bir karakter ve eğilim açısından eğitirken, yönlendiren ve gerektiğinde güdümlendiren konumuna gelebilecektir.

Liberal demokrasi, bireylerin mutluluğu arama hakkını kabul ederken, cumhuriyetçi kuramda mutluluğu artıracığına inanılan uygarlık modeli ile yurttaşlar bütünleştirilmeye çalışılır. Cumhuriyetçi yapılanmada yurttaşın düşen muhakeme etmek değil, mutluluk getirecek uygarlık modelini takip etmektir. Bu durum da yönlendirmeyi sonuç verecektir.

Selçuk, (1999: 336) belli bir dünya görüşüne ya da ideolojiye dayanan cumhuriyeti yanlı bir cumhuriyet olarak nitelendirir. Böyle bir cumhuriyette diğer görüşler daha baştan mahkum edilmişlerdir; devletçe akla yasak bölgeler konulmuş, düşünceler arasında eşitlik yerine hiyerarşi oluşturulmuştur. "Devlet gibi düşünmeme özgürlüğü yok edilmiştir." Sonuç olarak, devletin benimsediği dünya görüşünü reddedenler yurttaş bile olsalar, ya devlet kademesinde görev alamazlar ya da devletin kabullendiği dünya görüşünü benimsemiş görünerek iki yönlü bir tutum içine girerler.

Otoriter ya da totaliter cumhuriyetlerde memurların gizli sicillerinde, görevlinin resmi ya da karşıt görüşlerden hangisini benimsediği denetleyenlerce yansıtılmış olduğunu belirten Selçuk (1999: 336, 337) konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer veriyor:

"Görevli ilk fırsatta kovuşturulur. Yerinden edilir. Yasaklanan akımlar, yer altına sızarlar. Kimin ne olduğu belli değildir. Devlet de, toplum da, bireyler de, iki yüzlüdür. Çünkü saydamlığa izin verilmemiştir. Ortam, siyasa demagojiye, sömürüye, popülizme ve oy avcılığına yatkındır. Bunlara yeltenmeyenler ilkelidirler, kahramandırlar ve devlet adamıdırlar. Ancak, eğer çoğunluk resmi görüşten yana değilse, bu ilkeliler, kahramanlar, devlet adamları sürgit yenik düşerler. Fırsatçılar, iki yüzlüler ise çoğu zaman kazanırlar. O yüzden politika, yalan ve iki yüzlülükle dürüstlüğü çarpıştığı niteliksiz bir kavgaya dönüşür."

Yansız ve sivil bir cumhuriyette tüm bu sakıncalar önlenmiştir. "Hiç kimseye savunduğu görüş ya da inandığı din nedeniyle devlet görevi yasaklanmamıştır. İnanç görüşü, nüfus cüzdanına ve gizli siciline yansıtılmamıştır. Devlet, nesnel ölçütlerle yapılan elemelerde başarılı olanları kadrolarına alarak, yansızlığını kanıtlamıştır. Ters yapıldığında, yani, siyasal, dinsel inançlara göre kadrolar doldurulduğunda, devlet yansızlığını yitirecektir." Sonuç olarak, otoriter ya da totaliter ve yanlı bir cumhuriyeti bekleyen kaçınılmaz akibet, siyasal ve toplumsal çözülmedir (Selçuk, 1999: 336). Öte yandan, Selçuk'a (1999:337) göre, eğer bir cumhuriyet yanlı ise, değişen oranlarda da olsa mutlaka dışlayıcıdır. Çünkü, dışlayıcılık yanlılığın pratik bir sonucudur.

Totaliter sistemlerde insanların belleği devletleştirilmekte, insanlar tam anlamıyla yönetilmeye uygun bir duruma getirilmektedir. Dolayısıyla insanlar, egemen kişilerin emrine ve iradesine tam olarak uygun duruma gelmektedirler. Kendi benliklerinden uzaklaştırılan insanlar, kendilerine söylenenlerle ilgili kuşku duyma ve onları sorgulama olanağından uzaklaşmaktadırlar (Kolakowski, 1993: 319).

Bütün bunlar devletin, bir düşüncenin taşıyıcısı olmasından kaynaklanmaktadır. Sonuç, ister istemez dışlayıcılıktır. Dışlayıcılık ise cumhuriyetle bağdaşmamaktadır. Cumhuriyet, sözcük anlamı gereği herkesin olan demektir. Buradan hareketle, bir cumhuriyet yönetiminin bütüncül olmak zorunda olduğu söylenebilir.

7.1.4.Gazeteci-Yazar Aydınlar

Bu başlıkta Metin Toker ve Doğan Avcıoğlu'nun cumhuriyet konusundaki görüşler ve düşünceleri incelenmiştir.

7.1.4.1.Metin Toker: Koruyucuların Kolladığı Cumhuriyet

Toker'e göre cumhuriyetimizin en önemli özelliği bir koruyucu sınıfa sahip olmasıdır. 1979 devrimi öncesi birçok kez İran'a gitmiş olan Toker, Şah ve veliahtının, çoğu zaman, Atatürk devrimlerini, özellikle alfabe değişimi ile laiklik konusunda yapılanları eleştirdiklerini, bu değişimlerin halkta taban bulmayıp, aksine halkın yeni sistemi benimsemesini güçleştirdiğini ve laiklikle alfabe değişiminin gereksizliğinden söz ettiklerini belirtiyor.

Şah'a göre alfabe değişikliği ulusu kültürel kökeninden koparmıştır. Kuşaklar arası iletişimde kopukluğa yol açmıştır. Laiklik ise, büyük çoğunluğu muhafazakar olan toplum tarafından kaygıyla karşılanmıştır.

1978 yılında İran'a gittiğinde ise Şah'ın büyük bir acziyet içinde olduğunu ve Türk devrimlerini daha iyi anlar duruma geldiğini ifade ediyor Toker.

Türkiye Cumhuriyeti ile İran'ı bu şekilde karşılaştıran Toker, sonuç olarak şu yargıya varıyor: "Türkiye'de tükenmiş bir şah değil, laik cumhuriyetin sapasağlam sivil asker koruyucu ve kollayıcıları egemendir." (Toker, 1998).

Toker'in, cumhuriyeti asker ve sivillerden oluşan koruyucu bir sınıfa emanet etmesine karşın, cumhuriyet, anlamı ve dayandığı temel felsefe gereği ulusu oluşturan tüm halka dayanmak zorundadır. Küçükömer'in (1994: 22) de belirttiği gibi, bağımsızlık savaşı vermiş bir ülkenin yöneticileri, halkını emperyalistlerin kullanımına açık bir çizgiye itmemesi gerekir. "Bu kitleleri, her fırsatta, mutlak bir biçimde karşılıklarına almamalıdır. Aldırmak için iç ve dış şer güçlerinin varlığını kabul ediniz. Bağımsızlık kavgasının taban güçlerinin çekirdekleri, bu kitleler içindedir, unutulmasın."

Ancak uygulamanın böyle olmadığı da bir gerçektir. Türkiye'de devlet, halkı ifade etmekte olan sivil topluma karşın, siyasal toplumu, genel olarak öncelmiştir. Bununla da kalınmayarak, sivil toplumla devlet ilişkisinde ikilik yaratılmıştır. Devlet, dönemsel olarak kimi sivil toplum kuruluşlarıyla yaklaşırken, kimi sivil toplum kuruluşları ise neredeyse yok sayılmıştır. Tarihsel süreç içinde örnek vermek gerekirse, 1946'dan bugüne İnsan Hakları Derneği, devleti hep karşısında bulurken, Tek Parti döneminde Halkevleri, DP döneminde Komünizmle Mücadele Dernekleri, günümüzde ise, Atatürkçü Düşünce Derneği değişen ölçülerde siyasal toplumla özdeşleşebilmektedir (Karaman, 1997: 271).

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Atatürk'ün, halkı ve toplumu öne çıkaran mesajlarına karşın, yönetici elit, halkı küçümsemiş, onu dönüştürülmesi gereken bir kitle olarak kabul etmiştir. Toplumun yeni yönü Batı olarak belirlenmiş olduğundan varolan halkın yeni yönetime kaynaklık etmesi zaten düşünülemezdi (Çaha, 1997: 260). Yapılması gereken çağdaşlığı geriletmek, diğer bir deyişle çağdaş hedeflerden sapmak değil, geleneği çağdaşlaştırmaktır. Ama, çağdaşlık yolunda yapılan, varolan geleneğin çağdaşlaştırılması olmamış, tersine, eski yok sayılarak, yerine ithal edilen çağdaş gelenekler ikame edilmeye çalışılmıştır. Kadioğlu'nun (1999: 24) Hobsbawm'dan aktardığına göre her gelenek, öz olarak bir inşa, bir

icattır. Bu durum, Batı toplumlarında böyle olduğu gibi Batı dışı toplumlarda da böyledir. Ancak, Batı dışı toplumlarda gelenek icat edilirken geçmiş ile olan süreklilik koparılmıştır. Özellikle, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk kimliği oluşturulurken geçmiş ile süreklilik kırılmıştır. Günümüz Türkiye'sinin "tarihsizlik zihniyetinden ya da belleğini yitirme hastalığından kaynaklanan serzenişleri" bu kırılmanın bir sonucudur (Kadıoğlu, 1997: 279).

7.1.4.2. Doğan Avcıoğlu: Devrimci Cumhuriyet

Avcıoğlu'nun cumhuriyetle ilgili görüşleri daha çok onun sosyo-ekonomik çözümlmesine ilişkindir. Bu çerçevede Avcıoğlu, (1962a:3) ülkemizi, Atatürk Türkiye'si olarak niteler. Atatürk Türkiye'si, Kurtuluş Savaşı'ndan itibaren tüm sömürge ulusların dikkatini çekmiştir. O yıllarda Türkiye ezilen dünyanın ümididir. Atatürk devrimleri bütün sömürge ulusları tarafından heyecan ve hayranlıkla izlenmiştir. Türkiye sömürge ülkelerin lideri durumundadır.

Mao'nun yakın arkadaşı Cai He-Shen Türkiye ve Türkler hakkında 1922 yılında şöyle demekteydi: "Emperyalizmin baskısı altındaki büyük ve eski ülkeler arasında en çok ıstırap çeken Türkiye ve Çin oldu...Ey benim 400 milyon mazlum kardeşim gördünüz mü olan biteni? Bizim gibi milletlerarası emperyalizmin baskısına uğrayan Türk halkı şimdi emperyalizmi yendi! Türklere hayranız ve onların verdiği büyük örneği biz de gerçekleştirmek istiyoruz." (Avcıoğlu, 1965a:3).

Bugün, Çin eskisiyle karşılaştırılmayacak kadar önemli gelişmeler başarmıştır. Birçok taşkınlık, yanlışlık ve ölçsüzlük Çin'de de vardır. Ama, Çin kendi gücüyle kalkınmanın ve kendine güvenmenin gururu içinde yaşıyor. Biz bu gururu Çin'den çok önce tanımıştık. Kendine güvenen bir ulus yetiştirmek, Mustafa Kemal'in en çok önem verdiği konuydu. Bu amaçla dil ve tarih kuramlarında kimi aşırılıklara gitmekten de kaçınmamıştı (Avcıoğlu, 1966a:3).

Avcioğlu, (1962b:3) toplumu zinde kuvvetler ya da ihtilalci kadro, iktidardakiler ve yönetilenler olarak üçe ayırmaktadır. Parlamentoda işçi ve küçük esnaf temsil edilmemektedir. Bu kesimler, ağaların ve aracılarn oyuncağı halindedir. Siyasal partilerin yapısı, geniş halk kitlelerinin parlamentoda temsiline olanak vermemektedir. Siyasal partilerin örgütleri ağa ve araçlarla, onlarla işbirliği yapanların elindedir. Ağalar, mali olanakları elverişli, zamanları bol olduğundan diğer toplumsal kesimlere göre daha sıklıkla parti örgütlerinde görev almaktadırlar. Ağaların ve eşrafın okumuş çocuklarının yanısıra halk çocukları da parti örgütlerinde yer almaktadırlar. Ama, bunların seçilebilme şansı çoğu kez parti örgütünü ellerinde tutanların hoşgörüsüne bağlı olmaktadır. Dolayısıyla, parlamentoya seçilebilme başarısı gösteren sade yurttaşlar, ancak, ağa ve eşrafın temsilcileriyle işbirliği yapmaları halinde siyasal alanda etkin bir varlık elde edebilmektedirler.

Siyasal partilerde nüfuz sahibi olan bu çıkar öbeğinin, her türlü reformun, özgür düşüncenin ve doğrunun karşısında olduğunu belirten Avcioğlu (1962b:3) konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer vermektedir:

“Bu kimseler, toplum hayatındaki hakim durumları dolayısıyla, ileri fikri yıllardır ya susturmak, ya da satın almak çabasındadır! Memleketimizin sosyal adalet içinde hızla kalkınmasına taraftar gerçek milliyetçileri damgalamaya kalkışarak, miyopça bir davranışla sosyal gidişi durdurmak isteyenler onlardır. Fakat Türkiye'nin eski Türkiye olmaktan çıkmaya başladığını anlamayan bu zümreler, memleket ihtiyaçlarına ve zinde kuvvetlerin temayüllerine aykırı tutumları yüzünden, kudretlerini yavaş yavaş kaybetmektedir.”

Siyasal gerçeklerin, tam olarak, Avcioğlu'nun saptadığı biçimde olduğunu söylemek güçtür. Sencer'e göre (1974:200-202) çok partili döneme geçişle birlikte kurulan liberal partilerde bile, salt bir burjuva egemenliğinden söz edilemez. 1945 yılında kurulan Milli Kalkınma Partisi, programında liberal ağırlıklı temalara yer vermesine ve sanayi burjuvazisinin çıkarlarını temsil etmek istemesine karşın, tarım kesimini büyük ölçüde hariç tutup, özel girişimcilerin kendi özel yaşamları için gerekli olan dışındaki kazançlarından

vergi alınmasını savunduğundan dolayı, Türk siyasal yaşamında burjuvazinin temsilcisi olamamıştır.

Demokrat Parti de salt zengin toprak sahipleri ve işadamları tarafından kurulmuş bir parti değildir. Partinin liderler kadrosunu, kısmen toprak ağaları oluşturmuştur. İşadamları ve tüccarlar da partiye mali destekte bulunmuşlardır. Ama, partiye asıl desteği sağlayan, “bu yeni partide, ekonomik ve sosyal problemlerine bir çözüm yolu, hiç değilse hükümete karşı duyulan memnuniyetsizliği göstermeye yarayacak bir vasıta bulacaklarını ümit eden topraksız köylüler ve ufak mülk sahipleri olmuştur.” İşçiler dahi grev hakkını elde edememiş olmalarına karşın, Demokrat Parti'ye önemli destek vermişlerdir. Buna, Demokrat Parti'nin işçileri bir güç olarak kabul etmesi, işçilere lojman sağlaması ve işçilerin sosyal sigorta bedellerini artırması önyak olmuştur (Karpaz, 1996:257, 258).

Avcıoğlu'na göre, (1962c:3) tek partiden çok partiye geçilince sistem gericiilerin çıkarına işlemeye başlamıştır. Siyasal gücü ellerinde tutan tutucu güçlerin, ekonomik ve toplumsal gidişe ayak uyduramamaları rejimi dengesizliğe itmiştir.

Köklü reformlar zorunlu hale gelmiş, ama, iktidarlar kısa vadeli çıkarları gereği reformlardan kaçmışlardır (Avcıoğlu, 1962b: 3). Toplumun dinamik unsurları siyasal iktidarları ileri gidişe zorlamakta, iktidarlarsa direnmektedir (Avcıoğlu, 1962c: 3).

20. yüzyılda burjuva önderliğindeki ulusal kurtuluş hareketlerinin birçoğunun sonunun böyle olduğunu belirten Avcıoğlu (1964a:3) bu konuda şunları belirtmektedir:

“Bu ülkeler, sömürgelikten, ya da yarı-sömürgelikten kurtulmak için açtıkları mücadeleyi, görünüşteki siyasi bağımsızlığa rağmen, ekonomik bağımsızlıklarını burjuvazinin ehliyetsizliği yüzünden yitirerek kaybetmişlerdir. Bu çıkmazdan kurtulmasını bilen milli kurtuluş hareketleri de olmuştur. Yalnız bu ülkelerde, burjuvazinin devrimci unsurları, emperyalizm ile olan savaşlarında halkçı bir yön tutmuşlar halk kitlelerine dayanarak, emperyalizmin tabii müttefiki olan aracı burjuvaziye ve toprak ağasını köklü reformlarla etkisiz hale getirmişler ve kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna

girmişlerdir. Başka bir deyişle, çağımızda burjuva kalkınma safhasının imkansızlığını anlayan burjuvazinin ileri unsurları, sınıflarını inkar etme pahasına memleketlerini, henüz sosyalist olmayan fakat kapitalist hiç olmayan bir kalkınma ve ilerleme yoluna sokmuşlardır.”

Böyle bir kalkınma örneğini, Kurtuluş Savaşı sonrası, Türkiye’de verebilecekken yanlışlıkla kapitalist yola sapılmıştır. Atatürk’e göre hızla çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak zorunda olan Türkiye’nin izlemesi gereken “laik bir toplumda, gücünü milliyetçilikten alan, halkçı, devletçi ve devrimci bir politika”dır. Ancak, kapitalizm dışında bir kalkınma yönteminin olabileceğini bile düşünmeyen ihtilalci kadro, Kurtuluş Savaşı’nın ilk yıllarında kapitalizm çıkmazına sürüklenmiştir (Avcıoğlu, 1964a: 3).

Şimdi yapılması gereken, ülke çıkarlarıyla gerici kesimlerin çıkarları arasındaki çelişkinin ülkenin gereksinmelerine yanıt verecek biçimde çözülmesidir (Avcıoğlu, 1962c: 3). Bunun için statükonun önlenmesi gerekir. Avcıoğlu’na göre (1962b:3; 1966b:3; 1963c:10) statükonun biri iç, diğeri dış olmak üzere iki ayağı vardır.

İç statükoyu önlemek için çağdaş anlamda bir toprak reformu yapılmalı, tarımsal ürün pazarları aracılarının elinden kurtarılmalı, üretim ve satış kooperatifleri yaygınlaştırılmalı, sendikacılık her alanda güçlendirilmeli, halk çocukları en geniş eğitim olanaklarına kavuşturulmalı ve köylüyü 20. yüzyılın insanı yapma amacı gütmüş olan Köy Enstitüleri yeniden kurulmalıdır. Ancak, bu reformlar yapılırsa, siyasal partilerin ve parti içindeki insanların yenilenmesi sağlanacak ve ülkenin zinde güçleri işbaşına gelebilecektir (Avcıoğlu, 1962b:3).

NATO’ya katılmamızın yanlışlarını incelediği yazısında Avcıoğlu (1966a:3) statükonun dış ayağı ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Meseleye neresinden bakarsanız bakınız, bugünkü dümen suyu politikasından ve ileri karakol durumundan bir an önce kurtulmak gereklidir. Ama Amerika’ya dört elle sarılmayı, servet ve güvenliğinin vazgeçilmez sigortası sayan statükocu bir mutlu azınlık, anlamını çoktan yitirmiş tabularla ayakta duran bağımlı politikayı sürdürmek için elinden geleni yapacaktır. Bu sebeptendir ki, dış politikada bağımsızlık, iç politikada da köklü reformların ön şartı olmaktadır.”

Avcioğlu, Atatürk Türkiye'sinin betimlemesini yapıp, sistemin nasıl bozulduğunu ve statükonun kaynaklarını açıkladıktan sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin dört önemli özelliğinin olduğunu belirtiyor. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti devrimci, halkçı ve devletçi olup yapıcı milliyetçiliğe dayanır.

Avcioğlu'na göre (1962d:3) içine düşölmüş olan çıkmazdan kurtuluş Atatürkçüler sayesinde ve Atatürk kaynaklı olacaktır. 1920'de daha büyük bir çıkmazın içindeyken, başta Atatürk olmak üzere, kurtuluş mücadelesi veren tüm devrimciler, bir taraftan ölüm kalım savaşı yaparken, diğer yandan ülkenin geleceğinin programını çizmeye çalışmışlardır. Avcioğlu, o günlerin Millet Meclisi'ni, Tokgöz'den yaptığı şu alıntıyla ifade ediyor:

"Milletvekilleri Muallim Mektebinin salonunda yerlere serilmiş yataklarda yatarlar, aralarında kurdukları bir tabldottan 70 kuruşta yemeklerini yerlerdi. Milletvekillerinin yedikleri ile cephedeki askerin karavanası ve subayın yiyeceği arasında büyük farklar yoktur. Vekillerin maaşı 100 liradır, Orta öğretim Müdürü de 80 lira maaş almaktadır. Meclis senede iki gün tatil yapmış, bazen mum ışığı altında sabahlara kadar çalışmıştır. Top sesleri Ankara'dan duyulunca Meclis Kayseri'ye taşınmayı reddetmiş, icabında cepheye, çadır içinde faaliyetine devam etmeye karar vermiştir. Vekillerin sırtında ancak bir kat elbiseleri vardır. Bir yabancı misafir gelirse, arkadaşlardan hangisinin elbisesi yeni ise, onu sıra ile giyerek misafirin karşısına çıkmaktadırlar. Maarif Vekili bir eşrafın oğlunu halk çocuklarına tercih ederek yatılı mektebe kaydettirdi, eşrafa iltimas etti diye kürsüde terler dökmüş ve istifaya mecbur edilmiştir. Zenginlerin az vergi verdiğini, fakirlerin haksız yere daha çok vergiye bağlandığını yazan bir gazeteyi kapattığı için Dahiliye Vekiline kürsüde tövbe ettirilmiş ve gazete yeniden intişara başlamıştır."

Avcioğlu'na göre (1962d:3) bu, Kuvayı Milliye ruhudur. Bu ruhu taşıyanlar orta halli kimselerdir. Büyük Millet Meclisi, subaylar, memurlar, küçük kasaba tüccarları ve çeşitli din adamlarından oluşmaktaydı. Mecliste büyük ticaret ve sanayi kesimini temsil eden hiçbir üye yoktu.

Avcioğlu, (1971:1) sistemin kurtuluşunun Kuvayı Milliye ruhuna sahip devrimci bir kadronun öncülüğünde mümkün olabileceğini belirtiyor.

Ancak, köklü düzen değişikliği için halk desteği de zorunludur. Halk desteği olmaksızın sadece bürokrasiye dayanılarak yapılmaya çalışılacak olan bir devrim yarı yolda kalacaktır.

Avcioğlu'na göre, (1962d:3) devrimcilikten sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci önemli özelliği halkçılıktır. 1920'de açılan TBMM, halkçı bir meclisti. Meclisin 21 Ekim 1920 tarihli beyannamesi halkçılık görüşünü ortaya koymaktadır. Beyannameye göre "(e)mperyalist devletlerin, devlet ve milletimizin hayatına açıkça kastetmeleri karşısında Meclisimiz en haklı müdafaa için toplanmıştır. Meclis, Türkiye halkının hayat ve istiklalini biricik gaye bilir. Bu gayeye, Türkiye halkını, emperyalizmin ve kapitalizmin zulmünden ve taassubundan kurtarmak, kendi irade ve hakimiyetinin sahibi kılmakla varabileceği kanaatindedir."

Atatürk, çeşitli konuşmalarında "(h)alk devrindeyiz, halk hükümetiyiz ve halkçılık yapacağız" demiştir. Atatürk'e göre halkçılık "sosyal nizamu emeğin hukukuna dayandıran sosyal meslek"tir. Dönemin düşünce yaşamında önemli rol oynayan Ziya Gökalp de halkçılığı savunmaktadır. Gökalp'e göre halkçılık, "esareti, reyalığı, feodalizmi, emperyalizmi, istibdadı, şovenizmi, taassubu, hulasa hürriyete ve eşitliğe aykırı ne kadar kurumlar varsa, hepsini ortadan kaldırmaya çalışan bir ülküdür." (Avcioğlu, 1962d:3).

Avcioğlu, (1962d:3) düşünce planındaki halkçılığın uygulamaya tam anlamıyla yansımadığını belirtmektedir. Bunun nedenleri çeşitlidir. İlk olarak, devrimci kadro düşüncede halkçılığı benimsemiş, ama 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde özel girişimcilikle kalkınma yolu kabul edilmiştir. İkinci olarak, 1924 Anayasası'na konulan, bedeli peşin ödenmeksizin kamulaştırma yapılamayacağına ilişkin hüküm, yapılması gereken esaslı bir toprak reformunun önünü tıkamıştır. Üçüncü neden, halkçılık ilkesini yaşama geçirecek örgüt olan CHP'nin köy ve kasaba ağalarının eline geçmesidir. Dördüncü neden, halkçı politikanın hareket noktası sınıf gerçeğini kabul etmekten geçmesine karşın, Gökalp'in düşüncelerinden etkilenilerek sınıf gerçeğinin inkar edilmiş olmasıdır. Bunlara ek olarak, systemsizlik, düşüncesizlik ve halkçılığın gerektirdiği yöntemin anlaşılammış olması

nedeniyle, dönemin halkçı düşünceleri boşlukta kalmıştır. Halk, bürokrasi ve eşraf egemenliğinden kurtarılamamış, halk yararına yapılan reformlar bile, bu düzen içinde halkı ezmekten başka bir şeye yaramamıştır.

Halkçılık ilkesi, ilk olarak CHP'nin kabul ettiği bir ilkedir. Buna göre ulus, toplumsal sınıflardan değil, farklı meslek öbeklerine mensup bireylerden oluşmaktadır. Bu anlayışın siyasal alana yansımaları tek partili bir yaşam olmuştur. Farklı meslek öbekleri arasında ekonomik çıkar açısından birlik olduğuna göre birden fazla siyasal parti gereksizdir. 10 Mayıs 1946'da CHP'nin olağanüstü kurultayında siyasal partilerin ve sınıf çıkarına dayanan derneklerin kurulmasına izin verilmesi yönünde bir karar alınınca hükümet, Cemiyetler Kanunu'nun değiştirilmesi için meclise bir tasarı sunmuştur. Böylece, ekonomik çıkar ve düşünsel farklılıkların, çok partili sistemin temeli olduğu gerçeği hükümet tarafından da kabul edilmiştir (Karpaz, 1996: 251).

Çok partili siyasal yaşama geçişten buyana, halkçılık ilkesinin siyasal partilerce yeniden yorumlanması birçok zikzaklar çizmiştir. Demokrat Parti Programı'na göre halkçılık "...çiftçilik, işçilik, tüccarlık, sanayicilik, avukatlık ve memurluk gibi, yurttaşların teşkil ettikleri iş ve çalışma zümrelerinin karşılıklı münasebet ve menfaatlerinin, umumi menfaat çerçevesi içinde, içtimai adalet ve insani tesianüt prensiplerine uygun olarak ahenkleştirilmesi lüzumu" dur (Karpaz, 1996: 253).

Millet Partisi, halkçılığı "hiçbir ferde, zümreye veya içtimai sınıfa hususi bir hak, bir imtiyaz veya asalet unvanı tanımamak" biçiminde tanımlamıştır (Sencer, 1974: 210).

Avcıoğlu'na göre (1962d:3) halkçılığın gerçekleştirilmesinin aracı devletçiliktir. Devletçilik, Atatürk'ün büyük bir sezikle keşfettiği, demokratik reformlara dayanan kapitalist olmayan bir gelişme yoludur (Avcıoğlu, 1963a:9; 1963b:9).

Kili'ye göre (1969:97) ise, devletçilik, Atatürk ve Kemalistler tarafından Türk devletinin yeni ekonomi politikası olarak benimsenmiş ve liberal politikayla kalkınma görüşü bir yana bırakılmıştır.

En elverişli koşullara rağmen, Batı ülkeleri çok yavaş bir ekonomik kalkınma sağlamışlardır. 1860-1950 yılları arasındaki 90 yıllık dönemde, kişi

başına düşen yıllık ortalama ulusal gelir artışı İngiltere'de yüzde 1,2 , Fransa'da yüzde 0,9 , Almanya ve İsveç'te yüzde 1,4 olmuştur. Kaldı ki, bu dönemde Avrupa ülkelerinde işçi ücretleri düşük bir seyir izlemiş, Avrupa dışındaki tüm dünya sömürgecilik aracılığıyla Avrupa lehine istismar edilmiştir. Ülkemizin Batıyla arasındaki farkı kapatabilmesi için en az, yıllık yüzde 5'lik net bir kalkınma hızı sağlaması gerekir. Böyle bir kalkınma ise, özel girişim aracılığıyla yürütülemez. Ancak, sosyalizm böyle hızlı bir kalkınmayı adil biçimde sağlayabilir. Çünkü, sosyalizm fayda ve özveride eşitliği gerçekleştirerek, ulusça, özveriye elverişli bir ortam oluşturur; çalışmayı en yüksek değer kabul ettiği için çalışma aşkını güçlendirir. Dolayısıyla, tasarruf ve yatırım artar ve kalkınma hızlanır. Zaten, sosyalizm, "sosyal adalet içinde hızlı kalkınma metodu" demektir. Bu yöntem yeni devletçilik olarak da adlandırılabilir. Yön Bildirisi bu amaçla yeni devletçilik anlayışını bir kalkınma yöntemi olarak ortaya koymuştur (Avcioğlu, 1962e:3).

Her ne kadar Avcioğlu, devletçiliği, yeni devletçilik olarak ifade edip, sosyalizmle eşdeğer görse de gerçek böyle değildir. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın antiemperyalist olması nedeniyle Atatürk Sovyetler Birliği'ni doğal müttefik olarak görmüşse de bu, O'nun, sosyalizmi benimseyip uygulamaya çalıştığını göstermez. Atatürk, (1959:101) kendi programını Bolşevik ilkeler açısından şöyle değerlendirmektedir:

"Bizim noktai nazarlarımız, bizim prensiplerimiz cümlece malumdur ki Bolşevik prensipleri değildir ve Bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık. Bizim itikadımıza göre milletimizin temini hayat ve tealisi kendi kabiliyeti hazmiyesiyle mütenasip olan noktai nazarlardır."

Avcioğlu, (1962f:7) ülkemizde geniş bir devlet sektörü bulunmasına karşın, devletçiliğin olmadığını belirtmektedir. İsveç'te ise, gereksiz müdahaleden kaçınan bir devlet var. Devlet sektörünün alanı oldukça dar ama, çok iyi işleyen bir devletçilik var. Ülkemizde devletçilik olayların zorlaması sonucu özel girişimin yeterince güçlü olmaması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle devletçilik, devletçiliğe karşı olanların, ona inanmayan

kimselerin elinde işlemektedir. Devlet teşebbüsleri tüm yararlarına karşın, siyasal iktidarın rant dağıtma aracı olmaktan kurtulamamıştır. Bugün devletçiliğin en temel sorunu, onun özel çıkarların aracı olmaktan kurtarılmasıdır. Bunun dışında devletçiliğin iki sorunu daha vardır. Birinci sorun, devletçiliğe inanmış bir siyasal kadronun ve ortamın oluşturulmasıdır. Devletçiliğin temel amacı halkın çıkarına öncelik vermektir. Dolayısıyla devletçilik, halkçılıktan ayrılamaz. Devletçiliğin ikinci sorunu, onun bir kalkınma yöntemi olarak ortaya konulmasıdır. Ekonomik yaşamın tüm yönleriyle planlanması, devletçiliğin bir gereğidir. Planlama ise, rasyonel bir kalkınma düşüncesine dayandırılmadıkça pusulasız kalır.

Avcıoğlu'na göre (1962e:3) cumhuriyetimizin dördüncü özelliği yapıcı milliyetçiliktir. Milliyetçilik gerçek anlamıyla yapıcı olmayı gerektirir. Yalnızca duygu ve heyecana dayanan bir milliyetçilik, millet yararına kullanılacak enerji ve zamanı heba eder. Çok ağır ekonomik ve toplumsal sorunlarla karşı karşıya bulunan ülkemiz için böyle bir milliyetçilik lükstür. Ülkemiz için gerekli olan bu sorunlardan hızla kurtulmaktır. "Bunun içindir ki, sosyalizm en büyük milliyetçiliktir."

Avcıoğlu Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyo-ekonomik değerlendirmesini yaparken bazen halkçılığı, bazen devletçiliği, bazen de milliyetçiliği sosyalizmle eş tutmaktadır. Avcıoğlu'nda sosyalizm esas amaç olmasına karşın, Türkiye Cumhuriyeti ve onun ilkelerinin bu esas amaç doğrultusunda araçsallaştırıldığı görülmektedir.

7.2.Cumhuriyet ve Aydınlar: Araştırmacının Değerlendirmesi

Bu başlık altında araştırma konusu aydınların düşünceleri, önce genel olarak cumhuriyetçi kuram ve liberal demokrasi ile olan farklılıkları bağlamında, daha sonra, Türkiye Cumhuriyeti'ne ilişkin olarak özgül bağlamda değerlendirilmiştir.

7.2.1.Genel Bağlam: Cumhuriyet Nedir?

Araştırma kapsamındaki aydınların çoğu cumhuriyeti dar anlamda ele almaktadırlar.

Soysal, cumhuriyetin demokratik yönden geliştirilmesi gerektiğini belirtirken, cumhuriyeti, sadece bir yönetim biçimi olarak kabul etmektedir.

Başgil, cumhuriyetle ilgili görüşlerinde kuramsal olandan çok tarihsel olanı yorumlayarak demokratik ve aristokratik cumhuriyet ayrımı yapmaktadır. Cumhuriyet, Başgil'in görüşlerinde de bir yönetim biçimi olarak belirginleşmektedir.

Özden'in cumhuriyetle ilgili düşüncelerinde bir karışıklık göze çarpmaktadır. Önce, cumhuriyeti, demokrasinin biçimlerinden biri olarak ifade eden Özden, daha sonra gerçek bir cumhuriyetin olduğu yerde demokrasinin de olacağını belirtmektedir. Böylece, Özden'in düşüncelerinde cumhuriyetin bir yönetim biçimi, demokrasinin ise, bir siyasal rejim olduğu yönünde örtülü bir kabul bulunmaktadır.

Selçuk, egemenliğin halka ait olduğu bir ülkenin yönetim biçiminin cumhuriyet olduğunu belirterek cumhuriyeti dar anlamda bir yönetim biçimi olarak kabul etmektedir.

Araştırma konusu bu aydınların, cumhuriyeti, dar anlamda sadece bir yönetim biçimi olarak ele almaları araştırmamızın ikinci denencesini doğrulamaktadır.

Cumhuriyeti, dar anlamda salt bir yönetim biçimi olarak ele almak eksik bir değerlendirmedir. Çünkü, cumhuriyet biri dar, diğeri geniş olmak üzere iki anlama sahiptir.

Dar anlamda ele alındığında cumhuriyet, sadece bir yönetim biçimini ifade eder. Dar anlamdaki cumhuriyet, devlet başkanının seçimi

ile ilgilidir. Bu bağlamda, eğer, ülkede devlet başkanı doğrudan ya da dolaylı olarak halk tarafından seçiliyorsa söz konusu ülkenin yönetim biçimi cumhuriyettir. Dar anlamda ele alındığında, temel hak ve özgürlüklerin kapsamı, farklı siyasal kesimler arasındaki diyalog gibi sorunlar cumhuriyeti ilgilendirmez. Bu tür sorunlar siyasal rejimin kapsamında yer alan sorunlardır.

Cumhuriyetin bu dar anlamının yanında bir de geniş anlamı bulunmaktadır. Bu anlamda cumhuriyet, tıpkı demokrasi gibi bir siyasal rejimdir. Ancak, siyasal rejim olarak cumhuriyetin demokrasiden üç yönden farklılığı bulunmaktadır. Bunlar; toplum görüşü, yurttaşlık anlayışı ve özgürlüklere bakışındaki farklılıklardır.

Cumhuriyet, toplumu bireylerin bir toplamı olarak görmez. Tek tek bireylerden ayrı olarak toplumun bir varlığı ve değeri olduğunu savunur. Bu toplum kavrayışı, cumhuriyetçi siyasal rejimin özgürlükler sisteminin düzenlenmesi açısından önemli sonuçlar doğurur. Cumhuriyetçi siyasal yapılanmada özgürlükler düzenlenirken, özgürlüklerin öznesi olarak sadece bireyler düşünülmez. Bunun yanında toplum da, varlıksal olarak, özgürlüklerin dolaylı öznesi olabilir. Bu durum, bireysel özgürlüklere bir sınırlama olarak yansır. Rousseaucu bir yaklaşımla, genel iradenin, yani varlıksal olarak toplumun yanılmaz olduğu kabul edildiğinde, cumhuriyetçi siyasal rejim kolaylıkla otoriterleşebilir. Hatta, değişik siyasal mühendislik projelerinin uygulanmasını sağlamak amacıyla araçsallaştırılabilir. Cumhuriyetçi siyasal düzenin toplum, yurttaş ve özgürlük düzenlemesine ilişkin felsefi altyapısı bunu meşrulaştırabilecek bir özelliğe sahiptir.

Cumhuriyetin yurttaşlık anlayışı aktif yurttaşlıktır. Buna göre, önemli olan bir siyasal düzene aidiyetle kazanılan yurttaşlıktan öte, yurttaşlığı, aktif olarak kamu hizmetlerine katılıp, sorumluluk olarak etkinleştirebilmektir. Buradaki aktiflik eylemsel olup, düşünsel değildir.

Çünkü, cumhuriyetçi rejim, yurttaşların siyasal rejimin belirlediği uygarlık projesine uygulayıcı olarak katılmalarını kabul eder. Düşünsel katılım ise, cumhuriyetçi siyasal rejimin benimsediği düşünce sistemine uygunluk koşuluyla gerçekleşebilir. Cumhuriyetçi rejim, yurttaşların kendilerini istedikleri yönde dönüştürmelerine dayanmaz. Tersine, bu rejim, yurttaşları kendi istediği yönde dönüştürmek ister. Yani, rejimin kendisi, dönüşümün sistematiğini belirlemek açısından etkindir.

Özgürlükler yönünden bakıldığında cumhuriyetçi rejim, tahakkümsüz özgürlüğe dayanır. Bu anlayışa göre devlet, tahakküme neden olmaksızın öznelerin özgürlüğü için eylemde bulanabilir. Tahakkümsüzlüğün ölçüsü, yapılacak eylemin keyfi olmamasıdır. Keyfiliği önleyen ise, eylemin hukuka uygun olmasıdır. Ancak, burada hukuktan anlaşılması gerekenin ne olduğu belirsizdir. Acaba, devletin özgürlükler açısından yapacağı eylemi keyfilikten, dolayısıyla tahakkümden kurtaran, herhangi bir siyasal düzende belli bir zamanda yürürlükte bulunan hukuk mudur, yoksa hukukun evrensel ilkeleri midir? Birincinin kabulü durumunda hukuk, siyasal düzenin bizzat kendisi tarafından üretildiği için, devletin özgürlükler açısından yapacağı hiçbir eylem, biçimsel olarak keyfi ve tahakkümcü olmayacak demektir.

Geniş anlamda cumhuriyet ve onu kendine özgü kılan farklılıklara ilişkin herhangi bir düşünce ve görüş araştırma kapsamındaki aydınlardan Soysal, Başgil Özden ve Selçuk'ta bulunmamaktadır. Araştırma kapsamındaki diğer aydınlar olan Aybar, Toker ve Avcıoğlu'nda ise, cumhuriyetin dar anlamındaki görüş ve düşüncelere de rastlanılmamıştır. Aybar'da sadece bir cumhuriyetin hukuksal açıdan eşitlikçi olması gerektiği yönünde bir düşünce vardır. Ama, burada Aybar'ın cumhuriyeti bir yönetim biçimi mi, yoksa bir siyasal rejim olarak mı kabul ettiği belirsizdir. Toker, koruyucu bir sınıfa sahip bir cumhuriyetten söz etmektedir. Şayet, Toker'in cumhuriyeti korumaktan

anladığı, güvenliğe ilişkin hizmetlerse, bu hizmetler bir yönetim biçimini diğerlerinden farklılaştıran, ayırıcı bir özellik değildir. Siyasal rejimi ve yönetim biçimi ne olursa olsun, her ülkenin güvenlik hizmeti gereksinimi ve güvenlik birimleri vardır. Toker'in kastettiği bu klasik güvenlikten öte, aşkın bir koruma ise, bu açıdan cumhuriyetin koruyucusu ve dayanak noktası halk olmalıdır. Çünkü cumhuriyet, anlamı gereği herkesin olan demektir. Avcıoğlu'nun görüş ve düşünceleri arasında cumhuriyetin kuramsal temellerine ilişkin bilgilere rastlanılmamaktadır.

Velidedeoğlu'nun görüş ve düşüncelerinde cumhuriyetin dar anlamına ilişkin görüşler bulunduğu gibi, geniş anlamına ilişkin görüşler de vardır. Velidedeoğlu, cumhuriyeti bir yönetim biçimi olarak nitelemekle kalmayıp, cumhuriyetçi bir yönetimde toplum ve bireylerin sorumluluklarına da vurgu yapmaktadır. Bu haliyle Velidedeoğlu'nun görüşleri cumhuriyetin geniş anlamına yaklaşmaktadır denilebilir.

7.2.2.Özgül Bağlam: Türkiye Cumhuriyeti'ne İlişkin Değerlendirmeler

Araştırma konusu aydınların görüş ve düşüncelerinde Türkiye Cumhuriyeti'ne ilişkin görüş ve düşünceler de bulunmaktadır.

Soysal, Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili olarak üç konuya değinmektedir. Bunlar; uluslaşma, laiklik ve temel hak ve özgürlüklerdir. Soysal'a göre, uluslaşma sürecinde Kürt kökenli yurttaşlara yönelik kimi yanlışlıklar yapılmıştır. Anadolu toprakları üzerinde birlikte yaşama arzusuna ve uzun bir geçmişten beri oluşmuş ortak bir tarih bilincine sahip Türkler ve Kürtler arasındaki birliktelik yanlış uygulamalar, ihmaller ve dışlamalar sonucu bozulmuştur. Bozulan bu birlikteliği yeniden ve daha güçlü bir biçimde oluşturabilmek için iletişim birliği sağlayacak bir eğitim seferberliği yanında, Anadolu kültürünün çeşitliliği ve renkliliği de korunup yaşatılmalıdır. Ancak, burada belirtilmesi gereken diğer bir konu

Kürt kökenli yurttaşların ülke bütünlüğü ve ulus birliği konusunda daha hassas davranmaları gereğidir.

Laiklik, sadece dinler arasında değil, aynı zamanda farklı düşünce ve görüşler arasında da yansız olmayı gerektirir. Bu nedenle Soysal'ın da belirttiği gibi, laikliği benimseyip içselleştirebilmiş kesimlerin, laikliğe kuşkuyla bakan kesimlere karşı dışlayıcı olmak yerine hoşgörölü davranmaları hem laikliğin bir gereği, hem de onu benimsetebilmenin yoludur.

Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili değerlendirmelerde Soysal'ın değindiği diğer bir konu, temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesidir. Soysal, ülkemizde yönetim biçiminin cumhuriyet, siyasal rejimin ise, demokrasi olduğunu ileri sürmektedir. Cumhuriyet, henüz olması gerektiği kadar demokrasiyi içselleştirebilmiş değildir. Hemen belirtmek gerekirse, Soysal'ın ülkemizdeki yönetim biçiminin cumhuriyet, siyasal rejimin demokrasi olduğu konusundaki düşüncesine katılmıyoruz. Ülkemizde siyasal rejim demokrasiden çok cumhuriyetçi anlayışa uygundur. Çünkü, gerek kuruluşunda, gerekse işleyişinde toplumcu bir düşünce egemendir. İlk kuruluş yıllarında, toplum birbirini tamamlayan organik bir bütün olarak kabul edilmiştir. Toplumun, çıkarları farklı kesimlerden oluştuğu gerçeği şiddetle reddedilmiştir. Yurttaşlık anlayışı da sözleşmecî yurttaşlık anlayışından çok, edilgen bir yurttaşlık anlayışına dayanmaktadır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yurttaşlar, devletin belirlediği uygarlık projesini yaşama geçirecek edilgen izciler olarak görülmüşlerdir. Yurttaşlar açısından sorumluluklar, hemen her zaman haklara öncelikli kabul edilmişlerdir. Bu yönleriyle ülkemizdeki siyasal rejimi demokrasi olarak nitelemek kanımızca doğru değildir.

Velidedeoğlu, Cumhuriyet'in yurttaşların hak ve hukukunu garanti altına aldığını, bu açıdan bir fazilet rejimi olduğunu belirttikten sonra, Cumhuriyet'le birlikte hukuk devleti olma yolunda ilerlendiğini ifade

etmektedir. Velidedeoğlu'nun üzerinde durduğu diğer bir konu, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel taşları olan bağımsızlık ve laikliktir. Ayrıca, Velidedeoğlu, cumhuriyetçi siyasal yapılanmaya uygun olarak sorumlulukların haklardan öncelikli olduğunu belirtmektedir. Ona göre her yıl Cumhuriyet Bayramı'nda Cumhuriyet'in nasıl zorluklarla kurulduğunu düşünmeli ve ona göre davranmalıyız. Çünkü, bireyler fanidir; önemli olan devletin bekasıdır. Bu durum, araştırmamızdaki birinci denenceyle örtüşmektedir.

Aslında, böyle bir düşünüşün ulaşacağı son durak, eleştirel düşünceyi bir yana bırakarak atalarımıza duymamız gereken minnet olacaktır. Kanımızca minnet yerine yapıcı eleştiri ve gözden geçirmelerle Cumhuriyet'imizi çağdaşlaştırmak daha olumlu bir hareket tarzıdır.

Cumhuriyet'in eşitlik temelinde düzenlediği yurttaşlık Aybar tarafından da ifade edilmektedir. Ama, Aybar'a göre eşitlik düzenlemesi uygulamaya tam olarak yansımamıştır. Aybar'ın savunduğu eşitlik, maddi eşitliği de kapsamaktadır. Yani, yeniden dağıtımçı bir eşitlik anlayışı. Böyle bir eşitlik anlayışı cumhuriyetçiliğin kuramsal temelleriyle bağdaşmamaktadır. Çünkü, yeniden dağıtım, yurttaşların belli kesimlerini, belli alanlarda tahakkümsüz özgürlüğe kavuştururken, kimi yurttaşların da belli konulardaki tahakkümsüz özgürlüklerini yok edebilecektir.

Araştırma kapsamındaki bir diğer aydın Özden, hukuk devletini, cumhuriyeti cumhuriyet yapan nitelik olarak kabul etmektedir. Özden'e göre egemenliğin halka ait olduğu bir yönetim yapısına Cumhuriyet'le ulaşılmıştır. Cumhuriyet yönetimi ile birlikte demokrasiye geçilmiş ve kişiler yurttaş statüsü kazanmışlardır.

Toker, cumhuriyetin gücünü vurgulama isteğiyle, Türkiye'de asker ve sivil koruyucu ve kollayıcıların egemenliğinde bir cumhuriyetin

varlığından söz etmektedir. Gerçekte, cumhuriyet sadece sivil ve asker koruyucu ve kollayıcılara değil, iki nedenle halka dayanmak zorundadır. Birinci olarak, anlamı gereği cumhuriyet herkesin olan demektir. İkinci olarak, güçlü olmak isteyen her siyasal sistem gibi, Türkiye Cumhuriyeti'de halka dayalı bir yönetim olmak durumundadır. Uzun bir süre halka rağmen işleyen bir siyasal sistem olamaz. Siyasal sistemlerde giderek zor ögesi daha az yer alırken, rıza ögesi daha çok öne çıkmaktadır.

Araştırma konusu aydınlardan Avcıoğlu, Türkiye Cumhuriyeti'nin üç önemli özelliği olduğunu belirtmektedir. Buna göre, Türkiye Cumhuriyeti devrimci, halkçı, devletçi ve milliyetçidir. Belirtilen bu özellikler kuruluşundan günümüze Cumhuriyet'in özellikleri olmuştur.

Avcıoğlu, zaman zaman halkçılık ve devletçiliği sosyalizmle eşdeğer gösterme çabası içine girmiştir. Kanımızca bu, eğer bir mantık hatası değilse, Atatürkçülük adı altında sosyalizmi meşrulaştırma girişimidir. Böyle bir durum, ulusal ortak payda olarak görülmesi gereken Atatürk'e belli toplum kesimlerinin kendi değerlerini yüklemesi ve Atatürk'ü ortak payda olmaktan çıkarmaları sonucunu doğurur.

7.3.Demokrasi ve Aydınlar

Demokrasi nedir? Hangi ögeler demokrasinin temel ögeleridir? Bir ülkede demokrasinin uygulanış biçimi ile anlama biçimi arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu bölümde bu soruların yanıtları aranmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, önce araştırma konusu aydınların demokrasi ile ilgili görüş ve düşüncelerine yer verilmiş, daha sonra, bu görüş ve düşünceler, genel olarak ve Türkiye özelinde değerlendirilmiştir.

7.3.1.Akademisyen Aydınlar

Bu başlık altında Mümtaz Soysal ve Ali Fuat Başgil'in demokrasi konusundaki görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir.

7.3.1.1.Mümtaz Soysal: Devletçi, Parlamenter Demokrasi

Soysal'a göre (1975:20) demokrasinin birçok unsuru vardır. Bunlardan biri seçimdir. Ancak, demokrasi, sadece seçmenlerin belli aralıklarla sandık başına gitmesinden ibaret değildir. Seçimin yanı sıra toplumsal kesimlerin ekonomik güç kazanmaları, devlet yönetimine etkin olarak katılabilmeleri ve toplumdaki olanaklardan serbestçe yararlanabilmeleri gerekir. Seçim mekanizması kurup, görelî bir düşünce özgürlüğü yerleştirmekle demokrasi olacağına inanıyorsak, o zaman demokrasiyi küçümsüyoruz demektir.

Günümüzde demokrasinin en çok uygulama alanı bulan biçimi temsili demokrasidir. Temsili demokraside halk denetiminin esasını, kamu görevlilerinin açık ve rekabetçi bir süreçle belli bir süre için görevlendirilmeleri oluşturur. Bu da seçim sayesinde olanaklı hale gelir. Siyasal gücün halktan kaynaklandığını ve siyasetçilerin, yaptıkları eylem ve işlemlerin hesabını halka vermeleri gereğini, seçimler gösterir. Görevden alınma ya da bir sonraki seçimde seçilememe olasılığı, seçilmişlerin güvene layık olmalarını gerektirir (Beetham, Boyle, 1998: 38). Seçim mekanizması demokrasiler açısından böylesine önemli olmasına karşın, demokrasinin varlığı için sadece seçimin var olması yeterli değildir. Çünkü, 21. yüzyılda yönetime gelen birçok antidemokratik rejim, seçimle iş başına gelmiş ve yapacakları birçok işi halk oyuna sunmuşlardır. Öyleyse, demokratik rejimleri demokratik olmayanlardan ayırt etmede kullanılacak ölçütlerden biri seçimdir. Ama tek ölçüt değildir.

Lijphart'ın (1986:12) Dahl'dan aktardığına göre demokrasinin varlığı için seçim dışında şu yedi kurumsal güvencenin olması gerekir: Örgüt kurma ve bunlara katılma özgürlüğü, ifade özgürlüğü, oy verme hakkı, kamu görevlerine getirilebilme hakkı, siyasal liderlerin seçmen tercihini kazanmak amacıyla yarışabilmeleri hakkı, değişik iletişim

kaynaklarının varlığı ile hükümet politikalarını oylara ve diğer tercih sonuçlarına dayandırmak için gerekli kurumların varlığı.

Demokrasinin ikinci ögesi, siyasal yelpazenin açıklığı ve genişliğidir. Eğer bir ülkede demokrasi varsa, siyasal sistem herkese açık olmalıdır. Kimi siyasal kesimlerin önünü açarken, kimilerinin önünü kapayarak demokrat olunmaz diyen Soysal, (1995b:31) düşüncelerini şöyle sürdürüyor:

“Komünist partileri yasaklamakla insanları o partilerce savunulabilecek düşüncelere inanmaktan alıkoyamazsınız ki...Üstelik, böyle durumlarda, inandıklarını söyleyemeyenlerle söylediklerine inanmayanlar birbirine karşı. Sistem, ağırlıkları ölçemez duruma gelir, ibresi şaşar, bozulur.”

Seçimin varlığı, sonuç olarak siyasal yelpazenin genişliğini gerektirir. Ancak, farklı siyasal seçeneklerin olması durumunda seçim anlam kazanır. Tersi bir durumda, seçim bir formalite olacak, (Mayo, 1964: 53) hatta plebisit durumuna düşecektir.

Önemli olan bir diğer konu ise, siyasal partilerin demokrasi açısından taşıdığı değerdir. 20. yüzyıldan bugüne meydana gelen gelişmelerle demokrasiler, neredeyse bir partiler demokrasisi haline gelmişlerdir (Payaslıoğlu, 1952: 95). Artık, siyasal partiler demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Bu bakımdan siyasal yelpazenin açık ve geniş olması, demokrasinin olmazsa olmazlarından.

Demokrasinin üçüncü ögesi geniş bir özgürlükler düzeninin kurulmasıdır. Soysal'a göre (1995c:94) toplumda genel olarak bunun tersi düşünülür: Özgürlüklerin geniş olması, kargaşanın çok olması demektir. Devlet yönetiminde istikrarı sağlamak, kararlı bir toplum düzeni oluşturmak istenildiğinde, ilk iş olarak, özgürlükleri sınırlamak akla gelir.

Oysa, durum böyle değildir. Gerçek yaşamın böyle olmadığını güzel bir örneğini Federal Almanya Anayasası'na bakarak görmek

olasıdır. Konuyla ilgili olarak Soysal'ın, Hamburg Üniversitesi Profesörlerinden Ingo Richten'den yaptığı alıntı şöyledir:

"Federal Almanya Anayasasının özgürlükleri, özellikle siyasal özgürlükleri geniş tutması, hem siyasal sorunların açık tartışma ortamında daha iyi çözülmesini sağlamış, hem de toplumdaki bütünleşmeyi artırmıştır."

Soysal, konuyla ilgili olarak Almanya'da yapılan nükleer santraller, havaalanlarının genişletilmesi ve çevre kirleticileriyle ilgili protesto gösterilerini örnek vermektedir. Bütün bu olanlar karşısında ilk olarak akla gelebilen şey, özgürlükler düzenini daraltmaktır. Ama, anayasa bu özgürlükleri ulusa tanımakla, devlet istikrarını baltalamak istemiş olamayacağına göre, bunları nasıl yorumlamak gerekir?

Soysal'a göre (1995c:95) bu gerçeği ancak şöyle yorumlayabiliriz: Anayasada özgürlükler düzeni geniş tutulup, halk da bunu yeri gelince kullandığında hükümetler konuyla ilgili olarak karar alırken, iki yerine üç kez düşünecekler ve titiz davranma gereği duyacaklardır. Bu durum, yurttaşları da olumlu etkileyecektir. Çünkü, yapılan protestoların etkili olduğunu gören yurttaşlar, kendilerine kararları yönlendirebilme olanağı tanıyan bir sistemi daha çok benimseyecekler ve onunla daha çok bütünleşeceklerdir. Öyleyse, demokratik düzen kurulurken veya güçlendirilirken düzenlemeye ""yok"lar ve yasaklar yerine, iyi düzenlenmiş "var"lar ve özgürlüklerle başlamak daha" akıllıca olsa gerektir.

Demokrasinin işlerlik kazanabilmesi için insan hak ve özgürlüklerinin kullanılabilirliği zorunludur. İnsan Hakları Dünya Konferansı, demokrasi ile insan hakları arasında "karşılıklı birbirine bağlılık" ve "karşılıklı birbirini destekleyicilik" ilişkisi bulunduğunu kabul etmiştir. İnsan hakları düşüncesi ile demokratik yönetim arasındaki

karşılıklı bağımlılığın açıkça doğrulanması, soğuk savaşın sona ermesinden beri en önemli gelişme olarak kabul edilmektedir (Beetham, Boyle, 1998: 105-107).

Soysal'a göre, (1989a) demokrasilerde parlamentoların etkin olması gerekir. Ancak bu etkin oluşla, devletle toplum arasında bağ kurulabilir. Parlamenteoya gelen temsilciler toplumsal kesimlerin temsilcisi olarak geldiklerinden ve bunlar aracılığıyla toplumsal kesimlerin iradesinin egemen kılınması olanaklı olduğundan demokrasilerde parlamentonun önemi büyüktür. Bu nedenle, Soysal, parlamenterlerin yıllık çalışma süresinin azaltılarak, onlara seçmenleriyle daha fazla ilgilenmeleri için fırsat verilmesini savunmaktadır.

Topluma ve siyasal yapıya ilişkin her türlü sorunun parlamentoda çözüme kavuşturulması gerektiğini belirten Soysal, (1988a) kimi konularda yurttaşların görüşünü almak için sık sık halk oylamasına başvurulmasını gereksiz ve sakıncalı bulmaktadır. Çünkü, ortada belli bir süre için seçilmiş bir parlamento dururken, seçmene evet ya da hayır gibi çok kısıtlı bir görüş belirtme olanağı sunan halk oylamasına gitmek, demokrasiyi kısırlaştırmak demektir.

Demokrasi konusundaki bu genel değerlendirmelerden sonra Soysal, (1962) Türk Demokrasisi'nin sorunlarına değinmektedir. Soysal'a göre İnönü'nün ülkemize getirdiği demokrasi, tepeden inme bir özelliğe sahiptir. Bir süre yürüebilmiş olması, aynı biçimde devam edebileceği anlamına gelmez. Ülkemizde genel oy, çoğu zaman yerleşik çıkarları parlamenteoya taşımış, "özgürlük, temel davalara dokunmadan konuşabilenin olmuş", seçimler koltuk peşinde rekabet etmenin aracı haline gelmiştir. Demokrasilerde halkla yöneticileri birbirine yaklaştırmak gerekirken, Türkiye'de halk, yöneticilerden uzaklaştırılmış, sistem statükocuların etkisi altına sokulmuştur (Soysal,1964). Yapılması

gereken parlamentoyu etkinleştirmektir. Çünkü, parlamento toplumla siyasal iktidar arasında köprü görevi gören bir kurumdur (Soysal, 1988b).

Soysal'a göre (1989b) Türk Demokrasisi'ndeki diğer bir sorun devlet anlayışındaki sapmalardır. Devletin siyasal kültürümüzde tarihsel olarak da önemli bir yeri vardır. Ama, günümüz yöneticilerinin elinde devletin bu özel yerinden söz edebilmek artık pek de olası değildir. Günümüz yöneticileri anayasa, yasa, tüzük ve yönetmelikten oluşan kurallar düzenini hiçe sayarak devlet yönetme kurallarını bozmuşlardır.

Kurallara uymak yönünden bozulan devlet yönetimi, kararların alınması açısından da bozulmuştur. Devletin üst kademesinde alınan kararlar neredeyse tek kişi tarafından alınmaktadır. Devlet, adeta kemiksiz bir iskelete dönüşmüştür. Alınan kararlar "kolektif aklın süzgecinden geçirilmiş" değildir. Bu konuda liderlerin tasallutu belirleyici olmaktadır. Böyle bir durum sonucu ulusun, devlete olan bağlılık ve güveni erozyona uğramaktadır. Bu ise, demokratik sistem açısından potansiyel bir tehlikedir (Soysal, 1991b).

Soysal'a göre (1988c) demokrasimizin bir diğer sorunu 1982 Anayasası'dır. Bu anayasa sınırlı bir öbeğin tercihleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Nicelik olarak çok detaylıdır. Nitelik açısından yasaklayıcı ve kısıtlayıcı bir içeriğe sahiptir (Soysal, 1989c). 1982 Anayasası'nın tüm toplumu kuşatıcı bir çerçeve sunmaktan uzak oluşu, kimi kesimlerin siyasal yaşamın dışında kalmasına neden olmaktadır (Soysal, 1988c). Oysa, anayasa, toplumsal sözleşmeyi sağlayan bir belge olduğundan, belgenin düzenlenmesine tüm toplumsal tarafların katılması gerekir. Bu da anayasanın, toplumun tüm kesimlerini temsil eden bir meclis tarafından yapılması demektir (Soysal, 1989c). 1982 Anayasası ise, bu ilkenin tersine, askerlerin vesayetinde hazırlanmıştır (Soysal, 1989d).

Son olarak, Soysal, ülkemizde devlet adamı anlayışında bir aşınmanın oluştuğunu belirtmektedir. Soysal'a göre (1990a) sadece siyaseti pragmatik amaçlarla yapanlar değil, aynı zamanda devletin temel ideolojisini taşıyan ya da taşır görünen siyasetçiler de yönetsel değerlerden ve etik kaygılardan giderek uzaklaşmaktadırlar. Soysal "Kemalizm'i Çankaya'da veya devlette koltuk kapma ideolojisi, devletçiliği de toplumsal yararları kendi yararına dönüştürme aracı olarak algılayanlarla" bir yere varılamayacağını belirtmektedir.

7.3.1.2. Ali Fuat Başgil: Kültürel Demokrasi

Başgil'e göre, bir yönetimin demokratik olup olmadığının öncelikli koşulu serbest ve güvenilir bir seçimdir. Ancak, serbest ve güvenilir bir seçimin varlığı zorunlu olmakla birlikte yeterli değildir. Aynı zamanda, demokratik bir yönetimin, iktidarı hukukun öngördüğü ilkeler ve insan haklarına göre kullanması gerekir. Bu ilke ve hakların başında ise, yurttaşların özgürlük ve eşitlik hakları gelir (Başgil, 1961: 14).

Özgürlükler arasında insanlar için en önemlisi düşünce ve vicdan özgürlüğüdür. Çünkü, yaşam ve uygarlık, bu özgürlük sayesinde gelişerek yükselir. İnsanlık, bilim, ahlak ve uygarlık gibi alanlardaki başarıları, akla ve bilince, dolayısıyla düşünce ve vicdan özgürlüğüne borçludur. O halde bu özgürlüklere kastetmek, akli ve bilinci tahakküm altına almak demektir. Oysa, sürekli yenilenmeyi ve değişimi gerektiren bir yaşam biçimi olan demokrasinin akıl, bilinç ve özgürlüklerden bağımsız olarak düşünülmesi mümkün değildir (Başgil, 1961: 58-59).

Özgürlük ve eşitlik demokrasi konusunda önemi yadsınamaz iki kavramdır. Lipson'a göre (1993:17) demokrasiye can veren, onu benzersiz bir niteliğe kavuşturan bu iki elit değerdir. Demokratik bir yönetimin niteliği, yurttaşları için mümkün olan en çok özgürlük ve eşitliği birleştiren bir yönetim olmasıdır. Ancak, demokrasinin özgürlüğe esas

olan niteliği liberal sıfatından kaynaklanır. Yoksa, yalın olarak düşünülduğünde özgürlükle demokrasinin doğrudan bir bağlantısı bulunmamaktadır. Bu açıdan, liberal demokrasi sayesinde özgürlük yoluyla eşitlik geliştirilebilir. Eşitlikten özgürlüğe gidilebileceği ise, kuşkuludur. Gerçi, saf mantıksal açıdan düşünülduğünde bu da olanaklı görülebilir. Ama, ampirik olarak bu doğrulanmış değildir (Sartori, 1996: 420).

Özgürlükle demokrasi arasında kavramsal yönden iki bağlantı olduğu söylenebilir. Bağlantının ilki, halkın hangi yollarla karar alabileceğine ilişkindir. Buna göre, farklı görüşleri halka sunma özgürlüğü varsa, yani, halk istediği kararı vermekte özgürse, halk kavramı anlamlıdır (Erdoğan, 1986: 179).

Özgürlükle demokrasi arasındaki ikinci bağlantı devlet-halk ilişkisinden kaynaklanır. Bu bakımdan demokrasilerde devlet, halkın özgürlüğünün önündeki en önemli potansiyel tehlikedir (Erdoğan, 1996: 180). Çünkü, devlet en önemli örgütlü güç olup, şiddet kullanma tekelini de elinde bulundurur. Bunun içindir ki, özgürlük mücadelelerinin tarihi, aynı zamanda devlet iktidarının sınırlandırılmasının tarihidir.

Eşitlik ilkesi, demokrasi açısından merkezi bir role sahiptir. Şayet demokraside kararlar halk tarafından alınacaksa, halkı oluşturan bütün bireyler karar alma sürecine katılabilmelidirler. Diğer bir deyişle, demokraside, karar alma sürecinde her bireyin eşit söz hakkı olmalıdır (Erdoğan, 1986: 181).

Özgürlük ve eşitlik demokrasi ile bağlantılı olduğu gibi, kendi aralarında da ilişkilidirler. Bu iki kavram liberal demokrasi düşüncesinde temel öneme sahiptir (Erdoğan, 1986: 182). Lipson'a göre (1993:18) ise, bu kavramlar birbirinden ayrılamazlar. Çünkü, bunlar, Einstein'ın uzay-zaman anlayışı gibi, bir kavramın iki yüzü durumundadırlar.

Sartori (1996:391) eşitliğin, özgürlüğün bir koşulu olduğunu, ama yeterli bir koşulu olmadığını belirtmektedir. Sartori'ye göre eşit olmakla, aradaki koşul ilişkisi nedeniyle, aynı zamanda özgür olunacağı sonucu çıkmaz. Örneğin bir diktatörün yönetimindeki devlette herkes seçimlere katılmaya zorlanabilir. Ama, aynı zamanda böyle bir devlet, siyasal katılma özgürlüğünü kabul etmeyerek herkesin aynı seçeneği oylamasını sağlayabilir.

Demokrasinin aynı zamanda bir kültür sorunu olduğunu belirten Başgil, (1961:7) bireysel ve toplumsal ölçekte bu kültürü edinmemiş ya da edinmemiş ülkelerde demokrasinin yerleşip kökleşmesinin olanaksız olduğunu belirtmektedir.

Demokrasinin belli bir ekonomik gelişme düzeyi ile de ilgisi bulunmaktadır. Ama, ekonomik gelişmenin demokratik kültürle desteklenmediği toplumlarda demokrasinin filizlenip gelişeceği konusunda hâlâ belirsizlikler egemendir. Bu nedenle demokrasinin kültürel boyutu ihmal edilmemelidir.

Demokratik kültür, öncelikle, ulusun türdeş olduğu anlayışını reddeder (Touraine, 1997: 176). Demokratik siyasal toplum, çıkar ve değer çatışmalarının varlığını kabul eden, siyasal tartışma ve görüşme alanını da buna göre düzenleyen toplumdur.

Bolay'a göre (1997:19) demokrasi farklı insan öbeklerinin ve insan farklılıklarının onayı demektir. Bu onay olmayınca bireyler hileye, yalana ve iki yüzlülüğe başvurma yolunu seçerler. Böylece, demokratik olmayan bir yönetim, yurttaşları ahlaksızlığa yöneltir. Kaldı ki, otoriter ya da totaliter bir yönetimin kendisi de hileler, desiseler ve çifte standartlarla ayakta kalabilir.

Demokratik kültürde öbeğe karşı birey ön plandadır. Demokrasi, bireye güvenen, ötekine saygı gösteren ve işbirliğini olumlulayan bir

kültürde işlerlik kazanır. Demokratik kültürde otoriterizm ve güçlü lider yönetimleri bulunmaz.

Kalyıcıoğlu'na göre, (1995) demokratik kültür şu özellikleri taşır: Toplumsal hoşgörü, başkalarına güven ve başkalarıyla birlikte hareket, demokrasinin kurum, kural ve kuruluşlarına güven, siyasal etkinlik ve siyasal ilgi.

Başgil'e göre (1961:7) demokratik kültür aile ve ilköğretimde başlar, birey-devlet ilişkilerinde en üst olgunluk düzeyine ulaşır. Demokrasi kültürünün ahlaki formülü ise şudur:

“İyiliği ve adaleti sevecek, kötülükten ve zulümden nefret edeceksin. Yalnız nefret edip durmayacaksın, hem de onunla mücadele edeceksin.”

Aile, siyasallaşmanın ilk mekanı olmak bakımından önemi yadsınamaz bir toplumsal kurumdur. Aile, geleceğin yurttaşlarının yetiştirilmesine yardımcı olur. Ailenin bu rolü kamusal açıdan anlamlıdır. “Eşit olarak değer verilmeyi, aile içi meselelerde söz sahibi olmayı, başkalarının sözüne saygı göstermeyi, hak kullanmanın yükümlülükleri de beraberinde getirdiğini anlama konusunda çocukluk tecrübeleri demokratik yurttaşlığın daha sonraki uygulamaları açısından önemli öğrenme süreçleridir.” Ayrıca, topluma karşı nasıl davranılacağı aile içinde öğrenilirken, ilk siyasal görüşler de aile içinde kazanılır (Beetham, Boyle, 1998: 130).

Başgil'in demokrasi konusunda önem verdiği bir diğer nokta özgür basındır. Türkiye'de modern basın 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır. Önceleri II. Abdülhamit'in sıkı sansürü ile susturulmuştur. 1908 yılına kadar basın, Sultan'a övgüler dizerek resmi haberlere yer vermiştir.

Jön Türklerin öncülüğündeki İttihat Terakki ise iktidar oluncaya kadar basına destek vermiş, ama iktidar olduktan sonra o da selefi gibi çareyi sansürde aramıştır.

Cumhuriyetle birlikte sansür kaldırılmasına karşın, 1945 yılına kadar basın, idari makamların sıkı denetimine tabi tutulmuştur. Tek parti döneminde de rejime karşı muhalefet yasaklandığı için, basın, yalnız rejimin ve şeflerinin methiyelerini yapmıştır. Bu nedenle, basın söz konusu dönemde kamuoyunun hiç ilgisini çekmemiştir (Başgil, 1966: 178-179).

Başgil'e (1966:179) göre, Türkiye'de demokrasinin ilk kuruluş yıllarında basının bu tür davranışları, söz konusu dönemde demokrasiye ait birçok konunun yanlış anlaşılmasına neden olmuştur.

Gerçekten, bir sivil toplum kuruluşu olan basının devletle olan ilişkisi genel olarak demokratik bir nitelik taşımamıştır. Basının özgürlük isteklerine, devlet hoşgörülü davranmamış, varlığını ve otoritesini korumak için yasaklayıcı ve kısıtlayıcı davranmıştır. Bunlar da yaşama yoğun bir sansür uygulaması olarak yansımıştır. Basını kapsamına alan 1858 tarihli Ceza Yasası, gazete yayımlamayı ön izin koşuluna bağlayan 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi, basına sansürün kapsamını genişleten ve hükümete gazete kapatma yetkisi veren 1867 ve 1876 tarihli Kararnameler, 1878'de kurulan Sansür Heyetleri, basın üzerindeki yasaklayıcı düzenlemelerin araçları olmuşlardır (Tosun, 2001: 242).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında da basının devletle olan ilişkileri demokratik bir temele oturtulamamıştır. Cumhuriyet'le birlikte yeni bir yapı kurulurken basından eleştiri yerine destek beklenmiştir (Gürkan, 1998: 34). 1919 yılında Atatürk'ün Sivas'a gelişinden sonra İrade-i Milliye gazetesi çıkarılmış, 1920'de CHF'nin kurulmasından sonra adı bizzat Atatürk tarafından konulan Hakimiyet-i Milliye gazetesi yayın hayatına başlamıştır. Daha sonra, Anadolu Ajansı ile basın ve haber alma işlerini düzenlemek için Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü kurulmuştur.

Bütün bunlar yeni dönemde basına önem verildiğinin göstergesidir. Ancak, basın yoluyla eleştirel haklarını kullanmaya başlayan gazeteci-yazarlara hoşgörölü davranılmamış, "Yüzellilikler" adı verilen bir öbek gazeteci-yazar yurt dışına sürülmüşlerdir. Bunlar arasında Refik Halit Karay, Refii Cevat Ulunay ve Tarık Mümtaz Göztepe de bulunmaktadır. Muhalif gazetecilerden Ali Kemal ise, İstanbul'da tutuklanmış, Ankara'ya gönderilirken, Kocaeli'de linç edilmiştir (Özkaya,1989: 122-150).

7.3.2.Birden Çok Öbeğe Giren Aydınlar

Bu başlık altında Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Mehmet Ali Aybar'ın demokrasi konusundaki görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir.

7.3.2.1. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Sorumluluk Rejimi Olarak Demokrasi

Velidedeoğlu'na (1967a) göre demokrasi, özgürlük rejimi olmanın yanında, aynı zamanda bir sorumluluk rejimidir. Demokrasi, halkın halk için egemenliği olduğundan çoğunluğun azınlık üzerinde, ya da bir azınlığın çoğunluk üzerinde egemenliği değil, çoğunluk yönetiminin bütün halk yararına olan egemenliğidir. Bu nedenle toplumda bütün sınıfların yararına hizmet eden bir denge rejimidir. Tersine bir durumda, çoğunluğun oyları ile demokrasinin sorumluluk ve açıklık unsurları ortadan kalkabilir. Bu durumda rejim, çoğunluk istibdadı ve sorumsuzluğa kayar.

Demokrasilerde çoğunluğun yönetim hakkı vardır. Bu hak, siyasal partiler aracılığı ile gerçekleşir (Gözübüyük, 1986: 22). Demokratik bir sistemde bütün seçmenlerin oy eşitliği bulunduğundan, çoğunluk daha fazla oy elde ettiği için yönetim de onların hakkıdır (Erdoğan, 1996: 221). Ancak, bu hak, çoğunluğun her istediğini yapabildiği bir çoğunlukçuluk da değildir. Çünkü, demokrasi, seçim sonuçlarına saygı ile hak ve özgürlüklerin korunması ve özgür bir iletişim güvencesini birlikte içeren karmaşık bir yapıdır (Sen, 1999: 9, 10). Çoğunluğun, kendini tüm halkın yerine koyarak bu yönde uygulamalara

gitme isteği zaman zaman demokrasilerde görülmüştür. Öyle ki, azınlıkların çıkarları çoğunluk uğruna feda edilmek istenmiştir. Neredeyse, demokrasi yüzde 51'in yönetimi ya da çoğunluğun tiranlığına dönüşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak, bu çeşit tehlikeleri önlemek amacıyla demokrasilerde çoğunluğun yönetimi çeşitli yollarla sınırlandırılmıştır (Heywood, 1997: 112). Zaten, demokratik bir sistemde anayasa, kamuoyu, demokratik gelenekler ve azınlığın korunması esası böyle bir uygulamaya geçit vermez. Yönetim hakkının çoğunluğa ait olması çoğunluğun kararlarının her zaman doğru olduğu anlamına gelmediği gibi, demokrasiler de böyle bir sonucu amaçlamaz. Mayo'ya göre (1964:149) hiçbir siyasal sistem, kararların sürekli doğruluğunu garanti etmez. Eğer, kararların doğruluğu açısından yanılmaz bir sistem arıyorsak kurmamız gereken teokratik bir yönetimdir. Aynı konuyla ilgili olarak Sartori (1996:150) ise, şöyle demektedir: “(Ç)oğunluğun hakkı, çoğunluğun “haklılığı” demek değildir.”

Velidedeoğlu, (1972a) demokrasinin tek amacının, halk çoğunluğunun oylarını alan partinin iktidara gelmesi demek olmadığını belirtmektedir. Eğer böyle olsaydı, Almanya'da Hitler'in Nasyonal Sosyalist Partisi'nin, halkın büyük çoğunluğunun oylarıyla iktidara gelmesini ve Nazi rejimini de demokrasi olarak kabul etmek gerekirdi. Oysa bu rejim, dünyanın gelmiş geçmiş en baskıcı rejimlerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Bu durumda bir rejimin demokrasi olabilmesi için çoğunluk yönetiminden daha önemli olarak yönetimin yargısal denetimi ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin yaşama geçirilmesi gerekir. Hukukun üstünlüğü, yönetimin yargısal denetimi, yasama, yürütme ve yargı erklerinin sorumluluğunun açık ve kesin olarak belirlenmesi gibi temel ilkelerle desteklenmesizin, sadece seçim mekanizması ile demokrasinin kurulup, yaşatılmasına olanak yoktur (Velidedeoğlu, 1972b; 1967b).

Çoğulcu demokrasinin uygulama biçimlerinden birisi parlamenter sistemdir. Bu sistemde, genel olarak, hükümet parlamento çoğunluğuna dayanır. Parlamentoda çoğunluğu sağlayan siyasi partinin başkanının başbakan olması yürütme ile yasama arasındaki uyumun sağlanmasında yardımcı olur. Parlamento dışında ve partiler üstü hükümetler kurulması parlamenter geleneğe terstir (Gözübüyük, 1986: 27). Kaldı ki, böyle bir geleneğe uyulmaması durumunda hükümetin neye göre kurulacağı belirsizleşecektir.

Velidedeoğlu'nun yukarıda verdiği Nazi örneği bu açıdan yanlış değilse bile eksiktir. Weimar Cumhuriyeti'nden Nazi Cumhuriyeti'ne geçiş, hükümeti kurma görevinin Hitler'e verilmesiyle olmamıştır. Bu sayede Hitler, sadece hükümet kurmuş ve başbakanlığı elde etmiştir. Rejimi Nazileştirme süreci, Hitler iktidara gelmeden çok önce başlamıştır. Yani, demokrasinin olanak tanınmasıyla değil, demokrasinin tahrip edilmesiyle rejim Nazileştirilmiştir. Yayla'ya göre (2001:195) Alman hukuk ve siyaset felsefesinin gelişimine bakılarak bu gerçek daha kolay anlaşılabilir. "Almanya önce iktidarı sınırlayan değil, iktidarın aracı olan; iktidarı kontrol eden değil, meşruiyetini iktidardan (kuvvetten) alan; hukukun gücüne değil, gücün hukukuna inanan bir hukuk felsefesinin ve ancak ondan sonra Hitler'in pençesine düşmüştür." Siyaset felsefesinde de iktidarın sınırlandırılmış bir güce verilmesi yerine yetenekli, hırslı ve iyi amaçlı bir egemene verilmesi savunulmuştur. Bununla da kalmayarak, ekonomik özgürlüklere devlet müdahale etmiştir (Hayek, 1995: 8). Oysa, Tocqueville'e (1994:92, 195) göre ekonomik özgürlük olmaksızın bireysel ve siyasi özgürlükler olanaklı değildir. Böylece, Hitler iktidara geldiğinde altyapısı çok önceden çökmüş bir demokrasi enkazı bulmuş ve bunu da kolayca kendi felsefelerine göre dönüştürmüştür. Dolayısıyla, demokratik süreçlerin genişletilmesi ve toplumun kimi kesimlerince demokratik olmadığına inanılan kişi ve akımların demokratik süreçlere eklenmesi,

demokrasiyi zaafa düşürerek, demokrasinin çöküşüne neden olmaz. Tersine, demokratik süreç ne kadar geniş tutulup, demokratik katılım yolları ne kadar çok kesime açık tutulursa demokrasi o kadar çok benimsenir ve güçlenir.

Velidedeoğlu'na (1976:30;1975a;1986) göre demokrasi, halkın, halk tarafından, halk için yönetilmesi olduğundan halkın bütün zümre ve sınıfları kendi haklarına sahip çıkmalıdır ve bunların çıkarları arasında bir denge kurulmalıdır. Böyle olmazsa demokrasi yaşamaz. Çünkü, sadece belli sınıfların konuşabileceği bir ülkenin rejimine demokrasi denilemez.

Bu bağlamda, 1970'li yıllarla ilgili olarak Velidedeoğlu (1975b) şunları ifade etmektedir: Ülkemizde sol uç kanadı olmayan bir demokrasi geliştirilmeye çalışılıyor. Ama bu çok tehlikeli bir çaba, çünkü meşru zeminlerde sol görüşlere yer verilmemesi durumunda bunlar yer altına ineceklerdir. Oysa, yapılması gereken, bütün görüş ve düşünceleri yer üstüne çıkararak, meşru yolda yönlendirebilmektir. Ancak, böyle yapılabilirse hedef seçilmiş olan Batı demokrasileriyle aynı düzeye gelinebilir.

Kanımızca, Türkiye bugüne kadar sürdürdüğü anlayışla demokratikleşemez. Çünkü, Türkiye'de işleyen süreç, özet olarak şöyledir: Önce toplumsal tüm kesimler tam bir baskı altına alınmakta, daha sonra az ya da çok sistemle uyumlu hale gelen kesimlere sınırlı bir özgürlük tanınmaktadır. Bu kesimin dışındakiler ise, iç düşman olarak nitelendirilmekte ve kamusal yaşamdan silinmek istenmektedir. İlginç olan, kamusal yaşamdan dışlanacak kesimlerin belirlenmesinde uluslar arası konjonktürün de etkili olmasıdır. Yukarıda Velidedeoğlu'nun ifade ettiği gibi, 1970'li yıllarda ülkemizde sol kesim üzerinde baskılar yoğunlaşmış ve bu kesim, neredeyse, kamusal yaşamdan tümüyle silinmek istenmiştir. 1990'lar Türkiye'sinde ise, dindar kesim üzerinde baskılar yoğunlaşmıştır. Bu durum uluslar arası konjonktüre de uygun

düşmektedir. Gerçekten, 1970'li yıllar dünyada Batı blokunun, komünizmi ve komünist bloku düşman olarak ilan ettiği yıllarken, Sovyet Bloku'nun çözülmesiyle birlikte ilan edilen yeni düşman İslam Dünyası olmuştur.

Niçin Türkiye siyasal anlamda böyle bir kısır döngünün içindedir? Çünkü, Türkiye'de demokratikleşme iradesi oldukça zayıf olup, varolan bu zayıf irade de içsel olmayıp dış dinamiklerin etkisindedir. Öte yandan, ülkemizde öyle bir demokratikleşme istenmektedir ki, hem demokrasi olsun hem de sistem, bugün egemen olan kesimlerin çıkarına işlesin. Bu durum, demokrasinin ruhuyla, felsefesiyle ve işleyiş süreciyle taban tabana zıttır.

Yürüşen'e göre (1997:19) bu kısır döngü, bir taraftan varolan durumun etik ve siyasal açıdan olağan dışılığını örterken, diğer yandan demokratikleşmenin Türk tarihine özgü ve ülkenin potansiyel olarak içerdiği çeşitlilik unsurları arasındaki gerilim ve çatışmaların asıl anlamlarıyla kullanılmasını, onlara, işlevselliklerini yansıtan bir öze başvurulmasını engellemektedir.

Türkiye'de demokrasiye geçişte önemli hatalar yapılarak, ipin ucunun kaçırıldığını belirten Velidedeoğlu, (1972c) bu konuda İsmet İnönü'yü şiddetle eleştirir. "Tek dereceli seçime ve biçimsel demokrasiye geçmeden önce, (İnönü)... eski Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Fırka denemelerini dikkatle göz önünde bulundurarak ona göre bir strateji tayin edip her ihtimal karşısında alınması gereken tedbirleri önceden düşünmemiş, Atatürk devrimlerinin biçimsel demokrasi ortamında ayak altına alınmamasını, demokrasinin ön şartı olarak bütün memleketin gözü önüne sermemiştir."

7.3.2.2. Mehmet Ali Aybar: Emek Egemen Demokrasi

İki yüz yıldan beri gelişmekte olan demokrasi kavramı, önceleri siyasal iktidarı sınırlandıran ve yurttaşları iktidarın olası

müdahalelerinden koruyan bir sistem olarak meydana çıkmıştır. Bu niteliğini günümüzde de koruyan demokrasi, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra yeni nitelikler kazanmaya başlamıştır (Aybar, 1973: 90). Tanilli de (1982:29) İngiltere'de 1215 yılında Magna Carta'nın imzalanmasıyla bu sürecin yani, iktidarın sınırlandırılması sürecinin başladığını belirtmektedir. Bugün, liberal demokrasi, yurttaş özgürlüğünün karşısındaki en önemli tehdit olarak devleti kabul etmektedir. Çünkü, devlet hem örgütlüdür, hem de şiddet kullanma tekeli olan tek güçtür. Bu nedenle liberal demokraside devlet müdahalesi istenmeyen bir harekettir.

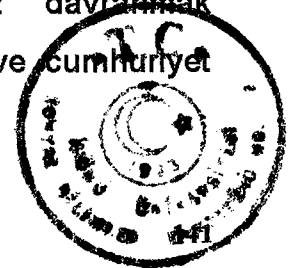
Aybar, (1973:90) sanayi devrimiyle birlikte Batı Avrupa'da yeni bir sınıfın, işçi sınıfının ortaya çıktığını ve hızlı gelişmenin yükünü büyük oranda bu sınıfın taşımaya başladığını belirtmektedir. Bu gelişme sürecinde Fransız İhtilali'nin soyut yurttaş kavramı ile 19. yüzyıl içindeki belirli bir sınıfa mensup somut yurttaş kavramı arasında belirgin farklılıklar meydana gelmiştir. Halk, Fransız İhtilali ile eski rejimden kurtulup, burjuvazinin iktidara gelmesiyle yurttaş sıfatı kazanmış ve hukuksal olarak yurttaş eşitliğini esas alan bir düzen yaratılmıştır (Aybar, 1973: 90).

Kuşkusuz, 19. yüzyıl açısından bu durum önemi yadsınamayacak bir aşamadır. Ama, sanayi devrimiyle birlikte toplumda oluşan adaletsiz durum karşısında emekçi halk kitleleri, soyut yurttaş kavramının sağladığı yararlarla yetinemez olmuşlardır. Yurttaşların bir takım haklara sahip çıkması ve devlet yönetimine bilfiil katılması çağdaş demokrasi anlayışının mihranı haline gelmiştir (Aybar, 1973: 91). Bu çerçevede demokrasi, sermaye sınıfıyla emekçi sınıf arasında bir denge rejimi olmuş ve tarihsel gelişme bu dengeyi sürgit emekçi sınıftan yana dönüştürmüştür. "Böylece, işçi sınıfı ve tüm emekçi sınıf ve zümrelerin mesleki ve siyasi bağımsız bir güç olarak serbestçe örgütlenmeleri, toplum ve Devlet işlerinde söz sahibi, karar sahibi olmaları çağımız

demokrasinin vazgeçilmez bir niteliği haline gelmiştir" (Aybar, 1973: 115).

Klasik demokrasinin gelişimi, tarihsel açıdan çok gerilere götürülebilir. Yukarıda ifade edildiği gibi, Batıda siyasal iktidarın sınırlandırılması yönündeki ilk hareket, İngiltere'de 1215 yılında Magna Carta'nın imzalanmasıyla başlamıştır. Magna Carta'nın imzalanmasıyla artık, kral birçok konuda tek başına karar alamayacaktı. Kralın iktidarına baronlar da ortak olmuştu (Aliefendioğlu, 1998: 147). 1215 yılında başlayan süreç, burjuvazi açısından 17. yüzyılda İngiltere'de, 18. yüzyılda ise, Fransa'da hemen hemen tamamlanmıştı. Ancak, sanayi devriminin ortaya çıkardığı yeni bir gerçek vardı: işçi sınıfı. İşçi sınıfı özgürlüklerini kullanmak açısından birçok engelle karşı karşıyaydı. İngiltere ve özellikle Fransa'da devrimler tüm insanlık adına yapılmıştı. Ama, emekçi sınıflar için tanınan özgürlükler yeterli değildi. Bu nedenle, emekçiler, burjuva demokrasinin sınırlarının genişletilmesi için mücadele etmişlerdir. 19. yüzyılda başlayan bu mücadele sonunda emekçiler, ilk olarak oy hakkı ile sendikal ve siyasal örgütlenme haklarını kazanmışlardır (Tanilli, 1982: 29).

Demokrasinin birinci niteliğinin emeğe ve emekçiye saygı olduğunu bu şekilde açıklayan Aybar, ikinci nitelik olarak yasa egemenliğinden söz eder. Milli İstihbarat Teşkilatı'nın anayasal çerçevede değerlendirilemeyecek uygulamaları olduğunu belirten Aybar, (1973:58) konuyla ilgili olarak şunları söyler: "Anayasal sistemlerde, demokratik rejimlerde hiçbir kuruluş sorumsuz değildir. Her kuruluş yetkilerini yasal sınırlar içinde kullanmak zorundadır. Kuruluşlar kendilerine tanınan yetkileri kullanırken Anayasanın kişilere ve kurumlara tanıdığı haklara saygı göstermek konusunda titiz davranmak zorundadırlar. Aksi takdirde anayasa, demokratik rejim ve cumhuriyet gibi kavramlar kağıt üstünde kalır."

Görülüyor ki, Aybar, yasa egemenliği yanında yönetilenler açısından hukuksal ve anayasal güvencinin de demokratik yönetim açısından önemli olduğunun altını çiziyor. Ama, tek başına yasa egemenliği ve anayasal güvence yeterli görülmemelidir. Bunların yanında, anayasanın ulusal en üst hukuk belgesi olarak geçerliliği kabul edilmeli, temel hak ve özgürlüklere hukuksal güvence sağlanmalı ve yasalar önünde herkes eşit kabul edilmelidir.

Aybar'ın üzerinde durduğu bir diğer konu ise, demokratik yönetimlerin otoriter ve baskıcı olamayacaklarıdır; kendi deyimiyle "faşist" bir nitelik gösteremeyecekleridir. Aybar'a göre, faşizm örgütlü bir güç olup tam anlamıyla demokrasinin karşısında yer alır. Bu nedenle, demokrasi açısından, faşizm, kendisiyle mücadele edilmesi gereken, istenmeyen, kötü bir düzendir. Bu mücadelede demokratik bir bütünsellik içinde birlikte hareket edilmesi gerekir. Tersine bir durum, demokratik düzenin korunması açısından yetersiz kalabilir (TMMOB, 1976: 34).

Aynı gerçeğe Ayn Rand (1993:341) şöyle dikkat çekmektedir:

"Günümüz dünyasının en çirkin özelliklerinden birine göz atın: çılgın savaş hazırlıklarıyla isterik barış propagandasının birbirine karışması ve her ikisinin de aynı kaynaktan-aynı siyasi felsefeden geldiği gerçeği. Bu felsefe, çağımızın iflas etmiş, ancak hala yaygın ve hakim siyasi felsefesi, devletçiliktir (statism)..."

Devletçilik bir kurumlaşmış şiddet ve fasılasız iç (sivil) savaş sistemidir. İnsanlara siyasi gücü ele geçirmek için dövüşmek-soymak ve soyulmak, öldürmek veya öldürülmek dışında hiçbir tercih bırakmaz. Kaba kuvvet sosyal davranışın tek ölçütü olduğu ve yok edilmeye direnişsiz teslimiyet tek seçeneği teşkil ettiği zaman, en alt tabakada bulunan insanlar, hatta hayvanlar -hatta köşeye sıkıştırılmış bir sıçan-dahi dövüşecektir. Köleleştirilmiş insanlar toplumunda asla sulh olmaz. Tarihin en kanlı çatışmaları, farklı milletler arasındaki savaşlar değil, aynı milletin, hukuka, prensibe veya adalete barışçı müracaat yolu bulamamış insanları arasındaki iç harplerdir. Bütün otoriter devletlerin

tarihi, genellikle zalim imhalarla bastırılmış kanlı ayaklanmalarla -çaresiz umutsuzluğun ideoloji, program ve amaçtan yoksun şiddetli patlamalarıyla- noktalanır.”

Tanilli, (1982:64) faşizmi, özgürlüğün ve demokrasinin düşmanı olarak nitelerken, Radbruch (1998:16) ise, devletin her zaman hukuken haklı olmak zorunda olduğunu, zulmeden devletin devlet sayılamayacağını belirtmektedir. Bütün bu gerçekler göstermektedir ki, Aybar'ın da belirttiği gibi, demokratik bir devlet kesinlikle baskıcı olamaz. Çünkü, baskıcılık ve demokratiklik aynı olguda birleşmesi olanaksız sıfatlardır ve aynı anda, aynı olguyu nitelemeleri paradoksal durumlara neden olur.

7.3.3.Hukukçu Aydınlar

Bu başlıkta Yekta Güngör Özden ve Sami Selçuk'un demokrasi konusundaki görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir.

7.3.3.1. Yekta Güngör Özden'de Demokrasi: Önce Disiplin

Özden'e (1990) göre "(s)iyasal yaşam, siyasal güçlerin özgürce oluşmasına ve çalışmasına dayanır." Eleştiri, denetleme ve tartışma ortamı demokrasinin zorunlu koşulları arasındadır. İçtenlik ve özveri isteyen demokrasi, evrensel nitelikli bir kavram ve kurumdur. İçerik açısından doyurucu ve nitelik bakımından tam olmayan bir yönetim, salt adından dolayı, demokratik olarak kabul edilemez. Bu tür yönetimler sözde, biçimsel demokrasilerdir. "Demokrasi kimilerinin uygun bulup layık gördüğü ölçü ve düzeyde yaşanmaz. Kimilerinin biçimleyip tanımladığı yapıda olmaz. Kimsenin başışı ve ödülü değildir. İnsanın doğal hakkıdır..." Bir siyasal denge düzeni olan demokrasi, insan haklarına saygının anılaşmasının ifadesidir. "Doğası bağımsızlık, özgürlük ve serbestliktir. Uşçu, çoğulcu, birleştiricidir. Bir ülküdür. Toplumsal barışın iklimidir. Özgürlükler ve güvenceler bileşkesidir. Toplumsal onur ve erdemdir. Hukukun demokratikleşmesidir." Demokrasisiz hukuk olmadığı

gibi hukuksuz demokrasi de olamaz. Çünkü demokrasi ile hukuk birbirinin bütünleyenidir. “Kaynağı seçim, temeli ulusal egemenlik, güvencesi ulustur. Bu nedenle oy, demokrasinin aracı ve namusudur.” Bir kültür ve uygarlık simgesi olan demokrasi, anlayış, hoşgörü, siyasal araçlar, erkler ayrılığı ve denetim mekanizmasından bağımsız düşünülemez. “Demokrasi, tabuları dışlar, kahramanlar yaratmaz...(D)emokrasi bilincini ulusal onurla bir tutmadıkça, demokrasi bir oyun, bireyler birer oyuncak olur ve yazık olur.”

Hocaoğlu'na göre, (1997:30) demokrasiyi savunmak insanlığı ve insanı savunmak demektir. Berger'ye göre (1993:33) ise, demokrasi bireyciliğe dayanır ve demokrasiye evrensellik kazandıran da bu bireyci niteliğidir. Bireycilik, kişilerin kendi kendilerini yönetmeye layık varlıklar olarak kabul edilmeleri demektir. Buna göre bireycilik, “kişinin hür olmaya, eylemleriyle kişiliğini ortaya koymaya ehil olduğu ve mensubu bulunduğu toplumun taleplerinde ve bunlara karşı, doğuştan hakları olduğu” anlamını taşır. Böyle bir felsefi temele sahip demokrasinin insanları eşit görmesi ve kahramanlar yaratmaması doğaldır.

Demokrasiyi savunmak insanı savunmakla eşdeğer olduğuna göre, demokratik bir yönetim talebinde bulunmak her insanın hakkı olmalıdır. Öyleyse, demokrasiye düzey belirlemek, insan haklarını bir lütuf niteliğine sokmak hiçbir yönetimin hakkı olmamalıdır. Çünkü, Jacques Martin'e göre “(i)nsan bir kişi, bir bütün, kendisinin ve kendi eylemlerinin efendisi olması dolayısıyla haklara sahiptir ve sonuç olarak insan, basitçe, bir amaca yönelik bir araç değildir, fakat bir amaçtır. İnsan kişi saygı gösterilme hakkına sahiptir, hakların konusudur, haklara sahiptir. Bunlar insanın insan olması yüksek gerçeği dolayısıyla insana borçlu olunan şeylerdir.” (Cranston,1993: 254).

Özden, (1996c: 221) çoğulcu, katılımcı, çağdaş kurallar ve kurumlar düzeni olan demokrasiyi, bir dünya görüşü olmanın yanında bir

yaşam biçimi olarak kabul eder. O'na göre, demokrasi aynı zamanda bir özdür. Bu bağlamda demokrasi, bağımsız bir devlette özgür yurttaşlar olarak barış, mutluluk ve refah içinde sağlıklı yaşama olanağını veren, insan haklarının ayrıksız yaşama geçirilip güçlendirilerek daha gönlenli yaşama amacını gerçekleştirmeyi hedef kabul eden bir yönetim türüdür. "Birey ve toplum yaşamını temel alan ulusal yaşamın, hukuk aydınlığıyla her yönden en iyi düzeyde olduğu siyasal yapılanma yöntemidir."

Demokrasiyi bir siyasal yönetim biçimi olarak görmek doğru, bir yaşam biçimi kabul etmek ise yanlıştır. Demokrasi, bir yaşam biçimi değil, farklı amaç ve değerlere göre biçimlendirilmiş, değişik yaşam tarzlarının barış içinde birarada yaşamasını sağlayan bir yöntemdir (Yayla,1997: 145; 2001: 121). Demokrasi bir yaşam biçimi olarak kabul edildiğinde demokratik ülkelerde tek tip bir yaşam biçiminin olması gerekirdi. Oysa, günümüzde gerek Batı Avrupa ülkelerinde, gerekse ABD'de birbirinden çok farklı ve çok sayıda yaşam biçimlerinden söz etmek olasıdır. Tersine bir durumda çeşitliliği sadece düşünsel olarak kabul etmek gerekirdi. Ama, çeşitlilik düşünsel olduğu kadar kültürel ve yaşamsal yönden de bir gerçekliktir.

Çeşitliliğin kaynağı insan doğasıdır. Bütün insanlar duygularıyla, düşünceleriyle, eğilimleriyle, değerleriyle ve bütün bunların üzerine kurdukları yaşam tarzlarıyla çeşitlilik olgusunun doğal örüntüleridir (Yürüşen, 1998: 136-138).

Özden'e (1996c:261) göre, demokraside hoşgörü kadar disiplinin de önemli yeri vardır. Demokrasi "hoşgördür ama belli bir disiplindir. Aymazlık ortamı değildir. Kendine kıydırmaz, kendini yıktırmaz. Bu sakıncalara olur vermenin demokratiklikle ilgisi yoktur. Öyleyse, teokrasiye dönüşü önlemenin önlemlerini almak demokrasiye uygundur... Tehlikelerin, oyunların, uluslararası üzücü ve düşündürücü durumların ayırında olmayanların hoşgörülerinin giderek katılaştan gelişmelerle,

artan olaylarla kutuplaşmalarla uyanması gerekir...” “Demokrasiden yararlanarak demokrasiyi yıkmaya seyirci kalınmamalıdır.” (Özden, 1995: 30).

7.3.3.2. Sami Selçuk: Voltaire Bilinçli, Panzehir Nitelikli Demokrasi

Özgürlükçü, çoğulcu demokrasiyi insanlığın düşünsel evriminin ulaştığı son kavşak noktası olarak nitelendiren Selçuk, (1999:15; 2000:53) demokrasiyle ilgili olarak şunları belirtiyor:

“Yoğun ve yetkin tanımıyla çağcıl demokrasi, hukukun üstünlüğü ilkesine ve sivil toplumun özgürlükçülüğe, çoğulculuğa ve katılımcılığa yaslanan kurallarına göre, odağında hak ve özgürlüklerle donatılmış özerk ve eşit bireyler bulunan ve bu bireylerden oluşan doğru bilgilendirilmiş özgür halkın, özgür halk tarafından, özgür halk için yönetilmesidir. Demokrasi, halkın otağ kurduğu uygar toplumun soykütüğüdür.

Rejimin kurumsal yapısı ne olursa olsun, halk bu rejimin ve yapının temel dayanak noktasıdır. Eğer halk, doğru bilgilendirilir, yaşananları önemser ve böylelikle etkin biçimde tutum takınarak karar mekanizmalarını etkileyebilirse orada demokrasi vardır.”

Touraine, (1997:25) demokratik yönetimi, en fazla sayıda bireye mümkün olan en geniş özgürlüğü sağlayan, olabilecek en büyük çeşitliliği tanıyan ve koruyan yönetim olarak tanımlamaktadır. Yayla'ya göre (1998:27) demokratik bir yönetim, hak ve özgürlüklerin ne olduğu ya da olması gerektiği konusunda kendisini yetkili göremez. Demokratik yönetimin yapması gereken, hak ve özgürlüklere dayanmaktır. Lipson, (1993:17) demokrasiyi, yurttaşları için olası en çok özgürlüğü ve eşitliği birleştiren bir devlet yönetim biçimi olarak tanımlamaktadır. Berger (1993:35) ise, demokrasiyi kişinin özgürlüklerini ve haklarını koruyan bir siyasal yapı olarak kabul etmektedir. Buna göre, bir yönetim, demokratik olabilmek için halka dayanmalı, biçimsel meşruluğunu halkta bulmalıdır.

Ama, halkın özgür olması ve temel hak ve özgürlükler açısından hukuksal güvenceye kavuşturulması da gereklidir. Demokratik yönetim, yurttaşlarına temel hak ve özgürlükleri ayrıcalıksız olarak tanımakla demokratik olmayan yönetimden ayrılır.

Selçuk'a göre, demokrasinin özü, iktidarın yürütülmesi değil, özgürlüktür. Özgürlük bir kez benimsenirse gerisi gelir. Haklar ve özgürlükler toplumla birlikte ortaya çıkar. Demokratik bir toplumun, hak ve özgürlükleri içselleştirmiş olacağını belirten Selçuk, konuyla ilgili olarak şöyle devam ediyor:

“(D)emokrasinin odağında hak ve özgürlüklerle donatılmış, baskılardan arınmış, özgür/özerk birey vardır. Her şey bu odağa göre konumlanır. Kurumların, örgütlerin, yöntemlerin, tekniklerin bütünü olan demokrasi, özerklik anlamında bir değer olarak algılanan özgürlük üzerine oturtulmuştur.

Bireyin özgürlüğü ilkin beynin özgürlüğünü sağlamakla başlar. Bunun için de devletin görüşler, inançlar karşısında yansız olması gerekir. Görüşler karşısında yansız devlet düşünce özgürlüğünü, inançlar karşısında yansız devlet laikliği güvence altına almış olur. Devlet okullarında bireye bilimin verileri, ideolojik süzgeçlerden geçirilmeden, yansız, nesnel olarak sunulur, algılama kapıları açık tutulur... Demokratik toplumun beyni yıkanmış misyoner ve organik aydınlara, devlet makamlarını doldurmaya özgülenmiş uslu yurttaşlara değil, toplumun gelişmesi için Sokratesçe sorgulama ve eleştirel akılcılık alışkanlığını kazanmış bireylere gereksinmesi vardır...

Özgürlükçü demokraside herkes özgürlük türküsünü söyler. Dişler kenetlenmediğinden halk söylenmez, söyler, hem de yüksek sesle.” (Doğan, 1999: 23-25).

Günümüzde, demokrasinin katılımı ya da uyuşma ile açıklanamayacağı daha da belirginleşmiştir. Yugoslavya'nın parçalanması sırasında Bosna'da yaşananları hatırlatan Touraine (1997: 22,26) özgürlük ve çeşitliliğe saygı olmadan demokrasinin

tanımlanamayacağını ileri sürmektedir. Demokrasi inançların, kökenlerin, düşüncelerin ve tasarıların çeşitliliği demektir. Şayet, çok çeşitlilik gösteren yurttaşlar topluluğuna sahip bir ülke, kurumlarında bir tek iyi anlayışını kabul ediyorsa, bir takım inanç ve değerleri benimsetme tehlikesine atılıyor demektir. Bir devlet, bir iyi anlayışını ya da kötü anlayışını zorla kabul ettirme çabasına girmemelidir. Tersine, devlet, yurttaşların özgür olmalarını, görüş ve düşüncelerini değerlendirebilmelerini ve özgürlüklerin korunmasını sağlamalıdır.

Mayo'nun, (1964:189, 190) Lindsay'den aktardığına göre, insanları istemedikleri bir şeye zorlamak demokratik olmayan bir anlayışın en belirgin ifadesidir. İnsanların, onu yapmaya ya da kabul etmeye zorlandığı şeyin iyi ve mükemmel olması, durumu değiştirmez. Mayo, zorlamanın en aza indirilmesi ve düşünce çatışmalarının varlığını kabul etmeyi demokrasinin dayandığı değerler arasında saymaktadır. Bu iki değer ortaya koyduğu sonuç, demokraside farklı inanç ve düşüncelerin birlikte yaşayacak olmasıdır. Bunu sağlayacak olan, düşünce ve inançlar karşısında taraf olmayan bir devlet ile inanç ve düşünce farklılığını çoğulculuğun gereği kabul eden seküler bir kültüre sahip yurttaşlar topluluğudur.

Selçuk'a göre, (1999: 560, 561) demokrasinin insanı akılcı ve üreticidir. Demokraside din devletten, devlet dinden etkilenmez. Demokrasi çoğulcu kültüre dayandığı için merkeziliğe karşıdır. Orada herkesin bir gerçeği vardır. Demokrasi, daha az yönetmeyle, güdülendirmemeye güç kazanır. Demokrasinin ülküsü hukukun üstünlüğüdür. Çünkü, demokratik sistemlerde, hukuk karşısında devlet ile yurttaşlar eşit düzeydedir.

Demokratik devlet, hukukun üstünlüğüne dayanan devlet demektir. Sancar, (2000:53) hukukun üstünlüğüne dayanan devletin, egemenliğin sınırlandırılması, rasyonelleştirilmesi ve öngörülebilir

kılınmasını gerektirdiğini belirtmektedir. Bunun doğal sonucu egemenliğin kişisel olmaktan çıkarılmasıdır. Dolayısıyla, hukukun üstünlüğüne dayanan demokratik bir devlette yönetenlerle yönetilenler eşit konumda oldukları gibi, bizzat yasa koyucunun kendisi de dahil olmak üzere hiç kimse yasanın üstünde yer alamaz.

Selçuk'a göre, (1999: 345-347) günümüzde demokrasi, insan haklarını, bireyin özgürlüğünü, siyasal iktidarın sınırlandırılarak paylaşılmasını sağlamıştır. İnsanlar, her değerın aşılabilceğini demokrasi sayesinde öğrenmişlerdir. Demokrasi çoğulculuğun pratik aracı olup, tekelciliğe karşı çıkar. Çağdaş demokrasinin ön koşulu "tek"ın dışlanmasıdır. İnsanların özgürleşmesi çizgisinde gelişen demokrasi, çeşitliliği mümkün olduğunca artırır. Dolayısıyla, üretkenliği, yaratıcılığı ve gelişmeyi özendirir.

Ekonominin merkezi planlamaya dayandığı bir ülkede tüm ekonomik kaynaklar hükümetin kullanımına bırakılmış demektir. Oysa, özgürlüğe ve çok doğrunun kabulüne yer veren demokratik bir düzende sadece siyasal anlamda değil, aynı zamanda ekonomik anlamda bir iktidar bölüşümü olacaktır. Bu durum ekonomik gelişmeyi de teşvik edecektir (Dahl, 2001: 172).

Demokrasi yalnızca kuramsal bir gerçeklik, bir "inşa" değildir. İnsanlık, bu noktaya nice keskin dönemeçlerden geçerek, siyasal yaşama ağırlıklarını koyabilmek için mücadele ederek, yani yönetime katılma katsayısını sürekli yükselterek ulaşmıştır. Demokrasinin en etkin ögesi halktır. Demokratik meşruiyet gereği, yönetimler kendilerini halka haklı gösterebilmek zorundadırlar. Yönetimin meşruluğunun sağlanabilmesi için eleştiri kanallarının açık tutulması gerektiğini belirten Selçuk, (1999:308,309; 2000:23,24) görüşlerini şöyle sürdürüyor:

“Demokrasilerde hiç kimse karşı olduğu düşüncelerin zor yoluyla ortadan kaldırılmasını isteyemez. Kim ki ister, o ne özgürlüktür, ne de demokrat.

Mussolini, Hitler, Stalin, Salazar, Pol Pot, Mao deneyimlerinin sonucu açıktır. Totaliter düzen süresince insanlar yüzlerine peçe takarak sahte kimlik kartlarıyla dolaşmışlar; özgürlüğe kavuşur kavuşmaz, maskelerini atmışlar, maske taktıranları dışlamışlardır. “Öteki”ni kazımak için yapılan her şey, ötekinin yok edilmezliğini kanıtlamıştır.”

Demokratik devlet tek tip insan yaratan devlet olmadığı gibi, ötekini dışlayan devlet de değildir. Demokratik devlet ötekini benimser. Benimsemek, kendi içine kapatmak ve ötekine karşı kapanmak biçiminde olmaz. “Ötekini benimsemek, toplumsal sınırların herkese -hatta ve özellikle de, birbirine yabancı olan ve birbirine karşı yabancı kalmak isteyenlere- açık olması demektir.” (Habermas, 2002). Çünkü bizi biz yapan ötekidir; ötekini öteki yapan da biz.

Selçuk, (1999: 241-242; 1994b: 78) Victor Hugo'nun Vosges Alanındaki evini ilk kez 1968'de görmüş. Evi şöyle anlatıyor: “Girişte, merdivenlerde, Sefiller'deki Cosette'in bir yontusu var. Kovasını taşıyor iki eliyle. İçeri giriyorsunuz. Bu kez aynı kovayı Jean Valjean'la birlikte taşıyorlar. Bir başka odaya geçiyorsunuz. Bir resim daha. Aynı kova bu kez Cosette'in sağ kolunda. Ama bu cılız kol kovanın kulpuna değmiyor bile. Onu aslında Jean Valjean taşıyor. Karakalemle yapılan resmin altında şunlar yazılı: “Victor Hugo ve genç cumhuriyet.” Demek, Ressam Willette, Sefiller yapıtının kahramanlarından Jean Valjean'ı Victor Hugo, Cosette'i de genç cumhuriyet olarak düşünmüş. Yük bütünüyle Victor Hugo'nun kollarında.”

Bu resmi yorumlarken Selçuk, (1999:343) iki olasılığa yer veriyor. Ya cumhuriyet genç olduğundan ona fazla yüklenilmemesi ya da bir babanın kızına karşı beslediği sevecen duygularla ona hiçbir zaman

kıyamayacağı. Ama, sonuç olarak şunu belirtiyor: "İster baba sevecenliği, ister aşırı yükten kaçınma duygusu olsun, bizim için bildirinin bileşkesi aynı: Demokrasiye kıymayalım."

Demokrasiye kıymamak. Bu nasıl gerçekleştirilecek? Demokrasi, kendisini yıkmayı amaçlayan hareketlere karşı kendisini nasıl koruyacak? Başka bir deyişle, bir kez demokrasiye geçildikten sonra, antidemokratik hareketlere karşı nasıl davranılacak? Hoşgörülü, cömert ve demokrat mı; yoksa sert, acımasız ve keskin mi? Demokrasinin öz savunma hakkını kabul edenler demokrasiyi yıkmak isteyenlere karşı taviz verilmemesini, onlara hoşgörülü ve demokrat davranılamayacağını kabul ederler. Selçuk'a göre, (1994a) demokrasiyi yıkmak isteyen komünist, faşist ve kökten dinci akımlara hoşgörülü ve demokratik bir tavır alınmalıdır. "Çünkü tarih şunu göstermiştir. Hiçbir ülkede çoğunluk, demokratik ortamda aşırı uçlara teslim olmamıştır. Uçlaşma uzlaşmadan uzaklaşmadır. Böyle bir toplumda herkes birbirinin açığını yakalamanın peşindedir." Zaten, aşırı akımlar çoğunlukla kutuplaşmanın arttığı yasakçı ortamlarda gelişmiştir. Demokrasinin en önemli özelliği ise, antidemokratik katılıkları ve aşırılıkları yumuşatmayı sürekli başarmış olmasıdır.

Gerçekten, demokrasiler aşırılıkları yumuşatan bir özelliğe sahiptirler. Bu özellik siyasete katılımın artırılmasından kaynaklanmaktadır. Seçme, seçilme, yönetimi denetleme ve kamusal görev alma açılarından siyasal katılım, belli bir dine, düşünceye, etnik kökene, ideolojiye veya felsefi bir yönelime bağlanmaksızın, ne kadar artırılırsa toplumsal ve siyasal denge de o kadar güçlü olur. Bu sayede her toplumsal kesim bir azınlık olacağından birlikte yaşamının yolu karşılıklı saygıya ve ötekinin varlığını kabule dayalı olacaktır.

Selçuk, bu konuda düşüncelerini biraz daha ileri götürerek çoğulcu toplumların, totaliterizmin bütün tohumlarını içerdiklerini belirtir.

Ama bu tohumlar, çoğulcu topluma asla egemen olamazlar. Çünkü çoğulcu demokrasinin, demokrasiyi yıkmaya yeltenen akımlara bile hoşgörü göstererek, onları rejimin içine çekip evcilleştirerek etkisizleştirdiği kanıtlanmış bir olgudur. "Özgürlüğü kötüye kullanacakları bahanesiyle, kaygıyla onlara izin vermemek, kötü ve yanlış bir argümandır... Ötekinin demokrasiyi yıkma niyeti varsa, bırakalım konuşsun ki, demokrasi içinde yapayalnız kalsın." Şayet susturulursa, güvenilir bir savunma aracından yoksun kalınmış olur. Güvenilir savunma aracı ise, aşırı uç ve kaba görüşü akılcı yoldan reddetme olanağıdır. Selçuk'a göre, (1999:19, 20) böyle bir savunma aracı halkın elinden alınırsa demokrasiyi, demokratik ilkeler yerine düşmanın sindirme ilkeleri ve yöntemleri yönlendirir. Bu da demokrasinin düşmemesi gereken bir tuzaktır.

Demokrasinin korunması açısından kuramda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlar; demokrasinin kendi temel kurallarına uygun biçimde sürdürülmesini savunan görüş ile militan demokrasi anlayışıdır. Militan demokrasi anlayışına göre, demokrasiye zarar verdiği inanan kesimler düşünce ve örgütlenme özgürlükleri yönünden daha çok sınırlandırmaya tabi tutulmalıdırlar. Bu kesimlerin gerçek amacı demokrasiyi, dolayısıyla özgürlükleri yok etmektir. Öyleyse, özgürlükleri yok etme özgürlüğüne engel olunmalıdır (Hakyemez, 2000: 51). Buna karşılık, demokrasinin demokratça devamından yana olanlara göre demokrasinin temeli özgürlüktür. Bir kesimin, özgürlükler düzenini kötüye kullanacağı düşüncesiyle özgürlükler sınırlandırılmaz. Böyle bir amaçla özgürlüklerin sınırlandırılması demokrasinin anlamına terstir. Çünkü demokrasinin, seçmenlere rakip adaylar ve programlar arasından seçme olanağı tanınması gerekir. Ayrıca, toplumun belli kesimlerini daha baştan tehlikeli ve kötü olarak niteleyip, bunları siyasal sürecin dışına atmak

siyasal sistemin seçimler aracılığıyla barışçıl yoldan değişimini önleyerek devrimleri özendirmek demektir (Gellhorn, 1965: 82).

Eğer çoğulcu demokrasiyi ve iç barışı kurmak istiyorsak "Voltaire bilinci"ni mutlaka kazanmalıyız diyen Selçuk, (1999:38) bu bilinci şöyle dillendiriyor: "O Voltaire ki, Rousseau'nun yapıtlarını, görüşlerini hiç beğenmemişti. Ancak, kitabı yakılıp Rousseau kaçmak zorunda kalınca onu yanına çağırmış ve çağrı mektubunda şöyle demişti: "Söylediklerinizin hiçbirine katılmıyorum. Ama onu söyleme hakkınızı sonuna değin savunacağım". "Voltaire bilinci"yle amaçlandığım işte budur."

Selçuk, (1999:310) Türkiye perspektifinde ise, şu görüşlere yer veriyor:

"Türkiye, katılımcı demokrasiyi yaratmak ve yarattıktan sonra da sürdürmek zorundadır. Yönetilenler, olabildiğince her düzeyde iktidara ortak edilmelidir; hem yataylamasına, hem de dikeylemesine. O zaman keyfilikler önlenemez, halk sorumluluğu paylaştıkça bilinçlenip eleştiriye ve özeleştiriye yönelecektir. Bu katılım ne denli etkin ve yaygın olursa, oluşturulan politikalara, kararlara, uygulamalara saygı da o denli artacaktır. Çünkü, bu politik karar ve uygulamalar, yalnızca iktidardakilerin değil, halkın da yapıtıdır artık. Halk kendi yapıtına sahip çıkacak, iyiyse sürdürecektir, kötüyse gözden geçirecek, gerekirse değiştirecektir. İşte böylelikle ki otoriter değil, fakat otoritesi olan, rızaya dayalı yumuşak başlı bir rejim ortaya çıkacaktır. Bu da demokrasinin ta kendisidir.

Görülüyor ki, demokrasi, halkın haklar, özgürlükler ve sorumluluklar konusunda bilinçlenmesine; bilinçlenmesi de katılımın yaygınlığına bağlıdır. O yüzden, günümüzün kimi politikbilimcileri, bütün dünyanın bir "siyasal katılım devrimi" çağını yaşadığına değinmektedirler. Demokrasinin, toplumsal gelişmenin nimetlerinden biridir bu. Ancak bu siyasal katılmayı, halkın sürekli düşünce üretimine katkıda bulunması olarak anlamak gerekir."

Ülkemizde 1982 Anayasası ile sivil toplum kuruluşları siyasetten dışlanarak siyasetin alanı olabildiğince daraltılmıştır. Öğretim üyelerine

ve 21 yaşını tamamlamamış yurttaşlara siyaset yasaklanmıştır. Bu haliyle 1982 Anayasası'nı Tanör, (1986:154) ideolojik devletin, toplumsal yaşamın tüm alanına müdahalesine meşruiyet kazandıran bir "yetkiler kılavuzu" olarak nitelendirmektedir. 1982 Anayasası ile getirilen bu yapı, 1995 yılında yapılan değişikliklerle kısmen yumuşatılmıştır. Ancak, yapılan değişiklikleri sivil siyasetin güçlendirilmesi açısından yeterli görmek mümkün değildir. Demokrasinin güçlendirilmesi bakımından siyasal katılımın önü açılmalı, düşünce ve ifade özgürlüğü ile iletişim özgürlüğü başta olmak üzere temel hak ve özgürlükler düzeni hukuksal açıdan güçlendirilmeli, devletçi düşünce ve yapılanma yerine sivil toplumun önünü açacak düzenlemeler yapılmalıdır.

Türkiye'de demokrasinin yaşayıp yaşamayacağı konusunda kuşkuya kapılmanın yersiz olduğunu belirten Selçuk (1987:75; 1994b:71) Fransa'yı örnek göstererek şu görüşlere yer veriyor:

"27 Ekim 1614'de Augustins Manastırı'nda toplanan Etats-Generaux'da tiers-eta'tın önderi Miron, Richelieu'den sonra çok etkili bir konuşma yapar ve krala halkı inandırmasını, tersi durumda halkın bir gün örs olmaktan çıkıp çekiç olabileceğini söyler. Oysa Fransız halkı haklarına sahip çıkacak oranda bilinçli değildir henüz. Ortalıkta ne Montesquieu, ne Rousseau, ne Voltaire, ne de Ansiklopedistler vardır. Nitekim, bu gözdağına karşın ertesi günü manastırın kapısı kapanmıştır. Temsilciler bir süre aralarında tartıştıktan sonra, "Zavallı Fransa! Özgürlükten çok köleliğe layık. Dün Bourbon Sarayı'na girenler bizden başka birileri miydi?" soruları arasında dağılırlar. Ama bu sorunun kesin yanıtını 175 yıl sonra toplanan ve bir çırpıda ulusal meclise dönüşüveren Etats-Generaux'nun 23 Haziran 1789 günlü toplantısında bilinçli halkın sözcüsü Sieyes verecektir: Biz dün ne idiysek bugün de oyuz. Görüşmeye geçelim!"

Selçuk'a göre, (1999:39) Atatürk'ün yakın amacı cumhuriyet, uzak amacı çoğulcu demokrasi olmuştur. "Biz öyle bir rejim istiyoruz ki, diyordu Atatürk, bu ülkede padişahlığa yandaş olanlar dahi bir parti

kursunlar.“ Padişahlığı yıkan bir devrimcinin bu engin hoşgörüsünün hepimize örnek olması gerektiğini belirten Selçuk, Atatürkçülüğü sonluluk değil, sonsuzluk olarak nitelendiriyor.

Atatürk, Ulusal Bağımsızlık Savaşı kazanıldıktan sonra, Türk toplumunu, öncelikle monarşik bir yönetimden kurtarmak istemiştir. Atatürk'ün yönetsel değışikliğıe öncelik vermesinin bir nedeni, savaş sürecinde itilaf devletleri ile yapılan kimi müzakerelerde temsil krizinin yaşanmış olması olabilir. Londra Konferansı sırasında yaşanan böyle bir temsil krizinin Lozan barış görüşmelerinde yaşanmasını önlemek için Atatürk, görüşmeler başlamadan saltanatın kaldırılmasını sağlamıştır. 1923'de Cumhuriyet ilan edilmiş, demokrasiye geçiş ise, daha sonraki bir zamana bırakılmıştır. 1924 ve 1930 yıllarında demokrasiye geçiş için iki deneme yapılmışsa da toplumun yeni sürece hazır olmadığı düşüncesiyle demokrasiye geçiş ertelenmiştir. Bu bakımdan Selçuk'un, Atatürk'ün yakın amacının cumhuriyet, uzak amacının demokrasi olduğu yönündeki düşüncesi tarihsel pratiğıe de uygun görünmektedir.

7.3.4.Gazeteci-Yazar Aydınlar

Bu başlık altında Metin Toker ve Doğan Avcioğlu'nun demokrasi konusuyla ilgili görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir.

7.3.4.1. Metin Toker: Jakoben ve Militan Demokrasi

Toker'in demokrasiye ilişkin olarak doğrudan görüşlerine rastlanılmamıştır. Çalışmada değerlendirilecek olan görüşleri çeşitli siyasal ve toplumsal olayları değerlendirirken ortaya koyduğu görüşlerdir.

1950-1960 dönemini değerlendirdiğı bir yazısında Toker (1971:45) şunları ifade ediyor: “CHP 1960'dan önceki savaşını zaferle tamamlamıştı. Demokratik parlamenter rejimi, onu yok etmeye niyetli Menderes İktidarının elinden kurtarmıştı. Sonra, MBK ipoteğini de

atlatmıştı. Koalisyonla da olsa, iktidardaydı. Söylediklerini yapmaya çalışıyordu. Aradığını bulmuştu.”

Demokrat Parti döneminde iktidar-muhalefet ilişkileri demokratik bir temele oturtulamamıştır. Muhalefetin aşırı baskısı ve yapıcılıktan uzak oluşu Menderes Hükümetleri'nin baskıcı olmasına yol açmıştır. Konuyla ilgili olarak Eroğul (1990:118) şu görüşlere yer veriyor:

“Sürekli saldırıda bulunan Halk Partisi'nden başka, büyük basın ve üniversite gibi etkili baskı grupları da iktidara açıkça cephe almaya başlamışlardı. 5 Şubat 1956'da İnönü bir bildiri yayınlayarak yeni hükümetin, durumda hiçbir şey değiştirmedığını kamuoyuna açıkladı. Bu sürekli baskı Menderes'i çileden çıkarıyordu. Artık hiçbir itidali kalmamıştı. 10 Şubat'ta mecliste bir sözlü soruya verdiği cevap sırasında ana muhalefet partisini komünistlikle, vatani dışarıya casuslamakla, milli çıkarlara kundak sokmakla suçladı. Muhalefet ise hiç boş durmuyordu. Komünistlik ithamından bir hafta sonra, İnönü, İşçi Sendikaları Birliği'ni ziyaret etti ve işçilerin önünde grev hakkını savundu. Karşılıklı tahriklerle meclis bir muharebe meydanına dönmüştü. 23 Şubat'ta milletvekilleri birbirlerinin üzerine yürüdüler. (Devlet Bakanı Emin) Kalafat, İnönü'nün 6-7 Eylül olaylarından bahsetmesini vatanperverliğe aykırı gördüğünü söyleyince kıyamet koptu. Bunun üzerine muhalefet bütünüyle meclisi terk etti. Daha bir hafta geçmeden yine 6-7 Eylül olayları yüzünden meclis yeniden birbirine girdi. Milletvekilleri birbirine “utanmaz”, “sarhoş”, “asker kaçağı” gibi sözlerle hakaret ettiler.

Mücadelenin bu şekilde kızışması, Menderes'i taktik değiştirmeye itti. 1955 yılının sonunda beliren büyük bunalımdan sonra mevkiini korumak endişesiyle taviz politikasını seçmişti. Ancak aradan geçen olaylar, ne yaparsa yapsın muhalefetin boy hedefi olmaktan kurtulamayacağını kendisine gösterdi. Fazlalık olarak, bu sürekli hücumlar DP Grubu'nun, lideri etrafında kenetlenmesine yol açmıştı. Artık gerilerden emin olan Menderes, bir an iltifat ettiği ricat politikasını tamamen terk ederek açık taarruza geçmeye karar verdi.”

Menderes Hükümeti'nin kararlaştırdığı taarruzdan yargı, basın, üniversiteler ve sendikalar nasibini aldı. İçlerinde Yargıtay başkan ve üyelerinin de bulunduğu 23 yargıç adalet bakanlığının kararıyla emekliye sevk edildi. Basına yeni yasaklar getirilirken, Ankara Üniversitesi SBF Dekanı Turhan Feyzioğlu, yaptığı ders yılını açış konuşmasında ifade ettiği "nabza göre şerbet vermeyiniz" sözünden dolayı bakanlık emrine alındı. 20 Nisan 1957'de ise, İşçi Sendikaları Konfederasyonu kapatıldı (Eroğul,1990: 119-121).

İpler giderek gerilmiş, Vatan Cephesi ve Tahkikat Komisyonu uygulamaları iktidarla muhalefet arasındaki ilişkileri çığırından çıkarmıştır (Gevgilili,1987: 143-146).

Bütün bunlar DP döneminde demokratik bir iktidar-muhalefet ilişkisi olmadığını, muhalefetin yapıcılıktan uzak, saldırgan tutumlarına zamanla iktidarın da uyum sağladığını ve böylece daha kuruluş aşamasında olan parlamenter demokratik düzenin yıkıma doğru yönlendirildiğini göstermektedir. Ancak durum böyle olsa bile, Toker'in konuyu ele alırken savaş, zafer, yok etme gibi demokratik siyasal kültürle bağdaşmayacak niteliklemlerle olayları anlatması demokrasiyle kolay bağdaştırılabilecek bir durum değildir.

Fas'ta kadın hakları konusunda yapılması düşünülen bir takım iyileştirmelerin lehinde sadece 40 bin kişinin gösteri yaptığını, buna karşın aleyhte gösteri yapanların 200 bin kişi olduğunu belirten Toker, II. Cumhuriyetçileri suçlayarak, jakoben olmamız için bizim de devrimleri referanduma sunarak mı yapmamız gerekirdi diye sorup şöyle devam ediyor:

"Eğer bir müslüman ülkenin kadınlarına en doğal haklarını sağlamak için "Şeriat isteriz!" seslerini susturmak ancak Jakobenlikle kabilse evet, Jakobendik ve Jakoben kalacağız Türkiye'miz de."
(Toker, 2000a).

Jakoben, Fransız ihtilali sırasında, eski bir jakoben manastırında kurulan ihtilalci siyasal bir derneğe ve üyelerine verilen isimdir. Jakobenzim ise radikal cumhuriyetçi jakobenlerin kabul ettikleri siyasal doktrindir. Jakobenzim, önceden yayılmış ve ilkeleri saptanmış kuramsal bir doktrin olmayıp, tamamen pratikten çıkmış, yöntemini pratikten almış bir doktrindir (Kodaman, 1997: 470). Jakobenzim, belli toplumsal hedeflerin, gerçekleştirilmek istenen kurumsal veya toplumsal dönüşümlerin, halkın istekleri yerine yöneticilerin istekleri doğrultusunda, tepeden inmece bir yaklaşımla, herhangi bir muhalefete şans tanımaksızın ve gerektiğinde zor kullanarak yapılmasını meşru kabul eder (Demir, Acar, 1997: 152).

Toker, jakobence yapılmış dönüşümleri benimseyip, bunlardan övgüyle söz ettiği gibi, gelecekte de jakobence dönüşümlerin yapılabileceğini, şayet değişim gerekliyse ve bunu gerçekleştirmenin başkaca bir yolu da yoksa jakobence davranışlardan kaçınılmayacağını belirtmektedir. Oysa, jakobenzim, yukarıda değinildiği gibi demokrasiye terstir.

Halk katılımı, öznenin özgürlüğü (Touraine, 1997: 24), muhalefet etme özgürlüğü, yönetilenlerin rızası olmaksızın demokrasiden söz edilemez (Lijphart, 1986: 12; Sartori, 1996: 8; Huntington, 1993a: 3-7; Heywood, 1997: 110-114). Demokrasi bir özgürlükler sistemini gerektirir. Buna karşın her jakoben uygulamada özgürlükleri bastıran bir otorite içkindir. Ayrıca jakoben yönetimler, toplumu özgürlüklerin sağlayacağı dinamizmden yoksun bırakarak edilgenleştirmektedir (Akyol, 1997b: 482).

Jakoben uygulamaların bir diğer olumsuz yanı ülke yönetiminde bu tür uygulamaların belli bir süre sonra gelenekleşmesidir. En küçük kriz ortamında otoriterleşme eğiliminin kendini göstermesidir. Nitekim, Prusya saldırısı sırasında Fransa'da Robespierre öncülüğünde yönetimi ele

geçiren jakobenler, saldırı sona erdikten sonra da yönetimi bırakmak istememişlerdir (Kodaman, 1997: 470-471).

Kuşkusuz bütün bu olumsuzluklar ülkemizdeki, Lale Devri'yle başlayıp 20. yüzyılda da devam etmiş olan jakoben yenileşmeciliğin hiçbir olumlu katkısının olmadığı anlamına gelmez. Bugün ülkemizde birçok siyasal, hukuksal ve sosyal çağdaş ögenin altında jakoben hareketin imzası vardır (Tezel, 1995: 149). Ama, demokrasi açısından kabul edilemez olan Toker'in, geleceğe yönelik olarak da "jakoben kalacağız" ifadesidir.

Bir yandan jakobenizme övgüler sunan görüşlere yer veren Toker, öte yandan demokraside bireysel özgürlük ve değişimin önemine vurgu yapıyor. Toker'e göre (2000b) Türk siyasal yaşamında 27 Mayıs'a gelinmesinin nedeni bireysel özgürlüklere yer verilmemiş olmasıdır. Demokrat Parti Meclis Grubu üzerindeki Menderes "cuntası" kırılabilseydi durum böyle olmazdı. Bayar-Menderes ittifakı DP'ye egemen çıkmış, partinin meclis grubu saf dışı kalınca hazin son kaçınılmaz olmuştur. Liderler demokrasiden beklenen de zaten bundan fazlası olamaz.

Demokrasimizin bu ve buna benzer hastalıkları bugün de tüm siyasal partilerimizin işleyiş ve yapılanmasında kendini göstermektedir. Sadece DP değil, CHP ve AP de her zaman lider partisi görünümünde olmuşlardır. Lider egemenliği ve etkinliği her kademedede kendini göstermiştir. Parti kadrolarında kişileri başarıya götüren etken liderin yanında olmak olmuştur. Liderin karşısında olmak ise, partiden ihraçlara veya bölünmelere kadar uzanan sonuçlar doğurmuştur. CHP ve AP'de lideri yenileme veya değiştirme yolu, hemen hemen ölüm dışında yok gibidir. Her iki parti içinde barınabilmenin ön koşulu, lidere kayıtsızca itaattir. Siyasal partilerimizdeki yönetici öbekler, askeri müdahalelere rağmen tasfiye edilememiş, parti içi demokrasi ise, her zaman sözde kalmıştır (Berktaş, 1993: 196-197). Oysa, demokrasimizin sağlıklı bir

yapıya kavuşabilmesi açısından parti içi demokrasinin sağlayabileceği önemli yararlar bulunmaktadır. Bunlar arasında siyasal yozlaşmanın önlenmesi, siyasal partilerin bölünme yerine büyüyerek gelişmesi, siyasal açıdan seçmenlerin marjinalleşmesinin önlenmesi, çoğulculuğun toplumsal olarak içselleştirilerek geliştirilmesi ve askeri müdahalelere meydan verilmemesi sayılabilir (Tuncay, 1996: 223-252).

Toker'in demokrasi konusunda vurguladığı diğer bir konu değişimdir. Bu konuda Toker, (2000c) Javier Solana'yı örnek gösterir. Önce, NATO'ya hayır diyen İspanyol gençlik liderlerinden olan Solana, daha sonra NATO genel sekreteri olmuştur. Demek ki, demokrasiyi yaşatacak olan değişimin içselleştirilmesidir.

Genel olarak demokrasi ve bu çalışmada esas alınmış biçimiyle liberal demokrasi "sert" ve "tamamlanmış" bir yapılanmayı esas kabul etmez (Yayla, 1998: 46). Bunun pratik sonucu, değişen zamanlarda karşılaşılabilecek değişik sorunlar olabileceği, bu sorunlara daha işin başından liberal demokrasinin bir çözüm önerisi olmadığı ve karşılaşılan sorunlara liberal demokrasinin yöntemi ve felsefi özüne uygun çözümlerin üretileceğidir. Yani, sürekli dinamik ve değişken bir yaşam projesi. Bu açıdan demokrasi, Toker'in de belirttiği gibi değişimsiz olmaz, olamaz.

Değişimin kaçınılmaz olduğunu belirgin biçimde vurgulayan John Adams'a göre demokrasi kesinlikle bir son aşama olmadığı gibi, o da aşınabilir hatta ölebilir. Ama, henüz demokrasi böyle bir durumda olmadığı gibi, kendi iç çelişkilerini de aşabilen, kendini yenileyebilen bir özelliğe sahiptir (Lipsitz, Speak, 1989: 17).

7.3.4.2. Doğan Avcıoğlu: "Cici Demokrasi"

Avcıoğlu, (1970a:1) demokrasiyi, cici demokrasi olarak nitelendirmektedir. Avcıoğlu'na göre, demokrasinin herkes tarafından

kabul edilen klasik tanımı şöyledir: "Halkın, halk eliyle, halk için yönetimi." Ama, bizim demokrasimiz bu tanıma uygun değildir. Çünkü, ön seçimler sırasında ulusal irade satışa çıkarılmakta, şaibeli iktidarların kurdukları milletvekili pazarları aracılığıyla ulusal olmayan irade egemen kılınmaktadır.

Türk demokrasi tarihinde milletvekili pazarlarının en ilginç örneğini Güneş Motel olayı oluşturur. 31 Aralık 1977'de AP, MSP ve MHP'den oluşan II. Milliyetçi Cephe Hükümeti, gensoru ile düşürüldükten sonra, yeni hükümet AP, DP ve CGP'den istifa eden 11 bağımsız milletvekili ile CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit tarafından kurulmuştur. Bu desteğin karşılığı bakanlık koltuğu olmuş; 11 bağımsız milletvekilinden Oğuz Atalay hariç, diğer 10 milletvekili, kurulan yeni kabinede bakan olarak görev almışlardır. Yeni hükümet, İstanbul Güneş Motel'de yapılan pazarlıklar sonucu kurulduğundan, kamuoyunda "Motel Hükümeti" olarak adlandırılmıştır.

Çoğunluğun cici demokrasi den usandığını belirten Avcıoğlu, (1970a:7) konuyla ilgili olarak şunları ifade ediyor:

"Hiçbir davaya ciddi bir çözüm getiremeyen cici demokrasi den (çoğunluk) ümidini kesmiştir. Başına bir kaza gelirse, cici demokrasi nin ardından gözyaşı dökerek de ğildir..."

(M)illi iradecilik oynandığını sanan politikacılar oligarşisinin meşruiyet temeli iyice zayıflamıştır.

Meşruiyet temeli zayıfladıkça, oligarşinin kenetlenmesi artmaktadır. Gaflet, dalalet ve hıyanet manzarası karşısında, Atatürk geleneklerine uygun biçimde protestolara girişen devrimci gençliğe karşı şimdiden fiili bir koalisy on kurulmuştur. Anayasa dışı talihsiz bildirilerle, Büyük Paşalar da koalisyona kalkan edilmişlerdir.

Cici demokrasi temellerinden sallandıkça, bu fiili koalisy on, "çok partili faşizm"e kadar uzanacağına benzemektedir. Daha bugünden, Anayasaya ve yürürlükteki kanunlara kesinlikle aykırı olarak, sivil mahkemelerin serbest bıraktığı gençler, askeri mahkemelerde

tutuklanmaktadırlar. Gençliğin karşısına, 27 Mayıs öncesi günlerde olduğu gibi, askeri birliklerin çıkartılmasına yönelinmektedir. Yargı organlarını etkileme ve cici demokrasinin eleştirilmesini yasaklama çabaları artmaktadır.

Olan bitenleri yadırgayanlardan değiliz. Cici demokrasi için bütün bunlar olağandır. Esasen cici demokrasinin göbeklenen oligarşisine, Anayasa elbisesi hayli süredir dar gelmekte ve elbise çeşitli yerlerinden patlamaktadır. Üzerine zaten bir türlü tam oturmayan elbiseyi, şaibeli oligarşinin vücuduna uydurarak, çok partili bir faşizme yönelmesi, her zaman mümkündür. Yalnız ne var ki, meşruiyeti su götürür hale gelmiş bulunan oligarşi, bu gidişle meşruiyetini tamamen yitirmiş olacaktır.”

Avcıoğlu, (1971:1) ülkemizde parlamenter sistemin artık sonuna yaklaşıldığını, hatta, anayasaya aykırı olarak siyasal partilere ve kendilerine devlet bütçesinden rant sağlayan parlamenterlerin de bu sona gelişin farkında olduklarını belirterek şöyle devam ediyor:

“İktidar koltuğu boş. Yöneticiler, ülkeyi yönetmekten aciz. Çok büyük devlet adamlarımızın ileri sürdükleri çözüm yollarına, kendilerinin bile inandıkları şüpheli. “Demirel gitsin, işler düzeliir” ya da “Erken seçim ülkeyi istikrara kavuşturur” tekerlemelerinin, “eski hamam, eski tas” düzenine bir yenilik getirmeyeceği biliniyor. Hamam aynı kaldıkça, tellakların değişmesi, hiçbir şeyi değiştirmiyor.

Bu nedenle, politikacılardan umut kesilmiş durumda “bir şeyler” bekleniyor. Fakat bu, coşkun ve iyimser bir bekleyiş değil. Hatta bir kısım ilerici aydın çevreler, yürürlükteki rezil Şellefyan düzeninden öğrendikleri halde, “Ya daha da kötü olursa” kuşkusu içindeler.”

Siyasal, ekonomik ve toplumsal bunalım giderek yaygınlaşmaktadır. Artık, iş çevreleri, tatlı kâr düzeninin devam etmeyeceğini gördüklerinden kötümser durumdadırlar. Aydınlar, çoktan beri cici demokrasiden ümitlerini kesmişler. Parlamenterler, bir yandan anayasaya aykırı olarak ödeneklerini artırma yolunda çaba gösterirlerken, öte yandan kısık bir sesle bu işin böyle gitmeyeceğini konuşmaktalar. Bütün bu nedenlerle, cici demokrasi iflasın eşiğine

gelmiştir. Ama iktidar, gençliğe ve bütün devrimcilere karşı alınacak şiddet önlemleriyle siyasal, ekonomik ve toplumsal bunalımın atlatılacağını zannetmektedir (Avcioğlu, 1970b: 1).

Avcioğlu'na göre, (1970c:1) ülkemizde parlamenter sistemin yaşama şansı olduğuna inanan pek fazla parlamenter yoktur. Ana muhalefet partisinin genel başkanı İsmet İnönü, "Demirel kalırsa, rejim çöker" derken, AP'liler Demirel giderse rejimin yıkılacağını belirtmektedirler. Avcioğlu bu görüşleri değerlendirerek şu sonuca ulaşmaktadır: "Demirel kalsa da, gitse de rejim sallantıdadır!.."

Avcioğlu, (1969:1-3) İsmet Paşa'nın parlamenter sisteme sahip çıkma çabasını yadırgadığını belirttiği yazısında şu görüşlere yer veriyor:

"Siyasi Rejim, İsmet Paşa için artık, bir araç olmaktan çıkmış, bir amaç haline gelmiştir. Amaç, Türk halkının mutluluğu, özgür ve kalkınmış bir Türkiye'nin kurulması değil, iflasın eşiğine yaklaşan cici demokrasinin, koltuk değnekleriyle de olsa, yaşatılmasıdır. Paşa, "ya demokratik rejim, ya da mahvolmak" demektedir. Eski devrimci, başka bir alternatif tanımayı reddetmektedir. Cici demokrasinin nimetlerinden yoksun bulunduğumuz Atatürk döneminde, hiç de mahvolmadığımızı, "İkinci Adam"a anlatmak mümkün değildir...

Bu cici demokrasi saplantısı, sandıktan çıkmayı bir türlü başaramayan ve partisinin aldığı oy oranı, 1957 yılından beri devamlı düşme gösteren İsmet Paşa'yı, iktidarın uydusu, göstermelik bir muhalefet partisi lideri haline getirme yolundadır... Ama Paşa, cici demokrasinin zembereği kırılır diye, bunları görmezlikten gelme zorundadır. Ülkede gerilimin önemli ölçüde arttığı günlerde, iktidarın Altıncı Filo ziyaretine izin vermesi, en hafif deyimiyse siyasi bir basiretsizliktir. Bu basiretsizlik karşısında, ana muhalefetin sesini yükseltmesi gereklidir. Ama tecrübeli kaptan, cici demokrasi teknesi kayalara bindirir korkusuyla susma durumundadır...

"Ya cici demokrasi, ya da mahvolmak" çıkmazına hapsedilmiş 86 yaşındaki Sayın İnönü, bu gerçeğe gözlerini kapayabilir. Paşa, bir çıkış yolu aramayı reddetmekte mazur sayılabilir. Ama genç nesiller,

gerçeklere gözlerini yumamazlar. Onlar, mahvolmanın ötesinde bir çözüm yolu bulmaya mecburdurlar.”

Avcioğlu'nun çok partili siyasal yaşamı ya da kendi deyimiyle cici demokrasiyi eleştirmesinin üç temel nedeni bulunmaktadır.

Birinci neden, parlamenter sistemin ilerici güçlerin lehine olmamasıdır. Avcioğlu'na göre, (1966e:3) genel oya dayalı çok partili sistem, yirmi yıl boyunca tutucu güçlerin lehine işlemiştir. Batı ülkelerinde ilerici bir rol oynamış olan çok partili sistem Türkiye'de böyle bir rol oynayamamıştır. “Genel oy, halkın değil, ilerici güçler aleyhine olarak, eşrafın ve kompradorun egemenliğini gerçekleştirmiştir.” Bu yönüyle ülkemizdeki sistemin ağalar demokrasisi olduğunu belirten Avcioğlu (1962g:3) şu görüşlere yer veriyor:

“Şehre göç etmiş büyük sermaye gibi, toprak ağalarının da belli bir demokrasi anlayışı vardır... (A)ğalar çok partili hayata kolayca uymuşlardır. Bu adamlar, davalarını, bir taraftan gitgide eşkiya yerine avene ve bunun özel bir şekli olan seçmen beslemek, diğer taraftan partileri ele geçirerek, aile fertlerine Vilayet Daimi Encümen Üyelikleri ve milletvekillikleri sağlamak suretiyle yürütmeye başlamışlardır. TBMM de çok sayıda ağa temsilcisinin bulunması bir tesadüf değildir. Zavallı seçmen birçok halde hangi partiye oy verirse versin, şikayetçi olduğu ağaları seçmek zorunda kalmaktadır. Parti listelerinde baştaki yerleri işgal eden ağalar, halk ve iktidar arasında bir örümcek ağı kurmuştur.”

Avcioğlu'nun, çok partili sistemi eleştirmesinin ikinci nedeni, amaçlanan, ekonomik olarak kalkınmış, çağdaş bir Türkiye'nin çok partili sistemle kurulamayacağına inanmasıdır. Avcioğlu'na göre, (1998: 1206, 1207) parlamenter demokrasi, ekonomik gelişmişlik ve eğitim düzeyi açısından ülkemizden daha iyi durumda olan Güney Amerika ülkelerinde bile başarısız olmuştur. Dolayısıyla, bizim ülkede parlamenter demokrasiden medet ummak boşuna beklemektir. Cici demokrasi açısından 1970 yılının önemli bir ekonomik sınav yılı olduğunu belirten Avcioğlu, (1970d:1) konuyla ilgili görüşlerini şöyle belirtiyor:

“Hükümet ve Parlamento, günlük konuşma dilinde “kemer sıkma” diye bilinen bir istikrar politikasını uygulayabilecek yetenekte miydi? Parlamento’nun tutumuna ve hükümetin gevşekliğine bakılırsa, bu soruya “hayır” cevabı vermek gerekmektedir. Ekonomik istikrar, cici demokrasi ile bağdaşmaz gözükmektedir. Cici demokrasinin kudretli sınıf ve tabakaları, ancak enflasyonla teneffüs edebilmektedir.”

1960-1970 yılları arasındaki dönemde Sovyetler Birliği’nin demokratik olmayan bir süreçte önemli ekonomik gelişmeler sağlaması, bu dönemde ekonomik kalkınma için otoriter bir yönetimin gerekliliği tezinin güçlenmesine neden olmuştur. Bu bakımdan Avcıoğlu’nun, ekonomik istikrar ile demokrasinin bağdaşmayacağı görüşü dönemin egemen düşüncesine uygundur. Ancak, günümüzde demokratik bir sistemin ekonomik istikrar ve ekonomik gelişme açısından daha elverişli olduğu bilinmektedir.

Rueschmeyer, Huber Stephens ve John Stephens’a göre demokrasi ile ekonomik gelişme arasında nedensel bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedensel ilişki, gelişmenin, toplumun sınıf yapısını değiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Uluslar geliştikçe toprak ayrıcalığına dayanan feodal sınıf yapısı zayıflar ve orta sınıf, feodal sınıfın yerine geçerek siyasal alanda örgütlenir. Bu durum yeni sınıfın gücünü artırırken, yönetici elitin, bunları politikadan dışlamasını imkansızlaştırır. Bu siyasal gelişme, demokratik değişmelerin itici gücünü oluşturur (Gupta, Madhavan, Blee, 1998).

Gupta, Madhavan ve Blee (1998) yaptıkları ortak çalışmada demokrasi ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Buna göre, Endonezya ve Malezya ile yakın antidemokratik ülkeler karşılaştırıldığında şu rahatlıkla söylenebilir: Ekonomik gelişme açısından demokrasi, kesinlikle, diktatörlüğe göre daha etkilidir.

Avcioğlu'nun, çok partili sistemi eleştirmesinin üçüncü nedeni, demokrasiyi karşı-devrimin siyasal sistemi olarak görmesidir. Avcioğlu'nun (1970e:7) konuyla ilgili görüşleri şöyledir:

"Ağa, tefeci ve komprador gibi gerici sınıfların egemenliğini sağlayan...yarı sömürge kapitalizminin, Türkiye'yi bağımsız, uygar ve kalkınmış bir ülke yapamayacağını devrimciler görmektedirler. "Cici Demokrasi"nin aslında karşı-devrimin politik sistemi olduğunu, yarı sömürge kapitalizminin gerici ve tutucu egemen sınıfların hegemonyasını sürdürmekten başka bir sonuç vermediğini, yirmi beş yıllık bir denemeden sonra anlamaktadırlar."

Avcioğlu'nun bu görüşü, hemen hemen, Marxizm'in, liberal demokrasiye bakışıyla örtüşmektedir. Marxizm'e göre, liberal demokrasi, burjuvazinin feodaliteye karşı kazandığı zaferden sonra kurulmuş olup, (Tanilli, 1982: 43) gerçekte, burjuva sınıfının hukuk düzenini yansıtır ve burjuvazinin çıkarlarına hizmet eder. Zaten, 1980 öncesi Türk solunun demokrasiye genel olarak bakışı bu çerçevede olmuştur. Bunu, Küçükömer'in yapıtlarında da çok açık biçimde görmek olasıdır. Örneğin, Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet dönemi bürokratlarının, siyasal alanda toplumsal sınıflarla olan ilişkisini çözümlediği "Son Bürokrat Paşa'ya Sorular ve Stratejik İpuçları" adlı makalesinde Küçükömer, (1994:84) bürokratların önünde beş ayrı seçeneğin bulunduğunu, ilk dört seçeneğin çıkmaz yol olduğunu belirtir. Salık verdiği beşinci seçeneğe göre ise, bürokrat, son tahlilde, gerçeği görerek emekçi halk yığınlarının yanında yer alıp, kendi toplumuna yabancılaşmış bir kimse olmaktan kurtulacaktır. Küçükömer'in bu yorumu da, gerek Marx'ın gerekse Neo-Marxist Gramsci'nin görüşlerinin, Türk siyasal ve toplumsal yapısının çözümlemesine kuramsal çerçeve olarak kullanılmasıdır.

Türkiye'de parlamenter demokratik sistemin, 1960 ile 1980 yılları arasındaki dönemde demokratik ilkelere uygun işlemediği bilinmektedir. Bugün bile, ülkemizde, demokrasi evrensel ölçülere uygun bir hale getirilememiş, siyasal sisteme, demokratik ilkelere uygun bir işleyiş tam olarak kazandırılabilmiş değildir. Ama, demokratik parlamenter sistem

tam çalışmıyorsa, aksak ve eksik yönleri varsa, bunun çözümü demokrasiden vazgeçmek ya da demokrasiyi askıya almak değildir. Tersine, demokrasinin aksak ve eksik yönleri giderilmelidir ki, sistem ülke amaçlarına hizmet edebilsin.

7.4. Demokrasi ve Aydınlar: Araştırmacının Değerlendirmesi

Araştırma konusu aydınların görüş ve düşünceleri, genel olarak demokrasi ve Türk demokrasisi açılarından ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

7.4.1. Genel Anlamda Demokrasiye İlişkin Görüşlerin

Değerlendirilmesi

Demokrasiye ilişkin görüş ve düşünceleri açısından çalışma kapsamındaki aydınlar üçe ayrılabilir. Bir siyasal yönetim biçimi olarak demokrasiyi kabul edenler, demokrasinin ne olduğu ve ne olmadığı konusunda billurlaşmış bir düşünceye henüz sahip olmayanlar, diğer bir deyişle bu konuda kafası karışık olanlar ve demokrasiye inanmayanlar.

Demokrasiyi bir siyasal yönetim biçimi olarak kabul edenler arasında Soysal, Başgil, Aybar ve Selçuk yer almaktadır. Bu aydınların demokrasiyle ilgili olarak vurguladıkları gerçekler şunlardır: Demokrasi için seçim olmazsa olmaz bir koşuldur. Günümüzde katılımcı ve çoğulcu niteliklere sahip temsili demokrasiler yaygın olarak uygulanmaktadır. Temsili demokrasilerde yönetilenlerle yöneticileri en geniş kapsamlı olarak buluşturan siyasal olay ise seçimdir. Bu nedenle, günümüz koşulları veri alındığında seçimsiz bir demokrasi düşünülemez. Ama, seçimin varlığı demokrasi için tek başına yeterli değildir. Henüz anayasal bir demokrasi oluşturamamış ülke rejimleri, bundan dolayı seçimli demokrasiler olarak adlandırılırlar.

Demokrasiyi bir siyasal yönetim biçimi olarak kabul eden aydınların demokrasi ile ilgili olarak vurguladıkları ikinci öge, hukuksal

güvenceye kavuşturulmuş geniş bir özgürlükler düzenidir. İnsan hak ve özgürlükleri demokratik siyasal sistem açısından ikili bir işleve sahiptir. Bunlar bir taraftan siyasal iktidarı sınırlandırırken, diğer taraftan hak ve özgürlükler aracılığıyla yurttaşların siyasal yaşama her düzeyde katılması sağlanır. Böylece yurttaşlar kendi kendilerini yönetirler.

Demokrasiyi kabullenen aydınlar tarafından vurgulanan üçüncü öge, siyasal yelpazenin açıklığı ve genişliğidir. Toplumdaki farklı kesimlerin siyasal alanda yer alabilme özgürlüğü olmadan çoğulcu bir demokrasi kurulamaz. Çoğulcu olmayan bir sistem ise, demokrasi olarak nitelendirilemez. Hatta, Selçuk'a göre demokrasiler o kadar çoğulcudur ki, otoriter ve totaliter düşüncelerin tohumlarını da içlerinde barındırırlar. Böyle olmaması durumunda halk inandığı gibi davranmaz ya da davrandığı gibi inanmaz. Toplum, iki yüzlüler toplumu haline gelir.

Dördüncü öge demokratik kültürdür. Bir ülkede siyasal kültür otorite yerine özgürlüğe, tek biçimlik yerine farklılığa açık değilse o ülkede demokrasinin yaşaması zorlaşır. Dolayısıyla, kurulan bir demokrasinin işletilebilmesi için demokratik siyasal kültürün önemsenmesi gerekir.

Beşinci öge parlamentonun etkinliğidir. Demokratik sistemler açısından parlamento en önemli siyasal kurumdur. Çünkü, temsilcilerin oluşturduğu bir kurum olup, yönetilenlerin iradesinin oluşacağı kurumsal yapıdır. Halkın hangi konuda nasıl karar alacağı, temsilcileri, yani parlamento aracılığıyla ortaya konacaktır. Bu açıdan Soysal, halk oylamasına sık sık başvurmak yerine parlamentoyu etkinleştirmenin daha doğru olduğunu savunmaktadır. Çünkü, halk oylamasında bir konunun sadece kabul ya da reddi görüşülebilirken, parlamentonun etkinleştirilmesiyle aynı konu çok daha fazla açılardan ele alınıp, tartışılabilir.

Altıncı öge, laiklik ve hukuksal güvenceye kavuşturulmuş bir düşünce ve ifade özgürlüğüdür. Demokratik sistemler seküler bir kültürle işlerlik kazanırlar. Devletin farklı dinlere mensup yurttaşları karşısında tarafsız kalıp nesnel davranabilmesinin başkaca yolu yoktur. Demokratik sistemde devletin dinler karşısında tarafsız olması yeterli değildir. Aynı zamanda farklı düşünceler karşısında da yansız olması gerekir. Bunu sağlayacak olan da hukuksal güvenceye kavuşturulmuş bir düşünce ve ifade özgürlüğüdür.

Bu altı ögeye dayanarak Soysal, Başgil, Aybar ve Selçuk'un demokrasiyi evrensel ölçülere uygun olarak anladıkları söylenebilir. Bu durum, araştırmamızın üçüncü denencesini doğrulamaktadır.

Demokrasinin ne olup olmadığı konusunda billurlaşmış görüşlere sahip olmayan aydınlar arasında Velidedeoğlu, Özden ve Toker yer almaktadır.

Bu aydınlar da, demokrasiyi bir siyasal sistem olarak kabul eden aydınların demokrasi açısından vurguladıkları ögelerin önemini belirtmektedirler. Örneğin, Velidedeoğlu seçimin önemini belirtmekte, sadece seçimin varlığıyla demokrasinin olamayacağını ifade etmektedir. Demokrasi açısından seçimin yanında hukukun üstünlüğü, yönetimin yargısal denetimi ve erkler ayrımı ilkelerinin de yaşama geçirilmiş olması gerekir. Velidedeoğlu, bu görüşler yanında sorumluluğu, özgürlüğe karşı öncelemekte, parlamentoda çoğunluğu sağlayan siyasal partinin hükümet kurma görevi ile görevlendirilmesi ilkesine karşı çıkmaktadır. Velidedeoğlu'na göre, parlamentoda çoğunluğu sağlayan her siyasal partiye hükümet kurma görevi verilemez. Böyle bir durumda ise, demokratik bir gelenekten sapılmakta ve hükümeti kimin kuracağını belirlenmesi keyfi kararlara kalmaktadır.

Özden, demokrasiyi evrensel olarak nitelemekte, eleştiri ve tartışma ortamı olmadan demokrasinin olamayacağını belirtmektedir.

Özden'e göre seçimsiz demokrasi olamaz. Çünkü, seçim demokrasiinin kaynağıdır. Özden, demokrasiyi bir taraftan siyasal yönetim biçimi olarak nitelerken, diğer yönden bir yaşam biçimi olarak görmektedir. Bir yandan demokrasiinin insan haklarına saygıyı gerektirdiğini belirtirken, diğer yandan disipline vurgu yapmaktadır. Ayrıca, Özden'e göre demokratik sistem, demokratik olmayan düşüncelerle mücadele etmelidir. Bir sistemin demokratik olması sakıncalara olur vereceği anlamına gelmez.

Toker, toplumsal ve bireysel değişimin demokrasi açısından önemini belirtmekte ve değişimin demokratik yollarla gerçekleşme olasılığı yoksa jakobence gerçekleştirilmesini savunmaktadır.

Görülüyor ki, bu üç aydının demokrasi ile ilgili görüş ve düşünceleri, demokratik ve demokratik olmayan öğeleri birlikte taşımaktadır. Bu durum, evrensel bir değer olan demokrasiinin, ülkenin özel koşulları olarak ileri sürülen kimi koşullara uygun hale getirilmek istenmesinden kaynaklanabileceği gibi, belli bir dönemde egemen olan etkili güçlerin görüşlerine uygun düşünce üretme çabasından da kaynaklanabilir. Bu durum, araştırmamızın birinci ve üçüncü denencesini doğrulamaktadır.

Avcıoğlu, demokrasiye açıkça karşıdır. Karşı oluşunu ise, üç temel nedene dayandırmaktadır. Birinci neden, demokrasiinin ilerici güçler lehine işlememesidir. İkinci neden, demokrasi ile ekonomik kalkınmanın başaramayacak olmasıdır. Üçüncü neden, demokrasiinin karşı devrimin siyasal sistemi olmasıdır.

İlk iki neden ele alındığında Avcıoğlu'nun demokrasiyi araçsallaştırdığı söylenebilir. Yani, eğer demokrasi ilerici güçler lehine işler ve ekonomik kalkınma açısından olumlu gelişmeler sağlarsa kabul edilebilir; tersine, ilerici güçler lehine işlemez ve ekonomik kalkınmayı desteklemezse demokrasi kabul edilemez. Bu özellik 1980 öncesi köktenci tüm Türk

aydınlarında egemen bir düşüncedir. Bunlara göre demokrasi tek başına bir değer olmaktan çok, burjuva sınıfının yararına işleyen bir sistemdir.

7.4.2. Türk Demokrasisine İlişkin Görüşlerin

Değerlendirilmesi

Araştırma konusu aydınlar göre, Türk demokrasisi tepeden inme kurulmuş olup, siyasal katılım açısından geniş bir tabana dayanmayan, genel oyun yerleşik çıkarlara hizmet ettiği, iktidar-muhalefet ilişkilerinin demokratik bir temele oturmadığı ve temel hak ve özgürlükler açısından devletin anayasal sınırlar içinde kalmadığı bir demokrasidir.

Soysal'a göre, ülkemizde demokrasi, tepeden inme kurulmuş olup, yerleşik çıkarlara hizmet etmektedir. Demokrasinin yerleşik çıkarlara hizmet ediyor olması Velidedeoğlu ve Avcıoğlu tarafından da vurgulanmıştır. Ancak, ülkemizde demokrasiye geçiş süreci devrimler aracılığıyla olmuştur. İlk kuruluş yıllarında demokrasinin yerleşik çıkarlara hizmet etmesi, seçmenlerin bilinç düzeyi ile ilgilidir. Belli bir ekonomik düzeyi olmayan, düşük eğitim düzeyine sahip seçmenlerin, siyasal sistem içinde kendi çıkarlarını savunabilmeleri güçtür. Bu nedenle, bazen, ekonomik durum, bazen din, siyasete alet edilerek, ülkemizde genel oyun yurttaşların genelinin çıkarına hizmet etmesi önlenmiştir. Bugün demokrasimiz bu açıdan daha ileri bir düzeyde bulunmaktadır. Çünkü, genel olarak yurttaşların eğitim düzeyi yükselmiş olduğu gibi, siyasal kültürümüz de demokratik öğeler açısından demokrasinin ilk yıllarına göre daha ileri durumdadır. Kısacası, kurulan demokrasi tepeden inme olabilir. Ama, bu durum demokrasinin bir siyasal sistem olarak Türk halkınca benimsenmeyeceği anlamına gelmez. Kurulan demokrasi, zamanla işleyen demokrasiye dönüşecektir.

Soysal ve Selçuk'un belirttikleri diğer bir konu, 1982 Anayasası'nın siyasal katılımı kısıtladığı gerçeğidir. Ülkemizde anayasalar bir önceki döneme tepki olarak yapılmıştır. 1961 Anayasası'nın özgürlük düzenlemesini ülkemize uygun bulmayıp, bu anayasayı ülkeye bol kabul eden zihniyet, 1982 Anayasası'nı bu anlayışıyla düzenlemiştir. Ortaya çıkan anayasa birçok kesimi siyasal sürecin dışında tutmuştur. Hatta, anayasanın hazırlık aşamasında bile, toplumsal kesimlerin çoğu dışlanmıştır. Bu bakımdan Soysal'ın belirttiği gibi, 1982 Anayasası, toplumsal bir sözleşme olmaktan uzaktır. Anayasa, cumhurbaşkanı seçimi ile birlikte halkoyuna sunulmuştur. Yani, iki farklı durum aynı anda halk oylamasına götürülmüştür. Bu bakımdan Selçuk'un belirttiği gibi, anayasanın meşruiyeti tartışmalıdır. Çünkü, halkoylamasında çıkan sonucun anayasa için mi, yoksa cumhurbaşkanı için mi geçerli olduğu belirsizdir.

Toker'e göre Türk demokrasisinin diğer bir özelliği, demokratik bir iktidar-muhalefet ilişkisine dayanmıyor olmasıdır. Gerçekten, ülkemizde, özellikle 1983 öncesine kadar iktidar-muhalefet ilişkisi demokratik bir temele oturtulamamıştır. Aslında bunun nedenini Osmanlı dönemine kadar götürmek olasıdır. Osmanlı döneminde de muhalefet fitne ve ayrılıkçılıkla eşdeğer görülmekteydi. Bu zihniyet yapısı Cumhuriyet döneminde de varlığını uzun yıllar devam ettirmiştir. Gerek 1950-1960 dönemi, gerekse 1970-1980 dönemi iktidar-muhalefet ilişkisi bunun örneğidir. Türkiye'de siyaset, ortak değerler oluşturma amacı yerine, farklı toplumsal ve siyasal kesimlerin karşılıklı olarak kendi yaşam alanlarını ötekilerin aleyhine genişletme çabasına dayandığından iktidar-muhalefet ilişkileri de demokratikleştirilememektedir.

Araştırma konusu aydınların Türk demokrasisi ile ilgili olarak belirttikleri diğer bir nitelik, yurttaş hak ve özgürlükleri açısından, devletin anayasal sınırlar içinde kalmadığıdır. Bunun anlamı, ülkemizde gerçek

anlamda iktidarın sınırlandırıldığı, anayasal bir demokrasinin olmadığıdır. Bunun altında yatan neden ise, devletin aşkın bir güç olarak zaman zaman rutinin dışına çıkma hakkını kendisinde görmesidir. Hukuk devleti olmak yerine hikmet-i hükümeti kendisine esas kabul eden her devletin karşı karşıya kalabileceği bir sorundur bu. Demokrasimizi bu durumdan kurtarmak için hukuk devletinin gereklerini yaşama geçirmemiz gereklidir. Hukuk devleti olmadan, diğer bir deyişle iktidar sınırlandırılmadan sadece seçime ve kısmi bir hak ve özgürlükler düzenine dayalı bir sistemi, demokrasi olarak kabul etmek günümüz dünyasında pek olası değildir.

7.5. Seçim Kültürü ve Aydınlar

Seçim kültürü iki farklı anlamda anlaşılabilir. Birincisi, seçim kavramının ifade ettiği anlam ve seçimin demokrasi açısından değeri. İkincisi ise, seçimin işleyiş sürecinde seçmenlerin davranışlarının demokratik uygunluk/uygunsuzluk derecesi. Çalışmada seçim kültürü birinci anlamda kullanılmıştır. Bu amaçla, öncelikle, çalışma konusu aydınların seçim konusundaki görüş ve düşünceleri verilmiş, daha sonra genel bir değerlendirme yapılmıştır.

7.5.1. Akademisyen Aydınlar

Bu başlıkta Mümtaz Soysal ve Ali Fuat Başgil'in seçim konusundaki görüş ve düşünceleri incelenmiştir.

7.5.1.1. Mümtaz Soysal: Seçim ve Temsil

Soysal, (1987:267) seçim ve temsil konusunu birlikte ele almakta ve bunları demokrasi açısından değerlendirmektedir. Buna göre, aracısız demokrasi de denilen doğrudan demokrasi, artık, İsviçre Kantonları dışında uygulanamaz olmuştur. Bu durum temsil konusunu, ön plana çıkardığından seçimin ifade ettiği anlam ve önem de bir kat daha artmıştır. Günümüzde demokrasinin temsili biçimi uygulanmaktadır.

Böyle bir demokraside oyların genel ve eşit olması gerekir diyen Soysal, (1987:269) konuyla ilgili görüşlerini şöyle ifade ediyor:

“Halk adına karar almak, seçim yoluyla iş başına gelen temsilcilere bırakılmış, ama bu temsilcileri kimlerin seçeceği konusu, uzun süre klasik demokrasinin temel sorunlarından biri olarak kalmıştır. Bir bakıma, klasik demokrasinin son yüzyıllarda geçirdiği temel evrim hep bu sorun çevresinde olmuş sayılabilir: burjuvazinin ve arkasından işçi sınıfının uğraşları hep oy hakkını genişletmek amacına yönelmiş. Egemen sınıflar da bu hakkın genişletilmesine karşı dolambaçlı gerekçeler bularak direnmeğe çalışmışlar. Bugün artık, oyların genelliği ve eşitliği yaygın olarak kabul edilmiş durumda. Ekonomik ve sosyal durumu, zenginlik ve öğrenim derecesi ne olursa olsun, her vatandaşın oy sahibi olmasına genel oy ve yine bütün bu ayrılıklar gözönünde tutulmadan herkesin eşit ağırlıkta bir tek oya sahip olmasına da eşit oy ilkesi deniyor.”

Genel oy ilkesine geçilmeden önce, uzun yıllar sınırlı oy ilkesi uygulanmıştır. Fransa'da ihtilal yapan burjuvazi, 1791'de her şeye rağmen genel oya engel olmak istemiştir. 1789 ihtilalini yapanlar, oy hakkını kendi sınıflarının bir ayrıcalığı olarak görmüşlerdir (Teziç, 1998: 245). Sınırlı oy ilkesinde oy verme hakkı, belli niteliklere sahip vatandaşlar için geçerli bir haktır. Buna göre, ancak belli oranda vergi veren, belli bir ırk veya cinsiyete sahip olanlar ya da belli düzeyde öğrenim görmüş olanlar seçme hakkına sahip olurlar (Gözübüyük, 1986: 78). Ülkemizde 1934 yılına kadar cinsiyete bağlı sınırlı oy hakkı uygulanmış, 1934 yılında yapılan anayasa değişikliği ile kadınlara da oy hakkı verilerek genel oy uygulamasına geçilmiştir.

Soysal'a göre (1987:268) seçim ve temsilin ortaya çıkardığı diğer bir sorun seçilenlerin durumuyla ilgilidir. Seçilenlerle seçenler arasında emre bağlı vekillik ilişkisi mi, yoksa ulus adına oy kullanan temsilci ilişkisi mi vardır? Soysal, bu konudaki yaygın uygulamanın temsilcilik ilişkisi olduğunu belirtiyor. Buna göre, seçilenler herhangi bir emirle bağlı olmaksızın bütün toplum adına en uygun kararı alırlar. Uygulamada az da olsa emirle bağlı vekillik sistemi de görülmektedir. Bu sistemde seçilenle seçen arasındaki

ilişki daha sıkıdır. Emirle bağlı vekillikte, seçilenler seçmenlerin kendilerine belirttiği yönde hareket etmek durumundadırlar. Tersi bir durum, vekillikten düşme sonucunu getirebilir.

Soysal'ın seçimle ilgili olarak değindiği diğer bir konu ülkemizdeki seçim uygulamalarıdır. Soysal'a göre (1969:24) II. Dünya Savaşı'ndan sonra tek dereceli seçim sistemini kabul eden Türkiye'de tam bir katılma patlaması olmamış ve büyük halk kitleleri yönetime doğrudan katılma olanağını bulamamışlardır. Siyasal yaşam yine bir seçkinler arası mücadele olarak devam etmiştir. "(A)ma, artık, arkalarındaki oy güçlerine, ülkenin çeşitli yerlerinde kurdukları "seçmen adacıkları"na dayanan elitlerin mücadelesi söz konusuydu. Bu elitleri, eşraf, eski ticaret burjuvazisi, yeni ticaret ve sanayi burjuvazisi, büyük toprak sahipleri, bürokratik intelligentsia diye çeşitli kategorilere ayırmak mümkün." Ancak, ayrımlaştırma nasıl yapılırsa yapılsın, kesinlikle, siyasal mücadeleye taraf olarak katılanlar arasında köylü ve işçi sınıfı yoktur. Zaten, genel oy aracılığıyla işçi ve köylüler siyasal yaşama doğrudan katılabilirdi siyasal yaşamdaki etkin seçkinler genel oyu sınırlandırmaya gidebilirlerdi.

Soysal'ın (1975:29) ülkemizdeki seçimlere ilişkin olarak belirttiği ikinci konu, genel oy uygulamasının Cumhuriyet'in aleyhine işlemesidir. Türkiye'de gerekli yapısal değişiklikler zamanında yapılmadığı için seçim, genel oy, özgürlük gibi klasik cumhuriyet tanımının ayrılmaz parçaları olan bu unsurlar Cumhuriyet'in aleyhine sonuçlar doğurmuştur.

Soysal'ın (1975: 140-141) değindiği diğer bir konu seçmen yaşıdır. 1974 yılında seçmen yaşının 18'e indirilmesi tartışmaları başladığında konuyla ilgili olarak şunları belirtmiştir:

"Toplumun genç insanlarına bir yandan uygarca tartışma ve demokrasi öğütleri verirken, bir yandan da onların çok büyük bir bölümünü siyaset çemberinin dışında tutmanızdaki terslik galiba yavaş yavaş kafalara dank ediyor. Sabırsızlaşan, çabuk umutsuzluğa kapılan, hemen topluma küsen genç insanı, hem siyasal katılmanın dışında tutmak, hem de sabırsızlığını, umutsuzluğunu, küskünlüğünü keskin düşüncelerle ya da sert eylemlerle belirtti diye ona kızmak hiç tutarlı bir davranış değil.

Aslına bakılırsa, seçmen yaşının onsekize indirilişi daha 1961'de becerilebilecek bir işti. Türk toplumu için çok yeni ve çok ters bir karar da olmazdı bu. Mustafa Kemal döneminde, 1934'e gelinceye kadar, yalnız erkeklere oy hakkı tanınmıştı ama, seçmenlik de, yine o tarihe kadar, onsekiz yaşın bitimiyle elde edilen bir haktı. Sonra, yirmi iki yaşın bitirilmesi şart koşuldu.

Şimdi, seçmen yaşı Anayasayla dondurulmuş değil. 1961'de, seçmenleri gençleştirme eğilimi çeşitli tepkilerle karşılaşınca, eski yaşı bir kere daha Anayasayla dondurmak yolundan kaçınıldı. Konu, bir yıllık bir indirimle, seçim yasasına aktarıldı. Artık, seçmen yaşının 21'den 18'e indirilmesi için, seçimlerin temel hükümlerine ilişkin yasada değişiklik yapmak yeterli olacak."

18 yaşını tamamlamış ve reşit olmuş bir kişiyi, siyasal hakları kullanmanın dışında bırakmanın temel gerekçesinin siyasal olgunluk olabileceğini belirten Soysal, (1975:141) bunu tutuculuk olarak nitelendirir.

Soysal'a göre (1975:142) Türkiye, artık, 21 yaşını bitirmeyen insanların gınaşırı ders kitaplarının başında tutamaz. 18 yaşını aşan her insan, çalışması, eğlencesi, duyguları, düşünceleri ve siyasal eylemleriyle bir bütündür. Konulan sınırlarla bu bütünlüğün bölümlere bölünebileceği sanılmamalıdır. "Bütünlüğü ders çalışmaktan ibaret sayan baba, nasıl oğlunu boş arsada futbol oynarken, kızını diskotekte dans ederken görünce köpürürse, gençlerin ülke sorunlarıyla ilgilendiklerini ve belirli bir davranışa geçtiklerini gören "olgun" politikacı da" çareyi köpürmekte aramamalıdır.

7.5.1.2. Ali Fuat Başgil: Demokratik Seçim

Başgil, (1961:201) seçimin demokratik olması gerektiğini belirtmekte, bunun için de seçim yasasının şu üç niteliği taşıması zorunluluğu bulunduğunu ifade etmektedir. Seçim yasası, seçim işlerini kolaylaştırmış olmalıdır. Seçmene oy kullanma açısından vicdani bağımsızlık ve serbestlik sağlamalıdır. Seçimin dürüstlüğünü ve ciddiliğini sağlam temellere bağlamış olmalıdır. Yani, kolaylık, serbestlik ve dürüstlük, demokratik bir seçimin dayanması gereken üç ana ilkedir. Teziç (1998: 245-251) bunlara ek olarak, seçme hakkının genelliği,

bireyselliği, eşitliği ve gizliliği ilkelerini belirtmektedir. Bu ilkeler olmaksızın varolan bir seçim ve seçme hakkı demokrasiye hizmet edemez.

Başgil, (1990:64) 1973-1980 arası dönemde ülkenin koalisyon hükümetlerine mahkum olmasını bir keşmekeş olarak nitelendirir ve bu keşmekeşten nisbi temsil sistemini sorumlu tutar. Ancak, Başgil'e göre daha derindeki sebep ne anayasadır, ne de seçim sistemi. Asıl neden "bizim içimizdir, içimizdeki şeytandır."

İktidarın tek partiye ya da koalisyona dayanması konusunda seçim sistemlerinin inkar edilemez bir etkisi vardır. Duverger 'ye göre (1993: 290, 315) tek turlu çoğunluk yöntemi iki partili sistemi teşvik edicidir. İki partili sisteme sahip ülkeler, çoğunluk yöntemini uygulamaktadır. Çoğunluk yöntemini uygulayanlar da iki partili sisteme sahiptir. Bu güçlü korelasyonun istisnaları çok az olup, bunlar da, özel koşullarla açıklanabilecek durumdadırlar. İki turlu çoğunluk yöntemi ile nisbi temsil sistemi ise, çok parti sistemine neden olmaktadır. Ancak, çok partili sistemle nisbi temsil arasındaki ilişki daha güçlü ve belirgindir.

Başgil, (1990:64) II. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa'nın 65 yıllık anayasasını değiştirdiğini, İtalya ve Almanya'nın da anayasa değişiklikleri yaptığını belirtmektedir. Gerek çoğunluk, gerekse nisbi temsil sistemi başka ülkelerde de uygulanmaktadır. İngiltere üç yüz yılı aşkın bir süreden beri çoğunluk usulünü sürdürmektedir. Nisbi temsil ise, Kara Avrupası'nın birçok ülkesinde halen uygulanmaktadır.

Demek, sistemler amaç değil, demokrasiyi uygulamak açısından birer araç ve makinedir. Makineyi işleten de insan eli ve iradesi olduğundan bir sistemin değeri, onu kuran ve işleten insanların iradesine bağlı olacaktır (Başgil, 1990: 64).

Lijphart, (1986: 16, 129) bir ülkede varolan sorun boyutlarının sayısının, parti sistemi üzerinde etkisi olduğunu belirtmektedir. Sorun boyutları bir veya iki ise, sistem iki partili olmakta, sorun boyutları üç veya daha fazla ise, sistem çok partili olmaktadır. Dolayısıyla, son durumda iktidarlar koalisyonlara dayanmaktadır. Lijphart'ın (1986:114) yedi olarak saptadığı sorun boyutları şunlardır: Sosyo-ekonomik boyut, dinsel boyut, kültürel-etnik boyut, kentsel-kırsal boyut, rejim desteği, dış politika ve maddecilik sonrası sorunlar.

Ülkemiz açısından konuya bakıldığında maddecilik sonrası sorunlar hariç diğer altı sorunun var olduğu ileri sürülebilir. Buna göre, sorun boyutlarının çokluğu ülkemizde koalisyon hükümetlerini gerektirmektedir. Seçim sistemi olarak nisbi temsilin uygulanmakta olması da bu sonucun doğmasını teşvik edicidir. Ancak, ülkemizde uzlaşma kültürünün olmaması nedeniyle 1980 öncesi dönemdeki koalisyon hükümeti uygulamaları, Başgil'in deyiimiyle keşmekeşe neden olmuştur.

7.5.2. Birden Çok Öbeğe Giren Aydınlar

Bu başlıkta Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Mehmet Ali Aybar'ın seçimle ilgili görüş ve düşünceleri incelenmiştir.

7.5.2.1. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Pragmatizme Hayır!

1965 seçimleri öncesinde 306 sayılı Seçim Yasası'nda değişiklik yapılarak 1961 seçimleri öncesinde kabul edilmiş olan d'Hondt yöntemi yerine ulusal artık yöntemi getirilmiştir (Abadan, 1966: 77). 1965 seçimleri sonucunda Adalet Partisi iktidara gelmiş, 1969 seçimleri yaklaşırken seçim yöntemini yeniden değiştirme girişimlerinde bulunmuş ve nitekim, siyasal iktidar bu girişiminde kısmen başarılı da olmuştur. Adalet Partisi, yeni seçim yöntemi olarak barajlı d'Hondt yöntemini yasalaştırmak istemiş, ancak, Anayasa Mahkemesi'nin baraj

uygulamasını iptaliyle 1969 seçimleri klasik d'Hondt yöntemine göre yapılmıştır (Sezen, 1994: 258).

Adalet Partisi'nin, iktidarını sürekli kılabilme amacıyla seçim yasasında değişikliklere gitmesini eleştiren Velidedeoğlu, (1965) konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer veriyor: Seçim sisteminde yapılan değişiklik dört yıl sonraki iktidarı garanti altına alma amacını gütmektedir. Oysa, aceleye hiç gerek bulunmamaktadır. Tek başına iktidar olmuş bir partinin halka hizmet edip, halkı refaha, huzura, mutluluğa ulaştırması halinde dört yıl sonraki seçimde millet zaten o partiyi yeniden iktidarda görmek isteyecektir.

Konuyla ilgili olarak Ateş, (1995:104) 1965 sonrası seçim sisteminde değişiklik yapılmasının bir başka gerekçesine işaret etmektedir. Ateş'e göre, asıl amaç 1965 seçimlerinde 15 milletvekili ile parlamentoda temsil olanağı bulmuş olan TİP'i tasfiye etmektir. Dünyada bu tür değişiklikler yapılarak istikrarlı hükümet kurulmakta olduğu yönünde görüşlerin bulunduğunu belirten Ateş, aslında böylelikle temsil olanağından yoksun bırakılan kesimlerin, farklı alanlarda temsil olanağı armaya giriştiklerini, bunun da sistemi anormalleştirdiğini ifade etmektedir. Gerçekten, 1965 sonrasında seçim sisteminde değişiklik yapılmış ve TİP büyük oranda tasfiye edilmiştir. Ama, radikal sol, eskiye oranla daha çok yer altına inmiştir.

1987 seçimleri yapılmadan önce 2839 sayılı seçim yasasında üç önemli değişiklik yapılmıştır. Birinci değişiklik, çıkaracak milletvekili sayısı 4, 5 ve 6 olan seçim çevrelerinde kontenjan adaylığının kabul edilmiş olmasıdır. Buna göre, kontenjan adayı gösterilmiş olan bir seçim çevresinde oyların çoğunluğunu elde eden partinin kontenjan adayı da seçimi kazanmış kabul edilecektir (Soysal, 1987: 230). İkinci değişiklik seçim çevrelerinin küçültülerek en fazla 6 milletvekili çıkaracak biçimde yeniden düzenlenmesidir. Üçüncü değişiklik ise, 6 milletvekili çıkararak

bölgelerde seçim çevresi barajı hesaplanırken, yapılan bölme işleminin bir eksiği ile yapılmasıdır. Böylece 6 milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde seçim barajı biraz daha yükseltilmiş olmaktadır (Tanör, 1997: 70).

Bu değişikliği şiddetle eleştiren Velidedeoğlu'na göre, (1987) bu yasayla yapılacak bir seçimde önemli çarpıklıklar oluşabilecektir. Örneğin, 24 milyon seçmenden 8 milyonunun oyunu alan, yani %34 oy kazanan bir siyasal parti parlamentoda 350 milletvekilliği elde edebilecektir. Diğer yandan %20 oy alan bir siyasal parti ise, belki de parlamentoda öbek bile oluşturamayacaktır.

1987 milletvekili genel seçimleri sonucu siyasal partiler arasındaki oy dağılımı ve TBMM'deki temsil oranları şöyle oluşmuştur:

Çizelge 1: 1987 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

S. Partiler	Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Milletvekili	Temsil Oranı (%)
ANAP	8.704.335	36.31	292	64.89
DSP	2.044.576	8.53	---	---
DYP	4.587.062	19.14	59	13.11
IDP	196.272	0.82	---	---
MÇP	701.538	2.93	---	---
RP	1.717.425	7.26	---	---
SHP	5.931.000	24.74	99	22.00
Bağımsızlar	89.421	0.37	---	---

Kaynak: Bülent Tanör (1997) "Siyasal Tarih", Bugünkü Türkiye, İstanbul: Cem Yayınları.

Nitekim, Velidedeoğlu'nun öngörülerini yaklaşık da olsa gerçekleşmiş ve seçim sonucunda %36 oyla parlamentoda %66'lık bir temsil sağlayan Anavatan Partisi iktidar olmuştur (Sezen, 1994: 268).

Alınan oy ve parlamentoda sağlanan temsil açısından bir karşılaştırma yapıldığında, ANAP'ın %28.59'dan daha fazla bir oranda temsil olanağı sağladığı görülmektedir. Dört siyasal parti (DSP, IDP, MÇP VE RP) ile bağımsızlar toplam 5 milyona yakın oy almış olmalarına karşın, genel

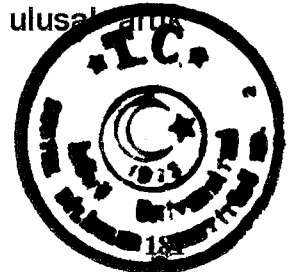
barajı aşamadıkları için parlamentoda temsil edilememişlerdir. Yani, toplam oyların yaklaşık %20'si temsil olanağına kavuşamamıştır. ANAP, yaklaşık 30.000 oya karşılık bir milletvekili çıkarırken, bir milletvekiline düşen oy miktarı SHP'de yaklaşık 60.000, DYP'de ise, yaklaşık 78.000 olmuştur. Bu sonuçlar, seçim öncesi 2839 sayılı seçim yasasında yapılan değişikliklerin büyük partilere, özellikle en büyük partiye avantaj sağladığını göstermektedir (Tanör,1997: 73).

7.5.2.2. Mehmet Ali Aybar: İktidarın Değişim Aracı Olarak Seçim

Aybar'a göre seçim, her şeyden önce, siyasal iktidarın değişimini sağlayan bir araçtır. Türkiye İşçi Partisi'yle ilgili olarak yöneltilen bir soruya şu yanıtı verir Aybar: "TİP ne biçim demokratik parti? Kısaca söyleyeyim: Evvela, şu biçimsel demokrasiye yüzde yüz bağlı. İster ki, iktidarlar seçimle değişsin." (Toker, 1971: 45).

Gerçekten, bir ülkede demokratik bir seçim sistemi kurumsallaştırılabilmisse herhangi bir ağır sorun ya da bunalım karşısında toplumun, demokratik olmayan çözümler araması veya bu yollara yönelmesi düşünülemez. Çünkü, böyle durumlarda toplum, seçimin var olduğunu, seçim sayesinde, bunalım ve sorunları çözmek yerine artıran iktidarı değiştirebileceğini bilir.

Ayrıca, Aybar, (1966:8) seçimin iktidarlar tarafından pragmatik bir araç olarak kullanılmasına karşı çıkmaktadır. 1965 seçimlerinden sonra iktidar olan Adalet Partisi'nin, seçim yöntemini yeniden değiştirme girişimlerinden rahatsızlık duyduğunu belirten Aybar, Adalet Partisi'ni, seçim kampanyalarında verdiği söze sadık kalmamakla suçlar. Çünkü, seçim öncesi ulusal artık yöntemini Adalet Partisi şiddetle savunmuş, hatta seçim kampanyasının ana konularından biri olarak ulusal artık yöntemini belirlemiştir.

Ulusal artık yöntemini Aybar'da savunmaktadır. Aybar'a göre, (1966:8) ulusal artık yöntemi, demokrasiye daha uygundur. Demokratik temsilden amaç toplumsal kesimlerin güçleri oranında parlamentoda temsil edilmelerini sağlamaktır. Ulusal artık yöntemi de bu amacı diğer yöntemlere göre daha iyi gerçekleştirebilir.

Ulusal artık yönteminde, seçim çevrelerinde milletvekilliği dağılımı yapıldıktan sonra, siyasal partilerin artık oyları ve dağıtılamayan milletvekillikleri merkezde birleştirilerek ulusal ölçekte değerlendirilir. Öncelikle, siyasal partilerin artık oylarının toplamı, dağıtılamayan milletvekili sayısına bölünerek ulusal seçim sayısı saptanır. Her partinin artık oyları ulusal seçim sayısına bölünerek dağıtılamamış olan milletvekilleri paylaşılır. Eğer, bu paylaşımdan sonra da dağıtılamayan milletvekilliği kalırsa, bu defa en yüksek artık yöntemi uygulanarak paylaşım yapılır. Bu sistem ülkemizde 13 Şubat 1965 tarih ve 533 sayılı yasayla düzenlenerek 1965 genel seçimlerinde uygulanmıştır (Teziç, 1998: 285).

Ulusal artık yöntemi, alınan oy yüzdesinin parlamentoaya yansımaları açısından diğer yöntemlere göre daha adil bir dağılım sağlamakta olup, bu bakımdan, yukarıda Aybar'ın da belirttiği gibi, daha demokratiktir. Bu durum seçim sonuçlarının karşılaştırılmasıyla daha açık biçimde görülebilir.

Adalet Partisi bir taraftan ulusal irade şampiyonluğu yaparken, diğer yandan ulusal artık yöntemini değiştirme girişiminde bulunarak kendi kendisiyle çelişmekte, ulusal irade ilkesine içtenlikle bağlı olmadığı kanısını uyandırmakta ve demokrasinin tam uygulanmasından endişe eder görünmektedir (Aybar, 1966: 9).

Aybar'a göre Adalet Partisi, dayandığı toplumsal kesimlerin tam uyanması halinde kendisini bırakacağı inancındadır. Bu nedenle, bu uyanışa

hizmet eden ulusal artık yöntemini değiştirmek istemektedir. Aybar, (1966:9) son olarak, toplumsal taban kaybının hızlanması halinde nisbi temsilden vazgeçilerek çoğunluk sistemine bile dönülebileceği endişesini taşıdıklarını belirtmektedir.

7.5.3.Hukukçu Aydınlar

Bu başlıkta Yekta Güngör Özden ve Sami Selçuk'un seçimle ilgili görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir.

7.5.3.1.Yekta Güngör Özden: Demokrasinin Kaynağı ve Temeli

Özden, (1990) seçimi demokrasinin temeli olarak kabul etmektedir. Demokrasinin kaynağı "seçim, temeli ulusal egemenlik, güvencesi ulustur. Bu nedenle oy, demokrasinin aracı ve namusudur."

Çağdaş demokrasiler halkın kendi kendini bizzat yönettiği yönetimler değildir. Günümüzde ön planda olan temsili demokrasidir. Temsili demokraside yönetim sorumluluğu, yetişkin yurttaşlar tarafından üstlenilmemekte, bunun yerine yönetim işlevi profesyonel siyasetçilere bırakılmaktadır. Yani, yönetime halkın katılımı dolaylı olup, bu da seçim aracılığıyla olmaktadır. Bu nedenle, temsili demokrasinin asgari koşulları olarak tüm yetişkin yurttaşlara oy hakkının verilmiş olması, seçimlerin gizli oy esasına göre yapılması ve alternatifler arasından seçim yapma şansının olması gereklidir (Heywood, 1997: 113).

Özden, (1996c:230) seçim kampanyalarında demokrasi ve demokratik kazanımların halka anlatılması gereğine işaret ederek şunları belirtmektedir:

"Bize ne oldu? İç ve dış tüm kötü koşullara, yoksunluklara hayınlıklara karşın yüce Atatürk'ün önderliğinde Ulusal Kurtuluş Savaşını kazanarak yurdu kurtaran, bağımsız devletini kuran, Türk devrimini gerçekleştirerek çağdaş nitelikleri edinen ulusumuz ne durumdadır? 1919'ların, 1923'lerin,

1930'ların duyarlılığı, devingenliği, çalışkanlığı, devrimciliği, birliği ve tutkunluğu var mıdır? Atatürk'ün çevresinde toplanabiliyor muyuz? Demokrasinin içeriğinde, siyaseti hukuksallaştırmanın gereğinde, eğitimin özünde birleşebiliyor muyuz? Sanatta, ekinde, sporda özlenen düzeyde miyiz? Geçmişin geçerliğini, geleceğin güvenliğini sağlayacak "oy" bilincini taşıyor muyuz?... Seçimlerde bu konulara, önemli sorunlara, insan haklarına, hukuk devletine, demokratik geleneklere beklendiği gibi değinilmemiştir. Konumuna, görev ve yetkilerinin sınırına aldırış etmeden, yansızlıklarını unutarak seçim yarışına katılanlardan bir şeyler beklemek boşunadır."

Özden'in (1996c:232) seçimle ilgili olarak üzerinde durduğu üçüncü konu rasyonellik, kendi deyimiyle, us ve bilim ağırlıklı olmaktır. "Us ve bilim ağırlığı yerine "Hangi parti daha iyi idare edecekse, memleketin idaresini yüce Allah o partiye nasip eylesin" sözüne övgüler düzen gazeteciler oldukça bir yere varamayız. Seçim sonucunda yönetimi oylarıyla ulus belirleyecektir. Allah bu işlere karıştırılmaz."

Seçimin demokrasiye hizmet edebilmesi doğru, gizli ve gerçekçi bir seçim sürecini gerektirmektedir. Bu nedenle, seçim kampanyalarında siyasal partilere düşen görev kitle iletişim araçlarını kullanarak veya seçim mitingleri aracılığıyla seçmenleri aldatmamaktır. Toplumdaki egemen güçler genellikle istedikleri gibi bir parlamentonun oluşması için kitle iletişim araçlarından bu amaçla yararlanmaktadırlar. Kitle iletişim araçlarının, her ne pahasına olursa olsun, iktidarı elde etmek için kullanılması, iletişim araçlarını birer yanıltma aracı durumuna düşürebilmektedir. Böylece, halkın iradesinin ortaya çıkmasına yardımcı olması gereken kitle iletişim araçları, seçmen tercihlerinin saptırılmasını sağlayarak, demokrasinin önüne çağdaş bir engel olarak çıkmış olurlar. Seçim sürecinde seçmene düşen görev de aldanmamaktır. Bellekli toplumların seçmenleri geçmişi hep hatırdada tuttıkları gibi, oy verme davranışını da bilinçli olarak yaparlar. Seçmen davranışının rasyonelliği ise, katılmacı, yüksek bir siyasal kültürün varlığına bağlıdır.

7.5.3.2.Sami Selçuk: Meşruiyet Aracı Olarak Seçim

Seçimin bir meşruluk aracı olduğunu ifade eden Selçuk (1999: 24-25) konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer veriyor:

“Seçim, herkesin üzerinde uzlaştığı demokrasinin öğretilerine uymalı, özgür ve eşit olanaklar içinde azınlığa iktidar fırsatı ve parlamentoya onun da yansımaları sağlamalıdır. Seçimin yasal olması yetmez. Yasanın hukuka uygun olması gerekir. Yüzyılımız sentez çağıdır. Bu özellik, üç boyutun sentezi olan hukuka da yansımıştır. Bir yasanın hukuka uygun olması için yasa koyucunun toplumsal/gerçekçi verileri gözetmesi zorunludur. Toplumun haklı isteklerine kimse kulaklarını tıkayamaz. Bu da yetmez. Yasa, hukukun ideal/etik boyutuna, yani herkesin vicdanında sezindiği adalet ölçütüne uymalıdır. Özellikle adalet ölçütü, boyutlar hiyerarşisinin doruk noktasıdır. İşte bu iki boyuta göre biçimlenen bir metin, pozitif/yazılı yasaya dönüşerek üçüncü boyutuyla yaşama kavuşabilir.

Her yasa gibi seçim yasaları da bu boyutlara uymalıdır. Toplumsal uzlaşma, iktidarın en büyük gücüdür. Ona kolaylıkla boyun eğilir. Meşruluğu tartışılmaz. Uzlaşılan adil bir yasayla kurulan iktidar, buyurma gücünü kolay başarır. Her devletin yetkisini bu demokratik/etik felsefeye dayandırma çabasının anlamı da zaten budur. Halk böyle bir iktidara yetki verdiği için verilen ve uyulan buyruklar bir bakıma artık kendisininindir... İktidara da, orada halkın rıza gösterdikleri bulunduğu için uyulur. Uzlaşmaya göre elde edilen güç, rızaya dayandığı için adildir.”

Selçuk, Atatürk ve İnönü'nün iktidarlarının karizmatik nitelikte olduğunu bu nedenle meşruluklarının tartışmasız olduğunu belirtmektedir. Selçuk'a göre, (1999:24) her hukuksal iktidarın meşruluğunun temeli kesinlikle seçimdir. Bu nedenle, iktidarı zorla ele geçirenler bile, sürekli olarak seçimle geldikleri imajını kitlelere vermeye çalışmışlardır. Örneğin, şu senaryo sıkça yinelenmiştir: Seçim en azından iki seçenek arasından birini seçmeyi gerektirse de, zorba iktidarlar, tek adayla bile olsa yığınların karşısına çıkmış, kendilerini zorla da olsa yüksek oylarla atattırmışlardır. Böylece, iktidara sözde

seçimle gelinerek, görünüşte de olsa meşruiyet sorunu giderilmek istenmiştir.

Huntington da (1993a:48) iki çeşit meşruluğun bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan birisi yöneticilerin meşruluğu, diğeri ise, bizzat sistemin kendi meşruluğudur. Demokrasilerde yöneticilerin meşruluğu, genel olarak, seçmen kitlesinin beklentilerini karşılayabilme derecelerine bağlıdır. Sistemin meşruluğu, yöntemlere, yani, seçmenlerin yöneticilerini seçimler yoluyla seçebilmelerine dayanır. Yöneticiler iktidarda önünde sonunda başarısız olurlar. Çünkü, iktidar her zaman yıpratıcıdır. Başarısız olan iktidar, meşruiyetini yitirir, seçimlerde yenilgiye uğrar, yeni bir yöneticiler öbeği onların yerine geçer. Böylece seçimler aracılığıyla sistemin biçimsel meşruiyeti yenilenmiş olur.

Yasallığın, meşruluğun çürütülebilir bir karinesi olduğunu belirten Selçuk, (1999:25-27) bu konuda şu görüşlere yer veriyor: "Çeşitli tuzaklarla halkın, kimi bölgelerde o bölge çoğunluğunun istencini ve gerçek temsilcilerini parlamentoya yansıtmayan, hukukun gerçekçi (toplum) ve etik (adalet) boyutlarını göz ardı eden bir Seçim Yasası, hukuka aykırıdır." Şayet, devlet hukuka bağlı olduğunu kabulleniyorsa yasama organı olan meclisin kaynağının da hukuksal olması zorunludur. "Hukuk koşullarında oluşmayan bir iktidarın meşruluğu daha doğarken sakatlanmış; uzlaşmazlık rejimin içinden rejimin üzerine taşmış demektir."

Türkiye'de 1980 sonrasında yapılan 1987, 1991, 1995 ve 1999 genel seçimlerinde seçim yasasındaki yüzde 10'luk genel baraj nedeniyle birçok parti, barajı aşamamış, bu yüzden parlamentoda temsil olanağı bulamamıştır. 1987 seçimlerinde DSP yüzde 8,5, RP yüzde 7,2 oy almalarına karşın, parlamentoya temsilci gönderememişlerdir. 1991 seçimlerinde DSP yüzde 7'lik oy oranıyla yine parlamento dışında kalırken, RP yaptığı ittifakla barajı aşabilmiştir (Sezen, 1994:269-271).

1999 seçimlerinde ise, demokrasimizin köklü partisi CHP ve HADEP parlamento dışında kalmışlardır. Bütün bu durumlarda parlamento dışında kalan partilerin seçmenleri temsil olanağı bulamamışlardır. Seçmenlerin, parlamentoya göndermek istediği temsilciler yerine, ikincil temsilciler parlamentoya gitmişlerdir.

Ateş'in (1995:104) belirttiği gibi, bu uygulamalar istikrarlı hükümet gerekçesiyle yapılmaktadır. Ama, demokrasilerde önemli olan marjinal öbekleri sistemin dışına atmak değil, bir şekilde onları sistemle bütünleştirebilmektir.

7.5.4.Gazeteci-Yazar Aydınlar

Bu başlık altında Metin Toker ve Doğan Avcıoğlu'nun seçim ve seçim kültürüne ilişkin görüş ve düşünceleri incelenmiştir.

7.5.4.1. Metin Toker: Siyasal Partilerin Toplumsal Tabanı ve Seçimin Anlamı

Toker, 21 Ekim 1973 tarihili Milliyet Gazetesi'nde, 1973 milletvekili genel seçim sonuçlarının çözümlemesini yapmak amacıyla yazdığı "Bir Seçimin Anatomisi" başlıklı yazısında şunları ifade ediyor:

"1973 seçimleri bir partiye çoğunluk vermez. CHP 186, AP 149, MSP 48, DP 45, CGP 13, MHP 3, TBP (Türkiye Birlik Partisi) 1, Bağımsızlar 5 milletvekilliği alırlar. Çoğunluk 226 oydan oluştuğuna göre CHP tek başına AP, MSP veya DP ile hükümet kurabilecektir. AP ise ancak CHP ile iktidar olabilir. AP için onun dışındaki her formül bir çorbayı gerektirmektedir. CHP üç partiden birini yanına alabildiği takdirde başka kimseye muhtaç olmayacaktır. Seçmen CHP'nin, tek başına değil, bir koalisyonla ülkenin yönetimini üstlenmesini istemiştir. Gerçi "eski DP oyları" denilebilecek AP+MSP+DP Mecliste çoğunluğu sağlamaktadırlar ama aralarında kardeş kavgası vardır. MSP ötekilerden farklı dünya görüşüne de sahiptir. AP ile DP'yi ise Demirel'in şahsı ayırmaktadır..."

CHP, görüntünün ve gürültüsünün aksine öyle bir oy patlaması, bir büyük sıçrama, bir yeni doğuş yapmamıştır. 1961 seçimleri de sonuçları itibariyle aşağı yukarı bu seçimler gibi bitmişti ve CHP Meclis'e en büyük grubun sahibi olarak geldiğinden, hükümeti kurma görevi ilk ona teklif edilmişti. Oy oranına gelince, 1969 seçimlerinde CHP oyların aşağı yukarı yüzde 28'ini, TİP de yüzde 3'ünü almıştı. 1973 seçimlerinde eski TİP'lilerin genellikle CHP'yi destekledikleri görülmüştür. Bu, oy oranını yüzde 31'e çıkartır ki, bugün CHP'nin aldığı sonuç aşağı yukarı budur. Eski DP'den kalan oylar, Türkiye'de çoğunluk olmakta devam etmektedir. Oy derlemede CHP'den sonra ikinci, üçüncü ve dördüncü sırayı işgal edenlerden AP ile DP'nin tüm oyları, MSP oylarının da büyük kısmı bu kökenlidir. CHP'ye CGP'nin oyları da eklense, klasik DP-CHP dengesi eski halini korumaktadır."

Toker'in, en çok oyu almış olması nedeniyle hükümet kurma görevinin CHP'ye verilmesini istemesi parlamenter geleneklere uygun düşmektedir. Demokrasi ve aydınlar bölümünde de belirttiğimiz gibi, parlamentoda salt çoğunluğu sağlamamış olsa da en çok oyu alan partiye hükümet kurma görevinin verilmesi, bizi yeni bir sorundan kurtarır. Böyle yapılmaması durumunda hükümet kurma görevinin hangi partiye, niçin verileceği konusu çözümsüz kalır.

Siyasal partilerin toplumsal temeline ilişkin olarak Toker'in yaptığı çözümler doğru görünmektedir. Sencer'e göre (1974:411) MSP, kentsel ve kırsal kesimdeki küçük üreticilerin partisidir. Bu kesimler önceleri büyük toprak sahiplerinin öncülüğündeki DP'ye, daha sonra da büyük sanayici ve tüccarların denetimindeki AP'ye oy vermişlerdir. MSP'nin kurulmasıyla ilk kez kendi partilerinde temsil olanağı bulmuşlardır. Yani, MSP'nin tabanı DP ve AP saflarındaki bir çözülmenin ürünüdür.

TİP, ilk olarak 1965 seçimlerinde 15 milletvekili ile parlamentoda temsil olanağı bulmuştur. Ancak, seçim sisteminde ulusal artık yönteminden vazgeçilmesiyle, 1969 seçimlerinde sadece 2 milletvekili

çıkarabilmiştir (Sezen, 1994: 253, 259). TİP'in tabanı, partilerinin kapatılması nedeniyle 1973 seçimlerinde doğal olarak CHP'ye kaymıştır.

Toker'e (1973) göre, 1973 seçim kampanyalarında Demirel'in kendisini demokrasi havarisi olarak göstermeye çalıştığını ve tek başına iktidar olduğu 1965-1971 yılları arasında ekonomik olarak Türkiye'yi ikiye katladığını belirtmesine karşın, seçmen, Demirel'e itibar etmemiştir. Toker'in ifadesiyle seçmen, "Demirel'e ve onun AP'sine değil, karşısındakilere hak vermiştir. Koalisyon, bir partiler koalisyonu olmamıştır. Bir şikayetçiler koalisyonu olmuştur. Görülmüştür ki, Türkiye, gidişte bir değişiklik istemektedir."

Burada Toker, seçimin önemli bir işlevine işaret etmektedir. Seçimin bu önemli işlevi, iktidarın barış içinde değişimini sağlamaktır. İktidarın barış içinde değişebilmesinin sağlanması, bir ülkede demokrasinin yerleşmeye başladığının göstergesi olduğu gibi, başarısız iktidarların değiştirilebiliyor olması, seçmene siyasal yöneticilerini yenileme fırsatı vererek, onların demokrasiden başka bir sistem arayışına girmelerini de önler. Böylece halkın demokrasiye bağlılığı artar.

Toker, (1973) seçimlerin sonunda olası iktidar senaryoları arasında CHP ile MSP'nin ortak hükümet kurabileceklerini de belirterek şöyle devam ediyor:

"Uç sol, Türkiye'de komünist devlet kurma fikrinin serbest bırakılmasını, yani "son tahlilde" bir komünist partinin oluşumuna müsaade edilmesini istiyor. Buna karşılık, şeriat devleti kurma fikrinin de serbest bırakılmasına, yani "son tahlilde" bir şeriatçı parti doğmasına müsaade edilmesine razı oluyor.

Erbakan, Türkiye'de şeriatçı devlet kurma fikrinin serbest bırakılmasını, yani "son tahlilde" bir şeriatçı parti haline gelmelerine müsaade edilmesini istiyor. Buna karşılık komünist devlet kurma fikrinin serbest bırakılmasına, yani "son tahlilde" bir komünist parti kurulmasına

müsaade edilmesine karşı çıkmıyor. Uç sol ile Erbakan'ın CHP-MSP ortaklığını hararetle öngörmelerinin altında yatan amaç budur...

Ancak 1973 seçimlerinde kaç seçmen bu düşünceyle, meselesi bu olarak sandık başına gitmiştir?"

Toker'in burada vurgulamaya çalıştığı ise, seçmenlerde bulunması gereken oy verme bilincidir. Ancak, bu kavrama dayanılarak bir seçim sonrasında zorlama anlamlar çıkarılmamalıdır.

Seçimle ilgili olarak Toker'in belirttiği son konu, halkın iktidara olan desteğinin durumudur. Toker'e göre, bu destek sadece genel seçimlerle ölçülmez. Bazen öyle ara ya da yerel seçimler olur ki, genel seçim sonucu gibi sonuç doğurur. Toker'in (1981:325) ifadesiyle "öyle ara seçimler, hatta mahalli seçimler olur ki sonuçlar bir nevi referandum yerine geçer ve ülkede siyasi eğilim büyük ölçüde değişmişse iktidar için tekrar sandık başına gidilir veya farklı bir ekiple hükümet etmekte devam olunur."

Konunun bu yönü gerçekte tartışmalıdır. Yani, kimileri ara ya da yerel seçimlerin genel seçim gibi iktidar değişikliğine yol açabileceğini belirtirler. Bu görüşe göre, iktidarda bulunan parti, ara ya da yerel seçimde büyük oy kaybına uğramışsa, bunun anlamı, kendisine olan halk desteğinin devam etmemekte olduğudur. Bu durumda yapılması gereken ya erken seçime gitmek ya da kabinenin yenilenmesini sağlamaktır. İkinci görüş ise, ara ya da yerel seçimlerin genel sonuçlar doğurmayacağı, çünkü, bunların genel seçim olmadıkları yönündedir. Bu görüşe göre sadece genel seçimler genel sonuç doğurur. Ara ya da yerel seçim sonuçlarına bakılarak iktidar değişimi istenilemez.

Gerçek şu ki, herhangi bir iktidar, yerel seçimde büyük oy kaybına uğradığında, bu nedenle erkene alınan genel seçimi de kaybetmektedir. Örneğin, 1989 yılında yapılan yerel seçimde, büyük oy kaybına uğrayan, iktidardaki Anavatan Partisi'nin, iktidarı bırakması

tartışılmış ama, ANAP hükümetten çekilmemiştir. Ancak, genel seçim bir yıl erkene alınarak 1991'de yapılmış ve ANAP iktidarı kaybetmiştir.

7.5.4.2.Doğan Avcıoğlu: Seçmen Yaptırımı

Haziran 1966'da yapılan kısmi senato seçimlerinden önce yazdığı bir yazıda Avcıoğlu, AP'nin 1965 seçimlerinden buyana geçen sekiz aylık tek başına iktidar olduğu kısa süreyi değerlendirerek, AP'nin, senato seçimlerinde normal koşullarda oy kaybına uğraması gerektiğini belirtmiştir. AP'nin, sekiz aylık iktidar süresince, ülkenin hiçbir sorununa ciddi biçimde el atmadığını ve beceriksizliğinin suçunu da muhalefete yüklemeye çalıştığını belirten Avcıoğlu, (1966c:3) konuyla ilgili olarak şöyle devam etmektedir:

"Eğer uyguladığımız siyasi sistem, temelinden sakat değilse, mevcut şartlar altında AP'nin bir miktar oy kaybetmesi gerekecektir. Kaybedecek midir? En iyimserimiz bile bu soruya "elbette" cevabını vermekten çekinmektedirler. İktidar değişikliğine yol açmayan bir seçimde, iktidarda bulunmanın verdiği avantajla, AP'nin, oy yüzdesini artırması dahi korkulan, fakat ciddi bir ihtimal olarak ileri sürülebilmektedir. Eğer bu son ihtimal gerçekleşirse, rejimin bir seçmen "müeyyide"sinden yoksun bulunduğu hükmetmek gerekecektir."

Senato, 1961 Anayasası ile kabul edilmiş olup, üç tür üyeden oluşmaktaydı. 150 üye seçimle belirleniyordu. 15 üye cumhurbaşkanınca tayin ediliyordu. Bir de 13 Aralık 1960 tarihli 157 sayılı yasada adları bulunan MBK başkan ve üyeleri ile eski cumhurbaşkanları, yaş haddi aranmaksızın Cumhuriyet Senatosu'nun doğal üyeleriydiler. Seçilen 150 üye altı yıl senatörlük yapıyordu. Bu üyelerin yeniden seçilme hakları vardı. Seçilmiş üyelerin 1/3'ü her iki yılda bir yenileniyordu. Ancak, 1966 yılında yapılan seçimlerde daha önceden boşalmış İstanbul ve Kahramanmaraş illeri için de seçim yapıldığından, seçilen toplam senatör sayısı elli ikidir (Armağan, 1979:

46, 213). Yapılan senato ara seçimlerinde senatörlerin partiler arasındaki dağılımı Çizelgede 2'de verilmiştir.

Çizelge 2: 1966 Cumhuriyet Senatosu Ara Seçimi Sonuçları

Siyasal Partiler	Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Senatör Sayısı
AP	1.688.316	56.29	35
CHP	877.066	29.98	13
CKMP	57.367	01.91	1
MP	157.115	05.90	1
TİP	116.375	03.92	1
YTP	70.043	02.25	1

Kaynak: Feroz Ahmad; Bedia Turgay Ahmad (1976) **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Ankara: Bilgi Yayınevi; Servet Armağan (1979) **Türk Esas Teşkilat Hukuku**, İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Bu sonuçlar üzerine Avcıoğlu, (1966d:3) korkulanın olduğunu, AP'nin oy kaybetmek yerine seçimden biraz daha güçlenmiş olarak çıktığını ifade ettikten sonra şunları yazmaktadır:

"3 milyondan biraz fazla geçerli oyun 2 milyona yakın kısmını alarak, AP oy yüzdesini 52,7'den yüzde 56,3'e çıkartmıştır. İştirak düşüklüğü dolayısıyla AP oylarındaki mutlak azalma, ancak 200 bin kadardır.

CHP ise, "ortanın solu" sloganından vazgeçerek; 1965'de kaybettiği seçmenlerini yeniden kazanmaya çalışmışsa da, bu çabalar semeresiz kalmış ve bu köklü parti, sadece geçen seçimdeki çok düşük oy yüzdesini muhafaza edebilmiştir.

İlk bakışta TİP'in oy yüzdesini 3,7'den yüzde 3,9'a çıkararak mücadelesinden başarı ile çıktığı ileri sürülebilirse de, seçmenleri öteki partilere nazaran çok daha bilinçli ve imanlı olması gereken Türkiye'nin tek sosyalist partisi için de, seçim sonuçlarının sevinç verici sayılabileceğini söylemek güçtür. Zira sekiz ay öncesine nazaran, mutlak rakam olarak TİP'in oylarında artış yerine, 15 bin kadar bir azalma vardır. TİP, milletvekili seçimlerinde (1965), 21 ilde 135 bin 587 oy almıştı. Bu sefer Uşak'ta da seçime katıldığı halde, 22 ilde aldığı oy miktarı 120 bin 496'dır. Bu rakam, yüzde 11,2 oranında bir oy

azalmasını göstermektedir. Özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerdeki oy azalması endişe verici niteliktedir. TİP ancak mezhep ve ırk sorunları ile kişilerin çok daha etkili olduğu Doğu illerinde, önemli sayılabilecek ilerlemeler kaydetmiştir. Ne var ki Doğu'daki ilerleme, Batı'daki oy kaybını telafi edebilecek ölçüde değildir.

Bu durumda muhalefet tarafından AP iktidarına verilecek bir güven oyu meselesi haline getirilen kısmi Senato Seçimlerinden Demirel'in tam bir başarı ile çıktığını kabul etmek gerekecektir... Seçimlerden önce ancak 32 koltuk beklediklerini ilan eden AP yetkilileri 35 koltuk almışlardır. Demirel, bu zaferi ile bol bol övünebilir. Ama Demirel'in zaferi, aynı zamanda, siyasi sistemimizin hastalığını da artık apaçık gözler önüne sermiştir: Sistem, bir "seçmen müeyyidesi"nden yoksundur. Hiçbir iş yapmadan on beş ayı israf edeceksiniz, akıl almaz beceriksizlik örnekleri vereceksiniz, yok yere tehlikeli meseleler yaratacaksınız, buna karşılık, aldığınız oylar büyük artış kaydedecek! Böyle bir sistemin sıhhatinden elbette şüphe etmek gerekecektir."

Avcıoğlu, seçimi bir yaptırım aracı olarak nitelendirmektedir. Gerçekten, temsili demokrasilerde halkın siyasal sürece en yaygın katılımı seçimler sayesinde olmaktadır. Halk, iktidardaki siyasal partiyi başarılı bulmuşsa seçimde oy vererek hükümetteki görevine devam etmesini istemekte, başarılı bulmamışsa, iktidarı bir başka parti ya da partilere vermektedir. Seçim sayesinde iktidar hem meşruiyet kazanmakta hem de denetlenmektedir. Ancak, seçmen kitlesinin genel eğitim düzeyi, kitle iletişim araçlarının görev yapma anlayışları seçmenlerin iradesini olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Bu durumda seçim, meşruiyet ve denetim aracı olma işlevini tam anlamıyla yerine getirememektedir.

Avcıoğlu, (1970f) 1969 seçimleri sonrasında iktidarı tekrar elde eden AP'den ordunun memnun olmadığı kanısının yaygınlaşması ve ordunun sadece başbakanın değil, parlamentonun da değişmesini istediği yönündeki görüşler üzerine şunları belirtmektedir:

“Türk Haber Ajansı, Silahlı Kuvvetler kumanda kademesi mensuplarının, Başbakan değişmesiyle pek bir şey değişmeyeceği kanısında olduklarını belirtmektedir. Bu çevreler, yalnız Demirel'in değil, Parlatentonun da değişmesini gerekli görmekteler. Görüşleri şöyledir: “Aslında mesele bir Demirel meselesi değildir. Parlatentoyu teşkil edenlerin, bu memleketin her türlü derdi üzerine ehliyet ve samimiyetle eğilmesi meselesidir. Seçim Kanunu, böyle seviyeli bir parlatentoyu ortaya çıkaracak şekilde mutlaka değiştirilmelidir.”

Kanımızca, “Demirel eliyle ıslahatçılık” gibi “seviyeli parlatentoyla ıslahatçılık” formülü de hayal kırıklığı ile sonuçlanmaya mahkumdur. Hangi seçim kanununu getirirseniz getiriniz, sandıktan, yürürlükteki bozuk düzenin egemen sınıflarının temsilcileri çıkacaktır. Egemen sınıfların “seviyesi düşük” temsilcileri yerine “seviyesi yüksek” temsilcilerinin sandıktan çıkmasıyla hiçbir şey değişecek değildir.”

Bazen, seçimin yüksek düzeyli parlatentoların oluşmasını engellediği ifade edilebilmektedir. Ancak, Avcioğlu'nun da yukarıda belirttiği gibi, kimi zaman, parlatentonun yüksek düzeyli olmasıyla düşük düzeyli olması arasında herhangi bir fark olmamaktadır. Çünkü, siyasal sistem öylesine bozulmuştur ki, böyle bozuk bir sistemde nasıl bir parlatento olursa olsun sonuç değişmeyecektir. Böyle durumlarda aydınının yapması gereken, mevcut “hakikat üretimi rejimi”nin yerine yeni bir “hakikat üretimi rejimi”nin oluşturulmasına çalışmaktır. Nitekim, Avcioğlu da bu gerçeğe işaret ederek, egemen sınıfların sistem üzerindeki egemenliği kırılmadıkça parlatentonun düşük düzeyliler yerine yüksek düzeylilerden oluşmasının pratik bir fayda sağlamayacağını belirtmektedir.

Avcioğlu'na göre, (1998:1206) ülkemizde seçmenlerle sandık arasına bir takım gizli güçler girmektedir. Bu gizli güçler aracılığıyla bir tutucular koalisyonu oluşturulmakta ve seçimler ilerici güçlerin aleyhine sonuçlanmaktadır.

Avcıoğlu'nun seçimle ilgili üzerinde durduğu son konu siyasal partilerin ve seçimlerin finansmanıdır. Avcıoğlu, (1962b:3) konuyla ilgili olarak Şunları ifade etmektedir:

"Partilerin geliri, bu çevrelerden gelir. Seçim masraflarını onlar karşılar. Mesela Kayseri ve Trabzon'da seçim kampanyasına çıkan adaylar, gerekli para için, İstanbul'daki Trabzonlu veya Kayserili eşrafın kapısını çalmak zorunda kalır.

Kısaca, her türlü değişikliğin aleyhinde, toprak ve ticarete dayanan bir menfaat zümresi, siyasal partilerde nüfuz sağlamıştır. Bu yüzden, parti teşkilatı içinde ve meclislerde devrimci insanlar azınlıkta kalmaktadır. Partilerin ve meclis çoğunluklarının her türlü reform fikrine ve devrimlere karşı dikilmesinin sebebi budur. Hükümet programlarında, toprak reformu, vergi kaçakçılığına son verilmesi, pazarların müstahsil ve müstehlik lehine işleminin sağlanması, arsa spekülasyonunun önlenmesi, haksız kazançlar sağlayan mutavassitlerle mücadele edilmesi gibi, sosyal ve iktisadi açıdan ilk planda çözülmesi gereken meselelerin yer almaması, başka türlü izah olunamaz."

Siyasal partiler, sürekli çalışan personeli, iletişim, inceleme, halkla ilişkiler hizmetleri, kamuoyu yoklamaları, afiş, broşür, miting ve her çeşit siyasal pazarlama etkinlikleri nedeniyle ekonomik kaynaklara büyük oranda gereksinim duyarlar. Yüzyılımızda politika maliyetlerinin yükselmesi nedeniyle bu gereksinme bir kat daha artmış durumdadır. Bu nedenle, politika yapıcılar olarak partililer ve adaylar, finans kaynağı olarak işadamları ve müteahhitlere bağımlı hale gelebilmektedirler (Dülger, 1995: 51). Demokrasinin kesinlikle ekonomik bir fiyatı olduğundan siyasal etkinlikler için de paraya gereksinme vardır. Ancak, önemli olan finans kaynaklarının siyasal kararlar üzerindeki belirleyiciliğinin genel dengeyi bozmamasıdır.

7.6. Seçim ve Aydınlar: Araştırmacının Değerlendirmesi

Seçim, demokratik siyasal kültürün bir parçası mı, yoksa iktidara gelip onu elde tutmayı sağlayan pragmatik bir araç mıdır? Seçimin

özellikleri, işlevleri ve amacı nedir? Siyasal partilerle seçmenler arasında seçimlerle ilgili olarak ne tür ilişkiler bulunmaktadır? Bu ve benzeri düşünülebilecek sorulara yanıt aramak amacıyla aydınların seçimle ilgili görüş ve düşünceleri değişik açılardan değerlendirilmiştir.

7.6.1. Seçimin İşlevi, Amacı ve Özellikleri

Seçimin işlevi iktidar değişimini sağlamaktır.

Çalışma kapsamındaki aydınlardan Soysal, seçimin bu işlevini temsili demokrasiyle ilişkilendirerek açıklamaktadır. Günümüzde demokrasinin uygulanabilen yaygın biçimi temsili demokrasidir. Temsilciler seçim aracılığıyla belirlendiğinden seçimin önemi artmaktadır.

Aybar, seçim sayesinde demokrasinin işlerlik kazandığını ifade etmektedir. İktidar, seçim aracılığıyla kansız ve kavgasız değiştirilebilmekte, seçimin varlığı halkın demokrasi dışı yollara yönelmesini önlemektedir. Çünkü, halk, seçim sayesinde memnun olmadığı iktidarı değiştirebileceğini bilmektedir.

Özden, seçimi demokrasinin kaynağı olarak görmektedir. Seçim, iktidarı halka dayandırmanın yolu olduğundan demokrasiye kaynaklık etmektedir. Seçimin olmadığı bir siyasal yönetimi demokrasi olarak kabul etmek mümkün değildir.

Avcıoğlu, seçimi, bir seçmen yaptırımı olarak nitelendirmektedir. Buna göre, iktidardan memnun olmayan seçmen, oyunu iktidarı değiştirme yönünde kullanacaktır. Dolayısıyla, değişen iktidar için bir yaptırım olan seçim, yeni iktidar için bir ödül olarak nitelendirilebilecektir. Burada esas olan seçimin iktidar değişimini sağlayan ve bu şekilde siyasal yönetimi çalıştıran bir işleve sahip olmasıdır.

Toker, seçimin iktidarı değiştirme işlevinin sadece genel seçimlere özgü olmadığı, bu işlevin yerel seçimler sonucunda da gerçekleştirilebileceği görüşündedir. Ama, konunun bu yönü tartışmalıdır.

Yerel seçimlerin, genel seçimler gibi iktidar değişimine yol açıp açmayacağı konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bir görüşe göre, yerel seçimlerde beklenmedik, büyük yenilgiye uğrayan siyasal iktidarların değişmesi gerekir. Diğer görüş, yerel seçimlerin sadece yerel sonuçlar doğuracağı yönündedir. Uygulamada her iki görüşe de rastlamak olasıdır. Ancak, genel olarak yerel seçimlerde büyük yenilgiye uğrayan iktidarlar, genel seçim tarihini erkene alarak, oylarındaki erime sürecini durdurmaya çalışmaktadırlar. Ama, bu konuda her zaman başarılı oldukları söylenemez. Çoğunlukla erkene alınan genel seçimlerde iktidar başarılı olamamaktadır.

Seçimin amacı temsildir. Temsil amacı, Soysal, Velidedeoğlu ve Aybar tarafından belirtilmiştir.

Soysal, seçimin temsil amacının demokratik anlamda uygulanabilmesi için seçmen yaşının önemine vurgu yaparak, gençlere bir taraftan ülke sorunlarına sahip çıkma öğüdünü verilirken, diğer yandan seçmen yaşının ülkemizde 21 olarak saptanmasının çelişki olduğunu belirtiyor. 1970'li yıllarda tartışılan bu konu, değişik biçimlerde 1990'lı yıllara kadar gündemdeki yerini korumuştur. Ancak, 1995 yılında Anayasa'nın 67. maddesinde yapılan değişiklikle seçmen yaşı 18 olarak kabul edilmiştir.

Velidedeoğlu, seçimde uygulanan yöntemin seçimin amacı üzerinde etkili olduğunu belirtmektedir. Seçimde uygulanan ülke ve çevre barajları, seçimin temsil amacını saptırabilmektedir. Nisbi temsil yerine çoğunluk sisteminin uygulanması ya da nisbi temsilin, ulusal artık yöntemi yerine d'hondt yöntemiyle uygulanması seçim sonuçları üzerinde önemli etkilere neden olmaktadır. Önemli oy potansiyeline sahip kimi partiler, barajı aşamadıkları için temsil olanağı bulamamaktadırlar. Selçuk, bu durumu temsilin saptırılması olarak yorumlamaktadır. A partisinin barajı aşamaması B partisinin işine yarayabilmekte ve B

partisinin daha çok temsilci çıkarmasını sağlamaktadır. Parlamentoda normal koşullarda olması gereken temsilcilerin yerini başka temsilciler almaktadır. Barajı aşamayan kesimler, marjinalleşerek siyasal sistemden uzaklaşabilmektedir. Böylece, temsilde bir kriz oluşabilmektedir. Bu nedenle Aybar, seçimin adil temsil sağlaması gerektiğini belirtmektedir.

Selçuk'a göre seçimin amacı meşruiyettir. Seçim bir taraftan siyasal iktidarın meşruiyetini sağlarken, diğer yandan siyasal temsilcileri meşrulaştırır. Seçimin siyasal iktidara sağladığı meşruiyet, biçimsel bir meşruiyettir. İktidarın öz yönünden meşru olabilmesi için hukuk devleti kurallarına uygun olarak işlemesi gerekir.

Demokratik bir temsile aracılık edecek bir seçimin genellik, eşitlik, gizlilik, bireysellik ve serbestlik ilkelerine uygun olması zorunludur. Bu özellikler, çalışma kapsamındaki aydınlar tarafından vurgulanmıştır. Soysal, seçimin genellik ve eşitlik ilkelerine uygun olmasını belirtirken, Başgil, demokratik bir seçimin kolaylık, dürüstlük ve serbestlik özelliklerine sahip olması gereği üzerinde durmaktadır. Seçme hakkının demokratik ilkelerine sahip olmayan bir seçim, temsil krizine yol açabilir. Genel oy ilkesinin geçerli olmadığı bir seçim sonucunda oluşan iktidar oligarşik bir iktidar olabilir; bireysellik, gizlilik ve serbestlik ilkelerine sahip olmayan bir seçimde ise, seçmenlerin gerçek iradesi parlamentoya yansımayaabilir.

Seçimin işlevi, amacı ve özellikleri arasında sıkı bir bağ olduğu söylenebilir. Adil bir temsil sağlayabilecek özelliklerden yoksun bir seçim, parlamentoda temsil edilmeleri gereken kimi kesimlerin temsil edilmelerini önleyerek temsili bozabilir. Eksik temsille oluşmuş bir parlamentodan çıkan hükümetin meşruiyeti zayıflar. Hatta, temsil krizinin ileri düzeylerde olması, seçimin iktidarı değiştirme işlevini ortadan kaldırabilir. Bu nedenle seçimin iktidarlar tarafından pragmatik amaçlı olarak kullanılması önlenmelidir. Bu konuda parlamento dışı muhalefet

odağı olarak aydınlara önemli sorumluluklar düşmektedir. Çünkü, bazen siyasal iktidar, parlamentoda etkili bir çoğunluğa dayanabilmektedir. Bu durumda seçim yasası üzerinde iktidarın isteği yönünde yapılması düşünülen değişiklik, muhalefetin güçsüzlüğü nedeniyle önlenemeyebilir. Seçimin pragmatik amaçlı kullanılmasına çalışma kapsamındaki aydınlardan Velidedeoğlu ve Aybar da şiddetle karşı çıkmaktadırlar.

Seçimin amacı ve demokratik nitelikleri önemlidir. Ama, işlevi daha da önemlidir. Çünkü, demokrasilerde seçim aracılığıyla iktidar değişimi sağlanır. Her on yılda bir askeri darbeye demokrasi kesintiye uğrayan ve iktidarı terk etmeyecek kadar çok seven siyasetçilere sahip ülkemizde seçimin işlevinin önemi daha da fazladır. Ancak, araştırma konusu aydınlardan Aybar, Avcıoğlu ve Toker seçimin işlevini çok açık biçimde ortaya koymuşlarken, Soysal ve Özden, seçimin işlevlerine dolaylı olarak değinmişlerdir. Araştırma konusu diğer aydınlar ise, seçimin işlevi üzerinde durmamışlardır. Bu durum, araştırmanın seçim kültürüne ilişkin dördüncü denencesini doğrulamaktadır.

7.6.2. Seçim ve Siyasal Parti Sistemi İlişkisi

Uygulanan seçim sistemine göre değişik siyasal parti sistemleri ortaya çıkmaktadır. Çoğunluk seçim sisteminde, bir seçim çevresinde en çok oyu alan partinin bütün adayları seçilmiş kabul edilmektedir. Dolayısıyla, böyle bir sisteminin uygulanması iki partili bir sisteme yol açmaktadır. İki turlu çoğunluk sisteminde, ilk turda, belirlenmiş nitelikli bir çoğunluğu sağlayan partiler, ancak ikinci tura katılabilmektedir. Ama, ilk turda belli bir oy miktarına ulaşarak, ikinci tura katılacak partilerden siyasal ödünler elde edebilme olasılığı nedeniyle bu sistem parti sayısını artırıcı bir rol oynamaktadır. Nisbi temsil sisteminde ise, esas olan her partinin aldığı oy oranında parlamentoda temsil olanağı bulmasıdır. Bu nedenle nisbi temsil sisteminin parti sayısını artırma etkisi daha fazladır.

Hele hele, bu sistemin barajsız olarak uygulandığı zamanlarda aşırı siyasal parçalanmaları önlemek, neredeyse imkansızdır. Ancak siyasal parti sayısının artması ya da azalması ve dolayısıyla iktidarın tek partiden ya da koalisyondan oluşmasının tek nedeni uygulanan seçim sistemi değildir. Seçim sistemi, sadece öteki faktörlerin etkisini artıran ya da azaltan bir unsurdur.

Başgil, 1970-1980 arası dönemde ülkemizin koalisyon hükümetlerine ve dolayısıyla siyasal istikrarsızlığa mahkum olmasının nedeni olarak nisbi temsil seçim sistemini göstermektedir. Seçim sistemini, parti sistemi üzerindeki tek etken olarak görmek yanlış olduğu gibi, koalisyon hükümetlerini siyasal istikrarsızlık ve keşmekeş olarak kabul etmek de yanlıştır. Çünkü, koalisyon hükümetleri siyasal taraflar arasında uzlaşmanın artmasını sağlayarak, siyasal barışa katkıda bulunabilir. Ayrıca, nisbi temsil seçim sisteminin uygulanması durumunda siyasal partilerin tek başına iktidara gelemeyeceklerini anlamaları, onların, siyasal repertuvarlarını çeşitlendirerek, kemikleşmiş tabanları dışında farklı siyasal kesimlere açılmalarını sağlayabilir. Bu durum toplumda uçlaşmayı önleyerek sorun boyutlarını azaltır, hoşgörü ve uzlaşmayı güçlendirir. Başgil'in de seçim sistemi yanında insan iradesinin önemine vurgu yapmasının nedeni bu olsa gerektir.

7.6.3. Seçmen ve Siyasal Parti İlişkisi

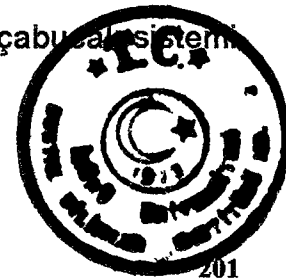
Seçmenlerle siyasal partiler arasındaki ilişki çift yönlüdür. Bir taraftan, seçmenler siyasal partilerde değişik düzeylerde görev yapıp onlara çeşitli destekler sağlarken, diğer taraftan, siyasal partiler, seçmenleri birçok sorunlarını çözecekleri vaadiyle çeşitli yollardan etkilemeye çalışırlar.

Soysal ve Özden, siyasal partilerin, seçmenlerden sağlayacağı oy desteği karşılığında onlara cumhuriyet ve demokrasi aleyhine ve ülke

gerçeklerine aykırı ödünler vermemelerini belirtmektedirler. Türk siyasal yaşamında seçmenlere çeşitli ödünler verilerek oy desteğinin artırılması çabası sıkça görülmektedir. Bu durumun temel nedeni, seçmen bilincinin yüksek düzeyde olmaması ve kitle iletişim araçlarından yararlanılarak eğitim düzeyi yüksek olmayan seçmenlerin iradesinin saptırılmaya çalışılmasıdır. Siyasal iktidarın hukuksal, siyasal ve ekonomik yönden rant dağıtıcı bir kurum olmaktan çıkarılması ve kitle iletişim araçlarının kullanılmasında nesnelliğin sağlanmasıyla bu tür popülist uygulamalar önlenebilir.

Seçimlerle ilgili bir diğer konu, seçimlerin finansmanıdır. Avcıoğlu, seçimlerde siyasal partilere akçalı destek sağlayan komprador burjuvazinin seçim sonunda iktidarı da yönlendirdiğini ve bunun ülkeye çeşitli açılardan zarar verdiğini belirtmektedir. Siyasal partileri tamamen devletin hazine yardımlarıyla ayakta tutmak mümkün değildir. Şayet mümkün olsa bile, seçmenlerle siyasal partiler arasındaki ekonomik boyutu da kapsayan ilişkileri önlemek olası değildir. Zaten, demokratik siyasal yaşamın en önemli özünü siyasal partilerin etkinlikleri oluşturur. Bu etkinliklere seçmenlerin katkısı da büyüktür. Bu nedenle, siyasal partiler demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilmişlerdir.

Bir siyasal partiye çeşitli destekler sağlayarak siyasal parti iktidara gelince ondan değişik ödünler koparmaya çalışmak ileri demokrasilerde de olmaktadır. Ancak, ileri demokratik ülkelerde hukuk devleti bütün kurum ve kurallarıyla işletildiğinden seçmenlerle partiler arasındaki popülist mantığa dayalı çıkar ilişkisi sistemi fazlaca bozmamaktadır. Ülkemizde ise, hukuk devletinin kurum ve kuralları tam anlamıyla işlerlik kazanmadığından çıkara dayalı ilişkiler çabucak sistemi bozmakta ve hatta sistemin özü haline gelebilmektedir.

7.7.Asker-Siyaset İlişkisi ve Aydınlar

Güçlü ve sürdürülebilir bir demokraside asker-siyaset ilişkisi nasıl olmalıdır? Asker-siyaset ilişkisine sivil toplumun önemli unsurlarından biri olan aydınların yaklaşımının demokratik ya da antidemokratik olmasının önemi nedir? Bu bölümde bu soruların yanıtı aranmıştır. Bu amaçla, önce aydınların bu konudaki görüşleri verilmiş daha sonra bu görüşler değerlendirilmiştir.

7.7.1.Akademisyen Aydınlar

Bu başlık altında Mümtaz Soysal ve Ali Fuat Başgil'in asker-siyaset ilişkisine ait görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir.

7.7.1.1.Mümtaz Soysal: Asker-Siyaset İlişkisinde Faydacı

Görüş

Soysal'ın asker-siyaset ilişkisine bakışı, askeri darbe ya da muhtıraların ülkeye getirdiği olumlu ya da olumsuz katkıya göre değişmektedir. 27 Mayıs'ın Türk siyasal yaşamında özgürlüklerin gelişmesine önemli katkısı olduğunu belirten Soysal, (1963:3) konuyla ilgili görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

"27 Mayıs, bir bakıma klasik hürriyetler için Türk toplumunda birbuçuk yüzyıl önce başlamış olan mücadelenin zafer günlerinden biridir: Başlangıçta birkaç Tanzimatçının, şairin ve yazarın yarı akılcı, yarı duygucu davranışlarıyla tutunabilen klasik hürriyet kavramları, artık silahlı, silahsız bütün uyanık çevrelerin malıdır ve bu çevreler, klasik hürriyetlere kastedenleri hemen devirecek kadar güçlüdür.

Ama, yine klasik hürriyetler açısından bakıldığı zaman, 27 Mayıs derin düşüncelere yolaçması gereken günlerden biridir: Birbuçuk yüzyıldır süregelen batılılaşma çabalarına, hürriyet mücadelelerine rağmen, onbeş yıllık kısa bir demokrasi denemesi, iktidarın demagoglar eline geçmesiyle, kitlelerin gericiliğe sürüklenmesiyle, iktisadi dengesizliklerin artmasıyla sonuçlanmış ve bu durumun önde gelen sorumluları, koltuklarına hırsla sarıldıkları için, ancak silah gücüyle devrilebilmişlerdir."

DP, özellikle 1956 yılından sonra tam bir baskı politikası uygulamıştır. Bu baskılardan üniversite ve aydınlar, sendikalar, yargıçlar, basın ve siyasete girmek isteyenler fazlasıyla etkilenmişlerdir. 1957'de yapılan içtüzük değişikliğiyle muhalefetin parlamento içindeki sesi de kısılmaya çalışılmıştır (Eroğul, 1990: 118-139). Buna karşılık, ilk kez 1961 Anayasası temel hak ve özgürlükler konusunda ayrıntılı bir düzenlemeye giderek, temel hak ve özgürlükleri, Kişinin Hakları ve Ödevleri, Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler ile Siyasal Haklar ve Ödevler biçiminde üçlü bir ayrımla düzenlemiştir. 1961 Anayasası bu düzenlemeyi yaparak, birey, toplum ve devletin hak ve ödevlerini ayrıntılı olarak saptamış ve böylece demokratik hukuk devletinin önkoşullarından birini gerçekleştirmiştir (Kili, 1998: 56).

27 Mayıs'ın nedenlerinden birinin, klasik özgürlük düzeninin geriye götürülmesine toplumun karşı çıkışı olduğunu belirttikten sonra, tek nedenin bu olmadığını ve derinde yatan daha köklü nedenlerin var olduğunu belirten Soysal, (1963:3) görüşlerini şöyle sürdürüyor:

"27 Mayıs öncesinde baskı kuvvetlerine karşı başkaldıran üniversitelide, 27 Mayıs sabahı, hayatını hiçe sayarcasına, silahıyla Ankara yollarına çıkan genç askerde, bu tahlillerin bütün inceliklerini aramak o cesurca davranışların mutlaka derin perspektiflerden güç aldığını söylemek belki fazla mübalağalı olur. Ama, 1960 yılının bahar aylarında millet çoğunluğunu, özellikle taze ve uyanık kuvvetleri iktidara karşı ayaklanmağa iten şeyin bazı sezgilere dayanan bir idealizm olduğu muhakkaktır. Atatürk ilkelerini öğrenerek yetişen genç, o yıl, kendi önüne serilen manzaranın batılılıktan, devrimcilikten, layiklikten, halkçılıktan ne derece uzak olduğunu farkındadır. Özlediği Türkiye'nin böyle bir Türkiye olamayacağını sezmiş ve başkaldırmıştır. 27 Mayıs'taki bu başkaldırış yalnız o son ayların sakat davranışlarına karşı değil, son yılların sakat gidişine karşıdır."

Soysal'a göre (1975:36) 27 Mayıs'ın nedenlerinden birisi sabık iktidarın temel hak ve özgürlükleri geriletken uygulamaları ise, ikinci nedeni asker-sivil bürokrasinin ikinci plana itilişi olmuştur.

"27 Mayıs'ın, 1950'den, hatta bir bakıma 1945'ten başlayan çok önemli bir olaya karşı tepki olduğu şüphesiz: Batıdakine benzer bir ticaret ve sanayi burjuvazisinin yokluğunda, Tanzimat'tan beri Türk toplumuna öncülük etmiş olan bürokratik intelligentsia, genel oyu kullanarak iş başına gelen yeni burjuvazinin, feodal kalıntıların ve eşrafın emrinde bir "tâbi güç" olmayı, kendi özlemlerine ters düşen bir gidişin aracı durumuna gelmeyi kabul etmiyor."

Kalaycıoğlu, (1998: 36-44) 27 Mayıs 1960 hareketini merkezle kenarın bir çatışması olarak kabul etmektedir. Merkez, cumhuriyetçi, laik, ulusal, halkçı, devrimci ve devletçi olup, tüm topluma nüfuz ederek, onu, kendi değerlerine göre dönüştürmeyi planlar. Kenar ise, "yerinden yönetimi, yerel töreleri, dinin kutsadığı geleneksel bir kültür ile onun kurumlarını ve cemaatlerin özgürlüğünü ve özerliğini" savunur. 1920 ile 1930 dönemi merkezin demokrasi dışına çıkararak kenarı sindirmesi olarak algılanmıştır. DP dönemi kenarın iktidar olduğu dönemdir. Ancak, 27 Mayıs'la birlikte merkez, iktidarı ve öncülüğü yeniden ele almıştır.

Soysal da (1975:225) aynı şekilde, 27 Mayıs'ı, bürokratik intelligentsianın yitirmiş olduğu önderliği geri alması olarak nitelendirmektedir. Hem de bu, eskiye göre daha geniş bir tabana dayanarak geri alıştır. 27 Mayıs, sadece 38 kişinin planladığı bir darbe olmamış, üniversitelisi, memuru ve askeriyle çok yaygın bir tabakanın başkaldırışı olmuştur. Böyle bir yaygın tabana dayandığı için 27 Mayıs, ülkenin siyasal, toplumsal ve ekonomik yönden "toplum mühendisliği" yoluyla yukardan aşağıya düzenlenmesidir.

Bir aydınlar hareketi olarak nitelendirdiği (Soysal, 1975: 35) 27 Mayıs'ın toplumda oluşturduğu olumlu sezgiye ülkenin tüm kesimlerinin sahip çıkması gerektiğini belirten Soysal, (1975:24) düşüncelerini şöyle sürdürmektedir:

"İşte 27 Mayıs sabahı, Türkiye'nin düşünen kafalarından, siyaset adamlarından, üniversite mensuplarından, yazarlarından beklenen şey, uyanık ve genç çevrelerdeki bu sezgiyi daha açıkça dile getirmek, daha derin

tahlillere dayandırmak, temeldeki nedenleri bulup çıkarmak ve nihayet, en önemlisi, 27 Mayıs'ı yapanlarla kitleler arasında bağlantılar kurmaktır. Kalabalıklar, yıllarca aldatıcıların peşinden sürüklenmiş, elde ettikleri nimetlerin ancak onlar tarafından sağlanabileceğine inanmışlardı. 1960 Mayısına kadar demokrasi adı altında oynanan büyük aldatmacanın iktisadi hayatla ve sosyal bünyeye ilgili yönleri ortaya konmadıkça, eski demagojinin zaman zaman tekrar patlak vereceği muhakkaktı.

Böyle bir açıdan bakınca, kendilerine ödev düşen bütün çevrelerin, bu ödevi gereği gibi yerine getirebildikleri söylenemez. Bazıları, 27 Mayıs'ı beceriksiz bir politika macerasının cezalandırılışından ibaret saymakla yetinivermişler ve daha becerikli davranmak şartıyla maceraya bırakılan yerden başlamışlardır. Bazıları ise, bu kadarını bile yapamamış, tam aksine, geçmişin kirli çamaşırlarını ağartmak hevesine kapılıp mazlumların kurtarıcısı edasıyla ortaya fırlamışlardır. Ama, bütün bunların yanında, akılcılığın kafaları kurcaladığı çevrelerde, 27 Mayıs, Türkiye'nin temel iktisadi ve sosyal meselelerini düşündüren bir başlangıç olmuştur."

Soysal'ın bu sahip çıkma çağrısının karşılık bulması 1961 Anayasası'nın getirdiği yeni sistemin, toplumsal kesimler arasında bir sözleşme rolü oynayabilmesine bağlıydı. Ama, toplumun belli bir kesimince yeni sistem, merkezin aşırı korunduğu ve ulusal iradenin sınırlandığı bir sistem olarak görüldüğünden fazlaca benimsenmemiş ve yeni anayasanın meşruiyeti sürekli sorgulama konusu yapılmıştır (Kalaycıoğlu, 1998: 45).

Soysal (1975:86-88) 12 Mart'la ilgili yazısında 12 Mart'a nasıl gelindiğini şöyle açıklıyor:

"Aslında, gerçek sorumlular kimlerdi, 12 Mart'tan önce kim ne yaptı, kim ne yapmadı, kimler hangi hesapların içindeydi; bütün bunları tam bir açıklıkla ortaya serilebilmek için vakit henüz erken. Ama, gelecek yılların inceleyicileri hangi sonuçlara varırlarsa varsınlar, 12 Mart çoktan Türk siyasal hayatının vazgeçilmez bir deyim haline gelmiştir.

Bundan sonra, kökleri çok daha derinlere inen durumların sorumluluğu birkaç kuruluşun, ya da birkaç kişinin üzerine yıkıldığı zaman hep 12 Mart'ı hatırlayacağız. Muhtıra, "Yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokma"nın sorumluluğunu parlamento ve

hükümetin üzerine yıkmaktaydı. Sonra, muhtıranın kurduğu hükümet parlamentoya birlikte çalışmak yolunu seçince, sorumlulukların hatta suçlulukların yükü üniversite üzerine yıkıldı...

Beceremediğimiz, çözemediğimiz sorunlarla karşılaştıkça hemen Anayasayı değiştirmeğe kalktığımız zamanlarda hep 12 Mart'ı hatırlayacağız. İnanılmaz bir küçüklük duygusuyla kendimiz için lüks saydığımız Anayasaya 1971 ve 1973'te yapılan değişikliklerin hangi sorunlarımızı çözdüğünü, ya da hangilerinin çözümlmesine kolaylık getirdiğini bilmiyoruz. Birisi çıkıp da "Anayasanın öngördüğü reformlar"dan söz edince 12 Mart'ı hatırlayacağız...

Durumlara göre değişen aydın davranışlarıyla karşılaştığımız zaman da 12 Mart deyimini kullanacağız. Koca unvanların nasıl bücürleştğini, iri imzaların nasıl ufaldığını, hangi fırtınalarda ne gibi rüzgar horozlarının döndüğünü geride bıraktığımız dönemden daha iyi gösteren bir dönem az bulunur."

Soysal'ın yukarda değindiği gibi, 27 Mayıs hareketiyle ülke, toplum mühendisliği yoluyla yukardan yeniden düzenlenmiştir. Düzenleme toplumun dinamiklerinde yer etmediğinden 12 Mart'ta temel hak ve özgürlüklerin birçoğuna kısıtlama getirilmesine karşın, hiçbir toplumsal karşı çıkış olmamıştır. Tebasına geniş temel hak ve özgürlükler tanıyan aşkın bir devlet, zamanı geldiğine inandığında bu geniş hak ve özgürlükler düzenini daraltmayı da bilmiştir.

1970 yılında Başbakan Demirel'in, değişim isteklerine karşı asker tehlikesinden söz etmesini eleştiren Soysal, (1975:40-43) dikta paranoyasının herkesin görüş açısını bozduğundan yakınlıkla şu görüşlere yer veriyor:

"Önemli olan "dikta geliyor" telaşıyla yanlış tutumlara kapılmamaktır. Ordunun statüko bekliliği için kullanılabilecek bir güç haline dönüşmesini önlemek, toplumdaki yeni gelişmelerin ezilmemesi için onun sağlayacağı dengeyi kullanmak ve bu amaçla askeri etkilemeğe çalışmak elbette zorunlu. Bu yolda çaba gösterenlerin hepsini "cuntacı" diye damgalamak ne kadar yanlışsa, orduyu etkileyeceğiz diye, yalnızca kemalist sloganlara dayandırılmış bir taktik uğruna, "gardrop devrimcileri"yle aynı safa düşmek de o kadar yanlış."

Demokratik bir siyasal sistemde ordunun yerinin ne olması gerektiği sorusuna klasik bir anayasa hukukçusunun “Askeri otorite, sivil otoriteye tabidir; Silahlı Kuvvetler de, parlamentoya karşı sorumlu bir hükümet içinde sorumluluk taşıyan Milli Savunma Bakanlığına bağlı bir kuruluş olarak kalmalıdır” yanıtını vereceğini belirten Soysal, (1995c:84) konunun bu kadar basit olmadığını ve orduların toplumdaki yerinin ülkeden ülkeye farklılıklar gösterdiğini belirtmektedir. Soysal’a göre, (1995c:85) 1961 Anayasasıyla bu konuya dengeli bir çözüm getirilmiştir. Buna göre Milli Güvenlik Kurulu, Silahlı Kuvvetler ile hükümet arasında bir çeşit bağlantı noktası olarak düşünülmüştür. Milli Güvenlik Kurulu bir danışma organı görünümünde olmasına karşın, bakanlar kurulu toplantılarından önce toplanır, alınan kararları hükümete bildirirdi. “Ama, Milli Güvenlik Kuruluna katılan politikacılar öyle yüksek düzeyde politikacılar ve komutanlar da öylesine etkili bir gücü temsil etmekteydi ki, Milli Güvenlik Kurulu kararlarına kesinleşmiş kararlar gözüyle bakmak hiç yadırganmazdı.”

Türkiye’de ordunun özel bir yeri vardır. Çünkü, Osmanlı döneminde ilk örgütlü muhalefeti başlatan asker aydınlar olmuştur. Cumhuriyet’in kurulması sürecinde de askerlerin önemli katkıları bulunmaktadır. Atatürk döneminde ordunun siyasetten uzak tutulmasına özel bir önem verilmiştir. Askerlerin oy kullanma hakkı bile ellerinden alınmış ve askerler siyasetten dışlanmışlardır (Baydur, 1997: 309). 1961 Anayasası’ndaki düzenleme ile birlikte ordu, siyasal sistem içinde daha öne çıkmıştır. Aslında bu yöndeki gelişmeler II. Dünya Savaşı’ndan sonra soğuk savaş dönemiyle başlamıştır. Ancak, bütün bu özel durumlar, günümüzde, sistem içerisinde orduya demokratik sınırları aşan özel bir yer vermeyi gerektirmez. Çünkü demokrasilerde ordu, yönetsel açıdan, siyasal otoriteye güvenlikle ilgili hizmetler sunan kurmay bir birimdir.

Milli Güvenlik Kurulu’nun sistem içindeki yerini görmezden gelerek 1960’lı yıllarda MGK’nın eleştirilmemesini, kurula katılan bakanların yüksek

düzeyle oluşuna ve komutanların etkili bir gücü temsil ediyor olmalarına bağlamak, tartışmayı nesnel bir alandan öznel bir alana kaydırmak demektir. MGK sadece dar anlamda güvenlikle ilgili kararlar alan bir kurul da değildir. MGK önceden saptanan ulusal güvenlik politikası çerçevesinde karar almaktadır. Ulusal güvenlik politikasının amacı ise, ülkenin "milli varlığının, bütünlüğünün ve uluslararası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin, her türlü iç ve dış tehditlere karşı korunmasının" sağlanmasıdır. Böylesine geniş bir ulusal güvenlik anlayışıyla MGK'yı sistem içindeki yeri itibariyle demokrasiye uygun bulmak olası değildir. Erdoğan'a göre, (1997:295) MGK, güvenlikle ilgili konularda yetkili ikinci bir hükümet gibidir. Her ay yapılan toplantılar sonunda ülke gündemindeki hemen her konuyla ilgili alınan kararların kamuoyu önünde hükümete bildirilmesi bu izlenimi güçlendirmektedir.

Özet olarak şu rahatlıkla söylenebilir: Soysal, yapılan askeri darbe ve müdahaleleri, sonuçlarını esas alarak değerlendirmektedir. Demokrasinin, Soysal için bu konuları değerlendirmede bir ölçüt olmadığı anlaşılmaktadır. Kanımızca, 27 Mayıs hareketi sonunda temel hak ve özgürlükleri anayasal bir güvenceye kavuşturan 1961 Anayasası'nın yapılmış olması bu hareketin olumlu karşılanmasını gerektirmeyeceği gibi, 12 Mart ve 12 Eylül'den sonra özgürlüklerin budanmış olması da bu hareketlerin onanmamasının asıl nedeni olamaz ve olmamalıdır. Bu tür askeri hareketlere karşı yönümüzü belirleyecek temel ölçüt demokrasi olmalıdır. Askeri müdahaleler, yapılan fayda-maliyet çözümlemesine göre kabul ya da reddedilmek yerine, antidemokratik oldukları için reddedilmelidir.

7.7.1.2. Ali Fuat Başgil: Tıkanan Siyaset ve Askeri Yönetim

Başgil, (1966:172) askerin yönetime müdahale etmesinin, siyasetin tıkanmasından kaynaklandığı görüşündedir. Siyaseti tıkayan ise, DP döneminde iktidar-muhalefet ilişkisinin demokratik olmayışıdır. Menderes Hükümeti'nin işlediği yolsuzluk ve suiistimaller Türkiye'de ilk

defa meydana gelmiyordu. Sadece, İnönü döneminde daha beterleri görülmüştü. Ama, bunların çoğu iyi niyetli muhalefet sayesinde önlenebilmişti. Menderes'in karşısına çıkan muhalefet ise, sistemli ve acımasız olduğundan DP Hükümetlerini çileden çıkarmakla kalmamış, onların hata üstüne hata yapmalarına neden olmuştur. Demokrasilerde halk, iktidarı, belli bir süre için kullanmak üzere en liyakatli bulduğuna verir. Nitekim, 1950'de Türk halkı da böyle yapmıştır. Bu durumda ilke olarak muhalefete düşen, seçmenin kararına saygı duymak ve bir sonraki seçimleri beklemektir. Kaldı ki, bu bekleme süresi tekrar aynı hatalara düşmeyi önlemek için, milletin verdiği iktidardan indirilme kararının nedenlerini araştırmak konusunda, seçimi kaybedenlere bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Bir çeşit özeleştirme devresi sayılan bu sürede demokrasi gereği, muhalefetin iktidarla samimi ve iyi niyetli bir işbirliği yapması, eleştiri ve öneri hakkını ılımlı ve makul bir biçimde kullanması gerekir.

Demokratik sistemin tam anlamıyla işlerlik kazandığı ABD, İsviçre ile İskandinav ülkelerinde ve özellikle çağdaş parlamenter sistemin hem kaynağı hem de modeli olan İngiltere'de iktidar-muhalefet ilişkileri böyle yürür (Başgil, 1966: 172).

Gerçekten, 1950-1960 dönemi DP ile CHP arasındaki iktidar-muhalefet ilişkisi oldukça kötüdür. Hatta bu kötü iktidar-muhalefet ilişkisi 1946 yılında başlamıştır denilebilir. 1948 yılında DP, yumuşak muhalefet yapmakla suçlanınca Bayar şöyle der: "Şiddetle mukabele etmek suretiyle maksada vasıl olunacaksa bundan perva etmedim, etmedik ve perva etmiyoruz." (Toker,1970: 313).

İnönü 1950 seçimlerinden önce "(s)eçimlerin sonucu ne olursa olsun, kadere boyun eğmek gerekecek" derken, seçim sonuçları açıklandığında şunları ifade etmiştir: "CHP, iktidarı kaybetmiştir. Bu bir vakıdır." (Dilipak, 1990: 157).

DP iktidarının ilk icraatları arasında, kendilerince önemli olanı, resmi dairelerdeki İnönü resimlerinin indirilerek yerine Atatürk resimlerinin asılması olmuştur. Konuyla ilgili bir soru üzerine Menderes, ilk zafer sarhoşluğu içinde şu sözleri sarfeder: "Bu demokrasi değil, bu bir kan davasıdır." (Dilipak, 1990: 159).

19 Haziran 1952'de CHP "Muhalefet yok edilmek isteniyor" diye başlayan bir bildiri yayımlar. Ağustos 1952'de Menderes, muhalefete karşı şöyle der: "Muhterem muhalefetten hakikatlere teslim olmalarını ve memleket hizmetinde birlikte şerefle yürümelerini rica etmek zamanı gelmiştir." Bu açıklamaya karşılık İnönü, Bursa'dan iktidarı hukuka saygılı olmaya çağırmıştır. 11 Ekim 1952'de CHP, iktidarı ağır bir biçimde itham eden bir bildiri daha yayımlar. Bildiri sonrası CHP Hakkari ve Hatay milletvekilleri DP'ye geçerler. CHP'nin iktidara her yüklenişinden sonra DP, birkaç CHP milletvekilini transfer etmiştir. Dilipak'a göre (1990: 177) bu ilginç bir DP taktiğidir. Buradan anlaşıldığına göre, gerek DP'liler, gerekse CHP'liler, ortak değerler üretmek ve bunları yaşama kazandırmak yerine kendi etki alanlarını genişletmek ve "ganimetler muzaffer olana" anlayışını uygulamak için çaba göstermişlerdir.

1956'da yaptığı bir konuşmada Menderes şöyle demektedir: "Muhalefet, Üniversite ve Basın, birlikte iktidara karşı cephe almış gözüküyorlar. Maalesef Üniversitelerimizin muhalif cereyanlara alet olduklarını görüyorum. Buna müsaade edilmeyecektir. Üniversitelerin münhasıran ilimle uğraşmaları lazım gelir. Eğer kendilerine çeki düzen vermeyecek olurlarsa, istersek çanlarına ot tıklarız!" (Dilipak, 1990: 211).

1956 yılında İnönü, Menderes için şöyle diyordu: "Suçluların telaşı içindediniz!" (Aydemir, 2000: 243). Menderes ise, karşılık olarak İnönü'yü "ihtirasları uğruna memleketi ateşe verecek adam" olarak nitelendiriyordu (Dilipak, 1990: 218).

Menders 1958'de ihtilali konu alan şu cümleleri ifade etmekteydi: "Üç beş siyaset muhterisi, ihtilalin ne vakit bir hak olduğu hakkında üç beş kelimeyi bir araya getirerek çatık kaşları ve asık suratları ile içlerinin zehrini sanki bir deva imiş gibi millete dökmek istiyorlar." İnönü ise, "şartlar tamam olduğunda ihtilalin meşru bir hak olduğunu" ifade ediyordu. İnönü, Nisan 1960'da mecliste şöyle diyordu: "Beni dinleyin, biz böyle bir ihtilal içinde bulunamayız. Böyle bir ihtilal dışımızda. Bizimle ilgisi olmayanlar tarafından yapılacaktır. Biz, demokratik rejim dedik. Demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim yönünden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam... Şimdi arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru haktır... Eğer ihtilal, vatandaş için başka çıkar yol yoktur kanaati zihinlere yerleşirse, meşru hak olarak kullanılacaktır. Bundan kaçınmak mümkün değildir." (Dilipak, 1990: 232, 252; Aydemir, 2000: 327).

Mayıs 1960'da işlerin iyice çığıırından çıkmakta olduğunu gören Başgil, Menderes ile İnönü arasında arabuluculuk girişiminde bulunur. Başgil'e göre demokrasilerde sınıf mücadelesine ve ihtilallere yer yoktur (Aydemir, 2000: 377). Ama, girişim başarılı olamaz. Başgil'in itidal önerisine karşılık, özellikle Bayar'ın muhalefete karşı şiddet kullanma arzusu engellenemez (Dilipak, 1990: 253). Başgil'in bu davranışı başarısız olsa da çok önemlidir. Çünkü, bu davranış, tam bir aydın sorumluluğunun göstergesidir.

Yukarda yapılan alıntılar şu gerçeği apaçık biçimde göstermektedir: Ülkemizde, özellikle 1950-1960 döneminde iktidar-muhalefet ilişkisi demokratik bir zemine oturtulamamıştır. Taraflar birbirlerinin yaşama ve yaşamlarını demokratik değerler çerçevesinde istedikleri gibi geliştirme hakkına saygı duymamışlardır. Bunun yerine sürekli olarak, istikrarı, ötekini denetim altına alma, hatta yok etmekte aramışlardır. Bu arayış içerisinde,

gerektiğinde orduyu yanlarına çekme ve karşı tarafa yönelik olarak kışkırtma hareketlerinden de çekinmemişlerdir.

Aslında iktidar-muhalefet ilişkilerinin demokratik bir temele oturtulamamasında siyasal kültürümüzün kimi özellikleri de rol oynamaktadır. Erdoğan, (1998:338) Türk siyasal kültürünün, tarihi ve toplumsal nedenlerden dolayı patriyarkal nitelikler taşıdığını belirtmektedir. Bu nedenle iktidara, tıpkı aile içinde babaya olduğu gibi mutlak itaat gerekir. Kalycioğlu'na göre, (1998: 38, 39) ülkemizde seçkin siyasal kültürü muhalefet düşüncesine karşı hoşgörüsüzdür. Seçkin siyasal kültürüne göre muhalefet eylemi, ülkenin başka bir devlet tarafından tehdit edilmesi düşüncesiyle neredeyse eşdeğerdir. İktidar tüm iyiliklerin, muhalefet ise, tüm kötülüklerin simgesi ve temsilcisidir. Muhalefet, iktidarın temsil ettiği iyi toplum düşüncesine karşı alternatif bir iyi toplum düşüncesi olarak algılanmakta ve bu nedenle şiddetle reddedilmektedir. İktidar, değişmez tek doğru olarak algılanınca bu mutlak doğruya karşı girişilen düşünsel veya eylemsel hareketler de, doğal olarak, Osmanlı'dan da gelen bir anlayışla fitne ve fesat olarak değerlendirilmektedir.

Başgil'e (1966:174) göre, Türkiye, demokratik yaşama geç başlamış ve Batı ülkelerinde uzun bir zaman evresinde oluşmuş olan bu örgütlü siyasal yaşamı henüz tam olarak anlayamamıştır. DP ve CHP iktidar-muhalefet ilişkisinden önce İttihat Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasındaki kötü iktidar ve muhalefet ilişkisi ülkeyi batırmıştır.

7.7.2.Birden Çok Öbeğe Giren Aydınlar

Bu başlıkta Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Mehmet Ali Aybar'ın asker-siyaset ilişkisiyle ilgili görüş ve düşünceleri ele alınmıştır.

7.7.2.1. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Asker- Siyaset İlişkisinde İkilem

Velidedeoğlu'na (1986b) göre, askerın siyasete müdahalesinin en önemli nedeni demokrasinin iyi işlememesidir. Zaman zaman oluşan

iktidar boşluğu, demokratik yaşamda meydana gelen zaaf ve gevşemeler askerleri siyasete müdahale açısından istekli bir duruma getirebilir. Askeri böyle bir istekten vazgeçirecek tek yol, siyasal partilere dayalı, insan hakları ve hukuk devleti ilkelerine bağlı, "halkın meşru temsilcisi, güçlü bir parlamentonun görev başında olmasıdır." Velidedeoğlu, 1980 öncesi cumhurbaşkanının seçilememesini böyle bir iktidar boşluğuna örnek göstermektedir.

Gerçekten, 1978 yılı sonunda ülkemizde siyasal sistemin gerilemesi son evresine girmiş, anarşi ve terör hızla devam ederken, devlet iktidarı yok olmanın eşiğine gelmiştir. Dönemin Financial Times muhabiri olan Metin Münir, Haziran 1980'deki Çorum olayları sonrası şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Ankara'daki politikacılar Çorum halkı kadar bölünmüş ve nefret dolu görünüyorlar. Ülke iç savaşa doğru giderken, batan bir gemide kabin kavgası yapan yolcular gibiydiler." (Hale, 1996: 200).

Velidedeoğlu, (1995) askerlik sanatını kısaca, savaş sanatı olarak nitelendiriyor. Bu sanatın temeli, disiplin, emir-komuta zinciri ve itaattir. Askeri zihniyet olarak nitelenen bu zihniyetin olmadığı yerde askerlik olmaz. Bu nedenle, siyasete girecek olan asker kökenli kimselerin bu zihniyetten arınmaları, tek yönlü emir-komuta alışkanlığından çoğulcu düşünceye yönelmeleri gerekir. Zira, askeri zihniyet demokrasiyle bağdaşmaz (Velidedeoğlu, 1986c).

Ordunun kurumsal özellikleri olan otorite, güç, hiyerarşi ve itaat ile demokrasinin değerleri olan özgürlük, eşitlik, katılımcılık ve sivil itaatsizlik çelişen değerlerdir. Bu nedenle, ordunun sistem içindeki yerinin demokratikleştirilmesi için, ordunun toplum içindeki gücünün ve işlevinin asgariye indirilmesi ve toplumda kamu yararının savunma ve temsilinin hiçbir kurumun tekeline bırakılmaması yönünde bir zihniyet değişikliğinin yapılması zorunludur (Sarıbay, 2000: 50).

14 Ekim 1973 seçimlerinden sonra hükümet kurma çalışmaları sırasında Demokrat Parti, CHP ile hükümet kurmak istemediğini, çünkü, CHP'nin, sıkıyönetim uygulamalarını ve MİT'in faaliyetlerini uygun bulmadığını belirtmiştir. Bu durumu değerlendiren Velidedeoğlu, (1973a) şu görüşlere yer veriyor: Bu açıklamasıyla DP, askerlerle yönetimi paylaşmayı kabullenmiş görünüyor. Bunu düşünmek bile korkunçtur. Çünkü askerin görevi yönetmek değil, vatan savunmasıdır. Askerin siyasete karıştığı her yerde bu savunma görevi tehlikeye düşer. Bu tehlike ülke kayıplarına kadar varabilir. Nitekim, Balkan Savaşı'nda böyle olmuştur.

Balkan Savaşı'nda yenilginin nedenlerinden biri olarak gösterilen askerin siyasallaşması durumu, aslında 31 Mart olayından sonra olmuştur. 31 Mart olayı meydana gelince, Selanik'teki Hareket Ordusu İstanbul'a gelerek olayı bastırmıştır. İsyan bastırılmış ama, asker, siyaset adamının yanında ikinci derecede rol oynayarak siyasete bir adım daha atmıştır. Bu olay öncesinde İttihat Terakki Cemiyeti'ne sadece küçük rütbeli subaylar üye olurken, isyanın bastırılmasından sonra büyük rütbeli subaylar da cemiyete üye olmaya başlamışlardır. Böylece, askerin siyasal süreç içindeki rolü giderek artmıştır (Mumcu, 1971: 20).

Velidedeoğlu'na göre, (1982) ülke yönetimi, kışla içi yönetim gibi tek yönlü olmadığı için dünyanın hiçbir yerinde sürekli bir askeri yönetimin ülkeye refah ve mutluluk getirdiği görülmemiştir. Askeri yönetim biçimlerini üçe ayıran Erdoğan (1998:331, 332) bunları denetimli demokrasiler, kapsayıcı rejimler ve dışlayıcı rejimler olarak adlandırıyor. Kapsayıcı askeri rejimin en önemli örneği, 1946'da Arjantin'de Juan Peron'un kurduğu rejimdir. Peron rejiminin belirgin özelliği, rejimin bir sendika hareketine dayanıyor olması ve bu yolla toplumun büyük bir kısmını kapsamasıdır. Peron rejimi, devlet eliyle yaygın bir sanayileşme politikası izlemiş ve ülke refahına önemli katkılar sağlamış olmasına

karşın, ancak dokuz yıl devam edebilmiştir. Dışlayıcı askeri rejime ise, Şili'de General Pinochet tarafından 1973'de kurulan rejim örnek olarak gösterilebilir. Pinochet Rejimi, tüm siyasal katılma kanallarını tıkamış ve başlıca toplumsal, siyasal aktörleri baskı altına almıştır. Bu rejim de 1989'da sona ermek zorunda kalmıştır. Kısacası, ister kapsayıcı ister dışlayıcı olsun bir askeri rejimle sürekli mutluluk ve/veya baskı kesinlikle mümkün olmamıştır. Kaldı ki, Velidedeoğlu'na göre (1974b) askeri bir yönetime umut bağlayarak demokrasiyi yine demokrasi adına askıya almak vatana hıyanettir.

Velidedeoğlu (1973b) bir taraftan askerin politikaya karışmasına karşı çıkıp, bu karışmayı bazen vatana hıyanetle, bazen de faşizmle eş tutarken, diğer yandan 27 Mayıs 1960 hareketini Atatürk Devrimi'nin bir uzantısı olarak nitelendirmektedir. Velidedeoğlu'nun (1989:16, 17) 27 Mayıs ve 12 Mart'a ilişkin düşünceleri şöyledir:

"27 Mayıs 1960 Devrimi halk ile ordunun Atatürkçülük doğrultusunda elele vererek gerçekleştirdiği bir devrimdi. Ülkeye sosyal adalet düzenini getirecek bir Anayasal ortam hazırladı.

12 Mart 1971 müdahalesi, Atatürkçülük doğrultusunda gözükürken tek yönlü uygulamayla kısa süreli bir faşizme dönüştü.

27 Mayıs müdahalesi kendisini demokratik olarak niteleyen DP iktidarının, demokratik özgürlükleri ve insan haklarını kısması sonucunda doğdu, insan hak ve özgürlüklerinin yanı sıra sendika, dernek kurma özgürlüklerini getirdi. Aynı doğrultuda gözükürken 12 Mart askeri müdahalesi, eski uygulamaya dönerek, sözünü ettiğim özgürlükleri önemli ölçüde kısıtı."

Velidedeoğlu'nda asker-siyaset ilişkisi açısından açık bir ikilem görülmektedir. Velidedeoğlu'na göre, şayet bir askeri muhtıra veya müdahale, Atatürkçülük ruhu taşıyor, hak ve özgürlükleri, eskiye göre, genişletici anayasal düzenlemeler getiriyorsa, alkışlanmalı ve desteklenmelidir. Eğer, yapılan askeri muhtıra veya müdahale bu

nitelikleri taşımyorsa o takdirde desteklenmemelidir. Oysa, daha önce de belirttiğimiz gibi, herhangi bir askeri yönetim özgürlükçü anayasal düzenlemeler getirse de desteklenmemelidir. Çünkü, askeri yönetimin kendisi, salt yapısı ve iktidarı elde ediş biçimi açılarından demokrasiye terstir. Referansı demokrasi olan hiç kimse böyle bir harekete destek veremez. Kaldı ki, askeri yönetim, yaptığı özgürlükçü anayasal düzenlemeleri istediğinde kolaylıkla geri alabilmektedir. Bunun en açık örneği ülkemizde görülmüştür. 27 Mayıs cuntası 1961 Anayasası'nı ülkemize kazandırmış ama, askerlerin etkisiyle, 1971 ve 1973'de bu anayasal düzen, özgürlükler yönünden temelden değiştirilmiştir. Bu hareket, bırakınız toplumsal bir tepkiyi destek bile bulmuştur. Dikkat edilmesi gereken nokta şudur: 27 Mayıs 1960'da darbe yapılmış, darbe toplumsal destek bulmuştur. 12 Mart 1971'de muhtıra verilmiş, bu da destek bulmuştur. Desteği sağlayan siyasal ve toplumsal kesimler farklıdır, ama, destek her iki durumda da kesinlikle vardır. Bu durum askerlerin siyasete müdahalesini kolaylaştıran önemli bir toplumsal ve siyasal gerçektir.

Velidedeoğlu (1980), Silahlı Kuvvetlerin 2 Ocak 1980 tarihinde yaptıkları muhtırayı değerlendirdiği yazısında şu ifadelere yer veriyor:

"12 Mart 1971 muhtırasını bu sütunlarda alkışlamakta ivedi davrandığımı çok geçmeden acı acı anladığım için, bu kezki müdahale üzerinde şimdiden olumlu, ya da olumsuz kesin bir düşünce ileri sürmekten kaçınmak ve olayların gelişmesini beklemek daha doğru olacak sanıyorum. Çünkü böyle askeri müdahalelerden sonra siyasal durumun ne yolda gelişip hangi evrelerden geçerek hangi doğrultuya yöneleceği o müdahaleyi yapanlarca bile kestirilemez. Dış görünüşüne göre, daha doğrusu, sözleri bakımından muhtıranın olumlu yanları şöyle özetlenebilir:

Muhtıra metni Atatürkçülük ruhunu taşımaktadır;

Sağ ve sol uçlar karşısında yansız bir tutum içinde olup, enternasyonal komünizm ve bölücülüğe olduğu kadar faşizme ve ümmetçiliğe de karşıdır.

Muhtıra siyasal partileri olduğu kadar öbür anayasal güçleri de uyarmak amacını gütmektedir."

Velidedeoğlu'nun asker-siyaset ilişkisindeki ikilemi 1980 muhtıra ve darbesiyle ilgili değerlendirmelerinde de açıkça görülebilmektedir. Daha önce yaptığı gibi, muhtırayı belli nitelikler bakımından uygun bulan Velidedeoğlu, (1989: 11-20) daha sonra darbecileri faşistlikle suçlamış ve bu konudaki yazılarını topladığı kitabına "12 Eylül Karşı Devrim" adını uygun görmüştür.

7.7.2.2.Mehmet Ali Aybar: Demokraside Darbeye Yer Yoktur

Aybar'a (1995:49) göre, 27 Mayıs 1960 darbesi klasik bir darbe değildi. Çünkü, 27 Mayıs ordu içinde de bir darbeydi. Darbeye karışan birçok üsteğmen, yüzbaşı ve albay vardı. Ordu içindeki emir komuta zinciri kırılmıştı. Ayrıca, 27 Mayıs darbesi ülkeye en demokratik anayasayı, 1961 Anayasası'nı getirmişti. Bir yıl içinde de seçimlere gidilerek iktidar sivillere bırakılmıştı. Ama bütün bunlara karşın, "27 Mayıs da ... tepeden inmece bir girişimdi."

27 Mayıs'ın, ordu içindeki emir komuta zinciri kırılarak yapıldığı Hale (1996:102-104) tarafından da belirtilmektedir. Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in, ordu birimlerinin, politikacıların tutkularına daha fazla alet edilmesinden yakınarak, 65 yaş sınırını doldurmasına altı ay varken, görevden ayrılıp İzmir'e gitmesi, darbe hazırlığı içindeki kadronun yeni bir geçici lider bulmasını gerektirmiştir. Ankara Sıkıyönetim Komutanı General Namık Argüç, Menderes yanlısı olarak bilindiğinden darbeye lider olarak düşünülmemiştir. İstanbul Sıkıyönetim Komutanı General Fahri Özdilek ise, hükümetle arası iyi

olmamasına karşın, geçici liderlik teklifini kabul etmemiştir. Bu durumda geçici liderlik Tümgeneral Cemal Madanoğlu'na verilmiştir. Darbe planlanırken önde gelenlerin hiçbiri sonuçtan emin değildirler. Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'ndan Osman Köksal, kendine bağlı subay ve astsubaylarla harekete geçebileceğinden emin değildir. Ayrıca, Ankara Sıkıyönetim Komutanı General Namık Ergüç'ün hükümet yanlısı olması nedeniyle, kendilerine sorun çıkarabileceği kuşku darbeci kadroda hep varolmuştur. Daha ilginç olanı ise, darbeci kadronun, darbeye egemen olamayarak bir iç savaşa neden olma korkusu bulunmaktadır. Darbe yapıldıktan sonra, Cemal Gürsel İzmir'den getirilerek darbeci kadronun başına geçirilmiştir (Tunçkanat, 1996: 268).

27 Mayıs'tan sonra 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980'de askeri müdahaleler oldu. Hepsinin de gerekçesi demokrasiyi yoluna sokmaktır. Demokrasi Yunanca halk iktidarı demek. "Demos: halk; Gratos: buyurma, iktidar." Anlamı ise halkın yani tabandakilerin iktidarı. Tarihe bakıldığında demokrasinin halk mücadeleleri sonucunda kurulduğu görülmektedir. Fransız Devrimi, İngiltere'deki mücadeleler, halk mücadelelerinden sadece ikisi. Günümüzün demokrasileri bu mücadelelerin birikimidir (Aybar, 1995: 51).

Demokrasiler halk tarafından kurulan ve yine halk tarafından yönetilen rejimlerdir. Oysa darbecilerin yaptığı demokrasiyi tepeden inme buyruklarla kurma sevdasıdır. "Kafalarındaki model emir ve komuta zinciri; yani yukarıdan aşağı bir model. Yani demokrasinin tam tersi." (Aybar, 1995: 51).

Batıda, demokrasi, burjuvazi ve emekçilerin kimi zaman ortak, kimi zaman ayrı ve birbirine karşıt olarak yaptıkları özgürlük mücadelesinin sonunda kurulmuştur. Yani, sistem, köken olarak toplumsal sınıflara dayanmaktadır. Hukuksal üstyapı, toplumsal sınıfların isteği doğrultusunda ve sınıflar arası bir sözleşme niteliğinde oluşmuştur.

27 Mayıs darbesiyle yapılmak istenen ise, bürokrasinin silahlı kanadınca tepeden inme bir yöntemle sistemi demokratikleştirmektir.

Aybar, (1995:52) ceza hukuku açısından yaptığı değerlendirmelerde, konunun hukuksal boyutuyla ilgili olarak şu görüşlere yer veriyor: Türk Ceza Kanunu'nun 146. maddesine göre darbeye teşebbüs bile ağır suç. Çünkü, maddeye göre anayasanın tamamını veya bir kısmını değiştirmek veya kaldırmak ya da bunlara teşebbüs etmek, TBMM'yi görevini yapmaktan alıkoymaya cebren teşebbüs etmek idam cezasını gerektirmektedir. Bu maddeye göre, devleti ele geçirmeden yakalanan darbecilerin idam edilmesi gerektiğini belirten Aybar, sonuca ulaşmış darbeciler hakkında şu soruyu soruyor: Devleti ele geçirmiş darbeciler için suç ortadan kalkar mı? Aybar'a göre, böyle durumlarda suç ortadan kalkmamakla beraber, kamu gücünün darbecilerin eline geçmiş olması dolayısıyla, cezanın kimler tarafından verileceği sorunu vardır. Kaldı ki, böyle durumlarda genellikle darbeciler bir genel af çıkararak, affın kapsamına darbe dönemini de almaktadırlar.

Aybar'ın görüşlerine paralel olarak, darbe hareketlerinin, Türk Ceza Yasası'nın 146. maddesinde düzenlenen "Anayasayı ihlal" suçunu oluşturduğu ileri sürülebilir. 146. maddeye göre anayasayı ihlal suçu üç şeyi kapsamaktadır. Bunlar; "tağyir, tebdil ve ilga"dır. İlga, yani, ortadan kaldırma suçunun zor kullanarak yapılması, suçun gerçekleşmesi için yeterli görülmektedir (Soysal, 1987: 388).

1960'dan beri Türkiye'nin darbeler döneminde yaşadığını belirten Aybar, (1995: 52) her darbe sonrası ülkenin ABD 'ye daha bağımlı hale geldiğini belirtiyor. Yapılan darbelerden üçü başarıya ulaşmış, ikisinde askerler yönetimi doğrudan ele geçirmişler, bir kez de hükümet kurdurup isteklerini ona yaptırmışlardır. Bunların dışında iki kez de başarısız darbe girişimi olduğu düşünülürse "Silahlı Kuvvetlerin" yirmi yılda beş kez darbeye gerek duyduğu ortaya çıkmaktadır.

Karpat, (1997: 630) yapılan darbe girişimleri ve gerçekleşen darbelerin, Türkiye'de bir darbe geleneği yarattığını belirtmektedir. Bu nedenle, 1990'lı yılların başında çoğu aydın tarafından yeni bir darbe beklentisi olmuştur. Ama, daha önce darbeleri olanaklı kılan toplumsal koalisyon çözüldüğü için bu kez darbe olmamıştır. Karpat'a göre, (1997: 630) darbeleri olanaklı kılan toplumsal koalisyon CHP şemsiyesi altında toplanan askerler, aydınlar, üniversiteler ve basından oluşmaktaydı.

Bugün gelinen noktada, ülkemizde özgürlük sarkacının otorite ile özgürlük arasında sürekli değişen bir nitelik göstermesi, asker aracılığıyla demokrasinin kurulamayacağını göstermektedir. Birçok az gelişmiş ülkede ordu ilerici bir rol oynayarak ülkedeki yeniliklerin başlatıcısı olmuştur. Ülkemizde de ordunun geçmişte böyle bir rolü olduğu bilinmektedir. Bu rol ülke yararına birçok kazanımlar sağlamıştır. Ama, demokrasinin kurulması ve geliştirilmesi açısından ordunun politikadan arındırılarak sivil otoriteye bağlı bir güvenlik kurumu olması gerekir. Böyle bir düzenlemeye gidilmemesi demokrasinin sivillerce içselleştirilmesi sürecini uzatmakta, siyasal kültürün demokrasi yönünde gelişmesini önlemekte ve demokrasiyi cılızlaştırmaktadır.

7.7.3.Hukukçu Aydınlar

Bu başlık altında Yekta Güngör Özden ve Sami Selçuk'un asker-siyaset ilişkisine ait görüş ve düşünceleri incelenmiştir.

7.7.3.1.Yekta Güngör Özden: Müdahale Değil Devrim

Özden, askeri müdahaleyi eleştirmek veya demokrasi adına darbeye karşı çıkmak yerine, müdahaleyi devrim olarak nitelendirmektedir.

Şu ilginç satırlar Özden'in (1995:34) asker-siyaset ilişkisine yönelik düşüncelerini belirginleştirebilecek özelliktedir:

“1950-1960 arasını anımsayanlar, bizden daha iyi bilenler takdir buyuracaklardır ki, kimi siyasal buhran ve bunalımlar, 1960 devrimiyle çözümlendiğinde, gündeme gelen ve bana göre de 27 Mayıs milli devriminin tek anlamlı vurgulanması olan Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşudur.”

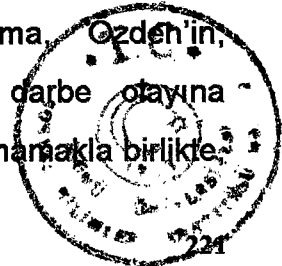
Bir 27 Mayıs yıldönümünde Özden, (2001: 304) Ankara Barosu Başkanı sıfatıyla, Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan'a yazdığı mektubunda şu satırlara yer veriyor:

“27 Mayıs 1960 devrimimizin şerefle eriştiğimiz 14. yıldönümünde başta siz büyüğümüz olmak üzere tüm Anayasa Mahkememizin saygıdeğer üyelerini yürekten kutlarız.

Atatürk ve Türk devrimi ilkelerini vazgeçilmez ülkü saymış Türk hukukçuları olarak büyük ve önemli görevleri hep birlikte onurla yüklenmiş bulunuyoruz. Anayasamızı bir hukuk anıtı olarak ulusumuza armağan eden 27 Mayıs 1960 devriminin, hukuk devletini kurma ve gerçekleştirme yolunda büyük aşamaları önerdiği kuşkusuzdur. Bu amaca gönül vermiş, birlikte çalışmaları ulusu ve yurdu için üstün çabalarla sürdürmeye başlamış kuruluşlar ve yöneticileri olarak kıvançla ilerlemekteyiz. Bütün hukuk çalışmalarında Anayasa Mahkememizin yeri asla unutulmayacaktır.

27 Mayıs'ın anlam ve amacını ulusal bilincimizde taşıyarak hukuk yolundaki uğraşlarımızda sapma göstermeyeceğimiz sözümüzü, ulusal yaşamın hukuk güvencesiyle güçleneceğine inancımızı tekrarlıyoruz.”

Özden'in mektupta değindiği, hukuk devletinin gereklerinin uygulanması, yaşamın, hukuk güvencesiyle güçlendirilmesi kesinlikle itiraz edilemeyecek değerlerdir. Demokrasinin özünde de bu değerler bulunmaktadır. Bireysel ve toplumsal yaşam hukuksal güvenceye kavuşturulmadan, demokratik bir toplum oluşturmak olanaksızdır. Hukuk devletinin olmadığı yerde sınırlandırılmamış bir iktidarın egemenliği var demektir. İktidarın sınırlandırılmadığı yerde ise, ne demokrasiden ne de bireysel ve kolektif özgürlüklerden söz edilebilir. Ama, Özden'in, demokrasinin özüne ilişkin bu düşünceleri askeri bir darbe olayına bağlayarak anlatması, düşüncelerinin içeriksel değerini azaltmamakla birlikte,

kendisinin demokratikliğine büyük bir gölge düşürmektedir. Mutlaka bu düşünceleri bir olaya bağlamak gerekiyorsa -ki bizce gerekmemektedir- doğrudan 1961 Anayasası'na bağlayabilirdi. 27 Mayıs'a gönderme yapmaktansa, 1961 Anayasası'na gönderme yapmak, anayasanın özgürlükçü içeriği nedeniyle, en azından, demokratik bir davranış olarak nitelenirdi.

Özden'in (1990a:366-373) 20 Mayıs 1981 ve 4 Ekim 1982 tarihlerinde Kenan Evren'e yazdığı mektuplarda şu satırlar yer almakta:

"Yoğun ve çok önemli işleriniz arasında sizi rahatsız ettiğim için hoşgörölüp bağışlanmamı dilerim.

Çabalarınızı, iyi niyetinizi ve başardıklarınızı gözeterek, yansız ve içtenlikli uyarıları değerlendireceğinize inanarak sonucu engin takdirlerinize sunuyorum.

Sizleri değil, yasayı eleştirerek öneri ve dilek getireceğimden anlayışla karşılanacağım umudunu taşıyorum.

Büyük bir beğeniyle karşıladığımız kimi yasalarda sonradan yapılan düzeltmeleriniz ve bu konudaki demeçleriniz bana bu cesareti verdi.

Sizin zamanınızda daha ileriye gidilmesini beklerken geriye gidilmesine gönlüm katlanmadı...Lütfen konuyu yeniden inceleyerek, yeni kurulu da güç durumda bırakacak yasanın değiştirilmesini emir buyurunuz. Yargı yine bağımsız olsun, yönetim düzenlenmeden çıkarılsın, yargı gerçek niteliğini taşıсын.

Dileğimi uygun karşılayıp kabul buyurursanız sözlü olarak ayrıntılı önerilerimi sunmaya amadeyim.

Soysuzlaşan demokrasiyi kurtarmak çabası demokrasiden de değerlidir...Başında bulunduğunuz yönetimin iyi niyetinden kimsenin kuşkusu yoktur. Atatürkçü olan bir Türk yurttaşı olarak, size yardımın ulusal bir görev olduğu bilincini taşıyarak, durumu özetle sundum. Zamanınızı aldığım için yine özür dilerim.

Yurtdışındaki işçimizden, cezaevindeki bir öğrenciden aldığınız mektuplara konuşmalarınızda yer verdiğiniz, birçok dernek-kuruluş temsilcilerini, görevlileri kabul buyurduğunuz halde bir Anayasa Mahkemesi

üyesinin görüşme isteğine yanıt alamaması olumsuz karşılandığının kanıtıdır. Yönetimin daha başarılı olması, ulusumuzun daha mutlu, daha güçlü olmasını sağlayacağından bir yurttaş olarak öneri ve dileklerimi size yardımcı olmak amacıyla içtenlikle sunmayı görev bilerek son kez rahatsız ediyorum. Beni bağışlamanızı dilerim. Bu yazımı size iletmeseler bile, gelecek zaman için, üzerime düşenleri yerine getirmeye çalışmanın belgesi olarak saklayacağım.

Beni size yanlış tanıttıklarını sandığım için, savunma anlamına gelmemek üzere, kısaca bu hususlara değindim.

Hiçbir ideolojik olayla, kişiyle ilgim yoktur. Hiçbir politik amacım olmadı. Atatürkçülükten başka, bilim, hukuk ve ahlaktan başka düşüncem olmamıştır.

12 Eylül bu yönlerden yenilenme, hızlanma ve öze dönmenin başlangıcı olarak bende yer etmiştir.”

Mektuptan da anlaşılacağı üzere Özden, anayasayı yürürlükten kaldıran ve parlamentoyu fesheden darbeci komutanla, o zaman itibariyle kamuya kapalı ve hiyerarşik bir ilişki içine girmek arzusundadır. Hatta bu ilişkiyi yakaran bir ruh haliyle istemektedir. Türk ulusu adına yargı yetkisini kullanan bir Anayasa Mahkemesi üyesinin bu davranışını, gerek hukukçuluğu ile gerekse entelektüel kişiliğiyle bağdaştırmak son derece güçtür.

12 Eylül 1980 darbesi, Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Yasası'nın 35. maddesine dayanılarak yapılmıştı. Maddeye göre Silahlı Kuvvetlerin görevi; “Türk Yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır.” Ökçesiz, (1998b:247) bu maddeye dayanarak darbe yapılmasının, her hukukçuyu hayret ve dehşete düşürmesi gereken gülünç bir kılıf hazırlama kurnazlığıyken, darbeci komutana karşı Özden'in, mektuptaki ifadeleri kullanmasının meslek etiğiyle bağdaştırılamayacağını belirtmektedir.

12 Eylül 1980 darbesinden sonra, 1983'de demokratik siyasal yaşama geçilmeye karar verilince, siyasal partiler kurulmaya başlanmıştır. Kurulan partilerden biri de Büyük Türkiye Partisi'dir. 20 Mayıs 1983'de kurulan parti, 31 Mayıs 1983'de Milli Güvenlik Konseyi'nin 79 sayılı bildiriyle

kapatılmıştır. 9 Kasım 1982'de Anayasa yürürlüğe girmiş bulunmaktaydı. 24 Nisan 1983'de Siyasi Partiler Yasası da yürürlüğe girmişti (Doğan, 1986: 311, 313, 432). Yani, yeni bir anayasa ve yasa yürürlüğe girmiş olmasına karşın, parti, Milli Güvenlik Konseyi kararıyla kapatılmıştır. Kapatma kararı, Milli Güvenlik Konseyi'nin 76 sayılı bildirisine gereğince Resmi Gazete'de yayımlanması gerekirken, yayımlama işlemi de yapılmamıştır. Huzur Partisi hakkında ise, Anayasa Mahkemesi'ne kapatma davası açılmıştır (Tanör, 1997: 54). Bu şekilde bir taraftan siyasal partiler arasında ayrımcılık yapılırken, diğer yandan Anayasa Mahkemesi'nin görev alanına tecavüz edilmiştir. Ama, keyfi ve mutlak bir gücün hukukla oynamasına karşı, Anayasa Mahkemesi'nin üyesi olarak Özden'in, herhangi bir uyarıcı girişimi olmamıştır.

7.7.3.2. Sami Selçuk: Asker- Siyaset İlişkisi ve Demokratik Meşruiyet

Meşruluğu sistemin “görünmeyen barış meleği” olarak nitelendiren Selçuk konuyla ilgili olarak şunları ifade ediyor:

“Meşruluk, toplumbilimin, siyaset biliminin en önemli kavramlarından biridir ve örselenemez. Halkta, bir kurumun, yasanın ya da yöneten kişi(ler)in, bilinen ve benimsenen kurallara göre oluşmuş bir çoğunluğu arkalarında bulduklarına ilişkin yaygın inanç varsa, o kurum, o yasa ya da yöneten(ler) meşrudur. Meşruluk, toplumdaki barış ve dinginliği sağlayan; kurumu, yasayı, iktidarı ayakta tutan büyük bir inançtır...Meşruluk iki türdür: Biçimsel meşruluk ve maddi meşruluk.

Çoğunluk kurallara göre sağlanmamış ise biçimsel meşruluk yoktur. Kurallara göre sağlanan çoğunluğun onayı sonradan geri çekilmiş ise maddi meşruluk yoktur...

İkinci olarak, meşruluk bir karara, işleme, herkesin sonuçları sorgulayabilecek ve eşit biçimde, zorsuz ve yasaksız katılmalarına bağlıdır. İradeler tartışma sürecinden geçmedikçe meşruluktan söz edilemez. Çünkü tartışma varsa ve ne denli açıksa, sorunlar o denli

saydamlaşır, bilgi edinilir ve yanlışla düşme tehlikesi azalır.” (Doğan, 1999: 56).

Selçuk'a göre, (1997) bütün bu nedenlerle, antidemokratik yollarla iktidara gelenler de meşru görünmeye biçimsel yönden bile olsa özen göstermişlerdir. Genel olarak, bunlar, tek adayla ve karşıt görüşleri hesaba katmaksızın, kendilerine göre hazırladıkları anayasa taslaklarıyla halkın karşısına çıkmışlar, bir bakıma halkın sağduyusu ve onuruyla alay etmişlerdir. İktidarı ele geçirdikleri her ülkede yüzde yüze yakın oy almışlardır. Ancak, belli bir süre sonra ezdikleri halk, darbenin evrensel diyalektik yasası gereği darbecileri ve taraftarlarını elemiştir. Zira, “gücün güçsüz yanı güce dayanmasıdır.”

İktidarı elde etmenin üç yolu bulunmaktadır. Bunlar; hakimiyet ya da güç yoluyla iktidar olma, itibar yoluyla iktidar olma ve otorite yoluyla iktidar olma. Otorite yoluyla iktidar olabilmek için kişinin yeteneklerinin öbeğin diğer üyelerince de kabul edilmesi gerekir. Otoritenin kararlarına güven ve saygı ile uyulur. İtibar yoluyla iktidar olmada bir boyun eğme söz konusudur. Ama, boyun eğiş güce değil saygı ve sempatiye dayanmaktadır. Hakimiyet yoluyla iktidar olmak ise, tamamen güce dayanır. Bu yöntemde bireyler, korku sonucu en güçlü olana boyun eğerler. Gücün dayanağı bazen kol, bazen zeka, bazen zenginlik, bazen de silahtır (Çam, 1986: 97). Güce dayanan bir iktidar güç devam ettikçe sürer. Her zaman güçlü olanın değişebileceği olasılığından dolayı, güce dayalı iktidarlar sürekli olamayan iktidarlardır denilebilir. Ayrıca, güce dayalı iktidarlar demokratik değildir. Çünkü, bunlar korku üzerine temellenmişlerdir. Günümüzde iktidarların meşruiyeti, biçimsel yönden yasal olmalarına, öz yönünden ise, dayandıkları yasal düzenin, içerik açısından hukukun üstünlüğüne uygun olmasına bağlıdır.

Anayasal meşruluğun ülkemizde henüz sağlanamadığını belirten Selçuk, (1997) şöyle devam ediyor: “Türk insanı sabahın saat altısında

kapısını çalanın sütçü değil, darbeci olabileceğini düşünebiliyorsa demokrasiden, hukuk devletinden söz etmeye olanak var mıdır?" Bu nedenle, meşruluk bunalımının, bir an önce çözümlenmesi zorunludur.

Selçuk, 1982 Anayasası'nın meşru olmadığını ileri sürmektedir. Biçimsel meşruluk açısından bakıldığında anayasa, halkın özgür iradesiyle seçilmiş bir kurucu meclis tarafından değil, atanmış kişilerce yapılmıştır. Tartışma yasağının sürdüğü ve tek taraflı bir beyin yıkama süreci sonunda anayasa oylaması yapılmıştır. Oylama sadece anayasa için yapılmamış, darbeci komutanı cumhurbaşkanı yapmak amacını da taşımıştır. Dolayısıyla, üstü kapalı bir biçimde, halka anayasa kabul edilmeyecek olursa askeri yönetimin süreceği mesajı verilmiştir (Doğan, 1999: 56, 57).

Selçuk'a göre, (1997) toplumda yöneticilerin, anayasal sistemin belirlediği yönde iktidara geldikleri ve iktidarı, anayasal demokratik çerçevede kullandıkları yönünde yaygın bir inanç yoksa, barış da kurulamaz. "Çünkü tartışma (artık) rejimin içinde değil, rejimin üzerindedir." Bu nedenle ülkemizde yaşanan huzursuzluğun kaynağında "pretoryen" yönetimin koyduğu kurallar vardır.

Erdoğan, (1998:342) pretoryenizmin, siyaset bilimi yazınında askerlerin yönetime müdahalesini ve yürütme organı üzerindeki egemenliğini anlatmak amacıyla kullanıldığını belirtmektedir. Pretoryenizm kavramının kökeni eski Roma'daki pretoryen muhafızlara dayanmaktadır. Roma İmparatorluğu'nda pretoryen muhafızlar etkin bir güç haline gelerek, imparatorları tahta çıkaran ve tahttan indiren, siyasal amaçlı eylemlerde bulunan bir güç odağı olmuşlardır. Bu durumu, son dönem Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yeniçeri etkisine benzetmek olasıdır.

7.7.4.Gazeteci-Yazar Aydınlar

Bu başlıkta Metin Toker ve Doğan Avcıoğlu'nun asker-siyaset ilişkisiyle ilgili görüş ve düşünceleri incelenmiştir.

7.7.4.1.Metin Toker: Cumhuriyetin Bekçileri

Toker'e (1998b) göre, askerin yönetime müdahalesinin çeőtli nedenleri vardır. Nedenlerden birisi değişen topluma karőtın, siyasetçilerin, siyasal yapıda gerekli deđiőtini yapamamalarıdır. Zaten, tarihsel olarak Türk toplumunda yeniden yapılanma hareketleri Harbiyeli, Mülkiyeli ve Tıbbiyeliler tarafından gerçekleştirilmiőtir. Cumhuriyetin ilanını müteakiben siyasal alanda görev alan Harbiyeliler üniformalarını çıkarmıőtlardır.

Yeniden yapılanma gereği 1960'lar, 1970'ler ve 1980'lerde üç kez daha hissedilmiőtir. Ancak, çok partili siyasal yaőtam sağlıklı iőtlemediđi için, siyasetçiler gerekli yeniden yapılanmayı hayata geçirememiőtlerdir. Bundan dolayı, deđiőt her defasında askerler tarafından yapılmıőtir. 28 Şubat sürecinde de bir yeniden yapılanma ihtiyacı dođmuőt ama, parlamento kurucu meclis niteliğinden yoksun olduğu için askerler devreye girmek zorunda kalmıőtlardır (Toker, 1998b).

Kurucu meclis kavramı, köken olarak 1787 tarihli Amerikan Anayasası'na dayanmaktadır. Fransa'da devrim sonrası 1791, 1848 ve 1875 tarihli anayasalar kurucu meclisler tarafından yapılmıőtir. Amerikan tipi kurucu meclisin görevi sadece anayasa hazırlamaktır. Fransa'da kurucu meclise anayasayı hazırlama yanında hükümeti denetleme görevi de verilmiştir. Kurucu meclislerle olağan yasama meclisleri arasında fark vardır. Kurucu meclislere halk, kurucu iktidar yetkisini devrederken, olağan meclislere devredilen yetki yasama yetkisidir. Kurucu meclis ulusal egemenlik ilkesine dayanmakta, doğrudan, genel ve eőt oyla seçilmektedir (Gençkaya, 1998: 20). Kurucu iktidar dıőtında bir de türev

kurucu iktidar vardır. Türev kurucu iktidar, varolan bir anayasanın verdiği yetkiye dayanarak anayasada değişiklik yapabilme yetkisine sahip meclis demektir (Eroğul, 1974: 30).

Gerek 1961, gerekse 1982 Anayasaları TBMM'yi türev kurucu iktidar olarak düzenlemişlerdir. TBMM, ulusal egemenliğin gereği, doğrudan seçimle oluşmuş ve siyasal olarak seçmenlere karşı sorumluluk taşıyan anayasal bir kurumdur. Askerler seçim yerine atamayla göreve gelmektedirler; siyasal anlamda herhangi bir sorumlulukları da bulunmamaktadır. Buna karşın, Toker, 28 Şubat 1997 tarihli örtülü askeri muhtıra sırasındaki TBMM'yi kurucu nitelikten yoksun olarak görmekte ve askerlerin politikaya örtülü müdahalesini bu şekilde meşrulaştırmaktadır.

Toker'e (2000d) göre, bir diğer müdahale nedeni, asker-sivil ilişkilerinde sivillerce yaratılan gerilimdir. On yıllık DP iktidarı döneminde asker, hükümete sadakatle hizmet etmiştir. Hükümetin emriyle Kore'de savaşmış, bazı yapay kriz dönemlerinde bile hükümete bağlılığını bozmamıştır. Sıkıyönetim zamanlarında kendisine düşen görevleri başarıyla yerine getirmiştir. O dönemde askerden yükselen tek "sesli uyarı" dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel tarafından Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e gönderilen kişisel mektuptur.

Asker'in bu bağlılığına karşın, Toker'e (2000d) göre siviller, askerin nabzını tutamamışlardır. Hatta, asker-sivil ilişkisi her geçen gün kasıtlı olarak askerler aleyhine bozulmuştur. Sonuç kaçınılmaz olarak müdahaledir.

1950-1960 döneminde ordu içinde emir-komuta zincirinin gereği gibi işlemediği görüntüsü bulunmaktadır. Daha 1950 seçimlerinin sonuçları ilan edilir edilmez dört üst rütbeli komutan İnönü'ye gelerek

seçim sonuçlarının iptali için bir darbe yapılmasını önermişlerdir. Gerçi, İnönü bu öneriyi kabul etmemiş ve Genelkurmay Başkanı General Abdurrahman Gürman, ordunun seçim sonuçlarına saygılı olacağını DP liderlerine ifade etmiştir (Hale, 1996: 88). Ancak, Dilipak'ın (1991: 84) Tekin Erer'den aktardığına göre, darbe 1957'de yapılacak biçimde planlanmıştır. 29 Ekim 1957'de Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla kimi birliklerin de Ankara'ya gelmesinden yararlanılarak hükümetin devrilmesi amaçlanmışken, Milli Emniyet Teşkilatı olayı öğrenip dokuz subayı tutuklayınca, darbe 1960 yılına kalmıştır. Tutuklanan subayların üçü albay, biri yarbay, dördü binbaşı ve biri de yüzbaşı rütbesindedir (Eroğul, 1990: 140). Bütün bunlara dayanarak, ordunun 1950-1960 döneminde çok da rahat olmadığı ve sivil siyasal otoriteye bağlılığının, olması gereken düzeyde bulunmadığı söylenebilir.

Ama, Toker'e göre (2000e) asker-sivil ilişkisi bozulduğunda müdahale kaçınılmaz olmaktadır. Nitekim koşullar olduğundan üç askeri müdahale yapılmıştır. Bu nedenle geriye dönüp, bu müdahaleler "keşke yapılmıyaydı" denilemez. Ancak "keşke olmasaydı" denilebilir.

Bir ülke yönetilir olmaktan çıkmış, devlette ciddiyet unsurları kalkmış, kamu düzeni ve kamu güvenliği bozulmuş, ağır ekonomik ve dış ilişki sorunları umursanmaz olmuş, laik cumhuriyetin nitelikleri tehlikeye düşmüşse ülke yönetimine el koymak, askerler tarafından vatanseverlik görevi olarak ileri sürülebilecektir (Toker, 1976a).

Toker, böyle bir durumun sadece Türkiye'ye özgü olmadığını belirtmektedir. İngiltere, Fransa ve Almanya'da da ihtilal olabilir. Oralarda müdahalelerin olmamasının nedeni ihtilalci kuvvetlerin bulunmamasından değil, iktidarın, ülke sorunlarına doğru teşhis koyması, hangi kuvvetlerle başa çıkabileceğini, hangi kuvvetlerle uyuşması gerektiğini bilip, buna göre davranmasındandır (Ilıcak, 1975: 30).

12 Eylül'de de böyle olmuştur. 12 Eylül sabahı millet, Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in imzasını taşıyan bildiriyle uyanmıştır. Ordu yönetime el koymuş, parlamento feshedilmiş, dört büyük partinin lideri göz altına alınmıştır (Toker, 1980).

Ülkede ferahlık rüzgarı esmekte, bunalmış millet rahatlamış görünmektedir. Milletçe harekete tam destek verilmiştir. Ümitsizlik içindeki halk, "Silahlı Kuvvetleriyle" bir kez daha iftihar etmektedir (Toker, 1980).

Orgeneral Evren, hareketin hedefini, makul en kısa sürede sağlıklı bir demokrasinin kurulması olarak açıklar. Açıklanan program milletçe tasvip görür. Hareket öncesi ülkede geçerli olan demokrasinin, demokrasi olmadığı ve müdahalenin zorunlu olduğunda herkes mutabıktır. İlan edilen programın gerçekleştirileceğinden kimse kuşku duymamaktadır (Toker, 1980).

İlginç olan bir nokta Toker'in (1978) iki yıl önceden 12 Eylül müdahalesini haber vermesidir. Toker'e göre, Türkiye bir parti tarafından, hem de parlamentoda kıytırık oylara dayanan bir iktidar tarafından yönetilebilir olmaktan çıkmıştır. Ülke sorunları karşısında hükümet aciz kalmakta, sık sık sıkıyönetimi de aşan bir biçimde askerden yardım istemektedir. Zaten, 10 Eylül 1978'de meclis çatısı altında bir çözüm bulunamadığı takdirde beklenen sonuç, yani, "demokratik parlamenter rejimdeki kesinti hemen hemen günü gününe iki yıl sonra gerçekleşecektir."

Şayet, mecliste grubu bulunan partiler, özellikle CHP ve AP, gecikmeden, 1981 seçimlerine kadar sürececek bir siyasal barışı gerçekleştirmezlerse, Türkiye'de demokratik parlamenter rejimin, yeni bir kesintiye uğramaksızın devamı son derece güç olacaktır (Toker, 1978).

Toker'e göre (1976b), askerın yönetime müdahalesinin bir nedeni de sivillerin kendine göre ordu yapma isteğidir. 27 Mayıs ve 12 Mart öncesinde bu yönde girişimler olmuştur. Ama, çabalar boşa çıkmış ve ordu her zaman "cumhuriyetin ordusu" olarak kalmıştır.

Toker, (1976) yukarda da belirtildiği gibi, koşullar oluştuğunda askeri müdahalenin zorunlu olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu konuda askerler değil, askerleri yönetime müdahale etmek zorunda bırakan siyasetçiler suçludur. Kaldı ki, Silahlı Kuvvetler Cumhuriyetin koruyucuları olduklarından bu konuda üstlerine düşeni yapmakla yükümlüdürler.

Orduyu cumhuriyetin koruyucusu olarak görme düşüncesi demokratik bir anlayışla bağdaşabilen bir düşünce değildir. Gerçi, Türkiye açısından bu durum 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İ Hizmet Yasası'ndaki "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi, Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamaktır" ifadesine dayandırılmaktadır (Burçak, 1988: 37). Yasada belirtilmiş olan bu koruma ve kollama görevi, ilk olarak 27 Mayıs darbesiyle askeri müdahalelere hukuksal dayanak yapılmıştır. 27 Mayıs müdahalesinin hemen ertesinde, MBK, yeni bir anayasa hazırlamak üzere biraraya getirilen ğretim üyelerinden bir daha müdahaleye gerek bırakmayacak bir anayasa hazırlamalarını isteyince, ğretim yeleri de hazırladıkları 1 sayılı Yasaya koruma ve kollama deyimini yerleştirmişlerdir. 1 sayılı Yasada geçen ifade şöyledir:

"Ordu Dahili Hizmet Kanununun 34'nc maddesiyle Türk Yurdunu ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumak vazifesi kendisine verilmiş olan Türk Ordusu, Türk Milleti adına harekete geçerek milleti temsil vasfını kaybetmiş olan Meclis'i dağıtıp iktidarı geçici olarak MBK'ne emanet etmiştir." (ztrk, 1993:113).

Öztürk'ün (1993:114) Batur'dan aktardığına göre, kollama, Silahlı Kuvvetlerin askeri görevlerini, koruma ise siyasal içerikli görevlerini ifade ettiğinden, askeri müdahaleler, Silahlı Kuvvetlerin siyasal içerikli görevlerinin doğal bir uzantısıdır.

Koruma ve kollama görevi 1935 tarih 2772 sayılı Ordu Dahili Hizmet Yasası'nda da vardı. Ancak, 1935'li yıllar, ulusal bağımsızlık mücadelesinin anıları ile yaşayan bir meclisin var olduğu yıllardır. Dolayısıyla böyle bir meclisin Türk yurdunu ve Türk Cumhuriyetini korumak ve kollamaktan ne kastettiği kolaylıkla anlaşılabilir. Ama, 1960 ve 1980'lerde bu yasal ifadeden aynı anlamı çıkarmak biraz zordur (Özdemir, 1993: 233).

Demokrasilerde ülkenin ne zaman korunup kollanacağına parlamentonun karar vermesi gerekir. Bu konuda askerin re'sen bir yetkiye sahip olduğu demokratik ilkelerle bağdaşmaz. İleri demokrasilerde askerlerin mesleklaşma, diğer bir deyişle profesyonellik düzeyleri gelişmiş olduğundan ve ordu üzerinde etkin bir sivil denetim bulunduğundan ordunun siyasal gücü zayıflamıştır (Öztürk, 1993: 31). Demokrasi kuramının önde gelen kuramcılarında Robert Dahl, (2001:149) ordunun etkin bir siyasal denetime tabi olmasını demokrasi için elverişli koşulların başında saymaktadır.

Bu durumda, orduyu cumhuriyet ve demokrasinin koruyucusu olarak görmek yanlıştır. Çünkü, böyle yapılarak, özünde halka dayalı siyasal yapılanma çeşitleri olan demokrasi ve cumhuriyet için yeni ve halktan farklı dayanak noktası bulunmuş olur. Bulunan bu yeni dayanak noktası, aynı zamanda meşruiyet gerekçesi olacağından demokrasinin meşruluk ölçütü zedelenir. Halka dayalı bir siyasal sistem olarak bilinen demokrasinin askeri rejimlerden farkı kalmaz.

Cumhuriyet de, gerek felsefi özü, gerekse biçimsel açıdan halkın yararına bir anlam taşır. Çünkü, ülkemizde halk, cumhuriyetle birlikte yurttaş statüsünü kazanmıştır. Halk açısından böyle özel bir anlam taşıyan

cumhuriyetin, askerler için sağladığı herhangi bir toplumsal, siyasal veya ekonomik ranttan söz etmek olası değildir. Zaten, Ahmad'ın da (1995:174) belirttiği gibi, cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 1927 yılında verdiği Büyük Nutuk'ta Türkiye Cumhuriyet'nin korunması görevini gençliğe vermiştir.

Toker, askeri müdahalelerin amacını, bozulan demokrasiyi rayına oturtmak olarak açıklamaktadır. Ama, gerçek şu ki, askeri yönetimin kendisi zaten demokratik olmadığı gibi, askerlerin, yönetimi sivillere devrettikten sonra da kurulan düzen, tam anlamda demokratik olmamıştır. Çünkü, askerler yönetimden çekilmeden önce kendi temel değerlerini anayasaya yerleştirmişlerdir. Bu durum yalnız Türkiye için geçerli olmayıp, askeri müdahalelerin sık sık yaşandığı diğer birçok ülkede de böyledir (Baydur, 1997: 308). Ülkemizde demokrasi, sık sık korunmaya maruz bırakıldığı için, devamlı zayıf ve muhtaç bir halde bırakılmaktadır (Kahraman, 2002: 9).

Yukarda açıklanan nedenlerden dolayı Toker, (1977) orduyu siyasetin dışında tutmak açısından iki yol önermektedir: Birincisi, orduyu müdahaleye mecbur edecek koşulları yaratmamak, ikincisi de, ordunun üst kademelerinin belirlenmesini ordunun kendisine, yani askerlik kurallarına bırakmak.

Siyasal iktidarların, genelkurmay başkanları veya kuvvet komutanlarını kendi politikalarına yakın askerler arasından seçme istekleri, kanımızca kendine göre ordu yapmak olarak değerlendirilmemelidir. Her ne kadar ülkemizde genelkurmay başkanının, siyasal sistem içinde bakanlardan öncelikli bir yeri olsa da, demokratik bir sistemde olması gereken yeri müsteşar düzeyidir. Siyasal iktidarların ordu ile ilgili politikalarının farklılık taşıyabileceği göz önüne alınarak iktidarlara, genelkurmay ve kuvvet komutanlıkları

için tercih hakkı tanınabilmelidir. Böyle bir durum asker-sivil ilişkisinin daha düzenli işlemlerini de beraberinde getirir.

7.7.4.2.Doğan Avcıoğlu: Asker Ulus

Türk tarihinin son yüzyıllık gerçeğinin Devrimci Ordu Gücü olduğunu ifade eden Avcıoğlu, (1970g:1, 7) bunun, Batı ülkelerindeki gibi dar anlamda kapalı bir askerler topluluğu olmadığını belirtmekte ve konuyla ilgili şu görüşlere yer vermektedir:

“Devrimci Ordu Gücü, son yüzyıllık Türk tarihine damgasını vuran, bazen başarılı, bazen başarısız denemelerle, bağımsız ve uygar bir Türkiye'nin inşası için çarpınan asker-sivil milliyetçi devrimciler topluluğudur.

Daha Harbiye sıralarında, çöken vatani kurtarmak amacıyla devrim örgütleri kuran, altıyüz yıllık saltanatı deviren, bağımsız Türkiye'yi yoktan var eden ve devrim yoluyla modern Türkiye'yi inşa seferberliğine koyulan Mustafa Kemal, Devrimci Ordu Gücü'nün lideridir...

Tarihsel bir zincir içinde, Abdülhamit ve Vahdettinlerden cici demokrasinin türedi politikacılarına kadar uzanan kökü dışarda bir ihanet koalisyonu, iktidarlarına en büyük tehdidi teşkil eden Devrimci Ordu Gücü'nü çürütmek ve kendilerine benzetmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Ne var ki, Kemalist Devrim'i yarıda bıraktıran ve yolundan saptıran ihanet koalisyonunun bu çabaları boşa gitmiştir. Mustafa Kemal'in liderliğindeki Devrimci Ordu Gücü, bugün de dimdik ayakta ve “Bağımsızlık içinde, devrim yoluyla çağdaş uygarlık düzeyine bir an önce varmak” diye tanımlayabileceğimiz Kemalist Devrim'i, bütün amaçlarına ulaştırmaya kararlıdır.

Türk toplumunun “Manzara-i Umumiye”si simsiyah ortadadır. 1970'te, yeniden 1919 karanlığına gömüldüğümüzü söylemek fazla mübalağalı değildir. Yaygın bir kötümserlik ve umutsuzluk, yeni bir düzen özlemiyle birlikte, bütün ülkeyi kaplamıştır. Türk ulusu için, 1970 yılında da, 1919 yılındaki gibi, tek umut ışığı olarak, Devrimci Ordu Gücü pırıl pırıl parlamaktadır.

Devrimci Ordu Gücü, Halk içinde erimeyi ve gerçek bir halk iktidarını kurmayı başarabildiği ölçüde, Türkiyemizin "makus talihini" yenecek ve bugün kağıt üzerinde kalan 27 Mayıs Anayasasının öngördüğü Kemalist Devrim doğrultusundaki sosyal ve ekonomik düzeni, kesinlikle gerçekleştirecektir."

Devrimci Ordu Gücü'nü asker-sivil milliyetçi devrimciler olarak tanımlayan Avcıoğlu, asker bir ulus düşüncesinde görünmektedir. Asker-ulus düşüncesi, Türk kültürünün geleneksel bir özelliği olup, siyasal karar alma sürecine de etkileri olan toplumsal ve kültürel bir görüngü olarak değerlendirilebilir. Böyle bir kültürde ordu her türlü övgü ve takdirin temel kaynağıdır. Askeri semboller ve uygulamalar, toplum tarafından üstün bir değer olarak algılanır. Bu kültürel özellik, ordunun siyasete ilişkin olağandışı müdahalesini de meşrulaştırıcı bir etken olmaktadır (Erdoğan, 1998: 339).

27 Mayıs'la ilgili olarak Avcıoğlu, üç neden ileri sürmektedir. Birinci neden ekonomiktir. Avcıoğlu'na göre, 1954 yılından itibaren ekonominin iyi gidişinin keskin biçimde durması ve başlayan gerilemenin halkta oluşturduğu toplumsal tepki, ordunun siyasete müdahalesini gerektirmiştir. Avcıoğlu'nun (1961:3) konuyla ilgili görüşleri şöyledir:

"Meselenin kökü sosyal huzursuzluktur. Türkiye artık eski Türkiye değildir. Nüfus hızla artmaktadır. Eskiden doğum nisbetleri kadar, ölüm nisbetleri de yüksekti. Nüfus artışı yavaştı. Şimdi ölüm nisbetleri düşmüş, buna karşılık doğum nisbetleri değişmemiş, bu yüzden nüfus hızla çoğalmaya başlamıştır. Ekime elverişli toprakların kalmaması, biraz da makineleşme dolayısıyla, köyden şehre akın hızlanmıştır.

Nüfus artışının ve şehirlere akının hızlandığı bir devrede, kütleler daha yüksek bir hayat seviyesine erişmenin mümkün olduğunu anlamış, tevekkülün yerini, kalkınma ve refah talepleri almıştır. Batı dünyasına açılmamız ve dış yardımların artması, Batı hayat seviyesi ile aramızda mevcut uçurumu ortaya koymuştur. Bu

yüzden geniş küteler ve aydın, fakirliği ve gelir bölüşümündeki adaletsizlikleri, eskisinden daha az müsamaha ile karşılamaktadır.

Bu maddi ve manevi değişiklikler, sosyal adalet içinde hızlı kalkınmayı zaruri kılmaktadır. Fakat geçmiş hükümetler sosyal ve iktisadi alanda tam bir aciz göstermişler, bu da duyulan memnuniyetsizliği ve huzursuzluğu artırmıştır.

Üzerinde henüz ciddi bir araştırma yapılmayan 27 Mayıs hareketinin temel sebebi bu olsa gerektir.”

Kalaycıoğlu'nun (1998:41) belirttiğine göre, istikrarlı ekonomik gelişme dönemlerini izleyen ani ekonomik gerilemelerin, ayaklanmalara varan toplumsal huzursuzluklara yol açtığı tezi, ilk defa Tocqueville tarafından Fransız Devrimi'ni açıklamak için kullanılmıştır. 1962 yılında Davies, konuyu J eğrisi adı altında yeni bir açıklama biçimine kavuşturmuştur. Buna göre, ekonomik gelişmeler, halkı olumlu etkilemekle kalmayıp geleceğe yönelik olarak onların daha iyimser bir tutuma sahip olmalarını sağlamaktadır. Kötüye gidiş ise, halkı olumsuz etkilemektedir. Bu durumda halk, kötü gidişin sorumlusu olarak hükümeti görmekte ve onun meşruluğunu tartışılabilir hale getirerek hükümete itaatten kaçınmaktadır. Sürecin son halkası toplumsal ayaklanmalardır.

Avcıoğlu da aynı gerçeğe işaret etmektedir: 1954 sonrası ekonomik gelişme ani olarak duraklamış, bunun sonucu toplumsal huzursuzluk olmuştur. Huzursuzluğun nedenleri muhalefet tarafından dile getirildikçe, iktidar, muhalefeti susturma yoluna gitmiş, nihayet gelişmeler 27 Mayıs'ı sonuç vermiştir.

Avcıoğlu, (1962h:3) sonraki yazılarında bu görüşünü daha ileri götürerek, 27 Mayıs'ın, 1950-1960 arasında uygulanan ekonomik sistemin çöküşünün sonucu olduğunu belirtir. Buna göre, çok partili parlamenter sistem gerici unsurların lehine işlemiştir. Bu dönemde devrimci kadro halktan uzaklaşarak, bürokratlaşmıştır. Ağa ve eşraf,

ülke siyasetinde etkin rol oynamaya başlamış, toprak reformu engellenmiş, ülkede ulusal bir burjuva sınıfı geliştirmek için kaynaklar daha çok bu sınıfa aktarılmış, ama, yatırım kültürü yeterince gelişmemiş olan bu sınıf kalkınmaya gereken katkıyı sağlayamamıştır. Bu yüzden 27 Mayıs'ta zinde kuvvetler tepkilerini ortaya koymuşlardır. 27 Mayıs, ağa, eşraf ve komprador burjuvazinin etkin rol oynadığı çarpık ekonomik sistemin çöküşüdür. Kısacası, ihtilalin asıl nedeni "bir sistemin ve o sistemin adamlarının iflasıdır." Gerisi teferruatır.

Avcıoğlu, önceleri diğer nedenleri teferruat olarak değerlendirse de, daha sonra, özgürlüklerin kısıtlanmasının da ihtilalin sebeplerinden biri olduğunu belirtmiştir. Avcıoğlu'nun (1962:3) konuyla ilgili görüş ve düşünceleri şöyledir:

"1946'dan sonra hürriyet mücadelesi yaptıklarını söyleyenler dahi, hürriyetlerden ve emekçi kitlelerin şuur kazanmasından korkmuşlardır. Fakir köylü çocuklarının okuyup uyanarak hürriyete kavuşmasından ürken bizim hürriyet şampiyonları, ilk iş olarak Köy Enstitülerini yıkmaya koyulmuşlardır. Sadece mutlu azınlık için hürriyet isteyenler, köylünün hürriyeti demek olan toprak reformunu, köylüye komünistlik diye göstermişlerdir. Daha 1946 yılından itibaren, emekçi kütelleri şuurlandırmaya çalışan sosyalist hareketler boğulmuş, toplumcu aydınlar susturulmuştur. Tam manasıyla kontrol altında, güdümlü bir sendikacılıkla yetinilmiştir. Batıda en şerefli tutum sayılan "Solculuk", bizde küfürlerin en ağırı olarak kullanılmıştır. Batıda 150 yıldır savunulan sosyalizmin, 1962 yılında Türkiye'de lafını etmek büyük bir cesaret işi sayılmıştır! Böyle bir ortamda, toprak ağaları, tefeciler, vurguncular, istismarcı mutavassıtlar, soyguncu milyonerler, elbette ki en muhterem ve en vatanperver vatandaş muamelesi görmüştür. İktidardaki mutlu azınlık temsilcileri, "Her mahallede bir milyoner yaratıyoruz" diye övünebilmişlerdir. Bu sebeple 27 Mayıs'ta son bulan demokrasi denemesi, aslında örtülü bir faşizm devresi sayılabilir.

27 Mayıs, yeni bir devrenin başlangıcı olmuş, sosyal uyanışın ilk belirtileri bu devrede ortaya çıkmıştır."

27 Mayıs'ın kimi çevrelerce başarısız olarak değerlendirilmesine katılmayan Avcioğlu'na göre, (1966f:3) 27 Mayıs sonrasında yeniden kapitalist yolla kalkınma çabasına girilmiştir. Eskisinden tek fark plan yapılıyor olmasıdır. Bu yönüyle 27 Mayıs bir başarısızlık olsa da, emekçilerin bilinçlenmesine yol açtığı için başarısızlık içinde bir başarıdır.

Avcioğlu'nun, 27 Mayıs'la ilgili olarak değindiği diğer bir konu, MGK'nın çalışmalarıdır. MGK'nın, Çetin Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılması ve İlhami Soysal'la ilgili olarak hazırlanan dosyayı incelemesini eleştiren Avcioğlu, (1967a:3) MGK'yı ülke güvenliği ile ilgilenmek yerine, AP Hükümeti'nin güvenliğini sağlamakla suçlarken, milli güvenlik kavramının geniş anlamda kullanmasına da herhangi bir eleştiride bulunmamaktadır.

Görülüyor ki, Avcioğlu ordunun siyasete müdahalesine özünde karşı değildir. Daha önce de belirtildiği gibi Avcioğlu, asker ulus düşüncesini benimsemiş görünmekte, orduyu devrimci zinde güçlerin öncüsü olarak kabul etmektedir. Hatta, Avcioğlu'nun bu düşünceleri o kadar ileridir ki, büyükelçi ve diplomatların bile Harbiyeliler arasından atanması gerektiği görüşündedir (Cemal, 1999: 343).

1961 Anayasası'ndan önce, 1949 yılında kurulmuş olan Milli Savunma Yüksek Kurulu bulunuyordu. Kurul, başbakanın başkanlığında ve onun teklifiyle bakanlar kurulu tarafından seçilecek bakanlarla, Milli Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı'ndan oluşuyordu. Cumhurbaşkanı, kurulun doğal başkanıydı (İba, 1998: 178). Sivil siyasetçilerin üstünlüğüne dayanan bu demokratik oluşumun yerine 1961 Anayasası ile MGK oluşturuldu. MGK sayesinde üst düzey askerler ulusal gündemin bütün konularıyla ilgili alınacak kararları belirleme olanağına kavuşmuş olmalarına karşın, Avcioğlu'nda böyle bir duruma eleştirel bir yaklaşım görülmemektedir.

Kanımızca bu durumun nedenlerinden birisi, Avcioğlu'nun demokrasiyi bir referans olarak kabul etmemesidir. Demokrasi, küçümsenip reddedilirken, kalkınma birinci amaç olarak kabul edilince, askerlerin egemenliğinde bir yönetimin yadırganmaması da doğal bir sonuç olmaktadır.

İkinci neden, Avcioğlu'nun kendisini bir eylem adamı olarak görmesidir. Cemal'in (1999:337) belirttiğine göre, Avcioğlu, sık sık "(h)ayatımda hiç entelektüel olmadım" diyerek entelektüel olmayı küçümsemiştir. Entelektüelin ayırt edici özelliği, kültürel konuları sosyal ilgilerin üzerine koyması ve insanlığın kültürel birikimine katkı yapmasıdır. Ama, Avcioğlu için önemli olan eylemdir. Eylem, sonunda kendi bilgi altyapısını da oluşturur.

Avcioğlu, 1969-1971 yılları arasında "(r)adikal askerlerin sivil başbakanı" olarak görülmüştür. Kimi çevreler bir askeri darbe sonrası Avcioğlu'nun başbakanlığına kesin gözüyle bakmışlardır. Konuyla ilgili olarak Cemal (1999: 338) şunları ifade etmektedir:

"“Ya başbakan olacağım ya asılacağım!”

Böyle dedi mi Doğan Bey? Gönlünde hiç kuşkusuz "Türkiye'ye lider" ya da "Türkiye'ye kurtarıcı" olmak yatıyordu. Bunun için yola çıkmıştı. O yüzden bir süre için "askerin başbakanı" olmayı içine sindirebilirdi. Çünkü Doğan Bey için devrime giden yol, "askerin darbesi" ile açılacaktı."

Bu amaçla Avcioğlu, Devrim dergisi bürosunda askeri darbe için çalışmış, gerektiğinde 27 Mayıs'ın Madanoğlu Paşası ile, Albay Osman Köksal'la, Mürted Hava Üssü Komutanı Aydın Kirişoğlu Paşa ve Komando Binbaşı Yılmaz Akkılıç'la gizli olarak görüşmelerde bulunmuştur (Cemal, 1999: 338).

12 Mart 1971 muhtırası ile Avcioğlu devrim rüyasından uyanır. Bir yerlerde hata yaptığına inanmaktadır artık. Ama, hatayı nerede

yaptığını bir türlü göremez ve bulamaz. Avcioğlu'nun, hatayı nerede yaptığını bulamamasının nedeni entelektüel etkinliği yadsımasında aranmalıdır. O, bir eylem adamı olduğu için amaca yönelik "ben yaptım oldu" anlayışını uygulamıştır. Amacınız kalkınma olunca ve bu amaca belirlenen yoldan gidilmeye başlanmış veya öyle olduğuna inanmışsanız bunun dışındaki gelişmeler sizi ilgilendirmemeye başlar. Dış dünyaya, amacınız dışında kapatırsınız kendinizi. Kaçınılmaz sonuç bir süre sonra gelişen dünyanın dışında kalmanızdır. Nitekim, Avcioğlu da böyle olmuştur. En yakın arkadaşı Hasan Cemal, (1999: 347) Avcioğlu'nu "tarihin özgürlüğe doğru dönen tekerleğini tersine çevirmeye" çalışmakla eleştirir. Bize düşen, aslında ırmağı tersine akıtmak değil, akışın önündeki engelleri kaldırmak ve akıştan daha çok yararlanabilmek için gerektiğinde ırmağın önüne barajlar ve bentler yapmaktır. Tersine bir çaba akıntıya kapılıp heba olmaktır.

7.8.Asker-Siyaset İlişkisi ve Aydınlar: Araştırmacının Değerlendirmesi

Araştırma kapsamındaki aydınların asker-siyaset ilişkisiyle ilgili görüş ve düşünceleri nasıl değerlendirilebilir? Yapılacak bir değerlendirme neye göre yapılmalıdır? Diğer bir deyişle aydınların görüş ve düşünceleri değerlendirilirken elimizdeki ölçü ne olmalıdır? Bu başlıkta bu soruların yanıtları aranmaya çalışılmıştır.

7.8.1.Askerî Müdahaleler ve Aydınlar: Kabul mü, Red mi?

Soysal, 12 Mart muhtırasının pek iyi düşüncelerle anılmayacağını belirtirken, 27 Mayıs'ın ülkeye çokça katkısı olduğunu belirtmektedir. Çünkü, 27 Mayıs hareketiyle ülke, yeniden gitmesi gerektiği yöne kavuşturulmuştur. Temel hak ve özgürlüklere müdahale eden bir iktidardan ders alınarak hak ve özgürlüklere anayasal güvence getirilmiştir. 1961 Anayasası gibi demokratik ve özgürlükçü bir anayasa

yapılmıştır. 12 Mart muhtırası sonrasında, bir taraftan demokratik siyasal kurumlar ve üniversiteler başta olmak üzere diğer eğitim kurumları siyasal kargaşadan sorumlu tutularak yadsınmış, öte yandan, her siyasal sorun karşısında anayasa suçlanmıştır. Ayrıca, Soysal, siyasal sistem içinde asker-siyaset ilişkisi düzenlenirken, ülkemizin özel koşullarının göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmektedir.

Velidedeoğlu, DP'nin askerle yakın ilişkiler kurmasına, askerinin siyasallaştırıldığı gerekçesiyle şiddetle karşı çıkmaktadır. Askeri zihniyetle demokratik zihniyetin uyumsuzluğu nedeniyle, siyasete girecek asker kökenli kişilerin, öncelikle, sahip oldukları askeri zihniyetten arınmaları gerektiğini belirtmektedir. Ama, aynı Velidedeoğlu, 1960 müdahalesini "Atatürk Devriminin uzantısı" olarak nitelemektedir. 12 Eylül müdahalesi karşısında ise, Velidedeoğlu, önce destekleyici yazılar yazarak müdahaleyi Atatürkçülük'e uygun bulduğunu belirtirken, daha sonra müdahaleyi yapanları faşistlikle suçlamıştır.

Aybar, demokrasinin halka dayalı bir siyasal sistem olduğunu belirtmektedir. Askeri darbelerle yapılanlar ise, demokrasinin tersine tepeden inme hareketlerdir. Dolayısıyla, Aybar, askeri hareketleri, geniş tabandan yoksun olarak kabul etmektedir denilebilir. Aybar, askeri darbe yapanların ve darbeye teşebbüs edenlerin ceza yasası çerçevesinde cezalandırılmaları gerektiğini de belirtmektedir. Darbeye teşebbüs edenler sivil yönetim tarafından ele geçirince cezalandırılacakken, darbe yapmakta başarılı olanlar, ancak sivil yönetime geçildikten sonra cezalandırılacaklardır. Böyle de olsa, Aybar'ın konuyla ilgili olarak ileri sürdüğü görüş ve düşünceler demokrasiye son derece uygun görüşlerdir. Ama, Aybar 27 Mayıs'ı hem tepeden inme bir hareket olarak niteliyor hem de 27 Mayıs'ın bir devrim olduğunu belirtiyor. 27 Mayıs'ın devrim olarak kabul edilmesi şöyle açıklanabilir: 27 Mayıs sonrası kabul edilen 1961 Anayasası ile eskiye göre

önemli değişiklikler yapılmıştır. İktidar çoğunluğunun kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla TBMM egemenliği kullanan tek organ olmaktan çıkarılmıştır. Böylece, parlamentoda nitelikli bir çoğunluğu elde eden herhangi bir siyasal partinin, her istediğini yapması engellenerek azınlığın korunmasına çalışılmıştır. 1961 Anayasası ile yapılan ikinci önemli iş, temel hak ve özgürlüklerin anayasada ayrıntılı olarak düzenlenmesidir. Böyle bir düzenlemeyle, temel hak ve özgürlüklere anayasal bir güvence sağlanmak istenilmiştir. Yapılan bu değişiklikler demokrasiyi güçlendirmek açısından önemli değişikliklerdir. Ama, bu değişikliklerin, yapılan eylemin devrim olarak nitelendirilmesi için yeterli olup olmadığı tartışmaya açıktır. Yapılan eylem devrim olarak nitelendirilebilse de bu, 27 Mayıs'ı meşrulaştırmayacaktır. Çünkü, demokrasi demokratça güçlendirilmiş değildir. Hak ve özgürlükler bahşedilmiştir. Bunun anlamı, zamanı gelince bu geniş hak ve özgürlükler düzeninin tekrar daraltılabileceğidir. Nitekim, bahşedilmiş hak ve özgürlükler sadece on yıl sonra sessiz sedasız ve herhangi bir toplumsal tepkiye neden olmadan geri alınmıştır.

Özden, bir yandan, 27 Mayıs darbesini, sağladığı faydalar nedeniyle devrim olarak nitelerken, diğer yandan, 12 Eylül darbesinin lideriyle, darbe öncesinde gizli görüşmeler yapmıştır. Darbe sonrası hukuka aykırı işlemler yapılırken ise, Özden'in herhangi bir çabası görülmemiştir.

Araştırma kapsamındaki bu dört aydının asker-siyaset ilişkisiyle ilgili görüş ve düşüncelerinde bir ikilem görülmekte olup, bu dört aydının asker-siyaset ilişkisine yaklaşımları araştırmamızın beşinci denencesini desteklemektedir. İkilemin temel nedeni, bu dört aydının, askeri müdahaleleri değerlendirirken, bu müdahalelerin sonuçlarından yola çıkarak fayda-maliyet çözümlemesi yapmalarıdır. Soysal ve Velidedeoğlu, ordunun sivil yönetime yaptığı müdahaleleri

değerlendirirken, demokrasiyi ölçü almak yerine askeri hareketin faydalarını ölçü kabul etmektedirler. Bu durum, demokrasiye aykırı hareketler olan darbe ve muhtıralardan faydalı bulunanların Soysal ve Velidedeoğlu tarafından benimsemesi sonucunu doğurmaktadır. Aybar ise önce, demokraside darbeye yer olmadığını belirtmektedir. Aybar, bu savını, demokrasi ile askeri darbelerin işleyiş yönünden birbirinin tersi olduğu gerekçesine dayandırmaktadır. Ama, daha sonra Aybar, 27 Mayıs hareketini devrim olarak nitelendirmektedir. Buna göre, faydacı değerlendirme anlayışının, son tahlilde, Aybar'ı da bir ikileme götürmüş olduğu söylenebilir.

Başgil, askeri müdahaleleri kötü iktidar-muhalefet ilişkisine bağlamaktadır. Herhangi bir siyasal parti, iktidarı kaybedince yeni siyasal yeri olan muhalefette iktidara hazırlık yapmalıdır. Muhalefet, bu hazırlık sürecinde, iktidarın ülke yararına olan politikalarına destek olmalı, yanlışlarını da demokratik nezaketle eleştirmelidir. Muhalefetin, iktidarı acımasızca eleştirmesi, iktidarın her yaptığını kötü ve yanlış olarak nitelenmesi, buna karşılık iktidarın da, muhalefeti demokrasiye ters biçimde sınırlandırma çabası, siyasal alanı daraltarak siyaseti işlevsizleştirir. Böyle bir ortamda artık, ilkeler yerine klasik parti kavgaları yapılmaya başlanır. Bu sürecin son durağı, ülkenin, siyasal olarak parçalanmanın eşiğine gelmesidir. Başgil, 1950-1960 arasındaki ilk çok partili siyasal yaşam deneyimimizin böyle işlediği, bunun da doğal olarak askeri bir müdahaleye yol açtığı görüşündedir. 1950-1960 dönemi siyasal yaşamımızda CHP, yıllardan beri elinde bulundurduğu iktidarı kaybetmeyi içine sindirememiştir. DP ise, kendine oy veren kesimleri de göz önünde bulundurarak CHP'ye karşı demokratik olarak nitelendirilemeyecek tavırlar sergilemiştir. İktidar-muhalefet ilişkisinin demokratik bir hoşgörü yerine kin ve nefret üzerinde gelişmesinin nedenleri arasında ülkenin demokratik yaşamının henüz yeni olması,

siyasal kültürümüzde uzlaşma, ötekine saygı ve ötekini kabullenebilme gibi demokratik değerlerin yeterince bulunmaması sayılabilir. Nitekim, 1980 sonrası dönemde farklı siyasal kesimler arasındaki diyalog kanalları daha açık ve daha çok çalışmaya başlamış, bunun sonucu olarak, farklı kesimler kendi yaşam alanlarını diğerleri aleyhine genişletme çabasıyla vazgeçmeye başlamışlardır. Ülkemizde birey ve bireyselleşmeye, eskiye oranla, daha çok vurgu yapılmaya başlanılmıştır. Bireyselleşme çabası aidiyetten önemli hale geldikçe, bireylerin birlikte varolabilme kaygısı, bireyleri uçlaşmadan uzlaşmaya doğru yöneltmektedir. Kısacası, siyasal kültürümüz demokratikleştikçe demokratik sistem de daha düzenli ve daha işlevsel çalışır duruma gelmektedir.

Selçuk, askeri müdahalelere, sistemin meşruiyetini bozduğu gerekçesiyle karşı çıkmaktadır. Selçuk'a göre, her yönetim siyasal bir meşruluğa dayanmak zorundadır. Biçimsel ve özsel açıdan olmak üzere iki tür meşruiyet vardır. Demokrasilerde yönetimlere biçimsel yönden meşruluk temeli sağlayan halktır. Bir yönetimin öz yönünden meşru kabul edilebilmesi için, söz konusu yönetimin, hukuk devletinin gereklerine uygun olarak kurulup, işlemesi gerekir. Askeri yönetimler keyfi ve mutlak bir gücü temsil ettiklerinden biçimsel ve özsel yönden meşru kabul edilemezler.

Toker, siyasal, hukuksal ve kurumsal yenilenme gereksiniminin siyasal iktidarlar tarafından gerçekleştirilememesini askeri müdahalelerin nedenlerinden biri olarak kabul etmektedir. Bu durumun temel nedeni, siyasal partilerin, siyasal döngüyü kısırlaştırarak işlevsizleştirmeleridir. Farklı siyasal kesimler birlikte yaşama amacını yitirdikçe, siyaset kısır çatışmalara ve ötekini yok etme gayretlerine hizmet etmeye başlamaktadır. Böyle ortamlarda yapılmak istenen siyasal, hukuksal ve kurumsal değişiklik tasarımları farklı kesimlerin uzlaşmasının ürünü olmak bir yana, farklı kesimlerden birinin lehine olarak düşünüldüğünden diğer

kesimlerce desteklenmemekte ve siyasal süreç tıkanmaktadır. Ülkemizde 1955-1960 arası dönem ile 1977-1980 arası dönem böyle bir tıkanma dönemleri olmuştur. Bu gibi durumlarda çözüm askeri yönetimlerde aranmamalıdır. Yapılması gereken, seçim mekanizmasını işleterek siyasal tıkanıklığı açmak olmalıdır.

Toker'in askeri müdahale nedeni olarak gördüğü ikinci etken, kamu düzeninin bozulmasıdır. Kamu yönetimi, dar anlamda, sadece yürütmeyi ifade ederken, geniş anlamda kamu gücünün örgütlenmesini ve işleyişini ifade eder. Buna göre kamu düzeni, hiyerarşik kurallar tarafından bireylerden bağımsız olarak tanzim edilmiş bir düzendir. Kamu düzeni içinde yer alan herkes bu kurallara uymakla yükümlüdür. Dolayısıyla, kamu düzeninin bozulması demek, kamusal kuralların işletilmemesi veya yetersiz kalması demektir. Bu durumda yapılması gereken çeşitli nedenlerle işletilmeyen kuralların işletilmesi, yetersiz olanların da etkinleştirilmesidir. Böyle durumlarda çözümü, sivil yaşamın güçlendirilmesinde aramak yerine, askeri yönetimden beklemek kısa süreli bir düzen getirebilir. Ama, kurulan kısa süreli düzen, hem bir tepki düzeni olacak, hem de siyasal kültüre demokratik olmayan değerler yükleyecektir.

Toker'in, darbe nedeni olarak gösterdiği üçüncü neden, iktidarların ordunun üst kademe komutanlarının belirlenmesinde söz sahibi olma çabalarıdır. Ancak, kuvvet komutanları ile genelkurmay başkanının belirlenmesinde siyasal iktidarın etkili olmak istemesi darbe nedeni olarak görülmemelidir. Çünkü, her siyasal iktidar farklı bir siyasal programı ülke yönetiminde uygulamak üzere iktidara gelir. Siyasal programın bir bölümünü de askeri hizmetler oluşturmaktadır. Askeri hizmetlerin nasıl yapılacağı konusunda ordu içinde farklı görüşler olabileceği gibi, siyasal partiler arasında da konuyla ilgili farklılıklar olabilir. Bu durumda, bir siyasal iktidarın, askeri hizmetler açısından

kendi siyasal programına yakın kimselerle çalışmak istemesi doğal karşılanmalıdır.

Avcıoğlu, asker ulus düşüncesine sahip olup, orduyu bazen siyasal açıdan yönetici sınıf konumunda görmekte, bazen de amaçladığı sosyalist bir devrim için kullanılacak bir silahlı kuvvet olarak kabul etmektedir. Avcıoğlu için temel kaygı, kalkınma ve çağdaş ülkeler düzeyine ulaşmaktır. Ama, kalkınma ve çağdaşlaşma sürecinin demokratik olup olmaması Avcıoğlu için önem taşımamaktadır. Önemli olan en kısa sürede kalkınmayı gerçekleştirmektir. Durum böyle olunca, demokrasi, tam bir araç değer konumuna düşmektedir. Yani, kalkınma ve ilerleme sağladığı ölçüde, demokrasi kabullenilmekte, kalkınma ve ilerleme sürecini engellediği sürece demokrasi reddedilmektedir. Amaç kalkınmayla uyumlu bir siyasal yönetimdir. Askeri yönetimler sayesinde eleştiri ortamı kaldırılıp, yersiz olarak görülen tartışmalara girilmeksizin belirlenen kalkınma programının uygulanması sağlanmalıdır. Ancak, bu sayede hızlı bir kalkınma gerçekleştirilebilir. Dikkat edilirse, böylesi bir düşünce demokrasiyi istenilen herhangi bir zamanda kurulabilecek ve işletilebilecek basit bir yönetim çarkı olarak görmektedir.

Avcıoğlu, 27 Mayıs hareketini temelde iki nedene dayandırmaktadır. Bunlar; ekonomik çöküntü ve özgürlüklerin kısıtlanmasıdır. Belli bir ekonomik gelişme sürecinden sonra meydana gelen ekonomik krizlerin toplumsal huzursuzluklara yol açtığı tartışmasız bir gerçektir. Ama, bilinen bir diğer gerçek de askeri yönetimlerin, genel olarak ekonomik krizleri aşamadıkları, tersine derinleştirdikleridir. Aynı gerçek özgürlükler içinde geçerlidir. 27 Mayıs hareketi belli aydın çevrelerden destek görmüştür. Bu desteğin özgürlüklerin kısıtlanması nedenine bağlanmasının ne kadar anlamlı olabileceği açık değildir. Çünkü, askeri yönetim demek, daha az özgür bir yönetim demektir.

7.8.2.Askerî Müdahalelerin Demokrasi Açısından Yarattığı Sorunlar

Askerî müdahaleler, demokrasiye şu yönlerden zarar vermektedir: Bunlar; demokratik temsilin kurumsal ve işlevsel yönden bozulması, demokratik meşruiyet zaafı, siyasallaşmada kesinti ve depolitizasyondur. Şimdi bu sorunları daha ayrıntılı inceleyelim.

7.8.2.1.Demokratik Temsildeki Bozulma

Günümüzde demokrasinin en yaygın uygulama biçimi temsili demokrasidir. Dolayısıyla, genel oy ve serbest seçimlerden oluşan halk iradesinin ürünü parlamentolar, demokratik temsile dayanan sistemlerin merkezi gücünü oluştururlar. Seçimle bir kez oluşturulduktan sonra, görev süresince, ülke yönetimine yön verecek tüm yasal kararlar parlamentoda alınacaktır. Zaten demokrasinin, halkın, halk tarafından halk için yönetilmesi diye tanımlanması da bu nedenledir.

Asker-sivil ilişkisinin demokratik temellere uygun olarak düzenlenmemesi temsil açısından iki olumsuz sonuç doğurmaktadır.

Askerî darbe dönemlerinde parlamento feshedildiğinden temsil kurumu dağıtılmış olmaktadır. Yani, demokratik temsilde kurumsal bir kriz doğmaktadır.

Darbe yapılmadan askerlerin, sivil yönetimi yakın gözetim altında tuttukları dönemlerde ise, parlamenterler ve hükümet, askerden bağımsız karar alamamakta, alınması düşünülen her yeni karar öncesinde "acaba asker ne der?" sorusu yanıtlanmaya çalışıldığından, parlamenterler, temsil görevini hakkıyla yerine getiremeyebilmektedirler. Bu durum temsilde işlevsel bir krize yol açabilmektedir.

Ülkemiz açısından asker-sivil ilişkisinin demokratik bir temele oturtulamamasının bir nedeni olarak, ülkenin jeopolitik konumu gösterilmektedir. Bu neden kabul edilebilir bir nedendir. Gerçekten,

Ülkemiz sahip olduğu jeopolitik konumu gereği, caydırıcı gücü yüksek bir orduya her zaman gereksinim duymaktadır. Ama, bu neden ordunun dış görevlerini, yani, ulusal savunmaya ilişkin görevlerini ilgilendirmektedir. Asker-sivil ilişkisinin, ülkemiz bağlamında tartışılan yönleri ise, daha çok, ordunun i güvenliğe ilişkin etkileri nedeniyledir. Dolayısıyla, asker-sivil ilişkisine demokratik bir yön vermek, dış savunma açısından güçlü bir orduya sahip olma amacıyla çelişmek bir yana, bu amacı desteklemektedir.

7.8.2.2.Meşruiyette Zaaf, Siyasallaşmada Kesinti

Demokrasilerde meşruiyetin kaynağı sadece ve sadece halktır. Halkın karşısına bir programla çıkan siyasal partiler, ancak, programları halk tarafından onaylandıktan sonra, bunu uygulayabilirler. Başarısızlık halinde, yönetimi demokratik yoldan bir başkasına devrederler.

Askerlerin, siyaseti yakın gözetim altında tutup, yönetime müdahale edebileceklerini sürekli canlı tuttıkları durumlarda, partiler ve parlamenterler arasında askerler tarafından "uygun bulunma", "rtl onanma" açılarından bir yarış başlayabilecektir. Hatta, zaman zaman herhangi bir siyasal partinin veya parlamenterin, görüş ve düşünceleri açısından, askerlerce kabul edilebilir olup olmadığı tartışılabilecektir. Bu durum, demokratik bir yönetim açısından son derece tehlikelidir. Çünkü, artık asker, sivil yönetime güvenlik ve savunma açısından bir kurmay hizmeti veren birim olmaktan çıkmış, sistem içinde yeni bir meşruiyet kaynağı olmuş demektir.

Askeri müdahalelerin yarattığı diğer bir sorun da siyasallaşmanın kesintiye uğramasıdır. Siyasallaşma, siyasal kültürün edinilmesi sürecidir. Siyasal kültürde, kısa vadede önemli değişiklikler olmaz. Ama, siyasal kültüre yeni ögeler müdahil olabilir. Bu yönüyle siyasallaşma devingen bir özellik gösterir ve yaşam boyu devam eder.

Askeri müdahaleler siyasal süreci kesintiye uğrattıklarında siyasallaşma süreci de durur. Artık, işleyen yeni süreç, depolitizasyon sürecidir.

7.9.Kamusal Alan ve Aydınlar

Kamusal alanın özünü bireylerin, ortak çıkara ilişkin konuları tartışmak üzere bir araya gelmeleri oluşturur. Asimetrik bir iktidar ilişkisini içeren her sorun kamusal alana ilişkin bir sorundur. Bu tür sorunlar sivil alandan siyasal alana geniş bir tartışılabilirlik alanına sahip olmalıdır. Böyle bir kamusal alanın varlığı demokrasi için sorunsuz bir alt yapı oluşturur. Gelişmiş bir demokrasi, nasıl bir kamusal alana gereksinim gösterir? Aydınlarımızın bu konudaki düşünceleri nelerdir ve gelişmiş bir demokrasi için sorunsuz bir altyapı oluşturmak açısından ne kadar işlevseldir? Bu başlık altında bu soruların yanıtı aranmıştır.

7.9.1.Akademisyen Aydınlar

Bu başlıkta Mümtaz Soysal ve Ali Fuat Başgil'in kamusal alana ilişkin görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir.

7.9.1.1.Mümtaz Soysal: Çok Boyutlu Kamusal Alan

Soysal'a göre, kamusal alan sorun boyutlarının tartışılmasına açık olmalıdır. "Provokasyon" başlığıyla yazdığı yazıda Soysal, (1995e: 16, 17) provokasyon sözcüğünün Latince kökenli olduğunu ve bir çeşit çileden çıkarma anlamı taşıdığını belirttikten sonra şu düşüncelere yer vermektedir:

"Elbette, insanların çileden çıkmalarını önlemenin yolu, onlara her Allahın günü "*sakın provokasyona gelmeyin*" demek değildir. Bazı insanlar bazı seslere kulak verip de buldukları yerden başlarını kaldırarak kendilerini saf saf tuzakların kucağına atmışlarsa, ilk yapılacak şey, o seslerin onlara niçin bu denli çekici geldiğini araştırmaktır. Diyelim ki işçiler, "*provokasyona gelip*" yasa dışı

eylemlere girişmişlerse, ortada onları böyle kolayca çileden çıkartacak kadar usandırıcı durumlar var demektir.

O halde, ikinci yapılacak şey de, bu çileden çıkartıcı durumları dert edinip onların ortadan kaldırılması için olanca güçle uğraşmaktır. Örneğin, öğrenciler boykotçuların peşinden hemen sürüklenmişlerse, onlara "*Provokasyona gelmeyin ve olay çıkarmayın*" diyenler, ülkedeki eğitim sorunlarını kendilerine dert edinmek ve bunların çözümü için somut öneriler ileri sürmek zorundadırlar."

Habermas'a göre kamusal alan kavramı, bir yandan devletle sivil toplum arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını ve çok boyutlu olduğunu gösterirken, diğer yandan felsefi olarak üretilen iddia ve çözümlerin demokratik bir yönetim için önemini ortaya koyar. Böylece, çağdaş siyasal kuramda devlet ile sivil toplum arasına çizilen karşıtlıktan bağımsız olarak bir düşünme ve sorgulama alanı oluşturur (Keyman, 1998: 61). Habermas, (1999:47) kamusal alanın, iletişim süreçlerinin "daha yüksek düzeydeki özneler arasıılığı"nı sağlaması gerektiğini belirtir. Çünkü, Habermas'ta kamusal alan, halkın ussal, eleştirel müzakereyi amaçladığı bir kamudur (Aldridge, 1999: 85). Buna göre, demokratik bir kamusal alan, Soysal'ın da belirttiği gibi, sorunların tartışılabilirliği açısından çok boyutlu, özneler açısından çok aktörlü olmak durumundadır.

Güneydoğu sorunuyla ilgili olarak Soysal, öncelikle, tarihin uzun dönemlerinden beri birlikte yaşayan insanlar arasında ortak bir dil aracılığıyla iletişimin sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Ülkemizde henüz bu iletişimin tam olarak sağlanamadığını belirten Soysal (1995e:110) konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer vermektedir:

"Ama, eksikliğin bulunması, ülkenin bütün köşelerinde resmi öğretimin Türkçe olmasından vazgeçilmesi ve temel öğretimin, iletişimi büsbütün bozacak biçimde, yerel dillere dayandırılması anlamına gelmez. Dolayısıyla, "*siyasal ve demokratik çözüm*", Türkçe'nin öğretilmesini bir yana bırakmak biçiminde değil, Türkçe temel

öğretiminin yanı sıra, resmi ya da özel yollardan yerel renkliliğe de yer verilmesi biçiminde anlaşılmalıdır.

“Bütünlük içinde yerellik” yaklaşımını, radyo-televizyon yayınları ve kültürel yaşamın başka alanları içinde düşünebilirsiniz.”

Soysal'a göre, (1995e:140) devletlerin birinci ödevi yurttaşların birbiriyle iletişimini sağlayacak resmi bir dili onlara öğretmektir. Resmi dil ise çoğunluğun kullandığı dildir. Eğitimin küçük yaştan itibaren Kürtçe yapılmasını savunmak, görünürde bir hakkı savunma izlenimi vermektedir. Bu nedenle demokrat ve insani bir istem gibi görünebilir. Ama, özünde yurttaşları kendi kültürlerine hapsetmek anlamı taşır.

Kürtçe, Kurmanci, Sorani, Zazaca ve Gorani gibi her biri ayrı bir dil niteliğinde olan farklı lehçelerden oluşmaktadır. Bunları konuşanlar zaten serbestçe konuşmaktadırlar. Devletin bu dil ve lehçelerde öğretim özgürlüğü tanıması, gerçekte toplumdaki dil bölünmelerini dondurup ayrı eğitim kanallarına dönüştürerek, iletişimsizliği ve dışlamaları artırmaya yol açar (Soysal, 1995e: 140).

Cinsel, dilsel, dinsel v.b. kültürel farklılıklara nasıl yaklaşılması gerekir? Farklılıkları görünmeyen zihinsel yönleriyle mi, yoksa görünen davranışsal yönleriyle mi ele almak gerekir? Konuyla ilgili olarak siyaset kuramı yazınında değişik yaklaşımlar bulunmaktadır.

Liberal yaklaşım, kamusal alan açısından siyasal düşünce farklılıklarını öteki farklılıklara önceler (Gould, 1999: 260).

Çokkültürlülük yaklaşımı, kültürel değer olarak farklılıkları önemser, çeşitliliğin temsilini özendirir. Ama, bu durum çokkültürlülük yaklaşımının bölünmeleri ve kavgayı desteklediği anlamına gelmez. Tersine, Gould'a göre, (1999:261) çokkültürlülük “ortak bir siyasal çatı altında birbirlerine saygılı üyeler arasında uyumlu bir çeşitliliği savunur.”

Çokkültürcü yaklaşım ise, yurttaşlığın öbek temelli olması esasına dayanır (Gould, 1999: 261). Buna göre, bir siyasal toplumda

kendilerini etnik, dinsel, dilsel v.b. yönlerden çoğunluktan farklı gören kesimlerin, çoğunluğun kararları karşısında ezilmelerini önlemek amacıyla, yurttaşlık öbek temelli düzenlenmelidir. Bu da üç değişik biçimde; öz yönetim hakkı, özel temsil hakkı ya da çoğul etnik haklar aracılığıyla yapılmaktadır (Kymlica, 1999: 223-226). Ancak, çokkültürcü yaklaşım farklı kesimleri aynı siyasal çatı altında birleştirebilse de toplumdaki farklı öbeklerin belli bir süre sonra birbirlerinden ekonomik, kültürel ve toplumsal yönden ayrılmasını önleyememektedir. Bu nedenle, farklılıkların temsiline sadece düşünsel açıdan değil, varlıksal açıdan da olumlu yaklaşılmalı, ancak farklılıklara varlıksal yaklaşım, farklı yurttaşlık biçimleri olarak düzenlemeyi gerektirmemelidir.

Bu konularla ilgili olarak kültürel haklardan söz edenlerin hak ile özgürlük kavramlarını birbirine karıştırdığını belirten Soysal (1995e: 140-141) konuyla ilgili olarak şunları ifade ediyor:

"Kürtçe konusu, her şeyden önce, bir özgürlük sorunudur. Vatandaşlar, elbette, anadillerini konuşmak, o dilde yazıp çizmek, yayın yapmak, kendi dilleriyle yoğrulmuş kültürlerini bütün yönleriyle yaşamak bakımından özgür olmalıdırlar. Elbette, bu konulardaki yasaklamalar özgürlük anlayışıyla bağdaşmaz. Çünkü, özgürlük, özde, başkalarına zarar vermeyen her şeyi yapabilmek demektir.

Ama, anadilde eğitimi, hem de en temelinden başlayarak bütün aşamalara kadar uzanan eğitimi, bir hak olarak ortaya koydunuz mu, durum değişir. Bu hakkın, vatandaşların çok daha temel başka haklarını ve bu haklar dolayısıyla devlete düşen ödevleri ortadan kaldırmaması gerekir...

Devletin, elbette, Anadolu'daki bütün dilleri, tarihten ve çeşitli uygarlıklardan devralınmış bir mozaiğin değerli parçaları olarak yaşatmak, hatta ille de isteniyorsa seçimlik yerel kültür dersleriyle ayakta tutmak, enstitüler kurarak incelemek gibi kültürel bir ödevi de vardır. Ama, en başta gelen ödevi, herhalde, Türkçe öğretmektir."

Devlet, altı yaşındaki bir Kürt çocuğuna ilköğretimde Kürtçe eğitim vererek onu yalnızlığa itemez. Kürt kökenli çocuklar alacakları Kürtçe eğitimle ancak Şırnak'tan Diyarbakır'a gidebilirler. Bu çocukların toplumda yükselebilmeleri, alacakları Türkçe eğitime bağlıdır. Kürtçe eğitim ve Kürt kültürünün korunup yaşatılması özel kuruluşlar aracılığıyla yapılabilir (Soysal, 1995d: 144).

Soysal'ın belirttiği bu risk, aslında tanınma politikası olarak da adlandırılan çokkültürcülüğün krizidir. Başta Charles Taylor'ın savunduğu ve Kanada'nın Quebec eyaletinde uygulama alanı bulan, farklılıkları etik ve siyaset kuramı açısından meşrulaştırmayı amaçlayan uygulamalar, toplumu farklı etnik öbeklerin oluşturduğu bir gettolar bileşimine dönüştürmektedir (Yürüşen, 1998: 97). Taylor'a göre, (1996:44) demokrasi, artık bireyler arası eşit tanınmadan kültürlerin ve cinslerin eşit tanınma isteğine dönüşmüştür. Taylor'cı uygulamalar, farklı öbeklerin kendi içlerine kapanması sonucunu doğurduğundan, başlangıçta çeşitliliği yaşatmak amacıyla yola çıkılmış olsa da sonuç tam tersi biçimde çeşitliliğin yok edilmesidir. Kaldı ki, öbek temelli yurttaşlık biçiminde öbeğin tanınması sorunu çözümlenirken, öbek içi bireysel özgürlükler öbeğin baskısına açık duruma gelmektedir.

Soysal'a göre, (1995b:152) yurttaşlık kavramının gerçek boyutlarına ulaşabilmesi için ulus devlet içindeki ulusu oluşturan tüm bireylerin, insani değerler açısından en üst düzeye çıkabilmeleri gerekir. Bunun yolunun ise, özgürlük içinde kendi benliklerini koruyarak, istedikleri gibi konuşup yazabilmelerine bağlı olduğunu belirten Soysal, (1995b:153) konuyla ilgili şöyle devam ediyor:

"İnsan, kendisine *"insan"* olma olanağını sağlayan devletin vatandaşıdır; kendisine bu olanak sağlandığı ölçüde o devletin vatandaşı olduğunu hisseder, devleti benimser. Devlet, insanlara kimlik damgası vuran değil, kişilik tanıyan kuruluştur. Kişiliğin çerçevesine,

inanç ya da inançsızlık özgürlüğü gibi, dil ve anlatım özgürlüğü de girer.”

Benzer görüşlere Connolly'de de rastlamak olasıdır. Connolly'e göre (1995:252) demokratik bir yönetimde kişisel ve kolektif kimlikler arasındaki ilişki, birey ve devlet arasındaki ilişkinin de temelini oluşturur. Koşullar olumlu ise, bu ilişki devlet otoritesine yönelik bir kuşkuyu içinde barındırmakla beraber ıslah edilmiş bir yurtseverlik ilişkisi olarak görünür. Olumsuz koşulların varlığı durumunda yurttaşlar ya devletten soğuyarak uzaklaşır ya da yurttaşlık ilişkisi yozlaşır.

Kültürel haklar ve bölgesel özerklik kavramlarına karşı olan Soysal, (1995e:138) Türkiye'nin sorununun, bir özgürlük ve demokrasi sorunu olduğunu belirtmektedir. Ülkede yasaklar yerine özgürlükler, dışlamalar yerine katılımlar düzeni kurulmuş olsaydı Güneydoğu ya da Kürt sorunu denen sorun ortaya çıkmayabilirdi.

Soysal'ın (1995e: 152, 153) kamusal alanla ilgili olarak belirttiği bir diğer konu etnik sorundur. Güneydoğu sorunuyla ilgili olarak ulusal bütünleşmeyi sağlamak amacıyla zorunlu göçlerden yararlanılmaya çalışılmış ama, bu zorlama önlemler soruna çare olmamıştır. Yapılması gereken, yurttaş eşitliğine dayalı, etnik farklılıkları dikkate almayan, insan haklarının eksiksiz olarak gerçekleştirilmesine dayalı düzenlemelerdir. Sorunun çözümünü kimi etnik öbeklere özel haklar tanımada aramak düşülmemesi gereken bir yanıştır.

İçduygu ve Keyman, (1998:149-155) konunun bu yönüyle ilgili olarak, anayasal yurttaşlık kavramına vurgu yapmaktadırlar. Bunlara göre, ülke birçok yönden 1930'ların ülkesi olmaktan çıkmış, gelişerek dönüşmüştür. Küreselleşmenin de etkisiyle bireylerin, kamusal alana kültürel farklılıklarıyla katılabilmeleri isteğine uygun olarak, anayasal yurttaşlık statüsünün altında bir alt kimlik olarak farklılıkların anayasal güvenceye kavuşturulması gerekir.

Soysal, kamusal alan açısından inanç özgürlüğünün düzenlenme biçiminin de önemli olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan, Laik Cumhuriyet adına insanlar arasında ayırım yapmaya kalkışmanın, kendi değerlerini Laik Cumhuriyet'e yükleyerek, bu değerlerden farklı değerlere sahip yurttaşları çağ dışı olarak nitelemenin ve kamusal alanı onlara kapamanın sakat bir düşünce ve yanlış bir uygulama olduğunu belirten Soysal, (1995e:144) konuyla ilgili olarak şunları belirtmektedir:

"Karşılıklı inançlar hiçbir zaman bağdaşmayacak ölçüde kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış olsa bile; insanların ayrılmamış, kopmamış, düşmanlaşmamış olarak kalması önemli. Çünkü, kopukluğu ve dolayısıyla kavgayı önleyecek olan budur."

Aslında, ülkemizde Cumhuriyet yönetimiyle birlikte yurttaşlık yeniden düzenlenirken, geçmişe bir tepki olarak, çeşitli siyasal-kültürel kimlikler yok sayılmıştır (İçduygu, Keyman, 1998: 151). Bu yok sayışın bir diğer nedeninin uluslaşma süreci olduğu söylenebilir. 1980'ler sonrası, toplumda meydana gelen gelişmeler ve bunun sonucu yapılan çeşitli yeniden yapılanma çalışmaları sonucu yurttaşlık düzenlemesinde eksik boyutlar kısmen giderilmiştir.

Soysal, (1995e:165) ülkemizde kamusal alanın inanç özgürlüğü açısından demokratik biçimde düzenlenmesinin önünde bir dış engelin bulunduğunu belirtmektedir. Buna göre, kimi Batılı kafalar Müslüman bir toplumda demokrasinin olamayacağını düşünmektedir. Doğu Bloku'nun dağılmasından sonra bu Batılı kafalar, daha önce komünist tehlikesine karşı bir savunma örgütü olarak kurulan NATO'yu, şimdi Müslüman ülkelere karşı yeniden yapılandırmak istiyorlar. Bu düşünce ve eylem tarzının nedeni demokrasideki denetim ve sınırlama mekanizmalarının köktendinci eğilimleri dizginlemeye yetmeyeceği inancıdır. Oysa, bu kadar telaş yersizdir. Hele, sol siyasal kesim, ülke sorunlarına köklü

çözümler üretebilirse halkın dinci reçetelere kayması büyük oranda önlenabilir.

Müslüman bir toplumun demokrasi için elverişli olamayacağı konusundaki bilinen en önemli sav Huntington'a aittir. Yazmış olduğu ünlü "Medeniyetler Çatışması" başlıklı makalesinde Huntington, (1993b:31) Müslüman toplumların kültürel nedenlerle istikrarlı demokrasiler oluşturmalarının zayıf bir olasılık olduğunu belirtmektedir. Bir başka yapıtında ise Huntington, (1993a:301) İslam'ın demokratik değerlere aykırı unsurlar taşıdığını, bu nedenle İslam toplumlarının demokratik bir yönetim kurup onu yaşatmalarının zor olduğunu ileri sürmüştür. Ama, gerçek şu ki, Huntington'ın demokratik değerlerle bağdaştıramadığı, bizzat İslam'ın kendisi değil yorumudur. Pekala, İslam'ın otoriter yorumu olabileceği gibi, demokrasiye elverişli liberal yorumu da olabilir. Nitekim, Hıristiyanlık'ın katı Katolik yorumuna karşılık daha liberal Protestan yorumuyla birlikte Hıristiyan ülkelerde demokratik yönetimler kurulup gelişmiştir.

Soysal'a göre, (1995b:31) kamusal alan her tür siyasal düşünceye ve siyasal örgütlenmeye açık olmalıdır. Komünist düşünceleri savunan bir partiyi yasaklamakla insanları o partinin savunduğu düşüncelere inanmaktan alıkoymak mümkün değildir. Yasak, ancak iki yüzlülüğü getirir. Böylece, inandıklarını söyleyenlerle, inanmadıklarını söyleyenler birbirine karışır.

Halkın Emek Partisi'nin seçime girmesine izin verilmemesini değerlendirdiği yazısında Soysal, (1995d:16) kamusal alanın siyasal düşüncelere ve örgütlenmelere açık olmasıyla ilgili olarak şu görüşlere yer vermektedir:

"Kürt kökenli olduklarını söyledikleri için bir partiden çıkarılmış insanlar tarafından kurulan ve Kürt sorunlarına açıkça öncelik veren bir partiyi seçim dışında bırakmak bir hataydı. Bu parti de, öbürleri gibi,

Türkiye'nin demokrasi süreci içinde yerini almalı, savunduğu düşüncelerin bu sistem içindeki gerçek ağırlığı tam olarak ortaya çıkmalıydı."

Soysal'a göre, (1995e:134) Kürt kökenli yurttaşlarca kurulan partilerin kapatılması, Kürt kökenli milletvekillerinin hapse atılmasıyla sorunlara demokratik çözümler üretilemez. Vaktiyle Milli Nizam ve Türkiye İşçi Partisi de kapatılmıştı. Ama, partiler kapatıldığı için tabanları yok olmadı (Soysal, 1975: 186).

Gerçekten, bireyleri kendilerini ifade etme özgürlüğünden alıkoyan otoriter sistemler, toplumu yalana ve iki yüzlülüğe teşvik ettiği gibi, istenmeyen partilerin tabanını da yok edememektedir. Geçmişteki tüm gelişmeler ötekinin tanınmak zorunluluğunu göstermiştir.

7.9.1.2.Ali Fuat Başgil: Siyasal Farklılığa Açık Kamusalılık

Başgil'e göre, (1961:29) bir ulusun bireylerinin aynı düşünce ve görüşte birleşmeleri arzulanan ama, gerçekleşmesi çok güç bir durumdur. Günümüzde herhangi bir ülkede ulusal davalar konusu dışında bütün görüş ve kanaatlerin birleştiği çok az sayıda konu bulunabilir. Duygu ve düşüncelerin, çoğu konuda ülkesel ölçekte örtüştüğü durumlar, ancak toplumsal farklılaşmanın henüz oluşmadığı geri kalmış ülkelerde olabilir. Gerçekte, bir toplum uygarlık yolunda ilerledikçe birçok yönden farklılaşmalar meydana gelir. Zaten, halkın her konuda oy ve kanaat birliği yapması olanaksız olduğu gibi, bu, ilerleme ve uygarlık açısından istenen bir durum da değildir.

Bu durumda siyasal düzen nasıl kurulmalıdır ki, bu düzen içinde insanlar, yaşamın ortak amaçlarına ortak bir arzuyla yürüme olanağı bulabilsinler. Başgil'e göre, (1961:42) bunun yolu siyasal düzenin özgürlük ve eşitlik esasına göre kurulmasıdır.

Kamu kurallarının tartışıldığı bir forum işlevi gören kamusal alandaki söyleme, konuşmacıların eşit ve özgür olarak katılmaları

gerekir. Ancak, söylem sürecine eşit olarak katılımın sağlanması, sorunu tam olarak çözmez. Herkesin konuşma özgürlüğü olduğu için bireylerin farklılaşmış gereksinimleri bastırılmaz. Ama, kamusal foruma eşit ve özgür olarak katılmanın amacı ne olacaktır? Şayet, amaç anlaşma ise, farklılıklar aşılması gereken ikincil değerler olarak görülecektir. Bu nedenle söyleme katılmada eşit ve özgür olmanın temel amacı çeşitliliği korumak olmalıdır (Gould, 1999: 246).

Gelişme yoluna girmiş her toplumda birçok yönden farklılaşma olduğu için farklı konularda farklı görüş ve düşünceler ortaya çıkacağından, görüş ve düşünceleri benzeşenler biraraya gelerek öbekleşeceklerdir (Başgil, 1961: 38). Siyasal düzen kurulurken bu farklı düşünce ve görüş öbeklerine siyasal sürece eşitlik esasına uygun olarak katılmaları izni verilmelidir. Bu anlamdaki eşitlik, adalet ilkesinin gerçekleşmesi için gereklidir. Eğer bir ülkede bireyler ve farklı siyasal düşünceler arasında eşitlik yerine "imtiyaz, inhisar ve istisna" yöntemi egemense, o ülkede adaletten eser yok demektir (Başgil, 1961: 43).

Adalet ilkesinin uygulanabilirliği de kolay değildir. Sorgulanan bir asimetric iktidar ilişkisini içeren her sorun kamusaldır. Ama, herhangi bir kamusal sorunun adaletle mi, yoksa iyi yaşamla mı ilgili olduğunu saptamamızı kolaylaştıracak bir ölçüt bulunmamaktadır. Benhabib'e göre, (1996:246) bu tür sorunların doğası sınırlanmamış bir kamu diyalogu ile belirlenebilir. Yurttaşlar kamusal tartışmalara belli oranlarda önceden biçimlenmiş kanı ve ilkelerle girerler; ama, tartışmanın gündemini belirlemeye çalışmamalıdır. Kamu diyaloguna katılan yurttaşların herhangi bir konuda, bir savı iyi sav olarak kabul etmeleri bu konuda daha önceki bir uzlaşmadan kaynaklanmaz. Tersine, iyi savın temeli tartışmalar sonucu varılan yeni bir uzlaşmadır. Bu nedenledir ki, Benhabib'in (1996:247) aktardığına göre Ackerman, yurttaşların her sorunu tartışmaya açabilme konusunda özgür olmalarını savunur.

Başgil'e göre (1961:44) eşitlik ilkesi, adaletin önkoşuludur. Çünkü, en basit anlamıyla adalet, insanların toplumsal çıkar ve sorumluluklar açısından eşit konumda olmalarını gerektirir.

Eşitlikten ne anlaşılması gerektiği konusunda Başgil (1961:45) şu görüşlere yer veriyor:

"Yalnız dikkat edelim ki, demokrasiye temel teşkil eden müsavat ne avamdan kimselerin anladığı gibi riyazi ve mutlak; ne komünistlerin istediği gibi iktisadi, ne de oligarşilerin tatbik ettiği gibi tesviyeci ve uşaklıkta eşitlik manasına bir müsavattır. Demokrasinin müsavati, medeni ve siyasi haklarda müsaviliktir. Yahut, eski Yunan filozoflarının tabiriyle (İsonomie) yani kanun önünde müsavat (isotimie) yani devlet hizmet ve memuriyetleri, izzet ve ikbali önünde müsavat ve (İsogorie) aynı söz hürriyetinde müsavattır."

Başgil, kamusal alanla ilgili olarak sorunların çözümünü temelde eşitlik ve adalet ilkelerinin uygulanmasına bağlamaktadır. Ama, eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde kurulacak demokratik bir kamusal alanda farklılıkların temsilinin nasıl olacağı, siyasal görüş ve düşünce farklılıkları dışındaki farklılıkların kamusal alanda kendilerine yer bulup bulamayacağı üzerinde durmamaktadır. Günümüzde ise kamusal alanın demokratik temelde yeniden inşası açısından önem taşıyan, sorunun bu ikinci yönüdür.

7.9.2.Birden Çok Öbeğe Giren Aydınlar

Bu öbekte Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ile Mehmet Ali Aybar'ın kamusal alan konusundaki görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir.

7.9.2.1.Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Yargının Güvencesinde Kamusallık

Velidedeoğlu'na göre, (1989:20) bizde güçlü bir devlet geleneği vardır. Güçlü devlet geleneğinden dolayı, devlet siyasal ve toplumsal yaşamın her alanına müdahale edebilmektedir.

25 Mart 1980'de İçişleri Bakanlığı'nca vur emri çıkarılmıştır. Oysa, Mart 1920'de Ankara'da ulusal egemenliğe dayalı yeni bir devletin temelleri atılırken bile, böyle bir emir çıkarılmamıştı. Hem de o günlerde İstanbul işgal edilmiş, insanlarımızın can güvenliği kalmamıştı. Kürt Mustafa düşmanlarla işbirliği yaparak Harp Divanı'nda Türk aydınlarını ve vatanseverlerini tutuklamaktaydı. Öyle bir ortam oluşmuştu ki, düşünce özgürlüğü, anayasa ve yargı güvencesi yoktu. Ama İstanbul'da "kuvvetli bir icra" vardı (Velidedeoğlu, 1989: 20-24).

Buradan yola çıkarak Velidedeoğlu, (1989:24) ortak bir yaşam alanı için toplumsal ve siyasal kuralların oluşturulmasına bile müdahale edebilecek, güçlü "icra"nın olduğu ülkelerde en büyük güvence yargıdır demektedir.

Liberal kamu alanı, kamu diyalogunun belli açılardan sınırlandırılmasını öngörür. Ackerman'a göre "liberalizm, belli türden iletişim kısıtlamalarına dayanan bir politik kamu diyalogu kültürüdür". İletişim kısıtlamalarında en sık kullanılan ölçütler ulusal güvenlik ve devletin varlık nedeni, diğer bir deyişle hikmet-i hükümettir (Benhabib, 1996: 243, 246).

II. Dünya Savaşı sırasında ABD'de Yahudi soykırımı ve Avrupa'daki toplama kamplarıyla ilgili haberlere bir süre sansür uygulanmıştır. ABD'nin sansür uygulamasının gerekçesi ise, bu haberlerin açıkça yayınlanması halinde, kamuoyunun ABD'nin savaşa girmesi için baskı yapacağı ve bunun da ABD'nin ulusal güvenliği açısından olumsuzluklara neden olabileceği görüşüydü. Bu örüntü karşısında Benhabib, (1996:246) ABD'nin ulusal güvenliği bahane ederek soykırım uygulamalarını sansürlemesinin ahlaki olmadığını belirtmektedir.

Yargı, kamusal alana güvence sağlamalıdır. Ancak, hikmet-i hükümetin gölgesinde kalmayan bir hukuk düzeniyle bunu yapmalıdır. Hikmet-i hükümet, hukuk ve siyaset bilimi ile ilgili bilim dallarının sözlüklerinde yer almayan ve ilk bakışta ne ifade ettiği kolay anlaşılmayan bir kavramdır. Hikmet-i hükümet kavramı ilk olarak 16. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Kavram ilk olarak Giovanni Botero tarafından yazılan ve 1589'da İtalya'da yayımlanan "Della Ragion di Stato" başlıklı kitapta kullanılmıştır (Sancar, 2000: 15, 16). Hikmet-i hükümet kavramıyla anlatılmak istenen şey, "güç devleti", "güç politikası", "iktidar sorunu" gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Ülkemizde ise, bu kavrama karşılık "devletin âli menfaatleri", "milli menfaat", "devletin korunması", "devlet politikası" gibi kavramlar kullanılmaktadır (Erdoğan, 2000: 45). Hikmet-i hükümet bir siyasal felsefenin sembolik adı olup, eğer devlete bir yarar sağlayacaksa devlet yönetiminin etik kurallardan ve yürürlükteki hukuktan sapabileceği anlamına gelir. Bu görüşe göre, devlet bizzat kendisi bir amaçtır (Sancar, 2000: 19; Erdoğan, 2000: 46).

Böyle bir görüşün kabul edilmesiyle, hukuk belli noktalarda işlevsiz kalabilmektedir. Hatta, hukukun işlevsiz kaldığı durumlar, sadece, devletin gerçekten varlık nedeninin tehlikeye girdiği durumlar olmamakta, kendi çıkarlarını devletin yüce menfaatleri ya da devletin varlık nedeni gibi sunabilenler, hikmet-i hükümetin arkasına sığınarak toplum üzerinde yasaklayıcı olabilmektedirler. Yani, bizzat kendisinin hukukla bağdaştırılmasında güçlükler bulunan hikmet-i hükümet, bazen yozlaştırılarak anlam genişlemesine uğratılabilmektedir. Böyle bir durum kamusal alanı demokratik olmaktan uzaklaştırdığı gibi, yurttaşlar arasında dışlayıcılığı önceleyerek kamu diyalogunun özgür ve eşit olma özelliğini yitirmesine neden olmaktadır.

7.9.2.2. Mehmet Ali Aybar: Zorbalığa Reddiye (mi?)

Aybar'a göre, Türk Milleti uzun yıllar faşizmle yaşamıştır. Hatta faşizmin adı konmadan ulus olarak faşist uygulamalarla karşı karşıya kalmışız. Devlet ve toplum anlayışı olarak, egemen sınıfların, emekçi sınıflar karşısındaki tutumu olarak, ülkemiz, Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri faşizan yapıdaki yönetimlerin elinde olmuştur (TMMOB, 1976: 28).

Aybar, 1923 yılından 1976 yılına kadar geçen 53 yıllık sürenin 38 yılının sıkıyönetim altında geçtiğine vurgu yaparak, bunun "zorlu bir yönetim" olduğunu belirtiyor. 38 yıllık dönemdeki sıkıyönetim uygulamasıyla, ülkenin ilerici güçlerine, emekçi halk yığınlarına karşı zor kullanılmıştır. Bu zorlu yönetim evresinde Türkiye'nin normal gelişmesi ve evrimi baltalanmak istenmiştir (TMMOB, 1976: 29).

Ülkemizde kamusal alan açısından ikili bir yapının varlığından söz edilebilir. Keyman'a göre, (1998:67) ülkemiz bir taraftan toplumsal ilerleme ve ekonomik gelişmeye dayalı bir çağdaşlaşma görüntüsü sunarken, diğer yandan, birçok düşünce suçlusunun, faili meçhul cinayetlerin, insan hakları ihlallerinin, açlık derecesindeki yoksulluğun hüküm sürdüğü bir yapıyı barındırıyor. Diğer bir deyişle, Türkiye, bireysel hak ve özgürlüklerin güvenceden yoksun olduğu, farklılık isteklerinin iç ya da dış tehlikeyle eş tutularak ötekileştirildiği bir ülke görüntüsüne sahip durumdadır. Birtek, (1998:175) ülkemizdeki bu ikili yapının, cumhuriyetin, ulus devlet ögesinin tarihsel bakımdan ayrılmaz bir parçası olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Bu tarihi bağlantıya sıkı sıkıya bağlılık, eleştirilerin içselleştirilememesine neden olmaktadır.

Türkiye'de kamusal alanın zorbalığa dayandığının altını çizen Aybar, 1961 Anayasası'nın 10. maddesine atıfta bulunarak halkın toplumsal kurullarla, kolektif politik kararlara katılım normlarının saptanması tartışmalarına ortak olabilecek konuma gelmesini

sağlamanın devlete düştüğünü belirtiyor. Bu bağlamda, kişinin gelişmesini engelleyecek her çeşit siyasal, ekonomik ve toplumsal olumsuzlukların, bizzat devlet eliyle kaldırılması gerektiğini savunuyor (TMMOB, 1976: 32, 33).

Kamusal alanın çoğulculuk ve çeşitliliğin yaşama geçirildiği mekan olması nedeniyle, devletin değişen ve gelişen durumlara ayak uydurması gerekirken, ülkemizde devlet toplumsal gelişmelerin gerisine düşmektedir. Batı'da ulus devletler oluştuktan sonra çağdaşlaşmanın ileri aşamalarında devlet, sivil toplumdan ayrılarak, işlevsel açıdan özgülleşmiştir (Habermas, 1999: 17). Değişen kimlikler dolayısıyla ortaya çıkan toplumsal istekler ve yaşamın birçok alanında oluşan değişimler, organik toplum görüşünü ciddi biçimde aşındırırken, ülkemizde devlet ve diğer siyasal temsil kurumlarının, kamusal alanın bürokratik kıskaç altında olması nedeniyle (Mahçupyan, 1999: 72) değişime direnmesi, temsil ve meşruiyet krizine yol açmaktadır.

12 Mart 1971'de 1961 Anayasası'nın bazı maddeleri değiştirilirken 11. maddenin değiştirilmesi konusunun TBMM Genel Kurulu'nda görüşülmesi sırasında Aybar (1973:103-104) şu düşünceleri ifade eder: Cumhuriyet'in üniter olması demek, onun federasyon ya da konfederasyon olmayıp ülkesi ve milletiyle bölünmez bir üniter devlet olmasıdır. Yoksa, Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter bir yapıya sahip olması, Türk Milleti'nin "monolitik, taş yapılı bir vahdet içinde olduğu" anlamına gelmez.

Gerçekten, üniter kavramı hukuksal bir kavram olup, bir ülkenin hukuksal yapılanmasının federasyon ya da konfederasyon olmaması demektir. Kavram, toplumsal, ekonomik ve siyasal çoğulculuğu engellememektedir. Hukuksal olarak üniter yapılı, ama çoğulculuğa yer veren ülke örneklerini Batı Avrupa ülkeleri içinde görmek olasıdır.

Örneğin, siyasal ve hukuksal açıdan ülkemizi fazlaca etkilemiş olan Fransa böyle bir ülkedir.

7.9.3.Hukukçu Aydınlar

Bu başlıkta Yekta Güngör Özden ve Sami Selçuk'un kamusal alanla ilgili görüş ve düşünceleri incelenmiştir

7.9.3.1. Yekta Güngör Özden: Devlet Egemen Kamusalılık

Özden'in kamusal alana ilişkin düşünceleri iki temel özellik göstermektedir.

Özden'e göre, (1995:24-26) kamusal alan devletin temel esaslarına göre kurulup işler. Devletin, bireyi ezmeye hakkı olmadığı gibi, birey de devleti kendi kişisel amaçları için kullanamaz. "Ulusu ve ülkeyi kapsayan bir hukuk kurumu olarak devleti güçlü kılmak her yurttaşın temel görevidir." Eleştirilerle devlet güçleri yıpratılmamalıdır (Özden, 1995: 27).

Özden'in bu görüşü, Schmitt'in, toplumsal düzen içindeki alt birimleri, kendilerine özgü ilke ve ikiliğe dayalı sınıflandırmasına benzemektedir. Carl Schmitt, siyasal düzenin özünü dost-düşman ayrımının oluşturduğunu ileri sürer. Toplumsal düzen içindeki alt birimler olan ekonomik, etik, estetik gibi alanlarda da bu ayrımın geçerliliği söz konusudur. Schmitt'e göre, herhangi bir toplumsal düzenin siyasal yöneliği, olası düşmanlara karşı birlik olmayı zorunlu kılar (Deveci, 2002: 42, 43). Yani, Schmitt'e göre, savaş siyasetin özünü oluşturur. Bunun içindir ki, Schmitt, Weimar Cumhuriyeti'nin yapısını aşırı özgürlükçü bularak iktidar ve otorite gereğini vurgulamıştır (Erdoğan, 2001: 64). Daha önce de Naziler'in kuramcısı olmakla suçlanan Schmitt'in bu görüşleri, kamu alanını demokratik temelde yapılandırmaya elverişli değildir. Çünkü, Schmittci bir yapılanma, farklılığı yadsıyarak ötekini düşman olarak nitelendirir

sonucunu doğurur. Böyle bir yapılanma ise, demokratik kamusal alanın yapması gereken çeşitliliği koruma işlevini yok eder.

Özden, kültürel ortak alan açısından monolitik olarak nitelendirilebilecek düşüncelere sahiptir. Özden'e göre, (1995:201) yurttaşlık bağı ile devlete bağlı olan herkes Türk'tür. Böylece, yurttaşların, devlete olan mesafesi açısından yurttaşlar arasında eşitlik sağlanmaktadır. Bunları görmezden gelerek, kültürel ve yerel özellikleri siyasallaştırıp mezhep konumuna getirmek üniter devlet yapısıyla bağdaşmaz.

Devlete yurttaşlık bağı ile bağlı olan herkesin Türk olarak kabul edilmesi, yurttaşlığı kültürel açıdan soyut olarak düzenlemenin ifadesidir. Böyle bir yurttaşlık düzenlemesi, ulus devletin ilk olarak ortaya çıktığı ve olgunlaştığı dönemlere uygundu. Ama, gelişen ve değişen koşullarla birlikte, her ülke toplumu farklılaşmaya başlamıştır. Bu farklılaşmayla birlikte, kamusal alanda farklılıkların ifade edilebilmesi sorunu gündeme gelmiştir. Çünkü, ulus devletin kurumsal ve hukuksal yapıları, ortaya çıkan yeni isteklere yanıt verememiştir. Bu bir yeniden yapılanma gereği olup, yeniden yapılanma da üniter devlet yapısı içinde yapılabilmektedir. Sorunu, devletin üniter yapısını öne sürerek görmezden gelmek, çözüm yolu olarak görünmemektedir. Yapılması gerekenler açısından Pettit, (1997:262) "vicdani prosedürel red önlemleri"nin uygulanabileceğini belirtmektedir. Pettit, cumhuriyetçi bir toplumda bireylerin ya da öbeklerin yasalar çerçevesinde özel muamele görme haklarının olması gerektiğini belirtir ve bunları "vicdani prosedürel red önlemleri" olarak adlandırır. Pettit, ABD'de Amish Cemaati'ne tanınan kolaylıkları bunlara örnek olarak gösterir.

7.9.3.2. Sami Selçuk: Sivil Kamusalılık

Selçuk'a göre, sivil kamusalılığın gerçekleşebilmesi üç koşula bağlıdır.

Sivil kamusalılığın, her şeyden önce hukukun üstünlüğü çerçevesinde biçimlenmesi gerekir. Yasanın üstünlüğü, yasa devleti ayrı şey, hukukun üstünlüğü ayrı şeydir.

Çünkü, insanlık tarihi yasallık adına hukukun çiğnendiği, devletin "yasal haksızlıklar devleti"ne dönüştüğü acı deneyimlerle doludur (Selçuk, 1999: 320).

O halde, hukukun üstünlüğüne dayalı bir kamusalılığın oluşturulmasında kural "az devlet, çok hukuk" olmalıdır. Devlet küçülüp, azalırken, hukuk büyüyüp, çoğalmalıdır (Selçuk, 1999: 320).

Burjuva kamusalılığı da denilen kamusal alanın günümüz anlamındaki gelişmesinin kökeninde sivil yaşamın etkileri vardır. Kamusalın kimleri içerdiği ve kamusal alana çıkışla nereye çıkıldığı 18. yüzyılın başlarında Londra ve Paris'te tartışılmaya başlanmıştır. Bu tarihlerde burjuvazi, artık kendisini toplumdaki saklamayacak derecede gelişmiş ve bu gelişimine uygun olarak toplumda bir yer edinmek istemiştir. Kamusal alan kavramı, çağdaş anlamını bu dönemde kazanmıştır. Buna göre kamusal yaşam, aile ve yakın arkadaş öbeği dışında geçen yaşamı anlatıyordu. Bu kamusal yaşamın odak noktası gelişen büyük kentlerdi (Sennett, 1996: 32, 33). Habermas, (2000:96, 126-155) siyasal kamunun oluşumunda büyük kentler kadar iletişimi kolaylaştıran gelişmelerin de etkili olduğunu belirtir. Matbaanın icadı gazete çıkarmayı kolaylaştırmış, böylece edebi kamular oluşmuş, gelişen edebi kamular da siyasal kamuya bir altyapı hazırlamıştır.

Kamusal alanın hukukun üstünlüğü çerçevesinde gelişmesinin çeşitli nedenleri vardır. Her şeyden önce hukuksal güvenlik, devlet işleri

gibi kamusal alana konu olan etkinliklerin de genel hukuk kurallarına bağlanmasını sağlar. Bu durum, bir taraftan kamusal etkinliklere açıklık ve sürecin önceden öngörülebilirliğini sağlarken, diğer yandan, düşünce üreten kamusal topluluğun düşünce üretme eylemini hukuksal bir zemine yerleştirir.

Sivil kamusal yaşamın ikinci ögesinin çoğulculuk olduğunu belirten Selçuk (1999:30-31) konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer veriyor:

"Tanrı insanı insan olarak yaratmıştı. Ama insandan umudunu kesen tümelci devletler onu maymunlaştırma kavgasına girmişlerdi. Birbirini duyan, ama tartışmayan, hiçbir uyuşmazlık gürültüsünün işitilmediği, insanları mikroptan arındırılmış, pastörize edilmiş bir toplum isteniyordu. Öteki yok edilmeliydi. Bu kültürel kırımdı. Ama tümelci devletlerin varlık nedeni de bunu gerektiriyordu. Kamusal yaşam katlanılmaz biçimde merkezileşmiş, özel yaşam atomlaşmıştı. Vesayetçi bir anlayışla halktan daha üstün olduklarına, daha iyi düşündüklerine inanan kimileri, halk yığınlarını onursuz bir sürü gibi götmeye kalkışıyor. Bugün de bunlar aramızdadır. Daha dün 12 Mart 1971 sonrası "toplumsal uyanış, ekonomik gelişmeyi aşmıştır" diyen vesayetçiler, bugün de hem batıya özenip hem de "bu kadar demokrasi fazla, halk batı toplumlarının düzeyinde değil" diyerek, hem demokrasiyi, hem halkı dışlayanlar aramızdadır. Onlar Brecht'in deyişiyle, adeta "Bu halk bu yönetime layık değildir, öyleyse halkı feshedelim" anlayışıyla halkı, gerektiğinde örs olarak kullanmak üzere hep dışlamışlardır. Ama olmuyordu işte. Belki taştan tek tip ruhsuz bir heykel yontulabilirdi. Ancak tek tip/homojen/aynı tür bir canlı, tek tür insan, onca acılara karşın asla yaratılamıyordu. Çünkü doğaya tersti bu. "İnsan yok edilebilirdi, ama asla teslim alınamazdı." Öyleyse tekten, tek biçimlilikten vazgeçilmeliydi. Çaresiz vazgeçildi."

Farklı yaşam biçimlerinin kamusal alanda açık ifadelerini buldukları bir demokrasi, tartışmacılık ruhuyla yoğrulmuş bir demokrasidir. Böyle bir demokraside siyasal muhalefet aracılığıyla farklılığa yer açılır. "Tartışma terimleri katılımcıların, kendilerini oluşturan

kimliklerin bağlantısal ve olumsal karakterleriyle hesaplaşmaları için fırsatları genişletir ve bu da onları yönlendiren ve birbirlerine göre tanımlayan inançların tartışmaya açık karakterini karşılıklı kabul eden taraflar arasında saygılı bir çatışma için önkoşulları yaratır.” (Connolly, 1995: 226).

Demokratik bir kamusal alanda benlik ile öteki arasında bir sorumluluk ilişkisi zorunludur. Ötekini, benliğin oluşturulması sürecinde içselleştirmek, benliğin kendisiyle ilişkisini öteki yoluyla düşünmek demektir (Keyman, 2002: 212). Ancak, böyle bir benlik-öteki ilişkisi farklılıkların birlikte yaşamasını sağlayabilir.

Sivil kamusalılıkta üçüncü öge farklılıklara açıklıktır. Sivil kamusalılık, püritenliği reddeder. Çağdaş bir demokrasiye çağdaş bir alt yapı sağlayacak olan sivil kamusalılık, kapalı ya da yarı kapalı yönetimlerde görülebilen kalıp sloganları ve düşünceleri yayma kolaycılığına kaçamaz. Sivil kamusalılık, dinamik evrimi sürdürmenin biricik yöntemi olan, tek tip insan yerine farklılaşmayı yaratacak ve “patlamalar yerine boşalmaları sağlayacak” çoğulculuğa ve özgürlükçülüğe dayanmalıdır. Çoğulculuğun nicel olmaktan çok, nitel farklılaşmayı gerektirdiği unutulmamalıdır. “Demokraside farklılaşma ortadan kaldırılamaz. Tersine desteklenerek sürgit sentez yolları, açılımlar yaratılır.” (Selçuk, 1999: 308, 309).

Kamusal alan, Arendt'in, Antik Yunan'daki kamusal alanı idealleştirdiği görüşleri dışında, hemen her kuramcı tarafından farklılıklara açık bir alan olarak kabul edilmiştir. Bilindiği gibi, Antik site devletlerinde kadınlar, köleler, emekçiler ve yurttaş olmayanlar siyasal kamudan dışlanmışlardı. Antik Yunan'da kölelerin, emekçilerin ve kadınların emeği sayesinde gündelik yaşamın rutin gerekleriyle ilgilenmek zorunda olmayan az sayıdaki yurttaşın eylemde bulunduğu rekabetçi bir kamusal alan vardı. Daha sonra, özellikle sanayi devrimi ile

birlikte oluşmaya başlayan ve Arendt'in (1994:59-73) toplumsalın yükselişi olarak adlandırdığı gelişmelerle birlikte kamusal yaşam değişik toplumsal kesimlerin içinde yer alabildiği bir mekan durumuna geldi. Zaten, Arendt de rekabetçi kamusal alan yanında bir de birleşimsel kamusal alandan söz etmektedir. Birleşimsel kamusal alan ise, Arendt'in deyişiyle "özgürlüğün kendini gösterebildiği" yerdir (Benhabib, 1996: 241). Liberal kamu alanı modelinde salt siyasal görüş farklılıkları bile olsa kamusal alan farklılıklara açıktır. Habermas'ın, iletişimsel eylem kuramıyla bağlantılı olarak ortaya koyduğu iletişimsel kamu alanı modelinde ise, (Jakson,1999) kamusal eylem sürecine, herkesin, sınırlandırılmaksızın ve kendi olarak katılması esastır. Habermasçı kamusal alan, herhangi bir toplumsal kural veya kolektif siyasal kararlara ulaşmada, bu kural ve kararlardan etkilenecek olanlara söz hakkı tanıyacak olan yöntemlerin demokratik biçimde oluşturulması gereğini vurgular (Sarıbay, 2000: 6; Yılmaz, 1998: 162). Böyle bir kamusal alan için Habermas, (1998:152) kişisel özerkliği en önemli öge olarak görür. Demek ki, çağdaş anlamda demokratik bir kamusal alan, farklılıkları bastıran değil, farklılıklara açık ve çeşitliliği bir değer olarak kabul eden bir yapıdır.

7.9.4.Gazeteci-Yazar Aydınlar

Bu başlık altında Metin Toker ve Doğan Avcıoğlu'nun kamusal alana ilişkin görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir.

7.9.4.1.Metin Toker: Siyasal Kamusalın Önceliği ve Önemi

Toker, siyasal bir kamusal alanın önemine ve önceliğine inanmaktadır. Zira, demokratik bir platform için gerek düşünsel gerekse eylemsel ölçekte önemli olan siyasal kamusal alanıdır.

Temsili kamusal alan, Toker'e (2000f) göre, siyasal kamusal alanı göre ikincil bir önem ifade eder. Bu bağlamda Toker, cumhurbaşkanlarının kimi isteklerini eleştirel bir biçimde irdelemektedir.

cumhurbaşkanlarımızdan Korutürk, bayramlarda gelen tebrikleri yanıtlamak için kendisine bir sekreter tahsis edilmesini istemiştir. Demirel ise, devlet protokolünde genelkurmay başkanından sonra gelecek yer talebinde bulunmuş ve hatta böyle bir yerin kendilerine, Toker'in deyimiyle, "numaralı cumhurbaşkanları"na ait olduğunu öne sürmüştür.

Habermas, Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü adlı ünlü yapıtında üç tür kamusal alandan söz eder. Bunlar; temsili kamu, edebi kamu ve siyasal kamudur. Ortaçağ fermanlarında hükmetme ibaresinin kamusal kavramıyla eşanlamı olarak kullanıldığını belirten Habermas, (2000:64-74) temsili kamunun, kendisini toplumsal bir alan, diğer bir deyişle bir kamu alanı olarak ortaya koymadığını; kavramın daha çok bir statüyü, kralın, soyluların ve kilisenin statüsünü ifade ettiğini belirtmektedir. Temsili kamuyla ilgili olan kral, ulusu temsil etmemekte, bunun yerine insan üstü bir gücün yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilmekteydi. Dinsel alandaki reform süreci sonunda her insanın, kiliseye gereksinim duymaksızın Tanrı ile bağ kurabileceğinin ortaya çıkmasıyla dinsel alan özerkleşmiş, kilise sıradan bir kamu kurumu haline gelmiştir. Kralın kendi özel bütçesiyle kamu bütçesinin birbirinden ayrılmasıyla siyasal alanda özel ve kamusal ögeler birbirinden ayrılmaya devam etmiştir. Sivil bürokrasi, ordu ve yargının sarayın özel alanından ayrılarak kamu kurumu haline gelmesi ve ekonomik özerk alanların oluşmasıyla birlikte temsili kamu çözülmüştür. Bu açıdan önemli olan, Toker'in de belirttiği gibi siyasal kamudur. Siyasal kamunun kurumları olan siyasal partiler ve parlamento sayesinde toplumsal farklı kesimler, temsilcileri aracılığıyla ussal bir iletişim sürecine girerler.

Toker'in (1998c) vurguladığı diğer konu, demokratik bir kamusal alanın oluşturulması sürecinde, düşünsel ve eylemsel olarak, sivil toplum kuruluşlarına düşen etkin görevdir. Türk Kadınlar Birliğinin Mudanya şubesi öncülüğünde Mütareke Binasının onarımının yapılmasını buna

örnek gösteren Toker, şöyle devam ediyor: "Hani" (b)atılı toplum, batılı toplum..." diyoruz ya; o toplumun başlıca özelliklerinden biri sivil toplum örgütlerinin yaşamın her kesiminde işlere el koyma dinamiğine sahip bulunmasıdır."

Sivil toplumun kamusal alanın demokratikleştirilmesindeki payı büyüktür. Sivil toplum sayesinde özgürlüklerin ve refahın daha yaygın olarak kullanılması sağlanmaktadır. Arendt'in toplumsalın yükselişi olarak adlandırdığı gelişmeler de sivil toplum aracılığıyla olmuştur. Keane'e göre (1988:12) devlet egemenliği altındaki siyasal rejimlerde, sivil toplum ile devlet arasında bir ayrılaşmadan söz edebilmek olası değildir. Devlet-sivil toplum ayrımı, toplumsal sistemlerin çözümlemesinde kullanılan anahtar bir kavramdır. Bu demektir ki, demokratik bir kamusalın yolu sivil toplumun gelişmesinden geçer.

7.9.4.2.Doğan Avcıoğlu: Kısıtlanmış Bir İletişime Dayalı Kamusalılık

Avcıoğlu, kamusal alanla ilgili olarak biri etnik sorun, diğeri her tür sorunun tartışılabilirliği olmak üzere iki konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Etnik sorunla ilgili olarak yazdığı "Kürt Meselesi" başlıklı makalede Avcıoğlu (1966g:3) şu görüşlere yer vermektedir:

"Kürt meselesi, hem yok, hem var saydığımız bir konudur. Resmen, böyle bir mesele mevcut değildir: Kürt yoktur ki, Kürt meselesi olsun. Ama buna rağmen, Bakanlar Kurulu toplantılarında sık sık ele alınan bir Kürt meselesi vardır. Zaman zaman Doğulu bir sürü aydın tevkif edilmekte, Kürtçülükten yargılanmaktadır. Gizli servislerin faaliyetlerinin büyük bir kısmını bu konuya ayırdıkları herkesçe bilinen bir gerçektir. Son yıllarda rağbet gören Doğu kalkınması fikrinin arkasında Kürt meselesine bir çözüm bulma endişesinin yattığı herkesin meçhulü değildir. Elazığ, Erzurum, Van, Diyarbakır ve Gaziantep'te seri halinde radyo istasyonu kurulması da bu mesele ile ilgilidir.

Resmi tez ne olursa olsun, bütün bunlar göstermektedir ki, bir Kürt meselesi vardır ve uzun yıllardır uygulanan politika, meseleye bir çözüm yolu bulmakta başarısız kalmıştır.

Hayli sert metotlarla uygulanan bu politika, mutlak bir entegrasyonu amaç edinmişti. Bir etnik grubun, dili ve kültürü unutturularak, hakim etnik grupla tam kaynaştırılması söz konusu idi. Ne var ki 40 yıldır uygulanan bu entegrasyon politikasının başarılı olduğunu, herhalde kimse iddia edemeyecektir. Doğu illerinde Türkçe bilmeyen vatandaş oranının Mardin'de yüzde 91, Siirt'te yüzde 87, Hakkari'de yüzde 61, Muş'ta yüzde 53, Van'da yüzde 52 olduğu iddiası karşısında bir başarıdan elbette söz edilemez. Doğu kalkınması ise, henüz bir edebiyattan ibarettir..."

Sorunu böylece ortaya koyan Avcıoğlu, siyasal, hukuksal ve kültürel boyutları daha ağır basan bir konuda ekonomik çözümler önermektedir. Kürtler, sosyolojik anlamda bir topluluk değildir. Çünkü, herhangi bir etnik öbeğin, sosyolojik anlamda bir topluluk olarak kabul edilebilmesi için kendilerine ait bir toprak parçaları, kendilerine özgü bir dilleri ve tarihleri olması gerekir. Kürtlerin üzerinde yaşadığı topraklar, tarihsel bir süreklilik olarak değerlendirilebilecek uzun bir zamandan beri Türklerle paylaştıkları topraklardır. Tarihleri de kendilerine özgü değildir. Uzun bir süreden beri Türklerle ortak bir tarihi paylaşmışlardır. Anadolu'yu işgalcilere karşı birlikte savunmuşlardır. Bu birlikte savunma sırasında ortak yaşama iradesini de kendileri ortaya koymuşlardır. Sadece, dilleri kendilerine özgüdür. Ama, bu özgülük Kürt kolektif kimliğine ait bir özgülük değildir. Kürt kolektif kimliği içinde dilsel yönden anlaşılabilir bir birlikten söz edilemez. Ancak, ülkemizde ulus devletin oluşum süreci içinde, belirgin olarak, dilsel açıdan egemen kitleden ayrılan Kürtlere karşı, yukarda Avcıoğlu'nun ve daha önce Soysal'ın belirttiği gibi kimi olumsuzluklar yapılmıştır. Yakın geçmişte de Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da zorunlu göç uygulamaları yapılmış ve bu uygulamalar, uygulamaya konu olan kesimler açısından birçok insan hakkı ihlaline neden olmuştur (Göktürk, 2000: 270). Böylece, Kürtler,

kendilerini egemen topluluktan ayrı gibi görmeye ya da kimi çevrelerin bu yöndeki yoğun çabası sonucu, daha önce sempatiden daha güçlü bir birlikte yaşama arzusuyla bağlı oldukları Türklere, kendilerini ayrı hissetmeye başlamışlardır. Dolayısıyla, yapılması gereken, aşındırılmaya çalışılan bu güçlü birlikte yaşama arzusunu aşınmaktan kurtarmaktır. Bu amaçla Kürtlere kendi dillerini kullanma ve geliştirme özgürlüğü sağlanmalıdır. Bu işlem Kürtlere yeni haklar tanınması biçiminde olmamalıdır. Çünkü, hak demek yurttaşın devlete karşı ileri sürebileceği ve o konuda devletten belli şeyler yapmasını isteyebileceği hukuksal yetki demektir. Kürtlere yeni kültürel haklar tanımak demek onların kendilerini kültürel haklar açısından geliştirebilmeleri için devletten yardım ve destek almaları demektir. Bu ise, devlet eliyle ulusal birliğin zaman içinde ayrılaştırılması demektir. Bu nedenle, yapılması gereken kültürel haklar tanımak değil, Kürtlerin kendi kültürlerini geliştirebilmeleri konusunda özgürlüklerinin sağlanmasıdır. Buna karşılık, Yayla'nın da (2001:225) belirttiği gibi, Kürtlerin, ülkenin bütünlüğünün ve ulusun birliğinin korunmasıyla ilgili olarak, yöneticilerin ve halkın diğer kesimlerinin gösterdiği endişelerin meşruluğunu görmeleri ve bu endişeleri giderici adımları atmaları gerekir.

Avcıoğlu'na göre, (1966g:3) Doğu sorununa çözüm bulmanın yolu toprak reformundan geçmektedir. 1925 yılında Şeyh Sait isyanının bastırılması için Takrir-i Sükun Yasası çıkarılarak ayaklanmanın elebaşları cezalandırılmış, ama, ayaklanma bastırıldıktan sonra toprak reformu yapılmamıştır. Bölge insanını toprak ağalarının elinden kurtarmanın yolunun toprak reformundan geçtiğini ifade eden Avcıoğlu (1966g:3) görüşlerini şöyle belirtiyor:

"Bir noktada en ufak tereddüde yer yoktur: Tek bir milletiz ve tek karış toprağımızı asla feda etmeyiz. Türkiye toprakları üzerinde ayırıcı ve bölücü emeller besleyen gafiller varsa, bir an önce akıllarını

başlarına devşirsinler; bir karış toprak için en başta sosyalistlerin dövüşeceklerini bilmelidirler.

Bu topraklar üzerinde tek bir millet olarak yaşayacağız. Yalnız bizim milliyetçiliğimiz, ırkçılık üzerine kurulu değildir. Anayasamız, ırkçı millet görüşünü kesinlikle reddetmiştir...

Bu çerçevede içinde bir Doğu meselemiz olduğunu kabul etmeliyiz ve Doğudan yeni yeni gelmeye başlayan seslere kulak vermeye başlamalıyız..."

Sorunun ekonomik yönü olduğu da bir gerçektir. 1963 yılında Türkiye'de planlı kalkınmaya geçilmiş ve hemen her planda Doğu kalkınması için özel önlemler düşünülmüştür. Ama, çeşitli nedenlerle bölgenin kalkınması başarılamamıştır. Sorunun ekonomik boyutunun olması siyasal, kültürel ve hukuksal boyutlarının olmadığı anlamına gelmez. Bu nedenle Avcıoğlu'nun yukarıda belirttiği ekonomik önlemlerle birlikte, sorun bir özgürlük ve demokrasi sorunu olarak ele alınıp, bu anlayışla çözüme ulaştırılmalıdır. Demokratik bir kamusal alan, çeşitliliği içinde barındırabilen bir alandır. Ülke içindeki çeşitliliği, ulusal birliği bozmadan kamusal alana taşıyabilmek için farklı toplumsal kesimler arasında güven duygusunun tesis edilmesi ilk koşuldur. Öyleyse güven nedir? White'ın (1993:71) Gambetta'dan aktardığına göre, "güven, bir bireyin, başka bir bireyin veya bireyler öbeğinin yapacağı belli bir eyleme, hem bu tür bir eylemi ve hem de söz konusu eylemin, bireyin bizzat kendi eylemini etkileyeceği bağlamı gözleyip denetleyebilmesinden önce, onun aracılığıyla değer biçtiği öznel olasılığın belli bir düzeyidir." Yani, biz bir kimseye güven duyduğumuzda o kimsenin, düşünülen herhangi bir eylemi, bize yarar sağlayacak biçimde ya da en azından zarar vermeden yapması olasılığının, onunla işbirliği yapmamızı sağlayabilecek düzeyde olduğunu düşünmüş oluruz.

Güvenin de iki yüzü olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi, tarihsel arka plandan kaynaklanan yüzdür. Buna göre, bizim başka birisine güven

ya da güvensizlik duygusuyla yaklaşmamız geçmişte yaşanan olaylardan bağımsız düşünülemez. İkincisi, belli ilkeler çerçevesinde ilişkiye girdiğimiz ve bazen işbirliği içinde olduğumuz kurumsal yapılara güven ya da güvensizliktir. Buradan güvensizliği de iki ayrı biçimde düşünebiliriz. Bir siyasal sistemde, sistemin kurumsal yapısıyla birlikte önyargılı olabilecekleri nedeniyle uygulayıcılarına da güvensizlik varsa mutlak güvensizlikten söz edilir. Güvensizlik sadece uygulayıcıların önyargılı olmasına ise, ihtiyatlı bir güvensizlik söz konusu demektir (Yürüşen, 1998: 51-52).

Ülkemizde farklı siyasal kesimler arasındaki güvensizlik büyük ölçüde ikinci türden bir güvensizliktir. Dolayısıyla, çeşitliliği koruma ve kamusal alanı demokratikleştirmemiz daha kolaydır denilebilir. Çünkü, güvensizlik, uygulayıcıların önyargılarından kaynaklandığından eşitlik ve adaleti sağlamak amacıyla her yurttaşı yasalar karşısında eşit görerek ve ülkemizdeki farklı kesimleri bir noktada buluşturan ortak paydalar öne çıkarılarak daha demokratik bir kamusal alanın oluşması rahatlıkla sağlanabilir.

21 Kasım 1966'da Silahlı Kuvvetler adına Genelkurmay Başkanı tarafından bütün askeri birliklere dağıtılmak üzere 2500 adet basılan "Yıkıcı Faaliyetlerle Mücadele Emri" ile ilgili "Faşistler" başlıklı yazısında Avcıoğlu, (1967b:3) her tür eleştirel düşüncüyü komünizmle eşdeğer görüp, yıkıcı faaliyet olarak değerlendirmeyi kabul edilemez bulunduğunu belirtmektedir. Bu tür askeri çıkışlar karşısında 1961 Anayasası gereğince Cumhurbaşkanı ve Başbakanın üzerine düşeni yapması gerektiğini belirten Avcıoğlu (1967b:3) konuyla ilgili olarak şunları belirtiyor:

"Bir takım çevrelerin demokrasi anlayışını yansıtan Demirel'in faşizme alkış tutan sözleri şöyledir: "Genelkurmay Başkanının kendi hizmet anlayışı içinde, bu meseleyle ilgili olarak yapmış olduğu bir

tamimi gayet tabii olarak tasvip ediyorum...Komünizmi kötüleyen, tel'in eden her gayret, Türk Anayasası ve hukuk düzenine uymak demektir. Bu gibi gayretleri teşvik etmek gerekir.”

Şimdi bakalım: Kennedy'yi komünist ilan eden ve öldürülmesinde büyük bir ihtimalle parmağı bulunan John Birch Society'nin General Walker'ini akla getiren tamim, komünizmi mi, yoksa Anayasa düzenini mi tel'in etmektedir? Orgeneral, herşeyden önce,"komünist" dediği faaliyetlere fırsat verdiği için "çok partili sistem ve geniş hürriyet havasından" şikayetçidir ve "bütün fenalıkları bir anda temizlemeye muktedir olduğunu" ilan etmektedir! Bu fenalıkların başında ise, Türk basınının ilerici kanadı ve ilerici yazarlar gelmektedir. Emperyalizmi eleştiren ilerici basın, Orgenerale göre, "Batıya düşmanlık yaptığı için" komünisttir. Bütün sosyalistler, maskeli komünistlerdir. Emperyalizmi protesto eden gençler ve gençlik teşekkülleri komünistlerin elindedir. Kadınlara sarkıntılık eden Amerikalılara karşı Adana halkının gösterdiği tepki, Gangster Necdet Elmas'ın banka soygunu gibi, komünist oyunudur...

Görüldüğü gibi, Demirel'in tasvip ve teşvik ettiği "Yıkıcı Faaliyetlerle Mücadele Emri", ünlü Mc Carthy'nin ve hatta Hitler'in komünistlik ölçülerini çok aşmakta ve kaskatı bir faşizmin propagandasını yapmaktadır.”

ABD'de 1950 yılında İç Güvenlik Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa Wisconsin eyaleti senatörü Joseph Mc Carthy'nin düşüncelerinden esinlenilerek çıkarıldığı için Mc Carthy Yasası olarak da bilinmektedir (Hakyemez, 2000: 87). Bu yasanın başlangıç kısmında Birleşik Devletler yasama organının, dünya komünist hareketinin ABD'de ihanet, hile, sızma, kundakçılık, şiddet ve korku yoluyla totaliter bir diktatörlük kurma amacıyla olduğu iddiasına yer verilmiş, ABD'deki komünistlerin bir dış devletle bağlantılı oldukları ve yakın bir gelecekte ABD'nin güvenliği açısından tehlike oluşturacakları ifade edilmiştir. Daha sonra, İç Güvenlik Yasası yeterli görülmemekle 1954 yılında Komünist Denetim Yasası çıkarılmıştır (Gellhorn, 1965: 77, 82). Julien, (1974:305-317) ABD'deki bu

dönemi İtalya ve Almanya'daki faşist uygulamalara benzeterek demokrasilerin intiharı olarak değerlendirir.

Avcıoğlu'nun kamusal alanla ilgili olarak üzerinde durduğu bir diğer konu, kamusal alanın sorunların tartışılmasına açık olmasıdır. Avcıoğlu'na göre, (1962:3) işçilerin eylemleri sadece bir hak arama mücadelesi olarak görülmelidir. Bu tür eylemleri komünistlik olarak nitelenmek yanlıştır. Ekonomik ve toplumsal görüşler karşısında gösterilen korkudan ancak, ülke zarar görebilir. Yüzeysel sen-ben çekişmesiyle bu ülkenin köklü sorunları çözülemez (Özdemir, 2000: 107).

Bir taraftan, kamusal alanın sorunların tartışılmasına açık olması gerektiğini belirten Avcıoğlu, (1962:3) diğer taraftan, 1961 seçimleri sonucu kurulan CHP'li hükümete karşı özellikle milliyetçi tabana sahip partilerin yaptıkları muhalefetle ilgili olarak şu görüşlere yer vermektedir:

"1940-1945 yıllarının ırkçıları ve Turancıları, bugün iktidara taliptir! Halbuki o yıllarda, Hitler'in başarılarının verdiği sarhoşluğa rağmen, ırkçılık ve Turancılık, genç gönüllerde geçici heyecanlar yaratan romantik bir cereyandan ibaretti. Cereyanın bütün fikri malzemesi, "bir kuş olup yeşil yurda kanatlanmak" veya "kırmızı içmek"ten öteye gitmiyordu.

Bugün artık kırmızdan ve kuş olup kanatlanmaktan pek söz edilmemektedir. Dünkü Turancılar, din istismarcılarının, Menderes devri zenginlerinin ve 27 Mayıs'tan memnun olmayanların gerisinde gözlenmektedir. Bu kimseler, Amerikan taraftarlığını, özel teşebbüsçülüğü kimselere vermemekte, milliyetçi hisleri ve Menderes hayranlığını alabildiğine istismar etmektedir.

İrkçılar, bir taraftan haksız kazanç sahipleriyle sıkı işbirliğine girişirken, öbür taraftan, "yoksulluğun kaldırılması ve refah" edebiyatı yapacak kadar fırsatçı olmuşlardır. Hattı vatan sathında çoğunluk sağlayabilecekleri ümidine kapıldıkları için, "milli iradeci" kesilmişlerdir."

Görülüyor ki, Avcıoğlu, kendisinin ve görüşleri bakımından kendisine yakın bulduğu çevrelerin ülke sorunlarına ilişkin olarak ortaya

koydukları görüş ve düşüncelerden dolayı sanal bir kolektif kimlikle suçlanıp, kamusal yaşamdan dışlanmak istemelerine karşı çıkmaktadır. Bu karşı çıkış gerçekten doğrudur. Çünkü, ülke sorunları üzerine düşünmek ve çözümler ortaya koymak her yurttaşın hakkı olmalıdır. İster Arendtçi, ister Habermasçı, isterse liberal açıdan düşünelim demokratik bir kamusal alanın siyasal düşüncelerin ifadesine açıklılığı yadsınamaz bir gerçektir. Ama, Avcıoğlu'nun, toplumda milliyetçi olarak bilinen kesimin, çeşitli sorunlar dolayısıyla görüş ve düşüncelerini dile getirmelerini eleştirmesi anlaşılabilir değildir. Bu durum, kısıtlanmış iletişime dayalı bir kamusalılığı hatırlatmaktadır. Ancak, bu kısıtlılık, liberal kamusal alan görüşünde olduğu gibi, düşünceye dayalı bir kısıtlılık olmayıp, kesimsel bir kısıtlamadır. Liberal görüşte sadece siyasal düşünce ayrılıklarının kamusal alanda ifadesine öncelik verilmekte, üzerinde anlaşma sağlanamayan konular belli bir süre özel alan indirgenmekteydi. Avcıoğlu ise, toplumdaki farklı kesimlerden bir kesime kamusal alanda yer verilmesini savunurken, diğer kesimlerin kamusal alana ilişkin sorunlar üzerinde görüş ve düşünce açıklamasını yadsımaktadır. Dolayısıyla, burada kamusal alana ilişkin kısıtlama, düşünce esasından kolektif kimlik esasına kaymaktadır.

7.10.Kamusal Alan ve Aydınlar: Araştırmacının Değerlendirmesi

Kamusal alan ussal tartışmalar alanıdır. Bu alanda bireyler kendileriyle ilgili ortak sorunlar konusunda akıl yürütüp, tartışırlar. Tartışma sonunda ortak bir kanı oluşturulur. İşte, bu tartışma süreci ile tartışma sürecinde kullanılan araçlar ve mekanların oluşturduğu yaşam alanı kamusal alan olarak ifade edilir.

Kamusal alan, bir tartışma alanı olduğu için öncelikle özgür bireyler gereklidir. Bireyin kendi iradesini kullanmasına yer bırakmayan, onu sadece belirlenen hedeflere ulaşmada bir uygulayıcı, bir izci

durumunda gören siyasal sistemlerde demokratik kamusal alandan söz edilemez.

Demokratik kamusal alan için özgür bireyler yanında temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvenceye kavuşturulduğu bir hukuksal sistem gereklidir. Çünkü, genel olarak kamusal müzakere süreci, hukukun çizdiği sınırlar içinde sürecektir. Kamusal müzakere için hukuksal güvencenin, sadece hak ve özgürlükler ölçüğünde olması yetmez. Aynı zamanda, kamusal müzakere için kurumsal güvence de gereklidir.

Demokratik bir kamusal alan, insan aklının akılcı bir biçimde kendisiyle ilgili karar veremeyeceği konular dışında, her sorunun tartışılabilirliğine açık olmalıdır. Tersi durumlarda, kimi toplumsal iktidarların egemenliği altında, belli sorunların kamusal alanda dillendirilememesi, diğer bir deyişle, kimi sorunların kamusallaştırılamaması söz konusu olacağından, kamusal alan demokratik nitelikli olamayacaktır. Bireylere ve sorunlara açıklık, kamusal alanı sorunlar açısından çok boyutlu, özneler açısından ise, çok aktörlü duruma getirir. Bu bakımdan, araştırma konusu aydınların kamusal alana ilişkin görüş ve düşünceleri üç yönden değerlendirilmiştir.

7.10.1.Çok Boyutlu ve Çok Aktörlü Kamusal Alan

Kamusal alanın çok boyutlu olduğu gerçeği çalışma konusu aydınlardan Soysal, Başgil, Aybar, Selçuk ve Avcıoğlu tarafından açıkça; Velidedeoğlu ve Toker tarafından dolaylı olarak ifade edilmektedir.

Soysal'a göre, kamusal alan etnik, dilsel, dinsel ve siyasal boyutları olan çok boyutlu bir özelliğe sahiptir. Farklı etnik kökenden yurttaşları olan bir ülkede etnik özelliklerin korunup geliştirilebilme özgürlüğünün yurttaşlara tanınması gerekir.

Eğer, bir ülke sınırları içinde farklı dilleri konuşan yurttaşlar varsa, bu farklı dillerin konuşulup geliştirilmeleri özgürlüğünün de

yurttaşlara tanınması zorunludur. Ancak, Soysal'a göre, resmi dil tek olmalı ve bu resmi dilin yurttaşlara öğretilmesi devletin birincil ödevi olmalıdır.

Yurttaşların din ile olan bağlantı ve/veya bağlantısızlıkları da farklı düzeylerde olabilir. Soysal'a göre, bu durumda farklı dindarlık düzeyine sahip olan kimselerin ve dinsel bağlantıları bulunmayanların birbirlerinin kimliğine ve varlığına karşı hoşgörülü olmaları gerekir.

Soysal, siyasal yelpazenin açıklığına da taraftardır. Soysal'a göre, toplumda taban bulamayan siyasal parti olamaz. Dolayısıyla, bir siyasal partinin varlığı, toplumsal bir tabanın da göstergesidir. Siyasal kamusal alan her görüşteki siyasal örgütlenmeye açık olmalıdır.

Başgil'e göre, yaşamın birçok yönden gelişmesi, farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Siyasal sistemin örgütlenmesi adalet, eşitlik ve özgürlük ilkelerine uygun olarak yapılabilirse, farklılıklara temsil olanağı sağlanmış olur.

Aybar, üniter kavramının geniş düşünülmesi yerine, sadece bir devletin federasyon ya da konfederasyon olmaması biçiminde düşünülerek, farklılıkların temsilinin üniter devlet içinde sağlanabileceğini belirtmektedir. Aybar'a göre, üniter devlet yapısının arkasına sığınıp, farklılıkları görmezden gelerek ezmeye çalışmak, demokratik bir kamusal alan kurabilmenin yolu değildir.

Selçuk, kamusal alanı sivil olarak nitelemekte ve bu sivil kamusal alanın hukukun üstünlüğü ile çoğulculuğa dayandırılması gerektiğini belirtmektedir. Selçuk'a göre, otoriter ve totaliter sistemler farklılıkları yok ederek tek tip yurttaşlar oluşturabilmek için çok çaba harcamışlar ama, geldikleri nokta ötekini tanımak olmuştur.

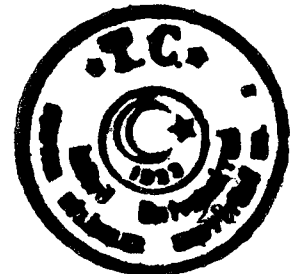
Avcıoğlu'na göre de kamusal alan çok boyutludur. Bu çok boyutun içine etnik ve siyasal farklılıklar girdiği gibi, farklı ekonomik

görüşlerin temsil edilebilirliği de dahildir. Farklı görüş, düşünce ve çıkarların kamusallaştırılabilmesi esastır. İletişimsel eylemde bulunanlara yadsıyıcı nitelikte kolektif kimlikler giydirerek onları dışlamak, kamusal alanın demokratik niteliğini zedeler. Avcıoğlu, bir yandan bu görüşleri dile getirirken, diğer yandan Türkiye bağlamında milliyetçiler olarak nitelenen kesimin siyasal sorunlarla ilgili açıklamalarda bulunmasını eleştirmektedir. Bu durum, ya bir çelişki ya da kamusal alanın, çok boyutluluğunu kabul etmekle birlikte, istenilmeyenler veya ötekiler yönünden kısıtlanması gereği biçiminde yorumlanabilir.

Velidedeoğlu, yargının güvencesinde bir kamusalılığı savunmaktadır. Burada yargıya verilen işlev, farklı kesimler arasında görüş, düşünce ve çıkarların kamusallaştırılması ile kamusal müzakere sürecinde oluşabilecek haksızlık ve eşitsizliklerin çözümü olacağından Velidedeoğlu'nun çok boyutlu bir kamusalılığı benimsediği söylenebilir.

Toker'in, temsili kamuya karşılık siyasal kamuyu incelemesi ve sivil toplumun önemine vurgu yapması, kamusal alanı çok boyutlu kabul ettiğinin göstergesidir. Çünkü, sivil toplumun gelişebilmesi, farklılaşmanın olması ve çeşitli özgürlüklerin kabul edilmesiyle mümkündür.

Özden'de kamusal alan, devletin, kuralları ve belirleyiciliği ile egemen olduğu alandır. Tekçi devlet yapılanması içinde herkesin yasalar önünde eşit kabul edildiği ve kendisini Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı kabul eden herkesin Türk olarak benimsendiği bir yurttaşlık düzenlemesi varken, değişik eleştirilerle devlet zayıflatılmamalıdır. Özden, kamusal alanı çok boyutlu kabul etmediği gibi, kolektif toplumsal ve siyasal karar alma sürecinde herkesin her şeyi tartışabilmesine de karşıdır. Özden'in kamusal alan anlayışında kamusal sorunların ve aktörlerin kısıtlanması esas, tartışma ve geniş katılım ise, istisnadır denilebilir.

Özden dışındaki araştırma konusu aydınlar, kamusal alan tartışmalarıyla ilgili olarak, etnik, dilsel, dinsel ve siyasal boyutlara değinerek, kamusal alanın bu tür farklılıklara açıklığını savunmaktadırlar. Yani, genel olarak araştırma kapsamındaki aydınlar kamusal alanın farklılıklara açıklığını kabul etmektedirler. Ancak, Özden kamusal alanı devlet merkezli düşünmektedir. Buna göre, Özden açısından doğrulanan altıncı denencemiz diğer aydınlar için doğrulanmamıştır.

7.10.2. Türkiye'de Kamusal Alan

Türkiye'de kültürel açıdan soyut ve diğer boyutlar açısından sorunlu bir kamusal alan bulunmaktadır. Kültürel boyutun alt dalları olan etnik, dilsel, dinsel ve cinsel yönlerden ülkemizde kamusal alanın demokratik olmadığı söylenebilir.

Soysal, etnik açıdan Kürtlere karşı uygulanan kimi yanlış politikalar yüzünden ulusal birliğin tam anlamda sağlanamadığını belirtirken, Avcıoğlu, Cumhuriyet döneminde Kürt kimliğinin uzun süre inkar edildiğini belirtmektedir.

Dilsel yönden resmi dilden farklı bir anadile sahip yurttaşların bu anadillerini kullanma özgürlüklerinin bulunması gerektiğini belirten Soysal, resmi dilin yurttaşlara öğretilmesinin devletin görevi olduğunu, ama devletin bu görevi başarıyla yürütemediğini belirtmektedir. Devletin, resmi dili yurttaşlara öğretmekteki başarısızlığı Avcıoğlu tarafından da vurgulanmaktadır.

Dinsel açıdan ülkemizde kamusal alan tekçi bir görünüme sahiptir. Sünni İslam'ın Hanefi kolu anayasal açıdan olmasa da uygulama yönünden ülkenin resmi dini durumundadır. Laikliğin Türkiye uygulaması çağdaşlaşmanın gereği olarak değer alanlarının yani, din, bilim, hukuk ve estetik düşünce alanlarının birbirinden ayrılmasını sağlayamamıştır. Tam tersine, yurttaşlar arasında din ile kurulan bağın değişik düzeyleri

nedeniyle farklı ölçeklerde çatışmalar bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak Soysal, bu çatışmanın ancak kesimler arası bir hoşgörüyle önlenebileceğini ileri sürmektedir.

Türkiye'de kamusal alanın üçüncü özelliği zora dayanmasıdır. Aybar'a göre, devlet, kişinin gelişmesini engelleyen her çeşit siyasal, ekonomik ve toplumsal olumsuzlukları kaldırması gerekirken, tersine, iktidarını daha çok zora dayandırmaktadır. Bu durum devletin meşruiyetini aşındırabilir. Çünkü, iktidar zor kadar rızaya da dayanmalıdır.

Kamusal alanı zora dayanmaktan kurtarmak, hukukun üstünlüğünü sağlamak, kamusal alanı sivil kesimlere daha açık hale getirmek ve çoğulcılaştırmakla mümkündür. Velidedeoğlu, konunun bu yönüyle ilgili olarak kamusal alanın yargı güvencesine dayanması gerektiğini belirtirken, Selçuk, sivil bir kamusal alanın gereğini vurgulamaktadır. Bunun için de kamusal alanı farklılıklara açmak ve hukukun üstünlüğüne göre düzenlemek zorunludur.

Ülkemizde kamusal alanın taşıdığı diğer bir özellik askerlerin, zaman zaman kamusal alana kısıtlayıcı müdahalelerde bulunmalarıdır. Askerlerin kamusal alanı kısıtlamasına karşı çıkan Avcıoğlu, tartışılan ve gündeme getirilen her tür sorun nedeniyle tartışan kesimlerin komünistlikle suçlanmasını yanlış bulmaktadır. Ama, Avcıoğlu'nun kamusal alana ilişkin görüşleri, cumhuriyet, demokrasi, asker-siyaset ilişkisine ait görüşleriyle birlikte değerlendirildiğinde Avcıoğlu'nun, askerinin her kısıtlayıcı müdahalesine karşı çıkmadığı görülmektedir. Çünkü, Avcıoğlu'na göre asker, devrimci bir ordu gücü olup, zinde güçlerin en önemli kesimini oluşturur. Dolayısıyla, Avcıoğlu'nun karşı çıkışının kuramsal olmaktan çok, tarihsel bir gerçeklikten kaynaklandığı söylenebilir.

Türkiye'de kamusal alanın son bir özelliği, sivil topluma özel bir önem verilmesini gerektirmesidir. Sivil toplum, kamusal müzakere sürecinde büyük önem taşır. Siyasal kamunun çıktılarının geri besleme süreci içinde yeniden tartışılması, gerektiğinde düzeltilmesinde sivil toplum önemli roller üstlenebilir. Toker'e göre, sadece müzakere açısından değil, çeşitli uygulamalar açısından da sivil toplum gerekli ve önemlidir.

7.10.3.Aydınların Önerileri: Düşünce Politikası mı, Varlık

Politikası mı?

Araştırmanın temel kavram tanımları bölümünde belirtildiği gibi bu araştırmada liberal kamu alanı esas alınmıştır. Liberal kamu alanı modelinde önemli olan kamu diyalogu ve özgür akıldır. Toplumu oluşturan, farklı değerlere ve farklı iyi anlayışlarına sahip öbeklerin birlikte yaşama sorununu akılcı biçimde çözebilmeleri için kamu diyalogu şarttır. Bu öbekler neyin iyi olduğu konusunda aynı kanıyı paylaşmadıklarından liberal kamusal alan anlayışına göre öncelikli üzerinde anlaşabilecekleri öncüller oluşturmaları gerekir. Farklı öbekler arası diyalog, üzerinde anlaşma sağlanmış bu öncüller aracılığıyla yürütülmelidir. Öbekler, ortak öncüller aracılığıyla yürüttükleri kamu diyalogu sonunda kamusal bir uzlaşmaya varabiliyorlarsa sorun yok demektir. Üzerinde uzlaşma sağlanamayan konular özel alana indirgenir. Ancak, üzerinde uzlaşma sağlanamayan konuların özel alana indirgenmesi onların önemsizleştirilmesi demek olmadığı gibi, bu özel alana indirgeme mutlak da değildir. Yakın veya uzak bir gelecekte toplumdaki farklı öbekler birbirlerini daha fazla tanıyabilir ve daha önce üzerinde uzlaşma sağlayamadıkları konuları yeniden tartışarak ortak bir karara bağlayabilirler.

Siyasal felsefede tartışmalı olan konulardan biri de farklılıkların nasıl değerlendirileceğidir. Acaba farklılıklar düşünce politikası olarak mı, yoksa varlık politikası olarak mı değerlendirilecektir? Günümüzde farklılıkların sadece bir düşünce politikası olarak değerlendirilemeyeceği, onların birer varlık politikası olarak görülmesi yönündeki düşünce ağırlık kazanmaya başlamıştır. Ama, varlık politikasının nasıl uygulanacağı konusunda da farklı görüş ve uygulamalar bulunmaktadır. Kymlicka (1999:223-229) varlık politikasının uygulaması açısından öbek temelli yurttaşlığı savunmaktadır. Bu da öz yönetim hakları, özel temsil hakları ve kültürel haklar biçiminde uygulanabilmektedir.

Öz yönetim hakları çerçevesinde asimetrik federal yapılar oluşturarak farklılıkları birer varlık politikası olarak değerlendirmek, daha önce belirtildiği gibi, ulusal birliği zamanla aşındırma sonucunu doğurabilecek niteliktedir. Öz yönetim hakları zaman zaman geçici bir önlem olarak ileri sürülse de bu hakların tanınmasının önünde üç engel bulunmaktadır. Birincisi, asimetrik federal bir yapıyı öz yönetim hakkı tanınmayan federe devletlere kabul ettirebilmenin güçlüğüdür. Öz yönetim haklarının üniter yapıları bir devlette uygulanmaya çalışılması ise, başlı başına bir sorundur. İkinci güçlük, bu hakların geçici önlem olarak ileri sürülmelerine karşın, bir kez tanınınca tekrar geri alınmasının olanaksız derece de güç olacağıdır. Üçüncü güçlük ise, ulusal birliği aşındırmasıdır.

Farklılıkların varlık politikası olarak değerlendirilebilmesinde ileri sürülen diğer bir yöntem özel temsil haklarıdır. Burada amaç, ulusal meclislerde daha az temsil olanağı bulan toplulukların, bu daha az temsil nedeniyle uğrayacakları çeşitli olumsuzları gidermektir. Özel temsil hakları da geçici bir önlem olarak ileri sürülmektedir. Ama, burada, devlet eliyle, topluluklar arasında yaratılan bir eşitsizlik söz konusu olup, uygulama, zamanla amaçsal bir sapmaya uğrayabilecek niteliktedir.

Varlık politikası açısından üçüncü bir yöntem topluluk temelli kültürel haklardır. Buna göre, kültürel açıdan kendilerini ulusun büyük çoğunluğundan farklı gören toplulukların, çeşitli yönlerden kamusal destek bulmalarıdır. Kanada'da Sihlerin sağladığı kamusal destek bu çeşit bir destektir.

Ancak, yukarda sıralanan üç yöntem, hakları, birey temelli olmaktan çıkararak topluluk temelli biçime getirmektedir. Haklara toplulukçu bir temel vermek, hakları, insan olmanın bir gereği olarak kabul etmek yerine bir topluluğa ait olmakla eş değer kabul etmek anlamını taşır. Bu nedenle liberal kuram, hakları birey temelli olarak görür. Bunun kamusal alana yansımaları topluluk haklarının olamayacağıdır. Liberal kurama göre olması gereken, farklılıkları, insan hakları çerçevesinde değerlendirmek ve bireylere bu nedenle tanınacak kolaylıkları uygulama süreci içinde tanımaktır. Tersine bir durum farklılıkların yurttaş hakları statüsüne çıkarılmasına yol açarak ulusal birliğin aşınmasına neden olur. Çokkültürlülükten amaç, ulusal birlik içinde farklılıkları bir zenginlik olarak koruyup yaşatabilmektir.

Araştırma konusu aydınlardan Soysal, kültürel haklara karşı çıkarken etnik, dilsel, dinsel v.b. kültürel farklılıkların özgürlük ve demokrasi çerçevesinde çözülmesi gerektiğini salık vermektedir.

Başgil, kamusal alanın özgürlük, eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde kurulmasıyla sorunun çözülebileceğini belirtmektedir. Ancak, Başgil'in üzerinde durduğu sorun siyasal görüş farklılıklarıdır. Bu açıdan, Başgil'in görüşlerinin, siyasal düşünce ayrılıkları dışındaki farklılıkların özel alana itilmesine dayanan erken dönem liberal düşünceyle örtüştüğü söylenebilir.

Aybar, üniter devlet tanımlamasının dar anlamda sadece bir devletin federal yapılı olmaması biçiminde yorumlanarak anayasal sistem

içinde farklılıkların bastırılmadan korunabileceğini ileri sürmektedir. Ama, Aybar farklılıkların bir düşünce olarak mı, yoksa varlıksal (ontolojik) olgu olarak mı korunması gerektiğini açıklığa kavuşturmuş değildir.

Selçuk ve Avcıoğlu da farklılıklara birer olgu olarak işaret etmişler, korunması gereğini vurgulamışlardır. Ancak, gerek Selçuk'un gerekse Avcıoğlu'nun görüşlerinde farklılıkların korunma ve yaşatılma biçimine ilişkin bilgiler bulunmamaktadır.

Toker, siyasal kamunun ve sivil toplumun önemini vurgulamış, ama ne farklılıklara ne de farklılıkların nasıl korunacağına değinmiştir.

Özden ise, kamusal alanı kültürel açıdan soyut yurttaşlık düzenlemesine indirgemekte ve kültürel açıdan tekçi olarak kabul ederek bunu tekçi devlet yapılanmasının bir gereği olarak belirtmektedir. Bu bakımdan Özden'e göre kamusal alan özgür bireylerin ortak kararlara ulaşabilmeleri için girdikleri bir diyalog süreci değildir. Özden'de kamusal alan özgür ve akılcı bir etkileşim alanı olmaktan çıkarak devletin belirlediği amaçlara ulaşmada yurttaşların rekabet içinde olduğu bir alana dönüşmektedir denilebilir. Oysa, kamusal alan devletin resmi törenler ve gündelik disiplinleriyle kurduğu hiyerarşik bir dünyaya karşıt özgür bir halk alanıdır. Bu nedenle yurttaş kültürü, devletin egemen özne olarak yarattığı veya yaratmaya çalıştığı kültürün pasif bir gölgesi olamaz.

Özden'in üzerinde durduğu diğer bir konu, devletle ilgili olarak yapılan eleştirilerin devleti yıpratarak zayıflattığıdır. Gerçekte, belli bir saygı temelinde olmak koşuluyla yapılan eleştiriler, devleti yıpratmak bir yana, ortak iyiyi daha kabul edilebilir düzeylere taşıma yönünde devlete ışık tutar.

Son olarak, Özden'in güçlü devlet temasına yaptığı vurgunun fazla anlamlı olmadığı söylenebilir. Çünkü, güçlü demokrasilerle güçlü devletlere ulaşılabilir. Güçlü devlet ise, her zaman güçlü demokrasi

anlamına gelmez. Özden'in güçlü devlete vurgu yapması temsili kamuyu öne çıkararak, siyasal kamuyu ikinci plana ittiği biçiminde de yorumlanabilir.

7.11.Düşünce Özgürlüğü ve Aydınlar

Bu başlık altında cumhuriyet, demokrasi ve kamusal alan kavramlarıyla yakından ilişkili olan düşünce özgürlüğüne aydınların yaklaşımı ele alınarak değerlendirilmiştir.

7.11.1.Akademisyen Aydınlar

Bu öbekte Mümtaz Soysal ve Ali Fuat Başgil'in düşünce özgürlüğüyle ilgili görüş ve düşünceleri incelenmiştir.

7.11.1.1.Mümtaz Soysal: “Bârıka-ı Hakikat”ın Yolu

Soysal'a göre (1995d:71) eğer, “bârıka-ı hakikat” düşüncelerin çarpışmasından çıkacaksa, herkesin, düşüncelerini ifade etmekte özgür olması gerekir. İnsanlar neye inandıklarını, ne istediklerini açıkça ifade edemiyorlarsa gerçeğe ulaşmanın yolu kapalı demektir. Anayasal sistemin buna elverişli olmaması durumunda, sistemin elverişli hale getirilmesi gerektiğini ve bunun bütün ülkeye yarar sağlayacağını ifade eden Soysal, (1995d:73) görüşlerini şöyle belirtiyor:

“Ama en büyük yararı, Türkiye'ye sağlayacaktır. Çünkü uyduruk çağdaşlık ve evrensellik hikayeleriyle zihinleri bulandıran Türkiye'nin insanlarına bazı şeylerin açık ve kesin olarak söylenmesi gerekiyor. “Bârıka-ı hakikat”, renksiz ve elektriksiz bulutların tokuşmasıyla çakmaz.”

Düşünce özgürlüğü klasik demokrasinin bir gereğidir. Çünkü, klasik demokrasi düşüncelerin serbestçe açıklanması, örgütlenmesi ve yarışması esasına dayanmaktadır. Liberal kuramcılarının, serbest rekabeti, sadece ekonomi alanında geçerli saymayıp, düşünce ve ifade eylemleri

içinde geçerli kabul ettiklerini vurgulayan Soysal, (1975:77) konuyla ilgili olarak şu görüşleri ifade ediyor:

“Düşünce serbestliğinin en iyi, en doğru düşünceleri en çok sayıda insana maledeceğine inanıyorlardı. Bu devlet felsefesine göre, “tehlikeli” denen düşüncenin tehlikeye dönüşmesini önlemenin yolu da onu yine düşünceyle çürütmekten ibarettir. Bu özgürlük anlayışı, insanların düşüncelerinden, daha doğrusu düşüncelerini açıklamaktan ötürü eziyet çekmelerini, cezalandırılmalarını, yerlerinden yurtlarından edilmelerini cinayet sayar.”

Liberal demokrasi açısından, her çeşit düşüncenin serbestçe ifade edilmesi gerçeğin zaferiyle sonuçlanacaktır. Bu nedenle ekonomik mallarda olduğu gibi, düşünce ürünlerinde de rekabetçi bir piyasaya gereksinim vardır. Özgür bir piyasada her çeşit düşüncenin rekabetiyle gerçekler açığa çıkar. Düşünce piyasasının yanlışı tasfiye edeceğine inanmak, insanların kendi düşüncelerini tartabilecekleri olgunlukta olduğuna inanmak demektir (Erdoğan, 2001b: 10). Bu özelliklerinden dolayı liberal demokrasiler çoğulcu demokrasiler olarak da nitelendirilmektedir. Çoğulcu demokrasinin başta gelen özelliği toplumdaki tüm farklı düşüncelerin varlığının ve yaşama hakkının tanınmış olmasıdır (Tanilli, 1982: 31).

Soysal'a göre (1995e:118, 119) düşünce özgürlüğü açısından yapılacak en doğru düzenleme biçimi, “şiddete bulaşmadıkça bütün düşüncelerin açıklanmasını serbest bırakmaktır.” Soysal, böyle bir düzenlemeyi laikliğin de bir gereği olarak görür. Çünkü, özgür düşünceden yana olmak, laikliğe karşı olmak değil, laikliğin ta kendisidir.

Laiklik, çağdaş dönemin bir ürünü olduğu gibi, çağdaş düşüncenin özünü oluşturan üç temelden de birisidir. Benhabib'e göre, çağdaş düşüncenin özünü oluşturan temellerden birincisi hukuk, siyaset, din ve estetik gibi değer alanlarının birbirinden ayrılmasıdır. Weber'in

kültürel ayrıştırma dediği bu temel, laikleşmenin bir sonucudur (Keskin, 1998: 137).

1994 yılında Özelleştirme yasa tasarısı ile Terörle Mücadele Yasası'nda değişiklik yapacak tasarı, komisyonlarda birlikte görüşülmeye başlanmasına karşın, Özelleştirme Yasası'nın çıkarılıp Terörle Mücadele Yasası'nda değişiklik öngören tasarının görüşmelerinin yavaş ilerlemesini eleştiren Soysal, (1995d:131) Türk hükümet ve parlamentosunun kamu özgürlüklerini genişletmek konusunda kamu mallarını satmak kadar ivedi davranmadığını belirtmektedir. Değişiklik tasarısının, mevcut yasaya düşünce ve ifade özgürlüğü açısından fazla bir katkı getirmeyeceğini belirten Soysal, (1995d:132) konuyla ilgili olarak şunları belirtiyor:

"Terör Yasasındaki değişiklikle yapılmak istenen, çok büyük bir özgürleştirme reformu olsaydı, bu yavaşlığı doğal karşılayıp hoş görebilirdiniz. Ama, *"Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozma amacıyla, inceleme, tartışma ve eleştirme sınırlarını aşarak açık ve yakın tehlike yaratacak biçimde veya terör örgütlerini desteklemek için propaganda yapanlar..."* diye başlayan bir düzenlemede devrim ya da reform sayılabilecek ne vardır ki? Geniş görüşlü mahkeme içtihatlarını bile aşmayan böyle bir değişikliğin bunca vaveyla koparması hayret verici değil midir?"

Gerçekten, 1995 yılında TMY 8. maddede yapılan değişiklikle sadece yasadaki "Hangi yöntem, maksat ve amaçla olursa olsun" ifadesi kaldırılarak varolan durum biraz esnekleştirilmiştir.

1974 yılında Plan ve Bütçe Komisyonu'nda eğitim sorunları tartışılırken, özgürlük konusu da tartışılmış ve kimi komisyon üyeleri, öğrencilere tanınan sınırsız özgürlüğün rahatsız edici duruma geldiğini ifade etmelerine karşılık, kimi komisyon üyeleri de öğrencilere lisede felsefe okutulurken bütün ideolojik akımların da okutulmasını ifade etmişlerdir. Tartışmayı değerlendiren Soysal, (1974:101) şu düşüncelere yer vermektedir:

“Sınırsız özgürlükten rahatsız olanın karşısında, öbürünün genişliği çok kişiye ters gelecek. Onu, neredeyse, “okullarda cinsiyet eğitimi verilsin” demiş biri gibi, aşırı düşünceler ileri süren bir adam sayanlar çıkacak. “Aşırı düşünce” sözü, doğru düşünmeyi ancak kendilerinin bildiğini sanan ve başkalarına da bunu kabul ettirmeye kalkan insanların pek sık kullandıkları bir sözdür. Oysa, bugünün koşulları içinde böyle bir işe girişmenin hiçbir aşırılığı olmayacak Türkiye’de.”

Soysal’a göre (1974:102, 103) liselerde adına yakışır biçimde düşünce öğretiminin yapılması gerekir. Çünkü, lise adı Yunan düşünürlerinin düşünmeyi öğrettikleri yerden gelmektedir. Düşünmeyi öğretmenin, kavramları öğretmekle başlayacağını belirten Soysal (1974:103) konuyla ilgili olarak şunları ifade ediyor:

“Kavramları öğrettiğiniz kimsenin, onları üst üste koyarak, beğendiğiniz düşünce yapısını kurmasını isteyemezsiniz. Biçimlendirilmiş tahta parçalarını önüne koyarak yapıcı zekasını geliştirmek istediğiniz küçük çocuğun ille de belli bir yapı kalıbına uymasını istemek olur bu. Sonunda çocuk isteneni öğrenir ama, tahta parçalarıyla kendi kendine oynayarak kazanabileceği yetenekleri kazanmamıştır.”

Özgürlüğü bir tutku olarak nitelendiren Ökçesiz (1998a:115) düşünme yeteneğimizi bütün olanaklarıyla kullanmamızın gereksizliğini içeren savları ciddiye almamamız gerektiğini belirtmektedir. Düşünme yeteneğini sınırlamaya çalışanların, gerçekte yapmak istedikleri şey “bireyi kendi kendisi olabilmek yerine istendiği gibi olmaya” zorlamaktır.

Soljenitsin’in kitapları yüzünden ülke dışına çıkarılması konusunun ülkemizde çarpıtıldığını belirten Soysal, Sovyetler Birliği’nin özgürlük anlayışının liberal demokrasinin özgürlük anlayışından farklı olduğunu belirtmektedir. Soysal’a göre, Sovyetler Birliği’ndeki devlet felsefesi, özgürlükleri somutlaştırma amacındadır. Düşünce özgürlüğü ise, ancak ülkede kurulan yeni anayasal sistemin sarsılma olasılığı

ortadan kalkınca yurttaşlara tanınacaktır. Sovyetler Birliği'nin bu açıdan amaçlarına ulaşamadığını belirten Soysal, (1974:76) kitap yasağı ile ilgili olarak şu görüşlere yer veriyor:

“Kitap yasaklamak, kitap toplamak, kitap yüzünden insanları yıllar yılı hapsedmek, adlarını vatan hainine çıkarmak, çoluğunu çocuğunu perişan etmek klasik demokrasideki devlet felsefesinin neresine sığar? Türkiye'nin bu yoldaki uygulamalarını doğru buluyorsanız, iki şeyden biri: Ya Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi devlet felsefesine dayandığını bilmiyorsunuz, ya da, bunu biliyorsunuz da, öyle olmasını istemiyorsunuz, içinizden.”

Marxist demokrasinin temel hedefi sosyalist devrimi gerçekleştirip, insanların siyasal bir iktidar tarafından sınırlandırılmadığı komünist aşamaya geçebilmektir. Marxist demokrasi gerçekleştirilmeden sosyalizmin zaferi kazanılmış olamaz. Çünkü, bu ilk aşama olmadan insanlığı, devletin ortadan kalktığı özgür aşamaya götürmek olası değildir (Tanilli, 1982: 47). Gerçi, marxist gelenek içinde özgürlükçü sosyalizmi savunanlar da olmuştur. Bunlara göre Lenin, öncü parti denen antidemokratik aleti icat ederek otoriter bir sosyalizm yaratmıştır. Oysa, Marxizm'in demokratik olarak uygulanmasıyla güler yüzlü bir sosyalizm oluşturulabilirdi (Sakman, 1993: 353). Ama, ister demokratik sosyalizm, isterse ortodoks marxizm olsun, bunları günümüz anlamındaki özgürlüklerle bağdaştırmakta güçlükler vardır. Çünkü, ileri demokratik ülkelerdeki özgürlüğün özünü, farklı yaşam biçimlerinin barış içinde birarada yaşamaları oluşturmaktadır. Marxizm'deki özgürlük ise, bir örnek yaşamın paylaşılması ve bu yaşama katılmadaki özgürlüktür.

Ülkemiz yıllarca yasak kitaplar listelerinin yayımlandığı bir ülke olmuştur. Bu uygulamaların günümüzde bile devam ediyor olması, demokrasi ve özgürlükler konusunun ülkemizde yanlış bilinip ve yanlış uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Baykan'a göre

(1997:100) düşünce etkinliğinin ürünleri hüküm, önerme, kanı, bilgi, varsayım, kuram, dünya görüşü, öğretisi ve ideolojiden oluşmaktadır. Düşünce özgürlüğünün sınırlanmaması, bilimsel bilgiye ulaşma etkinlikleri için geçerli olmalıdır. Düşünce etkinliğinin ürünleri arasında sayılan varsayımlar ve kuramlar geliştirme etkinliklerinde önermeler bilgi değerindedir. İdeolojiler ise, bilgi değeri en az, hatta, çoğu zaman hiç olmayan düşünce etkinlikleridir. Daha önce parlamento dışı muhalefetin sınırlayıcıları bölümünde yargı kararlarından örnekler verilmişti. Bu örneklerde de siyasal ve hukuksal felsefe alanındaki kitaplar bilimsel kitaplar olarak değerlendirilmemişlerdi. Başkan'ın görüşleri ve yargı kararlarından ortaya çıkan gerçek şu ki, halen, ülkemizde kimi çevreler sosyal bilimlerdeki bilim anlayışı ile matematik bilimlerdeki bilim anlayışını pozitivist bir anlayışla birbirine karıştırmaktadırlar. Bunlara göre, içinde normatif bir anlayışla düşünce çözümlenmeleri yapılmış siyasal kuram ya da hukuk felsefesi kitapları bilimsel olamazlar. Bu anlayışın egemen olduğu bir ülkede bilimsel etkinliklerin ve düşünce üretiminin birçok zorluğu vardır. Her şeyden önce, her düşünceye özgürlük tanımadan doğrulara ulaşmak olanaksızdır. Öte yandan, doğa bilimlerindeki bilimsellik anlayışını sosyal bilimlere de uygulama çabasına girmek, sosyal bilimleri ya kısırlaştırmak ya da tamamen öldürmek demektir. Çünkü, sosyal bilimler önemli ölçüde soyut düşünce üretimine dayalıdır ve sosyal bilimlerin pozitif yönlerinin yanında normatif yönleri de vardır.

Düşünce özgürlüğünün sınırlandırılmasıyla ilgili olarak Soysal, (1974:72) anayasaya aykırı yasa ile anayasaya aykırı düşüncenin birbirinden ayrılması gerektiğini belirtmektedir. Anayasalar birer sözleşme niteliğindedir. Bir kez kabul edilince yasaların ve diğer alt hukuk kurallarının anayasaya uygun olması şarttır. Ancak, düşünceler öyle değildir. Doğru ya da yanlış, beğenelim ya da beğenmeyelim herkes,

düşüncesini özgürce ifade hakkına sahip olmalıdır. Anayasaların düşünceyi ifade özgürlüğü konusunda çizdikleri sınır, bu özgürlüğün alt sınırını belirtir. Yani, anayasal sınır tavan değildir.

Soysal'a göre, (1974:73) düşünce özgürlüğünün sınırlandırılmasını isteyenler genellikle kendi çıkarlarının savunmasını yaparlar ama, böyle görünmemeye de özel dikkat gösterirler. Bunlara göre, düşünce özgürlüğü, Anayasada belirtilen temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasıyla ilgili sınırlama nedenlerine uygun olarak ve özüne dokunulmadan sınırlandırılabilir. Düşünce özgürlüğünün özünün düşünceden ibaret olduğunu belirten Soysal, (1974:73-74) konuyla ilgili olarak şunları ifade ediyor:

"Düşünce özgürlüğü, özle öz olmayanın ayrılmadığı bir özgürlük. Azıcık sınırlandığı zaman bütünüyle yok olan bir özgürlük bu. Çünkü, düşüncenin sınırı yok.

Kaldı ki, sınırsız düşünce özgürlüğünün kurulu düzeni yıkmağa varacağından korkanları teselli edecek çare de yine düşünce özgürlüğünde gizli. Tehlikeli sayılabilecek bir düşünce, başka bir düşünceyle çürütülebiliyorsa tehlikeli olmaktan çıkar...

Kendi dünya görüşümüzü doğru belleyip zor kullanarak başkalarına ağız açtırmamağa, kalem oynattırmamağa zorbalık derler. Kurulu düzendeki ekonomik çıkarlarla birleşince de bunun adı faşizm olur. Çıkıp bunun doğruluğunu da savunabilirsiniz. Ama, ne olur, demokrasi adına faşizmi savunmayın."

Ortaçağ Avrupasında kilise, bilim ve düşünce etkinliklerini kendi denetimi altında tutmuştur. Sonuç, gelişme ve yenileşmenin neredeyse sıfır noktasına yakın olduğu yılların yaşanması olmuştur. Tabi, bu yıllar boyunca kilise en etkin güç olmuş, her tür etkinliği kendi çıkarları doğrultusunda hem denetlemiş, hem de yönlendirmiştir. Daha sonra, merkezi krallıklar cumhuriyetçi görüşler için yasaklayıcı tutum

takınmışlardır. 20. yüzyıl Avrupasında ise, faşist ve sosyalist ülkeler bütün muhalif görüş ve düşünceleri yasaklamışlardır.

Görülüyor ki, yasağın arkasındaki gerçek, aslında toplum huzuru ve güvenliği değildir. Yasağın asıl amacı egemen güçlerin egemenliklerinin zarar görmeksizin devamıdır. Çünkü, Avrupa'daki yasakla sınırlandırılmış tüm toplumlar ancak, yasaklar kalkıp toplum, yasaklanan düşünceler doğrultusunda dönüştükten sonra rahata ve huzura kavuşmuştur. Yasaklar kalkmadan düşünce etkinliği gelişmez. Düşünce özgürlüğü sayesinde insanlar tartışarak doğruya ulaşır. Bu konuda diyalektik düşüncenin yadsınamaz bir önemi vardır. Şayet, kabullenilmiş doğruların özgürlükten zarar göreceği düşünülüyorsa bu yanlıştır. John Milton (Aktaran Yayla, 1992: 157) daha 17. yüzyılda bu yanlıştın altını şu ifadeleriyle çizmiştir:

“Türlü doktrin rüzgarlarının dünya üzerinde esmesini, ki doğru da bunlar arasındadır, serbest bırakmakla birlikte, izin verme veya yasaklama yoluyla doğrunun gücünden kuşulanmakla yanlış hareket ediyoruz. Onu yalanla başbaşa savaşımaya bırakalım; serbest ve açık bir savaşta doğru daima kazanmıştır. Çünkü, doğrunun Tanrıdan sonra en güçlü şey olduğunu kim bilmez ki; onun muzaffer olmak için planlara, strateji veya yetkiye ihtiyacı yoktur. Bunlar, yanlışın doğrunun gücü karşısında başvurduğu savunma ve kaçışlardır.”

7.11.1.2. Ali Fuat Başgil: Yasakla Değil, Eleştiriyle

Olgunlaştırılan Özgürlük

Başgil'e (1961:60) göre baskıcı sistemlerin aradıkları ve korktukları, düşünce değildir. Çünkü, düşünce, insanın iç dünyasına aittir. Bu yönüyle sırdır ve açıklanmadığı sürece diğer insanlarca bilinmesi olanaksızdır.

Otoriter sistemleri korkutan, düşüncenin ortaya çıkması yani, söz veya yazıyla başkalarına naklidir. Düşünce özgürlüğünün asıl önemi de

buradadır zaten. Herkes dilediğince düşünebilir demek, çok bir şey ifade etmez. Gerekli olan düşüncenin yayılmasıdır. Korkutan ve tepkileri artıran da budur. Ama, düşünce özgürlüğünden korkmak yerine, düşünce hastalığının ilacını aramak gerekir. Aydın insanlara ve demokratik sistemlere yakışan şey, ne düşünceden korkup yorganı başına çekmek, ne de silaha sarılmaktır. Düşünceyi eleştirip onu karşıt bir düşünceyle alt etmektir. Düşünce zehrinin panzehiri, eleştiridir. Yani, düşüncenin zararlı ve gerçeğe uymayan taraflarının ortaya konmasıdır. Ancak eleştiri yoluyla, çürük ve sağlıksız düşünceler elenerek, sağlıklı düşünceler toplumda taraf bulur (Başgil, 1961: 61).

Düşünmek, insanın iç dünyasına ait bir eylem olduğu için başkalarına zarar vermesi söz konusu değildir (Lampe, 1998: 128). Otoriter ve totaliter sistemlerin, her zaman çekinceli baktıkları, ifade özgürlüğüdür. Scharf'ın (1998:156) belirttiğine göre, Şah yönetimindeki İran'da ifade özgürlüğü, ancak din ile uyum sağlandığı ölçüde geçerliydi. Bunun yanı sıra basın yasası da ifade özgürlüğünü sınırlandırıyordu. Yazılan yeni bir kitabın dağıtımı yapılmadan önce Milli Kütüphane'ye kayıt ettirilmesi zorunluydu. Şayet, kitaba, içeriğinin sakıncalı görülmesi nedeniyle kayıt numarası verilmezse kitabın dağıtımı da yapılamıyordu.

Eski Doğu Almanya Anayasası'nın 7 Ekim 1974 tarihinde yürürlüğe giren düşünce özgürlüğü ile ilgili 27. maddesi şöyleydi: "Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin her yurttaşı, işbu anayasanın ilkelerine uygun olarak düşüncelerini özgürce ve kamunun önünde dile getirme hakkına sahiptir." Bu hüküm, görünüşte ileri demokratik ülkelerin anayasalarındaki düşünce özgürlüğü ile ilgili hükmün bir benzeridir. Gerçekte ise, yaşamsal bir sınırlamayı içermektedir. Bu önemli sınırlama anayasanın ilkelerine uygunluktur. Doğu Almanya'da tek parti olan komünist partinin önderlik rolü ve demokratik merkezîyetçilik, anayasanın ilkelerinden kabul edilmekteydi. Bu çerçevede yurttaşların ve basının

ifade özgürlüğü, bir taraftan Demokratik Alman Komünist Partisi tarafından denetlenirken, diğer taraftan devletin üst organlarınca çıkarılan yönergelerle sınırlandırılıyordu (Scharf, 1998: 158). Görülüyor ki, otoriter ve totaliter sistemlerde kamuoyu yönlendirilmek istenmiştir. Ama, tüm sıkı ve baskıcı önlemlere karşın, sistem halkın iradesine karşı duramamıştır

Ortak ilgi odaklarının tartışılması için yurttaşların biraraya gelmesiyle kamuoyu oluşabiliyorsa, yurttaşların kendilerini ifade edebilmeleri gerekir. Bunun için öncelikle toplumu ilgilendiren tüm sorunlarla ilgili olarak, isteyen herkes özgürce bilgi edinebilmeli ve kanaat oluşturma sürecinde herhangi bir zorlamayla karşılaşmamalıdır. Çünkü, ifade özgürlüğü aracılığıyla bir taraftan yurttaşların iradesinin oluşması sağlanır, diğer taraftan oluşan bu irade aracılığıyla yurttaşlar, devletin yasama etkinliklerine katkıda bulunmak gibi demokratik bir işlevi de yerine getirmiş olurlar (Lampe, 1998: 130, 132).

Başgil'e göre (1961:61) sağlıklı düşüncelerin her eleştiriden zaferle çıkacağından bu tür düşüncelerin çekici, sürükleyici olduğundan emin olunmalıdır. Düşünceler hiçbir zaman korku, silah veya engizisyonla yok edilememiştir. Tarih, düşüncelerin en güçlü silahlara ve en müthiş işkencelere cesaretle göğüs gerdiğinin tanığıdır. Bourbanlar bir asır boyunca boğuştukları idealin, Romanoflar kana boğdukları düşüncenin hançeriyle ölmüşlerdir. İkinci Abdülhamit bile, bütün hafiye ve jurnalcilerine rağmen, düşünce özgürlüğünün önünde ancak otuz yıl durabilmiştir. Bu nedenle, düşünce ve ifade özgürlüğünü sistem karşıtı hareketler çerçevesinde yorumlayarak, özgürlüğü yok etme özgürlüğü biçiminde algılamak, yanlış öncüllerden hareketle yanlış sonuçlara ulaşmak demek olur. Her siyasal sistem kendini korumak için çeşitli hukuksal düzenlemeler yapmak durumundadır. Ama, Tunaya'nın da

(1975:310) belirttiği gibi, yapılan düzenlemeler siyasal iktidarı ellerinde bulunduranların takdirine bağlı düzenlemeler olmamalıdır.

Açık bir siyasal sistemde zorlama ve baskı yerine hoşgörü egemen olmalı, baskı ve yasaklardan çok eğitim ve ikna ile sorunlar çözümlenmelidir. Toplumdaki farklı kesimlerin, farklı düşündükleri noktalarda birbirlerini ikna ederek ortak paydada uzlaşabilmeleri, özgürce düşünebilmelerine ve düşündüklerini serbestçe ifade edebilmelerine bağlıdır. Yanlış düşüncelerin toplumda egemen olmasından korkulmamalıdır. Yanlış düşünceler ortaya çıkmadan, söz konusu düşüncelerin yanlış olup olmadığı sınınamaz. Bu nedenle, düşünce ve ifade özgürlüğü sayesinde düşüncelerin serbestçe rekabeti sağlanacağından doğruların ortaya çıkmasına da hizmet edilmiş olur.

7.11.2. Birden Çok Öbeğe Giren Aydınlar

Bu öbekte Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Mehmet Ali Aybar'ın düşünce özgürlüğüne ilişkin görüş ve düşünceleri incelenmiştir.

7.11.2.1. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Düşünce Özgürlüğünün

Sınırlanmasında Alt Sınır Sorunu

Velidedeoğlu, (1986d) düşünce özgürlüğü konusunda açık bir çelişki içindedir. Şu düşünceler Velidedeoğlu'na ait:

"Boynu bükük, "Ne verseler ona şakir /Ne kılsalar ona şad", suskun kuşaklar yetiştirmek yerine, dinamik, konuşan, hakkını arayan ve aradığı için de suçlanmayan halk kitleleri yetiştirmek ve bunların arasında, fırsat eşitliği ilkesi ile "olumlu ayıklanmaya" ve böylece ülkeyi yönetecek ya da sanat ve kültür yaşamımızı yüceltecek seçkinlerin oluşmasına olanak sağlamak, ancak tam bir düşünce özgürlüğü ve gerçek demokrasi ortamında olabilir."

Bir taraftan düşünce özgürlüğünün demokrasi açısından önemini bu kadar güzel dile getiren Velidedeoğlu, diğer yandan Hitler

Almanya'nı değerlendirdiği bir yazısında Şu görüşlere yer vererek düştüğü ĉeliŐkiyi gözler önüne sermektedir.

Gĉl toplum, zgr dŐŐnen insanlardan oluşur. Hitler Almanyasında dŐŐnceyi aĉıklamak bir yana dŐŐnmek yasaktı. ĉnk, Hitler herkes adına dŐŐnyordu. Bir lke iĉin dŐŐnceyi kısıtlamak en büyük tehlikedir. DŐŐnmeyen insanlardan oluşan toplumlara, istenilen her biĉim kolayca verilebilir. Ancak, zgr dŐŐnmek demek, ülkenin bütünlüğüne kastetmek, ülkeyi dŐŐmana teslim etmek, ya da ülkeyi din esaslarına dayalı teokratik bir düzenle yönetmeyi savunmak demek değildir. Bunlara karşı kısıtlamalar elbette konacaktır (ĉetinkaya, 1986: 54).

Her Şeyden önce, hukukun, aĉıklanmamıŐ bir dŐŐnceyle ilgisi yoktur. Bu nedenle, sorun, dŐŐncenin sınırlandırılması değil, dŐŐnceyi ifade etmenin sınırlandırılmasıdır.

DŐŐnceyi aĉıklama özgürlüğü ile ilgili olarak, hukuk yazınındaki genel kanı sınırlandırmanın kabul yönündedir (Güriz, 1998: 82). Nitekim, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 11. maddesinde bu durum Şöyle aĉıklanmıŐtır:

“DŐŐnce ve fikirlerin zgr biĉimde aĉıklanması insanın en değerli haklarından birisidir. Bundan dolayı her vatandaş serbestĉe konuŐabilir, yazabilir ve bunları yayımlayabilir. Ancak yasada belirtilen hallerde bu özgürlüğün kötüye kullanılmasından sorumludur.”

Aynı zgrlk 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 19. maddesinde Şu Şekilde belirtilmiştir:

“Her bireyin dŐŐnce ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak dŐŐncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve dŐŐnceleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir.”

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 29. maddesinin son fıkrası ise şu hükmü içermektedir:

“Herkes, haklarının ve özgürlüklerinin gereğince tanınması ve bunlara saygı gösterilmesi amacıyla ve ancak demokratik bir toplumda ahlakın, kamu düzeninin ve genel refahın haklı gereklerini yerine getirmek amacıyla yasayla belirlenmiş sınırlamalara tabi tutulabilir.”

Önemli siyasal belgelerde bu şekilde yer alan düşüncüyü açıklama özgürlüğü, felsefi açıdan Eric Barendt (1989:93) tarafından şu şekilde temellendirilmiştir:

Düşüncüyü açıklama özgürlüğü üç felsefi temele sahiptir. Her şeyden önce, liberal demokratik bir toplumda gerçeğin bulunması için zorunludur. Ayrıca, bireysel gelişmenin sağlanmasının ayrıcalıklı bir yoludur. Son olarak, başlıca dayanağını, siyasal demokrasinin kendi varlığında bulur.

Anayasal açısından bakıldığında, düşünce ve ifade özgürlüğünün demokratik ülkelerin anayasalarında açık ve sınırları belirlenmiş olarak yer aldığı görülür. Belçika Anayasası'nın 14. maddesinde kişilerin her konuda düşüncelerini açıklama özgürlüğü, bu özgürlüklerin kullanılması nedeniyle işlenmiş suçların dışında, güvence altına alındığı belirtilmektedir (Morange, 1998: 89).

İsveç Anayasası bu konuyla yakın ilgisi olan basın özgürlüğü konusunda daha açık bir düzenleme getirmiştir. Anayasanın 100. maddesi şöyledir:

“Basın özgürlüğü olacaktır. Hiç kimse, bilerek ve açıkça yasalara itaatsizlik etmedikçe, dini hor görmedikçe, genel ahlak ya da anayasal güçlere aykırı davranıp onların buyruklarına karşı koymadıkça ya da başkasını bu konuda teşvik etmedikçe veya başkasına karşı düzmece ve lekeleyici suç isnatlarında bulunmadıkça içeriği ne olursa olsun, bastırıldığı ya da yayımlattırıldığı bir yazıdan dolayı cezalandırılmaz.

Herkes, Devletin yönetimi ya da başka herhangi bir konuda özgürce düşüncesini açıklama izni verilmiştir.”

Portekiz Anayasası'nın düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilgili 37. maddesi ise şöyledir:

“Herkes, düşüncelerini söz, yazı, resim veya diğer başka araçlarla özgürce ifade etmek ve yaymak hakkına sahiptir.”

Portekiz'de, başkasının onuru, başkasının ifade ve karar özgürlüğü ve devlet güvenliği, düşünce özgürlüğünün sınırlandırıcıları olarak büyük önem taşır. Ancak, her koşulda, düşünce ve ifade özgürlüğünün özsel çekirdeği genel çıkarıya göre dokunulmazdır (Kaboğlu, 1998: 217).

Yargı kararları açısından en güzel örnek, Avrupa İnsan Hakları Yüksek Mahkemesi'nin kararıdır. Karara göre, ifade özgürlüğü demokratik bir toplumun esas dayanaklarından biri olduğu gibi, toplumun gelişmesinin de başlıca koşullarından biridir. Düşünce özgürlüğü, sadece “saygı ile karşılanmış veya zararsız ya da önemsiz olarak kabul edilmiş bilgiler ya da görüşler için değil, aynı zamanda çarpan, sarsan ya da kaygılandıran, böylece onu gerekli kılan, onlarsız demokratik toplumun var olmadığı çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik için de geçerlidir.” (Morange, 1998: 93).

Gerek felsefi temellerden, gerekse siyasal belgeler ve yargısal kararlardan çıkan sonuç düşüncenin cezalandırılmayacağıdır. Çağdaş demokratik siyasal kültürün gereği de budur (Epstein, Wolker, 1995: 217). Şayet düşüncenin açıklanması, yöneldiği kimselerde bir eylemin oluşmasına neden olmuş ve bu eylem, ülkede geçerli yasalar tarafından yasaklanmış bir eylemse, bu eylem cezalandırılacaktır (Güriz, 1998: 84).

Yukarda ifade edilen gerçekler Velidedeoğlu'nun düşünce özgürlüğü açısından çelişik düşüncelere sahip olduğunu göstermektedir.”

Hiçbir Batı demokrasisinde düşünce suçu ve bu suç için düzenlenmiş bir ceza bulunmamaktadır. Demokrasinin halka dayanan bir sistem olması, düşünce ve ifade özgürlüğünü zorunlu kılar. Velidedeoğlu da bu gerçeği ifade etmekte, ancak daha sonra ülkeyi bölmek, vatani satmak gibi eylemlerle düşünce özgürlüğü arasında bir ilişki kurarak, düşünce özgürlüğünün sınırlandırılmasını salık vermektedir.

7.11.2.2.Mehmet Ali Aybar: Düşünce Özgürlüğüne Sosyolojik Yaklaşım

Aybar (1967:10) düşünce özgürlüğünün sosyolojik yönüne dikkat çekerek şu görüşlere yer veriyor: Ceza yasasında 141 ve 142. maddeler gibi Mussolini diktatörlüğünü yıllarca ayakta tutmuş yaptırımlar bulunmasına, hem de bunlar Faşist İtalya'dan alındıktan sonra beş kez daha da ağırlaştırılmasına karşın, toplumdaki sol düşünce yok edilememişse, bunun bir sosyolojik temelini olduğu düşünülmelidir.

Demokrasinin temelinde kişilerin dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez ve zaman aşımına uğramaz düşünce, inanç, bilim ve sanat özgürlükleri ve bunları yayma aracı olan basın özgürlüğü önemli bir yere sahiptir. Bu özgürlükler, her demokraside anayasal güvenceye kavuşturulmuşlardır. Özellikle bilim, bilimsel araştırma ve yayımlar, bilimsel yöntemler, kuramlar ve varsayımlar yasaklanamaz (Aybar, 1973: 115).

Düşünce ve ifade özgürlüğü insanlığın gelişmesi için zorunlu bir koşuldur. Özgür tartışma ve özgür araştırma olmadan insanlar ne fizik çevrelerini denetleyebilir ne de uygar toplumun kurumlarını oluşturabilirlerdi. Milton "tüm özgürlüklerin üstünde, bana öğrenme, konuşma ve serbestçe tartışma özgürlüğünü verin" derken bu gerçeği kastetmişti. Geniş bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde düşünce ve ifade özgürlüğünün demokratik bir devletin yapısında bulunan siyasal

özgürlüklerin önkoşulunu oluşturduğu ileri sürülebilir (Lipson, 1984: 452). Dahl'a göre (2001:49) bir ülkenin demokrasiyle yönetilmesi, diğer siyasal yönetim seçeneklerine göre on yarar sağlar. Bu yararlardan biri de temel hak ve özgürlüklerin hukuksal güvenceye kavuşturulmuş olmasıdır.

Düşünce özgürlüğü kişiliğe bağlı, dokunulmaz ve devredilmez bir haktır. Bu özgürlüğün nasıl kullanılacağı bireyin kendisine aittir. Birey, bu özgürlüğünü, önemli siyasal sorunlara ilişkin olarak kullanabileceği gibi, diyalog ya da monolog biçiminde kullanabilir. Bu durum, düşünce ve ifade özgürlüğünün nesnel boyutu yanında bir de öznel boyutu olduğunu gösterir (Can, 2001: 93). Düşünce özgürlüğü nesnel ve öznel boyutlarıyla ele alınıp geniş bir bakış açısıyla düzenlenmeyince, kimi düşünceler ifade özgürlüğünden yararlanırken, kimileri yararlanmayabilir. Böylesine, istenmeyen bir sonuca ulaşmamak için hukuksal koruma açısından düşünceler arasında ayırım yapılmaması gerekir.

Düşünce özgürlüğü geniş kapsamlı bir özgürlük olup, bilim ve sanat özgürlüğünü de kapsamaktadır. Bilim ve sanat özgürlüğü, geniş kapsamlı düşünce özgürlüğünün daha özel bir biçimidir. Niteliği gereği, bilim ve sanat özgürlüğü sınırlandırılmaz. Çünkü, mutlak bir özgürlüktür. Bilim ve sanat özgürlüğüne, anayasalarında düşünce özgürlüğünden ayrı olarak yer veren ülkelerde düşünce özgürlüğü sınırlansa da bilim ve sanat özgürlüğünün sınırlamalardan korunabileceği ileri sürülebilir (Tanör, 1994: 90, 91). Ama, uygulamalar genel olarak böyle değildir. Düşünce özgürlüğünün sınırlı tutulduğu ülkelerde bilim ve sanat özgürlüğü ayrı düzenlenmiş olsa bile, bu özgürlük de sınırlandırılmaktadır.

1965 seçimleri sonrası Adalet Partisi'nce kurulan hükümetin programını değerlendiren Aybar, (1966:17) düşünce özgürlüğünün sınırlandırılmasında nesnel ölçütlerin gereğine işaret ederek şunları söyler: Hükümet programının, düşünce özgürlüğü ve siyasal akımlar

özgürlüğü konusundaki anlayış ve tutumu, sürekli sözünü ettikleri Batılı demokrasiye uygun değildir. Temel hak ve özgürlüklere zarar veren hareketlerin, anayasaya ve yasalara göre işlem görmesi gerekir.

Nesnel ölçütler yerine “zararlı cereyanlar” gibi öznel, muğlak nitelendirmelerle düşünce özgürlüğünü, siyasal ve sosyal akımları bastırmak, demokrasiye asla bağdaşmaz. Düşünceler zararlı ve zararsız diye sınıflandırılmaz. Bir düşünce ya doğru ya da yanlıştır. Bunu saptamak ise, ancak özgür bir tartışmayla olur. Demokrasi böyle özgür tartışmalara olanak tanıyan sistemin adıdır. Böyle bir sistemde yanlış düşüncenin cezası, tartışmalarla yanlışlığının saptanarak kamuoyu açısından önemsizliğinin ortaya konmasıdır. Düşüncelerin karşısına zararlıdır deyimi ile çıkmak, demokrasinin ilkelerine temelinden aykırıdır (Aybar, 1966: 18).

Düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasında kullanılan dört ayrı ölçüt bulunmaktadır. Bunlar; zararlı eğilim, açık ve mevcut tehlike, çıkarları dengeleme ve mutlak koruma ölçütleridir.

Zararlı eğilim ölçütüne göre, devletin varlığı açısından tehlike oluşturan ifadeler, daha baştan, yasa koyucu tarafından yasaklanabilmektedir. Zararlı eğilim ölçütünün iki ögesi vardır. İlk olarak, belli bir içeriğe sahip ifadelerin, devletin kolluk yetkisini kullanmasını gerektirecek bir zarar ya da tehlike oluşturma eğilimi taşıdığına yasa koyucu tarafından kararlaştırılmış olması gerekir. İkinci olarak, yasama organının kararlaştırdığı sonucun, sağduyulu her bireyin ulaşabileceği sonuç olması, irrasyonel olmaması gerekir (Hakyemez, 2000: 70, 71). Güran'a göre (1969:85) bu ölçütün en önemli zayıf noktası, soyut düşüncelerin yasaklanmasına olanak sağlamasıdır. Abraham (1967:163) ise, bu ölçütün uygulanması durumunda devletin, tehdit olarak algıladığı her düşünceyi daha baştan sınırlandırarak cezalandırabileceğini belirtmektedir.

İkinci ölçüt, açık ve mevcut tehlike ölçütüdür. Bu ölçüte göre herhangi bir ifadenin sınırlandırılıp cezalandırılabilmesi için şu dört koşulun birlikte gerçekleşmesi gerekir: Açıklanan ifade mutlaka bir tehlike oluşturacak nitelikte olmalıdır. Düşüncenin açıklanmasıyla tehlike ortaya çıkmış olmalıdır. Tehlikenin önlenmesi için ifadenin sınırlandırılmasından başka bir çözüm yolu bulunmamalıdır. Açıklanan düşünce ile tehlike arasında nedensellik bağı olmalı ve tehlikenin yakınlık derecesi yüksek olmalıdır (Hakyemez, 2000: 73).

Bu ölçüt, öncekine göre daha demokratik olsa da, özellikle olağanüstü dönemlerde düşünce ve ifade özgürlüğü açısından olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir potansiyele sahiptir (Arslan, 2001: 20). Ölçütün doğasının, dönemden döneme ve yorumlayacak yargıca göre değişebilir nitelik göstermesi, onu, düşünce özgürlüğü açısından tehlikeli konuma getirebilmektedir.

Üçüncü ölçüt, çıkarların dengelenmesidir. Bu ölçüte göre, düşünce açıklamasının sağlayacağı bireysel ve toplumsal yarar ile düşüncenin sınırlandırılmasının sağlayacağı toplumsal yarar karşılaştırılarak son karar verilecektir. Eğer, sınırlandırıcı yöndeki yararlar ağır basıyorsa düşünce özgürlüğü sınırlandırılacaktır (Hakyemez, 2000: 77).

Dördüncü ölçüt, mutlak koruma ölçütüdür. Bu ölçütü geliştirenler düşünce özgürlüğünü mutlak kabul etmektedirler. Dolayısıyla, mutlak nitelikli bir özgürlük, doğal sınırlandırma nedenleri dışında hiçbir gerekçeyle sınırlandırılmaz. Doğal sınırlandırma nedenleri ise, hakaret, iftira ve sövme gibi nedenlerdir (Hakyemez, 2000: 79, 80).

Bir demokraside ideal olan düşünce ve ifade özgürlüğünün mutlak kabul edilerek, doğal nedenler dışında sınırlandırılmamasıdır. Çünkü, her düzenleme, aynı zamanda bir sınırlama içermekte ve doğal nedenler dışında yapılan sınırlamalar özgürlüğün özünü zedelemektedir.

Ancak, uygulamada, ileri demokratik ülkelerde daha çok kullanılan ölçüt açık ve mevcut tehlike ölçütüdür.

7.11.3.Hukukçu Aydınlar

Bu öbekte Yekta Güngör Özden ve Sami Selçuk'un düşünce özgürlüğüne ilişkin görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir.

7.11.3.1.Yekta Güngör Özden: Düşünce özgürlüğünde Ayrım; Olumlu-Olumsuz Düşünce

İnsan özgürlükleri bir bütün olarak her devletin amacı olmalıdır. Çünkü devletler, insanlarla anlam kazanırken, insanlar da ancak bu özgürlüklerle insan olabilirler. Özgürlükler, insanların doğuşla birlikte kazandıkları doğal haklardır. İster devlet tarafından benimsensin, ister yadsınsın, isterse güvenceye bağlanmasın onlar her zaman vardır. Düzenlemelerle hukuksallaştırılıp güvenceye kavuşturulması her devlet için bir erdemdir (Özden, 1996a: 103).

Cranston'un (1993:255) Macpherson'dan aktardığına göre, herhangi bir insan hakları öğretisi, kimi yönlerden bir doğal haklar öğretisi olmak zorundadır. İnsan hakları, sadece doğal hakların türleri olarak ileri sürülebilirler. Demokratik bir devlet, kendisini iyi yurttaş üreten bir kurum olarak görmez. Yurttaşların kendi iyi anlayışlarını koruyup geliştirebilmeleri için hukuksal güvenceler sağlar. Bu da, insan hak ve özgürlüklerinin yurttaşlara eksiksiz olarak tanınmasıyla mümkün olabilir.

Düşünce özgürlüğü bir bütün olup devlete karşı da korunması gerekir. Anayasa dışı sınırlamalarla alanı daraltılamaz. Demokrasilerde kimseye ayrıcalık tanınmaz (Özden, 1995: 25).

Tanilli (1982:191) ve Tanör (1969:27) düşünce özgürlüğü ile düşünceyi ifade özgürlüğünü bir bütün olarak kabul etmektedirler. Bunlara göre, ifade özgürlüğü tanınmaksızın salt düşünce özgürlüğü bir anlam taşımaz.

Armağan (1980:29) ve Dal (1986:186) ise, düşünce özgürlüğünün ikiye ayrılabilirliğini belirlemektedirler. Bunlara göre, herhangi bir düşünce, açıklanmadan önce bireyin kendi iç dünyasına aittir. Ancak, açıklandıktan sonra artık, düşünce bireyin kendisine ait olmaktan çıkar ve başlıbaşına bir eylem konumuna geçer. Böyle bir eylem de her türlü adli ve yönetsel kovuşturmayaya tabidir.

Burada Özden'in düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilgili olarak her iki görüşü eş zamanlı olarak benimseyip, çelişkiye düştüğü söylenebilir. Çünkü, bir taraftan düşünce özgürlüğünü bir bütün olarak kabul eden Özden, diğer taraftan şu görüşlere yer veriyor:

Anayasa kuralları, düşünce özgürlüğü adına kötüye kullanılamaz. Düşünceyi, hak ve özgürlükleri yozlaştırıp zarara uğratacak davranışlara dönüştürme biçimleri, düşünce özgürlüğü kapsamında değerlendirilerek dokunulmaz kabul edilmemelidir. Bu tür düşünce ve eylemler uygun yaptırımlara bağlanmalıdır (Özden, 1995: 25-26).

Bilgilendirip kamuoyu oluşturmak yerine dinsel ve etnik teröre özendirici, kışkırtıcı programlar, bölücülüğe ayrımcılığa ve yıkıcılığa çağrılar uygun görülmemelidir. Yansız kurum ve kuruluşları kendi yandaşlıklarına göre yıpratmalar bağışlanmamalıdır. Devlete saldırıyı marifet, devleti savunmayı zafiyet sayan, her tür aykırılık, sakınca ve terörü düşünce özgürlüğü gösteren bir anlayış çarpık ve sakattir (Özden, 1995: 28).

Hiçbir özgürlük vatandan daha kutsal değildir (Özden, 1995b: 31). "Vatandaşlık bağını yanlış değerlendirerek yeni tanımlar ve yeni kavramlarla kargaşa yaratmak anlamsızdır." (Özden, 1995: 27).

Özden'in burada anlattığı durumlar, düşüncenin ifade edilmesiyle oluşabilecek durumlar olmayıp, başlıbaşına ve düşünce açıklamasından ileri eylemleri gerektirir. Dolayısıyla, ifade özgürlüğü ile devlete saldırma

ya da terör arasında bağ kurmaya çalışmak, bizi yanlış çözümlenme ve yanlış sonuçlara götürecektir çözümlenmelerdir.

Kimi zaman, ceza yasasının kaldırılan 163. maddesinin dine karşı olduğu yolundaki yorumlara rastlanıldığını, oysa 163. maddenin dine değil, din sömürüsüne karşı olduğunu belirten Özden'e göre, 163. madde kaldırılmamış olsaydı, din bu kadar siyasallaşmayacaktı. Özden, 141. ve 142. maddelerin kaldırılmasını da düşünce özgürlüğü açısından sakıncalı bulmaktadır (Cevizoğlu, 1998: 128-129).

Tanilli (1982:195) ve Tanör (1994:64-68) 141, 142 ve 163. maddelerin, görünüşte sınıf ve din egemenliğine dayalı devlet kurma hazırlığını ve propagandasını yasakladıklarını, gerçekte ise, bunların bir düşünce suçu düzenlemesi olduklarını belirtmektedirler. Kenanoğlu'na göre (1999:70) bu maddelerin kaldırılmasıyla bile, Türk Anayasa Hukukundan düşünce suçu kalkmış değildir. Düşüncenin cezalandırılmasına TMY ve TCY'nin ilgili maddeleri aracılığıyla devam edilmektedir.

7.11.3.2.Sami Selçuk: "Düşün Özgürlüğü"

Selçuk, (1998:293;1999:361) konuyla ilgili olarak bir adlandırma sorununun bulunduğunu belirtiyor. Selçuk'a göre, düşünce özgürlüğü deyimi yetersizdir. Asıl ifade biçimi düşün özgürlüğü olmalıdır. Çünkü düşün özgürlüğü; beyin ve düşünme, düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüklerini içerir.

Beynin bir işlevi olan düşünme etkinliği, dış dünyadan alınan girdilere göre oluşur. Doğal olarak, girdilerin sınırlı olması, düşünme etkinliğinin de sınırlı olması sonucunu doğurur. Düşünme etkinliğini sınırlayan en önemli etken ise, yanlış devlettir. Devletin yanlış olması demek, daha baştan kimi düşünce ve görüşleri mahkum etmesi demektir (Selçuk, 1999: 364).

Düşünme etkinliği sonucu beyinde herhangi bir konuda düşünce oluşur. Bu, düşün özgürlüğünün durağan aşaması olan düşünce özgürlüğüdür (Selçuk, 1999: 365).

Düşünce ve ifade özgürlüğünü adlandırmada farklılıklar görülebilmektedir. Bazen, düşünce ve kanaat özgürlüğü deyimi kullanılmakta, bazen sadece düşünce özgürlüğü kullanılmakta, bazen de düşünce ve ifade özgürlüğü deyimleri ayrı ayrı kullanılmaktadır. İfade özgürlüğü ise, geniş anlamda kullanıldığı gibi, dar anlamda da kullanılabilir. Dar anlamda kullanıldığında düşünceyi açıklama özgürlüğü olarak da adlandırılmaktadır. Erdoğan'a göre, (2001b:8) ifade özgürlüğü, geniş anlamda kullanıldığında düşünce, inanç, kanaat, tutum veya duyguların barışçı yollarla açığa vurulmasının veya dış alemde ifade edilmesinin serbest olmasını anlatır. Dolayısıyla, ifade özgürlüğünün anayasal güvenceye kavuşturulabilmesi için, değişik açıklama ve dışa vurma biçimlerinin hukuksal güvence altına alınması gerekir.

Yanlı devlet, belli bir ideolojiyi esas alarak örgütlenmiş ve bu ideolojiye göre işleyen devlet demektir. Böyle bir devletin temel amacı, toplumu doğruluğundan kuşku duyulmayan ilkelere uygun olarak dönüştürmektir. Arslan'a göre, (2001:16) yanlı devlette ifade özgürlüğünün sınırlarını belirleyen temel etmen, açıklanan düşünce ve görüşlerin resmi söylemlere uygun olup olmadıklarıdır. Resmi söyleme uygun olan ya da ona aykırılık taşımayan görüşler serbestçe ifade olanağı bulabilirler. Yanlı devletin, kendi tahakkümünü yeniden üretebilmesi için, bu görüş ve düşüncelere gereksinimi vardır. Bu nedenle, bu tür görüş ve düşünceler, çoğu zaman, yanlı devletlerde imtiyazlı konumdadırlar.

Selçuk, düşünce özgürlüğü ile ifade özgürlüğünü birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak kabul etmektedir. Selçuk'a göre, (1999:367)

düşün özgürlüğünün dinamik aşamasını düşünceyi açıklama özgürlüğü oluşturur. Düşünce özgürlüğünü benimseyip, açıklama özgürlüğünü reddetmek, ağızları kapatmak, kalemleri kırmak demektir.

Selçuk, (1999:371) Kanada Yüksek Mahkemesi'nin bir kararında şu görüşlere yer verildiğini ifade ediyor:

"Düşünceyi açıklama özgürlüğü, Batı Toplumunun siyasal, toplumsal, öğrenimsel kurumlarının tarihsel gelişiminin üzerine oturduğu temel kavramlardan biridir. Karşıt görüşleri açıklamanın ve tartışmanın ürünü olan temsili demokrasinin varlığı, bu özgürlüğün korunmasına ve sürdürülmesine bağlıdır."

Kaldı ki, düşünceyi sınırlamak olanaksızdır. Düşünceye yasaklar koyarak istikrar oluşturulduğu zannedilebilir. Ama, onlar fırsat buldukları ilk anda yer üstüne çıkıverirler. Tarih bunun örnekleriyle doludur (Selçuk, 1999: 375).

Düşün özgürlüğünün herkes için sağlanması gerektiğini ifade eden Selçuk (1999: 76-77), konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer veriyor:

"(B)en ve benim gibi düşünenler, uç akımları ve bu arada köktendinciliği de hoş görecektir ve onun yaşama hakkını savunacak oranda hoşgörü ve özgür düşünceden yanadırlar. Ben bir Atatürkçüyüm ve köktendinciliğe karşıyım. Ama, bu akımın özgürce yaşama hakkını savunuyorum, onu yasaklamaktan yana değilim. O nedenle TC Yasası'nın 163. maddesinin, 141 ve 142. maddelerle birlikte kaldırılması yerinde olmuştur. Bu bir "fesat planı" değildir. Demokratik olmayan yöntemleri kullanarak çirkinleşmiş devletin güzelleşmesidir; tuzaktan ve çürütülmeden kurtarılmasıdır. Bir arada yaşamaya ve çok sesliliğe doğru atılmış sağlıklı bir adımdır. Bu görüşü ve böyle bir demokrasiyi savunanları kınamak ise, çağcıl demokrasiyi hiç anlamamaktır. Çünkü çağcıl demokraside hiçbir düşünce, inanç ve kanı kınanamaz. Düşünürün, yazarın, ozanın içeride yattığı bir ülkede, dışarıya daha karanlık, daha büyük bir hapishanedir. Kim böyle bir hapishanede yaşamak ister ki!

10.10.1997 ve 23.04.1992 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarına göre düşünceyi açıklama özgürlüğü asıldır ve insan varlığını geliştirmenin önkoşuludur. 07.12.1976 Handyside kararına göre, düşünceyi açıklama özgürlüğü, yalnızca genel kabul gören zararsız düşünceler ya da haberler için değil, devleti ya da toplumun bir kesimini sarsan ya da rahatsız eden düşünceler ya da haberler için de geçerlidir."

Seçim, demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından birisidir. Özgür seçimler, seçmenlerin kanaatlerini özgürce ifade edebilmelerine bağlıdır. Bu bakımdan ifade özgürlüğü ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki vardır. Finkelburg'a göre, (1998:198, 203)) ifade özgürlüğü sayesinde yurttaşlar, bir taraftan kendilerini entelektüel ve iletişimsel olarak gerçekleştirme olanağı bulabilirler, diğer yandan, toplumun demokratik olarak biçimlenmesinde pay sahibi olurlar. Bu nedenle demokrasinin özsel bir ögesi, ifade özgürlüğüdür. İfade özgürlüğüne ilişkin her eksiklik, demokrasiye ilişkin bir eksiklik demektir. Eğer bir anayasal düzen içinde ifade özgürlüğü hukuksal güvenceye kavuşturulmuş değilse, seçimler göstermeliktir; halkın iradesini yansıtmaz. Dolayısıyla, ifade özgürlüğü olmadan çağdaş bir demokrasiden söz etmek olası değildir.

Ülkemizde 1936 yılından 1991 yılına kadar TCY'nin 140, 141, 142 ve 163. maddeleri uygulanmış, bu süreçte birçok yurttaş düşünce suçlusu olarak cezaeviyle tanışmak durumunda kalmıştır. 1991 yılında TMY'nin çıkarılmasıyla TCY'nin yukarda sözü geçen maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bu düzenleme ülkemiz demokrasisini daha da ilerletmiştir. Ama, bugün de düşünce ve ifade özgürlüğü önünde birçok yasal engel bulunmaktadır. Bunlar arasında, haklarında, çalışmanın parlamento dışı muhalefetin sınırlayıcıları bölümünde ayrıntılı bilgi verilmiş olan TCY'nin 132, 136, 137, 155, 159, 311 ve 312. maddeleri ile TMY'nin 8. maddesi sayılabilir. Bu maddelerin, doğal sınırlama

gerekçelerine uygun olarak yeniden düzenlenmeleri ile demokrasimizin daha da güçleneceği söylenebilir.

Düşün özgürlüğü konusunda Selçuk'un vurguladığı diğer bir konu tartışma kültürüdür. Tartışmanın etik kurallarına uyulmaması durumunda yapılanın tartışmaktan çok, birbirinin açığını yakalama olacağını, bağımsız düşünüp çoğul tartışılmaması halinde tartışma yetmezliği sorunu baş göstereceğini belirten Selçuk, (1999:36-37) konuyla ilgili olarak şu düşüncelere yer veriyor:

"Enerjilerini birbirlerini anlamaya değil, mat etmeye yoğunlaştıranlar, özellikle kundaklanmaya elverişli ve duyarlı konularda asıl sorunu peçeleyip dışlayarak ve popülizmin sığınağına çekilerek ulusal duyguları kışkırtanlar, tartışanları "bana vatan haini derler mi?" kaygısına itenler, tartışmaz, olsa olsa kirli sözcüklerle sövüşürler."

Tartışma kültürünün düzeyi, düşünceyi açıklama özgürlüğünün kullanılabilirliği açısından önemlidir. Bir toplumsal kültürde eleştiri, özgürlük ve otorite gibi konulara bakış açısının demokratik olup olmaması tartışılan konuların dar ya da geniş olmasını veya her şeyin tartışılabilirliğini etkiler. Tartışmaya katılan kimselerin ülke yararına bir şeyler yapma çabası içinde görülmeleri, tartışmayı destekleyerek ortak doğruların bulunmasına yardımcı olur. Şayet, düşünce açıklamasında bulunanlara karşı yadsıyıcı kolektif kimlikler giydirme çabası varsa, düşüncelerini açıklamaya kalkışan her birey, yadsıyıcı kolektif bir kimlik giydirilmeyi de göze alacak demektir. Bunu göze alamayanlar düşünecek, ancak düşündüklerini ifade etmekten kaçınacaklardır. Bu durum demokratik müzakere sürecini tek boyutlu bir niteliğe dönüştürecektir.

7.11.4.Gazeteci-Yazar Aydınlar

Bu öbekte Metin Toker ve Doğan Avcıoğlu'nun düşünce özgürlüğü ile ilgili görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir.

7.11.4.1. Metin Toker: Ağzı Kapalı Düşünmek ya da “Faydasız Kilisenin Papazı”

Toker'e (2000g) göre düşünce özgürlüğü ile ifade özgürlüğü bisikletin iki tekeri gibidir. Biri, diğeri olmadan bir anlam ifade etmez. Düşünmekte özgür bırakılıp ağzı kapatılan kimse “faydasız kilisenin papazı”na benzer.

Peki, her düşünce söylenebilmeli midir? Toker, (2000g) burada amacın bir ölçüt olabileceğini öne sürüyor. Düşünce ifade edilirken bundan güdülen amacın basit bir aydınlatma mı, bir düşünceye ikna mı, yoksa karşı tepki, hatta karşı koyma yaratmak mı olduğunun yönetimlerce dikkate alınması gerekir.

Toker'e göre düşüncenin sınırlandırılması için mutlaka eylem gerekmez.

Demokrasilerde düşünce, vicdan ve kanaat dokunulmaz alanlar olarak nitelendirilir (Kaboğlu, 1998: 205). Düşünce ve ifade özgürlüğü olmadan, demokrasinin kendi özü gereği halka dayalı ve onun istekleri yönünde işleyen bir sistem olması mümkün değildir. Ancak, sorun bu özgürlüğü yurttaşlara tanıma noktasında değil, özgürlüğün sınırlandırılmasında ortaya çıkmaktadır.

Her ne kadar düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlandırılmaz, mutlak nitelikli olduğu yönünde görüşler bulunsa da, genel uygulama, bu özgürlüğün de sınırlanabileceği biçimindedir. Bir düşünce açıklaması, yöneldiği kişilerde yeni bir düşüncenin oluşmasını sağlıyorsa, ifade özgürlüğü korunmaktadır. Düşünce açıklamasının yöneldiği kimselerde bir eylem oluşumu söz konusu olup, oluşan eylem hukuk düzenince

korunan bir eylem değilse, bu durumda ifade özgürlüğü korunmamaktadır (Güriz, 1998: 84). Düşünce ve ifade özgürlüğünün, bunun dışında kullanılamayacak biçimde sınırlandırılması, bireylerin kendilerini ifade edebilme hakkını yok eder. Kaçuradi, (1998:25) düşünce ve ifade özgürlüğünü aşırı biçimde sınırlamayı savunanların, bu görüşlerini ırkçı ya da köktenci görüşlerin öğretilmesini engellemeye dayandırdıklarını belirtmektedir. Ama, yapılan sınırlamalar, ırkçı ya da köktenci görüşleri engellemekten çok ifade özgürlüğünün karşılığı olan, herkesin, egemen olan düşüncelere ne kadar aykırı olursa olsun, yeni düşünceler ve bilgiler sunabilme hakkını çıkmaza sokmaktadır. Buna göre, Toker'in düşünce özgürlüğünün sınırlandırılması için mutlaka eylemi beklemeye gerek olmadığı yönündeki görüşlerini demokrasi ile bağdaştırmak güçtür.

7.11.4.2.Doğan Avcıoğlu: "Devekuşu Politikası"

Avcıoğlu, (1963d:3) özgürlük çabamızın yüz yılı aşan bir süredir devam etmekte olduğunu ama, henüz Batılı ülkelerin 18. yüzyılda sahip oldukları özgürlük düzeyine ulaşamadığımızı belirtmektedir. Üniversite öğretim üyeleri yaptıkları çeviriler nedeniyle 7,5 ile 15 yıl arasında değişen hapis cezalarıyla karşılaşabilmektedirler. Böyle bir durumun İspanya'daki faşist dönemde bile görülmediğini vurgulayan Avcıoğlu, (1963d:3) konuyla ilgili şu görüşlere yer veriyor:

"Savcılara ve hakimlere söylenecek bir şey yok. "Kanun bu, uyguluyoruz" diyebilirler. Gerçekten, 141 ve 142. maddeler, komünizmle mücadele bahanesiyle, en masum sosyal tenkitleri ağır şekilde cezalandıracak niteliktedir. Bölükbaşı, Faik Ahmet Barutçu, Halil Özyörük, Prof. Faruk Erem, Prof. Çelikbaş, Prof. Necip Bilge, Cezmi Türk, Kamil Boran, Behzat Bilgin gibi kimselerin, Menderes devrinde Meclis kürsüsünden belirttikleri üzere, 141 ve 142. maddeler, bugünkü haliyle korkunçtur. Bütün bunlara rağmen, açık rejim ve demokrasi şampiyonluğunu kimseye vermek istemeyen bir iktidarın mevcudiyeti, memleketimize has bir garabet olsa gerektir.

İktidar, "Adaletle karışmayız" gerekçesinin sağladığı gönül rahatlığı içinde, sanki kanunları başkaları yaparmış gibi, hala açık rejim ve hürriyet nutukları atabilmektedir. Koçeroların ilahlaştırıldığı bir ortamda, fikir suçlularının mahkum olmadan tevkiflerini önleyen bir kanun teklifi yapan yok. Hele korkunç 141 ve 142. maddelerin bir hukuk devletine yakışacak şekilde düzeltilmesini isteyenlerin miktarı, parmakla gösterilecek kadar az. Dün olduğu gibi, bugün de iktidarların hürriyet ve demokrasi aşkı, mutlu azınlığın huzur ve rahatının kaçtığı noktada bitiyor."

Karl Marx'ın Komünist Manifesto adlı kitabı Avrupa'da 1848'de yayımlanmıştır. Ülkemizde ise, daha özgürlükçü bir anayasa olarak bilinen 1961 Anayasası döneminde Komünist Manifesto kitabını çevirenler, her defasında mahkum olmuşlardır. Mahkumiyet gerekçesi komünizm propagandası olarak gösterilmiştir. Henri Lefebvre'in Karl Marx Hayatı ve Eseri kitabının çevirmeni, komünizmi övme suçundan mahkum olmuştur (Tanör, 1998: 259). 1848'den 1961'e 113 yıl geçmiş olmasına karşın, ülkemizde verilmiş olan bu mahkumiyet kararları hukuksal düzenimizin özgürlükten ne kadar uzak olduğunu göstermektedir.

141 ve 142. maddeler 1936 yılında TCY'ye girmiştir. Ancak, 1938 yılına kadar bu maddeler uygulanırken suça konu olan eylemin cebir ve şiddet içerip içermediği esas alınmıştır. Buna göre, ekonomik ve toplumsal düzeni şiddet yoluyla değiştirmek istemek suç sayılmaktaydı. Şiddete başvurmayan eylemler suç kabul edilmiyordu. DP döneminde bu maddelere cebir ve şiddet ögesi yeniden eklenmek istenmiş, ama, Menderes ve Samet Ağaoğlu'nun müdahaleleriyle bu istek başarılammıştır (Avcıoğlu, 1962i: 3).

Cebir ve şiddet ögesinin maddeden çıkarılmasıyla herhangi bir düşüncenin propagandası ya da basitçe övülmesi yahut inanılan bir düşüncenin topluluğa açıklanması düşünce suçu olarak kabul edilmiştir. Bu bakımdan Askeri Yargıtay ile Yargıtay kararları arasında farklılık bulunmamaktadır (Tanör, 1994: 64).

DP dönemindeki milletvekillerinden Prof. Necip Bilge'nin 141 ve 142. maddelerin çok partili siyasal yaşamı ortadan kaldıracak nitelikte olduğunu, Prof. Faruk Erem'in ise, bu maddelerin kapsamına girmeyen hiçbir düşünce eyleminin olamayacağını ifade ettiklerini belirten Avcıoğlu'na göre, (1962i:3) bu maddeler, görünüşte faşist ve komünist hareketleri yasaklamaktadır. Gerçekte ise, bu maddeler düşünce, söz ve dernek kurma özgürlüğünü tamamen ortadan kaldıracak niteliktedir. Bu maddelerle amaçlanan, Avcıoğlu'na göre (1966h:3) "köhne düzeni muhafaza etmektir."

141, 142 ve 163. maddeler, açık biçimde, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü yasaklarken, ülkemizde bu maddelerin 1991 yılına kadar ısrarla uygulanması başka amaçların bulunduğunu göstermektedir. Avcıoğlu'nun, yukarda köhne düzeni korumak olarak belirttiği bu amaç, Tanilli'ye göre (1982:196, 197) bütün devrimci düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü ortadan kaldırmaktır. Düşünce suçunu içeren böyle maddelerin kabul edilmiş olması, bir demokrasinin ayıbı ve yüz karasıdır. Çünkü, özgürlüğün başlıca iki alanı vardır. Bunlar, insan doğa ve insan-insan ilişkileridir (Şenel, 1998: 47). İfade özgürlüğü, özgürlüğün bu iki alanına ilişkin düşünceleri kapsar. Düşünce, düşünce "akt"ı ve düşünce nesnesini içerdiğinden (Yavuz, 1998: 34) düşünce özgürlüğünün sınırlanması, bireylerin kimi nesnelere hakkında düşünemeyecekleri anlamına gelir. Bu nesnelere, genel olarak yönetici sınıfın çıkarlarını yakından ilgilendiren, daha çok siyasal nitelikli veya siyasal düşüncelere neden olan nesnelere dir. Demokraside halk, kendi kendini yönetirken siyasal kararlar alabileceğinden, düşüncenin sınırlanması, halkın kendi kendini yönetmesinin sınırlanması demektir.

Dönemin iktidarına seslendiği "Oyunu Dürüst Oynayalım Yeter..." başlıklı makalesinde Avcıoğlu, (1964b:3) reform yapılmak isteniyorsa

düşünce özgürlüğü alanından başlanması gerektiğini belirterek şu görüşlere yer vermektedir:

“Yirmi yıldır, hürriyet ve demokrasi mücadelesi yaptığımızı söylemekteyiz. Bir garip hürriyet anlayışı uğruna, tenkidi güçleştirdik, iç ve dış kapitalizmin memleket ekonomisini talan etmesine göz yumduk. Atatürk ilkelerini rafa kaldırdık. Bütün bu ağır kayıpların karşısında hiç değilse kazanç hanesine, sahte hürriyetçilikten gerçek hürriyetçiliğe geçme yolunda bir çaba gösterildiği yazılabilmelidir.”

Avcıoğlu'na göre (1963d:3) ekonomik ve toplumsal görüşler karşısında gösterilen korkulardan ülke zarar görmektedir. Yüzeysel sen-ben kavgaları ile ülkenin önemli sorunları halledilebilecek durumda değildir. Bu nedenle, ülkede özgürlükler alanından başlatılması gereken bir reform yapılmalıdır. Yeniden düzenleme çabası içinde 141 ve 142. maddeler hukuksal yönden açıklığa kavuşturulmalıdır (Avcıoğlu, 1963e :3).

Avcıoğlu'nun 1963 yılında yaptığı reform çağrısı, ancak 1991 yılında gerçekleşmiş, TCY 141, 142 ve 163. maddeler kaldırılmıştır. Düşünce özgürlüğü ile ilgili bu kısmi iyileştirme yapılırken bile, birçok çevreden olumsuz tepki almıştır. Araştırma konusu aydınlardan Özden, bu maddelerin kaldırılmasını olumlu bulmadığını açıkça dile getirmiştir.

Avcıoğlu, akademik özgürlük ile sanatsal özgürlüğü düşünce özgürlüğü ile birlikte değerlendirmektedir. Avcıoğlu, üniversitelerde Marxizm'in, her şeyi madde ile açıklayan materyalist bir dünya görüşü olarak anlatılıp, bu dünya görüşünün, düşüncenin önemini yadsıdığı biçiminde aktarılmasının yanlış olduğunu belirtmekte, ülkemizdeki bu durumu Fransa'daki ile karşılaştırmaktadır.

Fransa'da Marxist Düşünce Haftası düzenlenmekte, bu hafta dolayısıyla yapılan etkinliklerde Karl Marx'ın düşüncesi çeşitli kesimlerden temsilcilerin katıldığı ortamlarda çok yönlü olarak

tartışılmaktadır. 1966 yılında yapılan bir toplantıda da Marxist İncelemeler ve Araştırmalar Direktörü Roger Garaudy, birçok ünlü marxist ile birlikte bir Protestan rahip (Andre Dumas) ve bir Katolik üniversite hocası (d'Harcourt) Karl Marx'ın düşüncelerini tartışmışlardır. Toplantıda Garaudy, Komünist Partisi'nin çok partili siyasal yaşamı ve çoğulculuğu kabul ettiğini belirtmiştir. Protestan rahip, marxist özgürlüğü kolektif kurtuluş olarak anladığını ifade etmiştir. Ülkemizde ise, bırakınız üniversitelerdeki tartışmayı, kırmızı ışık altında gitar çalmak bile, komünistlik olarak nitelendirilebilmektedir (Avcıoğlu, 1966: 3).

UNESCO tarafından belirlenen tanıma göre akademik özgürlük, bilim adamları, öğretmenler ve öğrencilerden oluşan akademik topluluğun bilimsel etkinliklerini, herhangi bir dışsal baskıya uğramaksızın, kendi belirledikleri çerçevede etik kurallara ve uluslar arası ölçünlere uygun olarak yapabilmeleridir. UNESCO 1950 yılında Nice'de yapılan toplantıda üniversitelerin uluslar arası ölçünlerini de üç madde halinde belirlemiştir. Buna göre, bir üniversitenin uluslar arası düzeyde kabul edilebilmesi için şu özellikleri taşıması gerekir: Bilgiyi salt bilgi için elde etmeye çalışmak ve her nerede olursa olsun gerçeğin peşinde olmak; muhalif görüş ve düşüncelere hoşgörü göstermek ve siyasal müdahalelerden bağımsız olmak; özgürlük, adalet, insan onuru ve dayanışma ilkelerini eğitim ve araştırma çalışmalarının temel amacı olarak kabul etme sorumluluğuna sahip olmak (Özipek, 2001: 187). Bu çerçeveden bakınca, gerek akademik özgürlük, gerekse uluslar arası üniversite olabilmek açısından düşünce özgürlüğü ile akademik özgürlük arasında sıkı bir ilişki olduğu rahatlıkla görülebilir.

Avcıoğlu, (1965b:3) sanatsal özgürlükle ilgili olarak dönemin Kültür Bakanlığı Müsteşarı'nın Yeni İstanbul Gazetesi'ne verdiği "Devlet Tiyatroları sol eserlerden kat'i olarak temizlenmiştir" demecini belirttiikten sonra şu görüşlere yer vermektedir:

"Sadece ve sadece özgürlük davasındayız. "Sol eseri temizledik" gerekçesiyle kültür yoksunu, özgürlük düşmanı Müsteşarın Devlet Tiyatrosu üzerinde "Abdülhamit Sansürü" kurmasına karşıyız.

İsterdik ki, bu tepki herkesten önce, vazgeçilmez niteliği özgürlük olan sanatçıdan gelsin... Tiyatro her gün değişen hükümetlerin, midencilikle dolan partilerin üstünde bir kurumdur. Toplum ona ancak "hürriyet"i, özgür çalışması için ödenek verir...

Herkesten bir Muhsin Ertuğrul olması ve "Tiyatro, politikacıların değil, sanatçılarındır" diyebilmesi beklenmez. Bu sebeptendir ki, sendika, Devlet Tiyatrosu Kuruluş Kanununun, sanat özgürlüğünü koruyacak şekilde değiştirilmesi için, özgürlükten yana bütün çevrelerin desteği ile, mücadele etmelidir."

Sanatsal özgürlük de düşünce özgürlüğü ile yakından ilişkilidir. Çünkü, her sanat eseri bir düşünce ve görüşü de içerir ki, bu görüş ve düşünce, kendisini meydana getiren kişinin görüş ve düşüncesidir. Yani, ortaya konulan bir sanatsal yapıt, gerisinde düşünebilen ve görüş üretebilen bir bireyin varlığını gösterir. Dolayısıyla, düşünce özgürlüğü olmadan gerçek bir sanatsal özgürlüğün tanınıp, geliştirilmesi güçtür.

7.12.Düşünce Özgürlüğü ve Aydınlar: Araştırmacının

Değerlendirmesi

Düşünmenin demokrasi için önemi çok açıktır. Bir demokraside etkin öge halk olduğundan, halkın kendisinden bekleneni verebilmesi için düşünmesinin önündeki engellerin kaldırılması gerekir. Toplumu oluşturan bireylerin ister kurucu rasyonel, isterse araçsal akılla hareket ettiklerini kabul edelim, sonuç değişmez. Düşünmek, her zaman için eylem öncesi ve eyleme bilinçli bir yön veren aşamadır. Dolayısıyla, toplumsal ve siyasal alanda akılcı eylemler istiyorsak, düşüncenin ifade edilebilmesine saygı duymalı ve bunu hukuksal güvenceye kavuşturmalıyız.

Düşünce ve ifade özgürlüğü açısından araştırma konusu aydınlar iki öbeğe ayrılabilir özellikler göstermektedir. Bunlardan birincisi, düşünce özgürlüğünü mutlak kabul edip, doğal sınırlar dışında her tür düşüncenin varlığının korunması gereğini kabul edenlerdir. İkinci öbekte yer alanlar ise, düşünceyi, tıpkı bir eylem gibi zararlı ya da zararsız olarak nitelendirmekte ve sınırlama için mutlaka eylemin yapılmış olmasının gerekmediğini ileri sürmektedirler. Aşağıda, çalışma konusu aydınların görüş ve düşünceleri bu ayrıma uygun olarak değerlendirilmiştir.

7.12.1.Düşünce ve İfade Özgürlüğünü Mutlak Kabul Edenler

Araştırma konusu aydınlardan Soysal ve Selçuk düşünce özgürlüğünü açıkça mutlak kabul etmektedirler. Bunlara göre düşünce özgürlüğü bir bütündür. Düşüncenin kısmen sınırlandırılıp, kısmen özgür bırakılması gibi yanlış bir düzenleme olamaz.

Soysal'a göre düşünceler bir rekabet içinde çarpışacaktır ki, sonuçta gerçeğe ulaşılabilir. Bunun için düşünce piyasasına her tür düşüncenin girişi serbest olmalıdır. Soysal, bunu laikliğin de bir gereği olarak kabul etmektedir. Düşünceden korkulmasının yanlış olduğunu belirten Soysal'a göre, eğer bir düşünce yanlışsa, dış alemde yerini aldığı anda, farklı düşüncelerle karşılaşacak ve yanlışlığının ortaya çıkmasıyla da geçerliliğini yitirecektir. Dolayısıyla, aşırı düşüncelerden söz etmek ve bu tür düşüncelerin kamu düzeni açısından zararlı olduğunu belirtmek yanlıştır. Böyle bir yanlış öncülden hareketle düşünce özgürlüğünü sınırlamak, düşünce özgürlüğünün özünü yok etmektir.

Soysal'a göre Türkiye'de genel olarak özgürlüklere ve özel olarak düşünce özgürlüğüne gerekli önem verilmemektedir. Ülkemizde, okullarda düşünmenin öğretilmediğini belirten Soysal, aşırı düşünme özgürlüğünün gençlerin ülkeye zarar vermelerine neden olabileceklerine

yol açacağıının düşünülmesinin yanlış olduğunu belirtmektedir. Soysal'a göre gençlerin ülke sorunlarıyla ilgili düşüncelerini ifade etmelerinin desteklenmesi ve kitap yasaklamalarının bir an önce kaldırılması gerekir. Bu bakımdan Soysal'ın düşünce özgürlüğünü akademik özgürlükle birlikte düşündüğü söylenebilir.

Selçuk da düşünce özgürlüğünü mutlak bir özgürlük olarak kabul etmektedir. Düşünceleri yasaklamak, ancak yanlış devletlerin işidir. Demokratik bir devlette düşünce suçu ve aşırı düşünce gibi yanlış düzenlemeler olamaz. Kaldı ki, düşünceye yasak getiren yanlış devletler, yasakladıkları düşüncelerin gelişmesini önleyememektedirler. Çünkü, çare yasak değildir. Düşüncelerin serbest bırakılması, yanlışla doğrunun birbirinden ayrılmasının en güzel ve en demokratik çözümüdür. Ancak, düşünce özgürlüğü tanınırken tartışma kültürüne dikkat edilmesi gerekir.

Soysal ve Selçuk'un görüş ve düşünceleri değerlendirildiğinde araştırma konusu bu iki aydının düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilgili olarak liberal bir yaklaşımdan yana oldukları görülmektedir. Çünkü, Soysal ve Selçuk düşünce özgürlüğünü mutlak kabul etmekte ve doğal sınırlandırma nedenleri dışında herhangi bir gerekçeye dayalı olarak bu özgürlüğün sınırlandırılmasını yanlış bulmaktadırlar.

Başgil, Aybar, ve Avcioğlu'nun da düşünce özgürlüğünü, dolaylı olarak, mutlak kabul ettikleri söylenebilir.

Başgil, düşüncenin panzehirinin başka bir düşünce olduğunu söylemekte, düşünceyi yasaklamanın otoriter ve totaliter sistemlerin bir özelliği olduğunu belirtmektedir.

Aybar'a göre, düşünce özgürlüğü demokrasiler için vazgeçilemez bir özelliktir. Düşünce özgürlüğü, sadece olağan ve sıradan düşünceler için geçerli olduğu gibi, bilimsel düşünce ve görüşlerle, kurumlar da kapsamaktadır. Düşünceyi sınırlandırmak geçici çözümdür. Çünkü, eğer,

bir düşünce toplumsal bir temele sahipse onu yasakla yok etmek olanaksızdır.

Avcioğlu da sınırlı bir düşünce özgürlüğü ile demokrasinin bir arada olamayacağını belirtmektedir.

Görülüyor ki, çalışma konusu bu aydınlar da düşünce özgürlüğünün her düşünceye ve herkese tanınmasını temel kabul olarak görmektedirler. Ancak, Avcioğlu'nun görüş ve düşüncelerinde 141 ve 142. maddelerin gereksizliğine ilişkin bilgiler bulunmasına karşın, 163. maddeye ilişkin görüşlere rastlanmamıştır. Bu açıdan, Avcioğlu'nun muhalif düşünce ve görüşlere açıklığının boyutu hakkında kesin bir yargıya varmak güçtür. Dolayısıyla, Avcioğlu'nu da mutlak düşünce özgürlüğünden yana olanlar öbeğinde değerlendirirken bu çekincenin de belirtilmesi gerekir.

7.12.2.Sınırlı Bir Düşünce Özgürlüğünü Savunanlar

Araştırma konusu aydınlardan Velidedeoğlu, Toker ve Özden bir taraftan düşünce özgürlüğünün demokratik bir toplum için önemini vurgularken, diğer yandan zararlı düşüncelerden, cezalandırma için eylemin beklenemeyeceğinden söz etmektedirler. Yani, açık bir biçimde bu aydınlarımızda düşüncenin sınırlandırılmasıyla ilgili olarak bir alt sınır sorunu bulunmaktadır.

Velidedeoğlu, önce düşünce özgürlüğünün gereği ve önemi üzerinde durmakta, sonra, düşünce özgürlüğü ile vatana ihanet, teokratik düzen, ülke bütünlüğüne kastetmek ve ülkeyi düşmana teslim etmek gibi düşünce özgürlüğü ile ilgili olmayan eylemlerle düşünce özgürlüğünün bağlantısını kurarak, bu tür düşüncelere özgürlük tanınmaması gerektiğini belirtmektedir. Dikkat edilirse, Velidedeoğlu'nun düşünce özgürlüğü ile ilişkilendirmeye çalıştığı eylemlerle, düşünce arasında bir ilişkiden söz etmek pek olası değildir. Çünkü, düşünce açıklamasında

bulunmak ayrı şey, ülkeyi düşmana teslim etmek çok daha ayrı bir şeydir. Böyle bir düzenlemeyi kabul etmek, düşünceleri amaçlarına göre ayırmak ve kimi düşüncelere özgürlük tanıyıp, kimilerini ise, özgürlükten yoksun bırakmak demektir. Böyle bir hukuksal düzenleme içinde oluşacak toplumsal düzenin demokratik olacağını düşünmek herhalde saflık olur. Böyle bir düzenin sonucu, ayrılıkçı ve ikili toplum yapılarının oluşmasıdır.

Velidedeoğlu'nda görülen soruna Toker'de de rastlanılmaktadır. Toker de, önce her düşüncenin özgür olmasını ileri sürmekte, sonra düşünce özgürlüğünün sınırlandırılmasında kullanılmak için amaç ölçütünü belirtmektedir. Toker'e göre, eğer bir düşüncenin ifade edilmesinden amaç, ikna ya da aydınlatma değil de bir tepki ya da karşı koyma yaratmaksa, o takdirde, böyle düşünceler, düşünce özgürlüğü kapsamında değerlendirilmemelidir. Toker, biraz daha ileri giderek düşüncenin sınırlandırılması için mutlaka eylemin beklenilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Böyle bir durumda, yargı yerleri, düşünce açıklamasında bulunan bireyin amacını saptamaya, hatta tahmin etmeye ve yorumlamaya çalışacaktır. Dolayısıyla, bu durum, herhangi bir düşünce açıklamasının suç oluşturup oluşturmadığı konusunda yargıçtan yargıca farklılıklar yaratacaktır. Böylece, kararlı bir hukuksal düzenin oluşması engellenmiş olacaktır.

Özden, düşünce özgürlüğünün sadece zararsız düşünceler için kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak, herhangi bir düşünce ifade edilip, dış alemde yer edinmeden zararlı ya da zararsız olduğu bilinemez. Dolayısıyla, Özden'in düşüncesinin kabul edilmesi durumunda, düşüncelerin ifade edilmesi, kimi kesimler açısından, onların zararsız düşünemeyecekleri daha baştan kabul edilerek sınırlandırılacaktır. Yani, düşünce özgürlüğü herkes için değil, kimileri için geçerli bir özgürlük olacaktır.

Özden, hiçbir özgürlük vatandan daha kutsal değildir diyerek vatan ile özgürlük arasında bir ilişkinin var olduğunu ileri sürmektedir. Oysa, düşünce ve ifade özgürlüğü, ifade dışında bir eylem içermez. Dolayısıyla, olmayan bir eylemle vatanın kutsallığı arasında bir ilişkiden söz etmek en hafif deyimle bir mantık hatasıdır.

Özgürlükler sınırlamalarla vardır. Tartışılan ya da yüksek sesle dillendirilen, bu sınırlamaları demokratikleştirmektir. Özgür, demokratik bir toplum anarşist bir toplum olmadığı için, her özgürlük savunusuna karşı, vatan, ulus, kamu düzeni gibi kavramlarla karşı çıkmak özgürlüğün felsefi doğasını bilmemek veya en azından ondan habersiz olmak demektir.

Araştırma konusu bu üç aydın sınırlı bir düşünce özgürlüğünü savunmaktadırlar. Ama, düşünce özgürlüğü sınırlı olunca kamusal müzakerelere toplumun üyesi olan herkes katılamayacak, halkın egemenliğine dayanan demokratik sistemde halk adına sadece özgürlük tanınanların egemenliği söz konusu olacaktır. Bu tür çarpık sonuçlara yer vermemek için yapılması gereken ya düşünce özgürlüğünü mutlak kabul edip, sadece doğal sınırlama gerekçeleriyle sınırlandırmak ya da ileri demokrasilerde bu konuda kullanılmakta olan açık ve mevcut tehlike ölçütünü kullanarak düşünce özgürlüğünü buna göre sınırlamaktır.

Araştırma konusu aydınlar birlikte değerlendirildiğinde, bu iki öbek aydın arasında düşünce özgürlüğü ile ilgili farklı görüşler bulunduğu ortaya çıkmaktadır. 1991 yılında çıkarılan TMY ile TCY'nin 141, 142 ve 163. maddelerinin kaldırılmış olmasına karşın, hala Özden'in bu maddelerin kaldırılmasına karşı olduğunu belirtmesi, Avcıoğlu'nun 141 ve 142. maddeleri eleştirirken 163'den söz etmemesi, farklı görüşlerin somut örnekleridir. Düşünce özgürlüğü ile ilgili olarak aydınlar arasındaki bu görüşsel farklılık, aydınların bu konudaki muhalefet hareketlerini de

zayıflatabilir. Bu durum, araştırmamızın yedinci denencesini doğrulamaktadır.

DÖRDÜNCÜ KESİM

GENEL DEĞERLENDİRME

Bir bölümden oluşmakta olan bu kesimde araştırma sonunda elde edilen bulgular, bulgulara karşılık sunulan öneriler ve sonuç yer almaktadır.

8. BULGULAR, ÖNERİLER ve SONUÇ

Araştırmanın bu son bölümünde önce bulgular ve önerilerle sınıflandırılarak verilmiş, daha sonra araştırmanın genel sonucu sunulmuştur.

8.1. Bulgular

Araştırmanın bulguları yedi öbektен oluşmaktadır.

Genel Olarak Türk Aydınlarına İlişkin Bulgular

B.1.Aydınların görüşleri üzerinde, onların, bağımsız çalışıp çalışmamalarından çok, devletten beklentilerinin olup olmaması belirleyici olmuştur.

B.2.Aydınlar devletten bağımsız olamadıkları için halka yabancılaşmışlar ve halkı yönetmeyi, kendi sorumluluklarının gereği olarak görmüşlerdir.

B.3.Aydınlar çoğu zaman bir konuda düşünce üretirken konunun ne olduğundan çok, kendilerinde neler çağrıştırdıklarını ortaya koymuşlardır. Bu durum kavramsal bir kargaşaya yol açmaktadır.

Cumhuriyet ve Aydınlarla İlişkin Bulgular

B.4. Soysal, Başgil, Özden ve Selçuk, cumhuriyeti dar anlamda salt bir yönetim biçimi olarak ele almaktadırlar.

B.5. Aybar, Toker ve Avcıoğlu'nun görüş ve düşünceleri arasında cumhuriyetin ne dar, ne de geniş anlamında bilgilere rastlanmaktadır.

B.6. Velidedeoğlu, cumhuriyeti geniş anlamda ele alan, araştırma kapsamındaki tek aydındır. Velidedeoğlu'na göre, Türkiye Cumhuriyeti kendine özgü koşulları olan bir cumhuriyettir.

Demokrasi ve Aydınlarla İlişkin Bulgular

B.7. Demokrasiyi bir siyasal yönetim biçimi olarak kabul eden aydınlar, demokrasi ile ilgili olarak, seçim, temel hak ve özgürlükler, siyasal yelpazenin açık ve geniş olması, demokratik siyasal kültür, parlamentonun etkinliği ve laikliğe vurgu yapmaktadırlar.

B.8. Demokrasiyi bir siyasal yönetim biçimi olarak kabul eden aydınlarla göre, Türk demokrasisinin özgürlükler açısından geliştirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır.

B.9. Demokrasiyi hem evrensel, hem de ülke koşulları açısından özel bir değer olarak kabul eden aydınların demokrasi ile ilgili görüş ve düşünceleri, demokratik ve demokratik olmayan öğeleri birlikte taşımaktadır.

B.10. Araştırma konusu aydınlar arasında demokrasiye inanmayan aydınlar bulunmaktadır.

B.11. Demokrasiye inanmayan bir aydın olarak Avcıoğlu'nun demokrasiye ilişkin değerlendirmeleri, onun, demokrasiye araçsal bir bakışa sahip olduğunu göstermektedir.

Seçim Kültürü ve Aydınlar İlişkin Bulgular

B.12.Aydınlarımıza göre seçim, bir meşruiyet aracı olup yasal dayanağa sahip olması gerekir.

B.13.Aydınların seçimlerle olan ilgileri seçim kültüründen çok, yapılan genel seçimlerin sonuçlarının yorumlanması üzerinde yoğunlaşmıştır.

B.14.Aydınlar, siyasal iktidarın, seçim yasasında, seçimin işlevlerini bozacak biçimde sık sık değişiklik yapmasına, bu arada seçimin pragmatik amaçlarla kullanılmasına karşı çıkmaktadırlar.

Asker-Siyaset İlişkisi ve Aydınlar İlişkin Bulgular

B.15.Kimi aydınlar (Özden, Aybar, Velidedeoğlu) askeri darbelerden "devrim" diye söz etmektedirler.

B.16.Aydınlardaki egemen kanı, demokrasinin iyi işlememesi, askerin yönetime el koymasının nedenidir.

B.17.Kimi aydınlar (Toker) orduyu cumhuriyetin ordusu olarak nitelemekte ve darbeyi cumhuriyeti koruma görevi olarak kabul etmektedir.

B.18.Araştırma konusu aydınlardan bazıları (Toker ve Velidedeoğlu) güvenlik gerekçesiyle darbeye onay vermektedirler.

B.19.Kimi aydınların (Soysal, Aybar, Toker, Özden ve Velidedeoğlu) darbeye karşı tutumunu darbenin içeriği ya da faydalı olup olmaması belirlerken, kimi aydınlar ise, orduyu zinde güçlerin öncüsü kabul etmektedir.

Kamusal Alan ve Aydınlar İlişkin Bulgular

B.20.Türkiye'de kamusal olan devletçi, bürokratik ve farklılıkların siyasallaşmasını önleyen bir özelliğe sahiptir.

B.21.Kimi aydınlara (Özden) göre kamusal alan, olması gereken anlamda devletçi ve eleştirilemez olmalıdır. Araştırma konusu diğer aydınlara göre, kamusal alanın kültürel farklılıklara açıklığı esastır.

B.22.Aydınlara göre ülkemizde kamusal alan, kültürel anlamda parçalıdır.

Düşünce ve İfade Özgürlüğü ve Aydınlarla İlişkin Bulgular

B.23.Ülkemizde düşünce ve ifade özgürlüğü açısından dokunulmaz, yasak bölgeler vardır.

B.24.Aydınlara göre ülkemizde düşünce ve ifade özgürlüğünden herkes eşit biçimde yararlanmamaktadır.

B.25.Araştırma konusu aydınlardan Soysal, Başgil, Aybar, Selçuk ve Avcioğlu düşünce ve ifade özgürlüğünün doğal nedenler dışında sınırlanamayacağını, çünkü, bu özgürlüklerin mutlak nitelikli olduğu görüşündedirler.

B.26.Kimi aydınlarımızda (Toker, Özden, Velidedeoğlu) düşünce özgürlüğünün düzenlenmesiyle ilgili olarak bir alt sınır sorunu bulunmaktadır.

B.27.Kimi aydınlar (Özden) düşünceler arasında iyi-kötü biçiminde bir ayrıma gitmekte ve kötü düşüncelerin, düşünce ve ifade özgürlüğünden yararlanmaması gerektiğini savunmaktadırlar.

8.2. Öneriler

Öneriler de, bulgular gibi yedi öbeğe ayrılmıştır.

Aydınlara ilişkin öneriler

Ö.1.Aydınların devletten bağımsızlaşması sürecini hızlandırıcı bir etken olarak devlet, rant dağıtıcı özelliğinden arındırılmalıdır.

Ö.2.Aydınlar, sorumluluklarının gereği olarak, halkın kendi kendini yönetebilmesinin yollarını açma çabası içinde olmalıdırlar.

Ö.3.Aydınlar, toplumun özel koşulları için kavramları dönüştürerek kavram kargaşası yaratmak yerine, toplumun kendini dönüştürmesi için çaba sarf etmelidirler.

Cumhuriyet ve Aydınlar İlişkin Öneriler

Ö.4.Aydınlarımız, cumhuriyeti, dar anlamının yanında geniş anlamı ile de inceleme ve araştırma konusu yapmalıdırlar.

Ö.5.Cumhuriyete görüş ve düşüncelerinde yer vermemiş olan aydınlar, siyasal yapılanma biçimi olarak cumhuriyeti, araştırma konularının arasına dahil etmelidirler.

Ö.6.Cumhuriyet, evrensel kabul görmüş bilgiler ışığında dönüştürülerek, kendine özgü bir cumhuriyet olmaktan çıkarılmalıdır.

Demokrasi ve Aydınlar İlişkin Öneriler

Ö.7.Demokrasimiz, demokrasiyi bir siyasal yönetim biçimi olarak kabul eden aydınların vurguladıkları demokratik değerlere uygun olarak işleyen bir sistem haline getirilmelidir.

Ö.8.Türk Demokrasisi'ndeki özgürlükler açısından varolan gerilikler kaldırılmalıdır.

Ö.9.Jakobenlik ve militanlığın demokrasinin özünü çeliştiği gerçeği göz önüne alınarak, demokrasi ile ilgili görüş ve düşüncelerinde bu tür demokratik olmayan değerlere yer veren aydınlar, görüş ve düşüncelerini demokratik olmayan değerlerden arındırmalıdır.

Ö.10.Eleştirilebilir tarafları olmakla birlikte demokrasinin bugün geçerli en iyi siyasal rejim olduğu göz ardı edilmemelidir.

Ö.11.Demokrasinin bir araç olmanın yanında, felsefi bir özü olduğu ve bu felsefi özü gereği, bugünkü koşullarda, demokrasinin insana değer veren en iyi rejim olduğu gerçeği dikkate alınmalıdır.

Seçim Kültürü ve Aydınlar İlişkin Öneriler

Ö.12.Seçim, siyasal yönetimlerin, yasal dayanağa sahip meşruiyet aracıdır. Seçimin bu özelliğinin kavranmasında titizlik gösterilmelidir.

Ö.13.Aydınlar, seçim sonuçlarının yorumlanması yanında, demokratik bir seçimin koşulları ve seçimin demokrasi açısından anlam ve önemi konularında da çalışma yapmak üzere özendirilmelidir. Demokrasinin her on yılda bir askeri müdahalelerle kesildiği, iktidar koltuğunu elde ettikten sonra bırakmak istemeyen siyasetçileriyle ünlü ülkemizde seçimin bu yönü daha da anlamlıdır.

Ö.14.Aydınlar, seçimin, siyasal iktidarlar tarafından pragmatik amaçlarla kullanılmasına karşı yaptıkları muhalefet hareketlerini, her zaman ve koşulda sürdürmelidirler.

Asker-Siyaset İlişkisi ve Aydınlar İlişkin Öneriler

Ö.15.Darbe her zaman ve her koşulda darbedir. Darbenin özü, aydınların görüşlerine uygun olup olmamakla değişmez.

Ö.16.Ülkemizde, demokrasinin iyi işlememesinden çok, askerlerce siyasi alanın daraltılması darbelere yol açmaktadır. Bu nedenle, askerin mutlak anlamda politikadan arındırılması gerekir.

Ö.17.Hükümetler, nasıl Türkiye Cumhuriyeti'ninse, ordu da cumhuriyetindir. Ancak, bu durum, ordunun yönetime el koyması için gerekçe olmamalıdır.

Ö.18.Güvenlik gerekçesiyle darbeye onay vermek kimi basit gerçekleri görmemekten kaynaklanmaktadır. Olağanüstü durumlarda sivil

yönetim, askeri yönetimden yardım isteyebilmektedir. Böyle bir durumda askeri yönetim, istenilen yardımı yapmakla yükümlüdür. Ama, darbe dönemlerinden önceki zamanlarda, genel olarak, sivil yönetimin yardım isteği askeri yönetimlerce savsaklanmıştır. Bu durumu önleyecek yasal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

Ö.19.Askeri yönetimlere, salt antidemokratik olduğu için karşı çıkılmalıdır. Bu özellik, aydınların darbelere karşı olmaları için bir ortak payda olmalıdır.

Kamusal Alan ve Aydınlarla İlişkin Öneriler

Ö.20.Kamusal alanın devletçi ve bürokratik özelliklerinden arındırılması için aydınlar muhalefet çabalarını artırmalıdır.

Ö.21.Devletin kutsal ve eleştirilemez olduğu kabul edilmemelidir.

Ö.22.Kamusal alanın kültürel farklılıkları dışlamak yerine, kapsayıcı olması için aydınlar üzerlerine düşen görevi yerine getirmelidir.

Düşünce ve İfade Özgürlüğü ve Aydınlarla İlişkin Öneriler

Ö.23.Düşünce suç olmaktan çıkarılmalı, düşünceyi ifade özgürlüğünün önündeki engeller kaldırılmalıdır. Aydınlar bu amaca yönelik düşünsel ve eylemsel çabalarını yoğunlaştırmalıdır.

Ö.24.Düşünce ve ifade özgürlüğünden herkesin eşit olarak yararlanması sağlanmalıdır.

Ö.25.Düşünce ve ifade özgürlüğünün mutlak olduğu düşüncesinin aydınlar arasında genel kabul görmesi amacıyla düşünsel ve eylemsel çabalar yoğunlaştırılmalıdır.

Ö.26.Düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlandırılması ile ilgili olarak alt sınır sorunu yaşayan aydınlar, bu konuyla ilgili görüşlerini yeni gelişmeler ışığında tekrar gözden geçirmelidir.

Ö.27.Zararlı ve zararsız veya iyi-kötü nitelendirmelerinin düşünceden çok eyleme ait nitelikler olduğu göz önünde bulundurularak, özgürlüğün düzenlenmesi ve tartışılmasında bu tür yanlış nitelendirmelerin kullanılmamasına özen gösterilmelidir.

BULGULAR VE ÖNERİLER MATRİKSİ

	Ö ₁	Ö ₂	Ö ₃	Ö ₄	Ö ₅	Ö ₆	Ö ₇	Ö ₈	Ö ₉	Ö ₁₀	Ö ₁₁	Ö ₁₂	Ö ₁₃	Ö ₁₄	Ö ₁₅	Ö ₁₆	Ö ₁₇	Ö ₁₈	Ö ₁₉	Ö ₂₀	Ö ₂₁	Ö ₂₂	Ö ₂₃	Ö ₂₄	Ö ₂₅	Ö ₂₆	Ö ₂₇		
B ₁	■																												
B ₂		■																											
B ₃			■																										
B ₄				■																									
B ₅					■																								
B ₆						■																							
B ₇							■																						
B ₈								■																					
B ₉									■																				
B ₁₀										■																			
B ₁₁											■																		
B ₁₂												■																	
B ₁₃													■																
B ₁₄														■															
B ₁₅															■														
B ₁₆																■													
B ₁₇																	■												
B ₁₈																		■											
B ₁₉																			■										
B ₂₀																				■									
B ₂₁																					■								
B ₂₂																						■							
B ₂₃																							■						
B ₂₄																								■					
B ₂₅																									■				
B ₂₆																										■			
B ₂₇																												■	

8.3. Sonuç

Ülkemizde siyasal bir kısır döngü hüküm sürüyor. Bu döngüyü devamlılaştıran, rantiyeci devlet, popülist politika ve ataerkil aile yapısıdır.

Devletin, popülist politikalarla rant dağıtan bir kurum olması, aydınları da olumsuz etkiliyor. Bu olumsuz etki iki şekilde ortaya çıkıyor: Bir yandan, devlete bağımlı olarak ortaya çıkan ülkemiz aydınlarının, bağımsızlaşma sürecini uzatıyor. Diğer yandan, aydınların yaptıkları bilimsel çalışma ve eylemsel tavır alışlar üzerinde belirleyici rol oynuyor. Bu belirleyicilik, araştırmamızın kapsamı içinde aydınların cumhuriyet, demokrasi, seçim, asker-siyaset ilişkisi, kamusal alan ve düşünce özgürlüğü konularında yapmış oldukları çalışmalarda açık biçimde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Buna göre, ülkemizde var olan siyasal görüntü şudur: İfade edilemeyen bir düşünce özgürlüğü, çoğulculuğa kapalı bir kamusal alan, dış güvenlikten çok içeride sistem mühendisliğini kendine birinci görev kabul etmiş bir ordu, pragmatik bir araç olarak kullanılan çarpık bir seçimin işlerlik kazandırmaya çalıştığı, gerçekleşemeyen bir demokrasi ve tüm bunların üzerine oturan biçimsel bir cumhuriyet ile bu sistemi eleştiren aydınları dışlayarak, onları sorgulayan, sisteme övgüler dizen aydınlara "ulufe" dağıtan bir devlet.

Bu kısır döngü içinde aydınlar evrenselleşme ile ulusallık arasında sıkışıp kalmaktadırlar. Düşünce üretimi sürecinde ulusalcı yaklaşıma sahip aydınlar, evrensel değerlerle ulusal değerler arasında bocalarken, kavramları anlam değişikliğine uğratabilmektedirler. Kavram ve kuramların evrenselliğini savunan aydınlarla ulusalcı aydınlar arasında görüş ve düşünce ayrılıkları oluşmakta, bu ayrılıklar, aydınların muhalefet hareketlerini etkili olmaktan uzaklaştırmaktadır.

Acaba cumhuriyeti kuran öncü kadronun böyle bir sistemi amaçlayarak yola çıktıkları düşünülebilir mi? Asla! Çünkü, Atatürk'e göre "Cumhuriyet fazilettir". Öyleyse, fazilet olarak nitelendirilebilecek bir yönetim biçiminin, öncelikle kişi kültürünü sona erdirip, yurttaşlarını özgür bireyler olarak kabul ederek, onlar için mümkün olan en ileri demokrasiyi amaçlayan, statüko yerine değişimi içselleştirmiş bir yönetim olması gerekir.

Bu amaçla araştırılmaya değer yeni araştırma konuları olarak şunlar sıralanabilir:

Niçin ülkemizde sivillerin yurtseverliğinden zaman zaman kuşku duyulurken, asker her zaman yurtsever kabul edilmektedir? Bu konuda askerler için ileri sürülebilecek tarihsel nedenler siviller için de geçerli değil midir?

Demokrasimiz, neden hep dış baskılar sonucu değişim geçirmektedir? Değişimi içselleştirmek olası değil midir?

Cumhuriyet ile demokrasi kuramsal açıdan karşıt kavramlar mıdır? Cumhuriyetçi kuramda özgürlüğün yeri nedir?

Cumhuriyetimizi biçimsellikten kurtarabilmek için yapılması gereken hukuksal ve siyasal değişiklikler nelerdir?

Kamusal alanı parçalı görünümünden kurtararak çoğulcılaştırmak daha sağlıklı bir demokrasiyi beraberinde getirmez mi?

İfadesiz düşünce özgürlüğünün hukuksal ve siyasal anlamı ve sonuçları nelerdir?

EK 1: ÖNDE GELEN TÜRK AYDINLARINA İLİŞKİN

ÖRNEK LİSTE

Bu ekte araştırmanın altıncı bölümünde açıklanan Türkiye aydın atlasına ilişkin örnek liste isme göre alfabetik olarak sunulmuştur.

1. Akademisyen Aydınlar

- Ahmet Taner Kışlalı
- Ali Fuat Başgil
- Aydın Yalçın
- İdris Küçükömer
- Mümtaz Soysal
- Nermin Abadan Unat
- Sıddık Sami Onar
- Şerif Mardin
- Tarık Zafer Tunaya
- Toktamış Ateş

2. Hukukçu Aydınlar

- Atilla Sav
- Hıfzı Veldet Velidedeoğlu
- Muammer Aksoy
- Necati Cumalı
- Önder Sav
- Özdemir Özok
- Sami Selçuk
- Turgut Kazan

-Yekta Güngör Özden

-Yücel Sayman

3. Gazeteci-Yazar Aydınlar

-Ahmet Emin Yalman

-Ali Gevgilili

-Cengiz Çandar

-Doğan Avcıoğlu

-Hasan Cemal

-Mehmet Ali Birand

-Mehmet Barlas

-Metin Toker

-Nadir Nadi

-Uğur Mumcu

4. Politikacı Aydınlar

-Ahmet Taner Kışlalı

-Bülent Ecevit

-Celal Bayar

-Çetin Altan

-Mehmet Ali Aybar

-Mustafa Kemal Atatürk

-Turgut Özal

-Vasfi Mahir Kocatürk

-Yılmaz Karakoyunlu

5. Bürokrat Aydınlar

- Cahit Külebi
- Cemal Süreya
- Ceyhun Atıf Kansu
- Eflatun Cem Güney
- Mahmut Makal
- Orhan Hançerlioğlu
- Recep Yazıcıoğlu
- Salah Birsell
- Yakup Kadri Karaosmanoğlu
- Ziya Çoker

6. Edebiyatçı Aydınlar

- Adalet Ağaoğlu
- Ahmet Hamdi Tanpınar
- Cemil Meriç
- Enis Batur
- Fuat Köprülü
- Halide Edip Adıvar
- Nazım Hikmet
- Sabahattin Eyuboğlu
- Tarık Buğra
- Yaşar Kemal

7. Sanatçı Aydınlar

- Ara Güler

-Atilla Dorsay

-Haldun Dormen

-Haldun Taner

-Halit Refiğ

-Yılmaz Güney

8. Birden Çok Öbeğe Giren Aydınlar

-Ahmet Kutsi Tecer

-Ahmet Muhip Dıranas

-Ahmet Taner Kışlalı

-Çetin Altan

-Fuat Köprülü

-Hasan Ali Yücel

-Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

-Mehmet Ali Bayar

-Murat Belge

-Samet Ağaoğlu

EK 2: ARAŞTIRMA KONUSU AYDINLARIN ÖZGEÇMİŞLERİ VE KONUyla İLGİLİ YAPITLARI

Araştırmanın bu ikinci ekinde araştırma konusu aydınların özgeçmişleri ve konuyla ilgili yapıtları sunulmuştur.

1. Mümtaz Soysal

1929 yılında Zonguldak'ta doğan Soysal, 1949'da Galatasaray Lisesi'nden, 1953 yılında Ankara Üniversitesi SBF'den, 1954 yılında ise, fark derslerini vererek Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu.

1955-1956 yılları arasında TODAİE'de asistanlık yaptı ve Londra İktisat Okulu'nda iktisat öğrenimi aldı. 1956'da Ankara Üniversitesi SBF İdare Hukuku asistanlığına geçti.

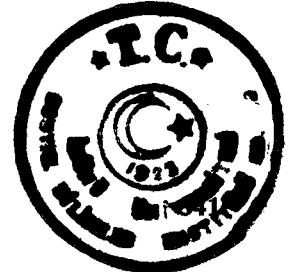
1959-1960 yılları arasında Princeton ve Berkeley Üniversitelerinde araŐtırmalarda bulundu.

6 Ocak 1961 tarihinde, CHP temsilcisi olarak Kurucu Meclis Anayasa Komisyonu üyeliğine seçildi. Bu görevi 29 Ekim 1961'e kadar yürüttü.

1963'de doçent, 1969'da profesör olan Soysal, 1961 yılında, yakın arkadaşı Doğan Avcioğlu ile birlikte Yön dergisini çıkardı.

1971 yılında Ankara Üniversitesi SBF'ye dekan olan Soysal, 12 Mart Muhtırası sonrası 18 Mayıs 1971 ile 10 Mart 1972 tarihleri arasında Mamak Askeri Cezaevinde tutuklu olarak kaldı.

1991 Genel Seçimlerinde SHP Ankara Milletvekili olarak TBMM'ye girdi. 27 Temmuz 1994 tarihinden itibaren 125 süreyle DıŐiŐleri Bakanlığı yaptı.

1995 Milletvekili Genel Seçimlerinde DSP üyesi olarak TBMM'ye giren Soysal, önce Grup Başkanvekilliğinden, 29 Temmuz 1998 tarihinde de DSP'den istifa etti.

Soysal'ın, araştırma konusuyla ilgili yapıtları şunlardır:

- SOYSAL, Mümtaz (1995a) "Mezhepler ve Diyanet", *Hürriyet*, 16.04.1995.
- (1995b) *İdeoloji Öldü mü?*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1995c) *Anayasanın Püf Noktası*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1995d) *İçgüveysinin Encamı*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1995e) *Balınanın Böcekleri*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1976) "Heyecansız Cumhuriyet", *Milliyet*, 29.10.1976.
- (1994a) "Ortak Bilinç", *Hürriyet*, 27.12.1994.
- (1994b) "Demokratikleşme Bölme Değildir", *Cumhuriyet*, 22.12.1994.
- (1994c) "Büyük Kopukluk", *Hürriyet*, 30.10.1994.
- (1993a) "Yalan ve Yılan", *Hürriyet*, 03.11.1993.
- (1993b) "Bitmemiş Senfoni", *Hürriyet*, 29.10.1993.
- (1991a) "Fırat'ın Ötesi", *Milliyet*, 15.03.1991.
- (1991b) "Kemiksiz Devlet", *Milliyet*, 02.02.1991.
- (1975) *Güzel Huzursuzluk*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1989a) "Milletvekilliği Meselesi", *Milliyet*, 12.05.1989.
- (1989b) "Bu Ne Biçim Devlet Yönetmek", *Milliyet*, 24.05.1989.
- (1989c) "Anayasanın Püf Noktası", *Milliyet*, 23.05.1989.
- (1989d) "Kuzular", *Milliyet*, 14.04.1989.
- (1988a) "Yozlaşmadan Uzaklaşmak", *Milliyet*, 24.09.1988.
- (1988b) "Kavram Çarpıklığı", *Milliyet*, 29.06.1988.
- (1988c) "İki Düğüm", *Milliyet*, 07.09.1988.
- (1962) "Boşluk", *Yön*, 18 Temmuz 1962.
- (1964) "Çıktık Açık Alınla...", *Yön*, 30 Ekim 1964.

(1969) **Dinamik Anayasa Anlayışı: Anayasanın Diyalektiği Üzerine Bir Deneme**, Ankara: AÜSBF Yayınları.

(1990) "Etik", *Milliyet*, 09.02.1990.

(1987) **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

2. Ali Fuat Başgil

1893 yılında Samsun'un Çarşamba ilçesinde doğdu. İlk öğrenimini Çarşamba'da tamamladı. Orta öğreniminin bir bölümünü İstanbul'da yapıp I. Dünya Savaşı'na katıldı. Savaştan sonra lise öğrenimini 1921'de Paris Buffone Lisesi'nde tamamladı. Grenoble Hukuk Fakültesinde okuduktan sonra 1929 yılında Sorbon Üniversitesi Felsefe Bölümü ve Paris Siyasal Bilgiler Okulundan mezun oldu.

MEB Yüksek Öğrenim Genel Müdür Yardımcılığı görevinde bulundu. Daha sonra, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne doçent olarak geçen Başgil, 1932 yılında profesör oldu. 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne geçti. Başgil, uzun yıllar bu fakültede görev yaptı. 1939 yılında ordinaryüs profesörlüğe yükseldi. Hatay'ın bağımsız devlet olması üzerine Hatay Anayasası'nı hazırladı.

27 Mayıs İhtilali'nde üniversiteden uzaklaştırılan 147'likler arasında yer aldı. Ekim 1961'de Adalet Partisi'nden Samsun Senatörü oldu. Cumhurbaşkanı adayı oldu. Ancak, adaylığını geri çekerek, senatörlükten istifa edip İsviçre'ye gitti. 1965 Milletvekili Genel Seçimlerinde AP'den milletvekili seçildi. 1967'de yaşama veda etti.

Başgil'in araştırma konusuyla ilgili önemli yapıtları şunlardır:

BAŞGİL, Ali Fuat (1966) 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, İstanbul: Çeltüt Matbaacılık.

(1957) **Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri**, İstanbul: Baha Matbaası.

(1961) **Demokrasi Yolunda**, İstanbul: Yağmur Yayınevi.

(1990) Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Hatıraları,
İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

3. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

1904 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Çorum ve Yozgat'ta tamamlayan Velidedeoğlu, 1922 yılında Trabzon Lisesi'nden mezun oldu. Yüksek öğrenimini 1928 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamladı.

1929 yılında lisansüstü öğrenimini yapmak üzere İsviçre'ye gitti. 1933 yılında doktorasını tamamlayan Velidedeoğlu, 1934'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne Medeni Hukuk Doçenti olarak girdi. 1942 yılında profesör, 1948'de ordinaryüs profesör oldu.

Çeşitli düzeylerde memurluk, Anayasa Bilim Komisyonu üyeliği ve İstanbul Hukuk Fakültesi Dekanlığı yapan Velidedeoğlu, 1942'de başladığı Cumhuriyet Gazetesi'ndeki yazarlığını 1990'lara kadar sürdürmüştür. Almanca, Fransızca ve İtalyanca bilmekte olup, 1974 yılında profesörlükten emekli oldu. 1992'de yaşama veda etti.

Velidedeoğlu'nun araştırma konusuyla ilgili yapıtları şunlardır:

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı (1986a) "Demokrasi, Soru ve Yanıtlar", Cumhuriyet, 27.04.1986.

(1986b) "Demokrasi Arayışı, Partiler I", Cumhuriyet, 26.01.1986.

(1986c) "Demokrasi Arayışı, Askeri Zihniyet", Cumhuriyet, 09.01.1986.

(1986d) "Demokrasi Arayışında Uyanış", Cumhuriyet, 01.06.1986.

(1985) "Demokrasi Arayışı, Askeri Eğitim", Cumhuriyet, 22.12.1985.

(1973a) "Faşizme Davetiye mi?", Cumhuriyet, 18.11.1973.

(1973b) "Bir Tercih", Cumhuriyet, 27.05.1973.

(1972a) "Yine Hukuk Devletine Dair", Cumhuriyet, 03.12.1972.

- (1972b) "Tehlikeli Bir Yarış", **Cumhuriyet**, 18.10.1972.
- (1972c) "Bir Efsane Sona Erdi", **Cumhuriyet**, 08.11.1972.
- (1965) "Türk'ün Çilesi Dolsun", **Cumhuriyet**, 22.12.1965.
- (1943) "Yirmi Yıllık Cumhuriyet", **Cumhuriyet**, 29.10.1943.
- (1944) "Cumhuriyet ve Medeni Kanun", **Cumhuriyet**, 30.10.1944.
- (1945) "Cumhuriyetin Manası", **Cumhuriyet**, 29.10.1945.
- (1974a) **Devirden Devire**, 1. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1974b) "Niçin Bu Sabırsızlık", **Cumhuriyet**, 07.07.1974.
- (1975a) "Niçin Olmuyor Demokrasi?", **Cumhuriyet**, 24.08.1975.
- (1975b) "Sandık", **Cumhuriyet**, 19.10.1975.
- (1976) **Sağsız Solsuz Demokrasi**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- (1967a) "Dikta Hevesi ve Demokrasi", **Cumhuriyet**, 23.08.1967.
- (1967b) "Demokrasinin ve Diktanın Temelleri", **Cumhuriyet**, 24.08.1967.
- (1987a) "Cumhuriyetin Temeli", **Cumhuriyet**, 01.03.1987.
- (1987b) "Demokrasi Kılığında Dikta", **Cumhuriyet**, 15.03.1987.
- (1987c) "Katmerli Adaletsiz Seçim", **Cumhuriyet**, 27.09.1987.
- (1980) "Muhtıra ve Atatürk İlkeleri", **Cumhuriyet**, 06.01.1980.
- (1982) "Demokrasiye Geçilirken", **Cumhuriyet**, 10.10.1982.
- (1989) **12 Eylül, Karşı Devrim**, İstanbul: Evrim Yayınları.

4. Mehmet Ali Aybar

1908 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'nden sonra 1936 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1946 yılına kadar önce

Anayasa Hukuku Asistanı, sonra Devletler Hukuku Doçenti olarak üniversitede görev yaptı.

Vatan Gazetesi'nde yazdığı yazılar nedeniyle dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından üniversitedeki görevine son verildi. Doçentlik hakkının elinden alınması üzerine 1947 yılında haftalık Hür Gazetesini çıkarmaya başladı. Ancak, gazete altıncı sayıdan sonra sıkıyönetim tarafından kapatıldı. Bunun üzerine İzmir'de Zincirli Hürriyet'i çıkarmaya başladı. Bu gazete de sıkıyönetim tarafından kapatıldı. 1949 yılında düşüncelerinden dolayı dört yıl hapse mahkum olan Aybar, DP'nin çıkardığı genel afı serbest kaldı ve 1952 yılında serbest avukatlık yapmaya başladı.

1962 yılında TİP'in genel başkanı oldu. Bu dönemde Türkiye'ye özgü hürriyetçi sosyalizm düşüncesiyle öne çıktı. 1975-1980 yılları arasında Sosyalist Devrim Partisi'nin başkanlığını yürüttü. ABD'nin Vietnam'da işlediği savaş suçlarını yargılamak için kurulan Russel Mahkemesi'nde yargıçlık yaptı.

Nazım Hikmet ve Ali Fuat Cebesoy'la akrabalıkları bulunan Aybar, 11 Temmuz 1995 tarihinde kalp yetmezliğinden yaşama veda etti.

Türkoğlu'na göre (2001:343) Aybar, "ABD'nin Vietnam'da işlediği savaş suçlarını yargılamak üzere kurulan uluslar arası Russel Mahkemesi'ne yargıç olarak davet edilecek kadar hukukçu, kaleme aldığı politik makaleler nedeniyle üniversiteden uzaklaştırılacak kadar gazeteci-yazar ve 1965 seçimlerinde parlamentoda grup kuran Türkiye İşçi Partisi'nin başkanlığını üstlenmesi istenecek kadar da politikacı"ydı.

Aybar'ın araştırma konusuyla ilgili yapıtları şunlardır:

AYBAR, Mehmet Ali (1995) **Neden Sosyalizm**, 4. Baskı, İstanbul: BDS Yayınları.

(1973) **12 Mart'tan Sonra**, 2. Bası, İstanbul: Sinan Yayınları.

(1966) **Türkiye'yi Adalet Partisi Kalkındıramaz**, TİP Mecliste 1, İstanbul: İstanbul Matbaası.

(1967) **Hodri Meydan, TİP Mecliste 4**, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi.

(1988) **TİP Tarihi 1,2,3**, İstanbul BDS Yayınları.

5. Yekta Güngör Özden

1932 yılında Tokat'ın Niksar ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Niksar'da tamamladı. 1951'de Sivas Lisesi'nden mezun oldu. Yüksek öğrenimini 1956 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde yaptı.

1953-1954 yılları arasında Ankara'da çeşitli resmi kurumlarda memurluk yapan Özden, 1957-1979 yılları arasında avukatlık ve Ankara Barosu Başkanlığı, orta dereceli okullarda öğretmenlik, yüksek okullarda öğretim görevliliği ve Türk Hukukçular Birliği Başkanlığı'nı yaptı. 1979-1988 yılları arasında Anayasa Mahkemesi üyeliği ve Başkanvekilliği görevlerinde bulundu. 1991 yılında birinci kez, 1995 yılında ikinci kez Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'na seçildi. 1998'de yaş haddinden emekli oldu.

Emekliliğe ayrıldıktan sonra Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Başkanlığı'na seçilen Özden, 2000 yılına kadar bu görevi yürüttü. Türk Hukuk Kurumu'nda başkanlık ve Hacettepe Üniversitesi İİBF'de öğretim görevliliği yapan Özden, halen CDP'nin başkanlığını yürütüyor.

Özden'in araştırma konusuyla ilgili yapıtları şunlardır:

ÖZDEN, Yekta Güngör (1996a) "Aydınlanmanın ve Çağdaşlığın Önünde Kimi Engeller", **Hukukun Üstünlüğüne Saygı**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

(1996b) "Bir Hukuk Devleti Savaşçısı: Velidedeoğlu", **Hukukun Üstünlüğüne Saygı**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

(1996c) **İnsan Hakları, Laiklik, Demokrasi Yolunda**, 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

(1995) **Anayasa Yargısı**, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

(1990) "Demokrasi Bilinci", **Cumhuriyet**, 13.06.1990.

(2001) **Cumhuriyetçi Demokrasi**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

6. Sami Selçuk

1937 yılında Konya'nın Taşkent ilçesinde doğdu. 1955'de Konya Lisesi'ni, 1959'da Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra, Ankara Yargıç Adayı olarak mesleğe başlayan Selçuk, sırasıyla Sütçüler, Akşehir ve Yenice'de savcılık ve yargıçlık yaptı.

Aşağıda sunulan araştırma konusuyla ilgili yapıtları dışında Selçuk'un, Dolandırıcılık, İstanbul, 1982; Cinayet Mahkemesi Anıları, (Andre Gide'den çeviri), Ankara, 1983; Dolandırıcılık Cürmünün Kimi Suçlardan Ayrımı, Ankara, 1986; Toplumsal Savunma İlkeleri, (Flippo Gramatica'dan çeviri), Ankara, 1988; Çürütmeler, İstanbul, 1990; Önce Dil, Ankara, 1993; Çek Suçları, Ankara, 1993; Kızlık Bozma Suçu, Ankara, 1996 adlı yapıtları ve Varlık, Adam Sanat, Türk Dili, Türkiye Günlüğü, Yeni Türkiye, Revue de Science Criminelle et de Droit Compare, Revue Penitentiaire et de Droit Penal, Revue de Droit Penal et de Criminologie, Archivio Penale, Cuadernos de Politica Criminal dergileri ile günlük basında Türkçe ve yabancı dilde hukuk, dil, laiklik, Atatürkçülük v.b. konularda makaleleri ve denemeleri bulunmaktadır.

Selçuk, doçentlik düzeyinde bir akademik kariyere sahiptir; 21.09.1982 tarihinde Yargıtay üyeliğine, 10.07.1990 tarihinde Dördüncü Ceza Dairesi Başkanlığı'na, 07.07.1999 tarihinde ise, Yargıtay Başkanlığı'na seçilmiştir. 14.06.2002 tarihinde yaş haddinden emekli olan Selçuk, Fransızca ve İtalyanca bilmektedir.

Selçuk'un araştırma konusuyla ilgili yapıtları şunlardır:

SELÇUK, Sami (1997) "Sayın Cumhurbaşkanına", Yeni Yüzyıl, 25.04.1997.

(1994a) "Laiklik, Sivil Toplum, Homo Democraticus", Milliyet, 15.03.1994.

(1994b) Laiklik, Sivil Toplum, Homo Democraticus, İstanbul: Uygarlık Yayınları.

(1999) Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

(1987) Temsili ve Katılımcı Demokrasinin Kökeni, İstanbul: Çağdaş Yayınları.

(2000) **Özlenen Demokratik Türkiye**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

(1998) "Düşün Özgürlüğü", **ÖKÇESİZ**, Hayrettin (Derleyen), (1998), **Düşünce Özgürlüğü**, İstanbul: Afa Yayınları, s.s. 293-314.

7. Metin Toker

1924 yılında İstanbul'da doğdu. 1942'de Galatasaray Lisesi'nden mezun olan Toker, yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi'nde tamamladı. Paris'te siyasal bilimler öğrenimi gördü.

Gazetecilik yapmak üzere başvurduğu Son Telgraf Gazetesi'nden olumlu yanıt alamayınca Nadir Nadi'nin aracılığıyla 1943 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nde gazeteciliğe başladı. 1945 yılında kendi kurduğu Akis dergisinde politik yazılar kaleme aldı.

1955 yılında İsmet İnönü'nün kızı Özden İnönü ile evlendi. 1957 yılında 7 ay 23 gün hapis cezasına mahkum oldu. Her iki kız çocuğu da kendisi tutuklu iken dünyaya geldi.

Kendisine önerilen Ankara milletvekilliği için CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ve CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'e Bülent Ecevit'i önerdi.

Akis dergisini 1968 yılına kadar yöneten Toker, 1977-1980 yılları arasında kontenjan senatörü olarak parlamentoya girdi. Siyasete fazla ısınamayan Toker, 1980'li yılların başında tekrar siyaset üzerine yazmayı tercih etti.

Basın Şeref Kartı sahibi ve 59 yıllık gazeteci olan Toker, Uluslar arası Basın Enstitüsü Şeref Üyesi ve Gazeteciler Cemiyeti Kurucu Üyesi idi. 1983'de kurulan İnönü Vakfı'nın da kuruları arasında bulunan Toker, 2002 yılında aramızdan ayrıldı.

Toker'in araştırma konusuyla ilgili yapıtları şunlardır:

TOKER, Metin (1976a) "Siyaset Hayatımızın Anatomisi", **Hürriyet**, 17.10.1976.

(1976b) "Kimse Kendine Göre Ordu Yapamaz", **Hürriyet**, 21.07.1976.

(1977) "Kimse Ordu Üzerinde Hayal Etmesin", **Hürriyet**, 17.07.1977.

(1971) **Solda ve Sağda Vuruşanlar**, 1. Baskı, Ankara: Akis Yayınları.

(1973) "Bir Seçimin Anatomisi", **Milliyet**, 21.10.1973

(1981) **Not Defterinden, 1973 Seçimlerinden 12 Eylül'e**, 1. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları.

(1978) "1981'e Kadar Siyasal Barış", **Hürriyet**, 10.09.1978.

(1980) "Koca İsmet Paşa'nın 3 Basit Önerisi", **Hürriyet**, 14.09.1980.

(1998a) "Makulü Normalde Aramak-ı", **Milliyet**, 03.03.1998.

(1998b) "Siyasi Yapılanma Neden Hep Askeri Bekler", **Milliyet**, 07.03.1998.

(1998c) "Sivil Toplum Örgütleri İşlere El Koyunca", **Milliyet**, 23.04.1998.

(2000a) "Jakoben Olmayıp da Ne Yapacaktık", **Milliyet**, 19.03.2000.

(2000b) "DP Bundan Battı", **Milliyet**, 18.06.2000.

(2000c) "Değişen, Dönek ve Değişmeyen", **Milliyet**, 06.02.2000.

(2000d) "Asker Ne Zaman Konuşur-ı", **Milliyet**, 22.04.2000.

(2000e) "27 Mayıs, 40; 12 Eylül, 20 Yaşında", **Milliyet**, 12.09.2000.

(2000f) "Numaralılar", **Milliyet**, 11.06.2000.

(2000g) "İstedğini Düşün, Ama Söylem!", **Milliyet**, 13.07.2000.

8. Doğan Avcıoğlu

Asıl adı Mehmet Erdoğan olan Avcıoğlu, 1926 yılında Bursa'nın Mustafa Kemal Paşa ilçesinde doğdu. 1943'de Bursa Erkek Lisesi'nden

mezun oldu. Paris'te siyasal bilimler ve ekonomi okudu. Üniversite öğrenciliği sırasında Paris'ten Forum dergisine gönderdiği okuyucu mektupları ile dergi yazarlarından Aydın Yalçın'ın görüşlerini eleştirdi.

1955 yılında yurda dönen Avcioğlu, bir süre Merkez Bankası'nda raportör ve TODAİE'de asistan olarak çalıştı. Metin Toker'le birlikte Akis dergisinde yazılar yazdı.

1957 yılında CHP araştırma bürosunda çalışmaya başladı. 1961 yılına kadar bu büronun müdür yardımcılığı görevini yürüttü. 06 Ocak 1961 tarihinde Kurucu Meclis Anayasa Komisyonu üyeliğine seçildi. 20 Aralık 1961'den itibaren haftalık olarak Yön dergisini çıkardı. 222 sayı çıkardığı Yön'den sonra Devrim dergisini çıkardı ve bu derginin başyazarlığını üstlendi. 12 Mart 1971 muhtırasını takiben belli bir süre tutuklandı. 1973 yılında sonuçlanan davada beraat etti.

Yunus Nadi Armağanı'nı kazanan Türkiye'nin Düzeni adlı iki ciltlik kitabıyla dönemin aydınları üzerinde fazlaca etkili olan Avcioğlu, 05 Kasım 1983 tarihinde yaşama veda etti.

Avcioğlu'nun araştırma konusu ile ilgili yapıtları şunlardır:

AVCIOĞLU, Doğan (1961) "Huzur", Yön, 27 Aralık 1961.

(1962a) "Sosyalist Cezayir", Yön, , 28 Mart 1962.

(1962b) "Efendilerimiz", Yön, 03 Ocak 1962.

(1962c) "Rejimin Güçlükleri", Yön, 18 Nisan 1962.

(1962d) "Kaynağa Dönüş", Yön, 07 Ekim 1962.

(1962e) "Yapıcı Milliyetçilik", Yön, 10 Ocak 1962.

(1962f) "Devletçilik", Yön, 13 Haziran 1962.

(1962g) "Demokrasi Düşmanları", Yön, 04 Nisan 1962.

(1962h) "Anlamak İstemediğimiz 27 Mayıs", Yön, 23 Mayıs 1962.

(1962i) "Faşizme Dikkat", Yön, 26 Eylül 1962.

(1962i) "141, 142 ve Gerçek", Yön, 21 Kasım 1962.

(1963a) "Sosyalizmden Önce Atatürkçülük", Yön, 10 Nisan 1963.

(1963b) "Açık Oturum", Yön, 23 Mayıs 1963.

- (1963c) "Türkiye'yi Saran Tehlikeler", Yön, 01 Mayıs 1963.
- (1963d) "Devekuşu Politikası", Yön, 09 Ocak 1963.
- (1963e) "Ne Kadar Yol Aldık?", Yön, 02 Ocak 1963.
- (1964a) "Medrese Atatürkçülüğünden Gerçek Atatürkçülüğe", Yön, 13 Kasım 1964.
- (1964b) "Oyunu Dürüst Oynayalım Yeter", Yön, 18 Aralık 1964.
- (1965a) "Cumhuriyetin 42. Yılında", Yön, 29 Ekim 1965.
- (1965b) "Devlet Tiyatrosu Meselesi", Yön, 26 Kasım 1965.
- (1966a) "Gurur", Yön, 30 Eylül 1966.
- (1966b) "Dış Politika Tabuları", Yön, 25 Mart 1966.
- (1966c) "Seçimler", Yön, 03 Haziran 1966.
- (1966d) "Rejimin Geleceği", Yön, 10 Haziran 1966.
- (1966e) "Parlamentoculuk", Yön, 08 Nisan 1966.
- (1966f) "27 Mayıs", Yön, 27 Mayıs 1966.
- (1966g) "Kürt Meselesi", Yön, 16 Aralık 1966.
- (1966h) "141 ve 142 Elbet Tartışılacaktır!", Yön, 30 Aralık 1966.
- (1966i) "Marksizm", Yön, 18 Mart 1966.
- (1967a) "Milli Güvenlik Kurulu Ne Yapar?", Yön, 10 Şubat 1967.
- (1967b) "Faşistler!", Yön, 27 Ocak 1967.
- (1969) "Paşa'nın Çıkmazı", Devrim, 23 Aralık 1969.
- (1970a) "Cici Demokrasi Üzerine...", Devrim, 14 Nisan 1970.
- (1970b) "İflasın Eşiğinde", Devrim, 19 Mayıs 1970.
- (1970c) "Yahya Han Formülü", Devrim, 17 Mart 1970.
- (1970d) "Cici Demokrasi Enflasyonsuz Yaşayamaz...", Devrim, 21 Temmuz 1970.
- (1970e) "Devekuşları", Devrim, 20 Ocak 1970.
- (1970f) "İdare-i Maslahatçılık", Devrim, 15 Aralık 1970.

(1970g) "Devrimci Ordu Gücü", Devrim, 16 Haziran 1970.

(1970h) "27 Mayıs Üzerine Düşünceler", Devrim, 26 Mayıs 1970.

(1971) "Bekleyiş", Devrim, 02 Mart 1971.

(1998) Türkiye'nin Düzeni, 2. Cilt, İstanbul: Tekin Yayınevi.

KAYNAKÇA

- ABADAN, Nermin (1966) **Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili**, Ankara: Sevinç Matbaası.
- (1968a) "Klasik Muhalefet Yeterli midir?", **Cumhuriyet**, 09.12.1968.
- (1968b) "Parlamento Dışı Muhalefete Doğru mu?", **Milliyet**, 29.01.1968.
- (1968c) "Yeni Muhalefetin Niteliği", **Cumhuriyet**, 10.12.1968.
- ABRAHAM, Henry J. (1967) **Freedom and Court**, Oxford: Oxford University Press.
- AHMAD, Feroz (1995) **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- AHMAD, Feroz ve Bedia Turgay AHMAD (1976) **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- AKYOL, Taha (1997a) **Medine'den Lozan'a**, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- (1997b) "Jakoben Devlet, Jakoben Hürriyet", **Yeni Türkiye**, Türk Demokrasisi Özel Sayısı, Yıl 3, Sayı 17, s.s. 479-483.
- ALDRIDGE, Merly (1999) "Probation Officer Training, Promotional Culture and the Public Sphere", **Public Administration**, Vol. 77, Issue 1, p.p. 73-91.
- ALİ, Tariq (1969) "The Extraparliamentary Opposition", **The New Revolutionaries**, William Morran and Company Inc.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz (1998) "Düşünce Özgürlüğü ya da Düşünsel Özgürlük", **ÖKÇESİZ**, Hayrettin (Derleyen), (1998), **Düşünce Özgürlüğü**, İstanbul: Afa Yayınları.
- ALKAN, Mehmet (2001) **Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası**, İstanbul: İletişim Yayınları.

- ALTAN, Mehmet (2001) **Birinci Cumhuriyet Üzerine Notlar**, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- APTER, David (1965) **The Politics of Modernization**, Chicago: University Press.
- ARAI, Masami (2001) "Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği", ALKAN, Mehmet (Derleyen), (2001), **Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası**, İstanbul: İletişim Yayınları, s.s. 265-272.
- ARENDT, Hannah (1994) **İnsanlık Durumu**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ARMAĞAN, Servet (1979) **Türk Esas Teşkilat Hukuku**, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
(1980) **1961 Anayasası'na Göre Temel Haklar ve Ödevler**, İstanbul.
- ARON, Raymond (1962) **The Opium of The Intellectuals**, New York: W.W. Norton and Congressional Quarterly Inc.
- ARSLAN, Zühtü (2000) "Devletin Hukuku, Hukuk Devleti ve Özgürlük Sarkacı", **Doğu Batı**, Sayı 13, s.s. 65-85.
(2001) "İfade Özgürlüğünün Sınırlarını Yeniden Düşünmek: "Açık ve Mevcut Tehlike"nin Tehlikeleri", **Liberal Düşünce**, Yıl 6, Sayı 24, s.s. 14-22.
- ATATÜRK (1959) **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt 1, Ankara: TTK Yayınları.
- ATEŞ, Toktamış (1986) **Cumhuriyet**, İstanbul: Süreç Yayıncılık.
(1995) **Ben Hep Buradayım**, İstanbul: Cem Yayınları.
- AVCI, Nabi (1995) "Sağ-Sol Kutuplaşması Türk Düşünce Tarihi Bakımından Ne Anlama Gelebilir?", ŞEN, Sabahattin (Derleyen), (1995), **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, İstanbul: Bağlam Yayınları, s.s. 299-302.
- AVCIOĞLU, Doğan (1961) "Huzur", **Yön**, 27 Aralık 1961.
(1962a) "Sosyalist Cezayir", **Yön**, , 28 Mart 1962.
(1962b) "Efendilerimiz", **Yön**, 03 Ocak 1962.
(1962c) "Rejimin Güçlükleri", **Yön**, 18 Nisan 1962.
(1962d) "Kaynağa Dönüş", **Yön**, 07 Ekim 1962.

- (1962e) "Yapıcı Milliyetçilik", Yön, 10 Ocak 1962.
- (1962f) "Devletçilik", Yön, 13 Haziran 1962.
- (1962g) "Demokrasi Düşmanları", Yön, 04 Nisan 1962.
- (1962h) "Anlamak İstemediğimiz 27 Mayıs", Yön, 23 Mayıs 1962.
- (1962i) "Faşizme Dikkat", Yön, 26 Eylül 1962.
- (1962i) "141, 142 ve Gerçek", Yön, 21 Kasım 1962.
- (1963a) "Sosyalizmden Önce Atatürkçülük", Yön, 10 Nisan 1963.
- (1963b) "Açık Oturum", Yön, 23 Mayıs 1963.
- (1963c) "Türkiye'yi Saran Tehlikeler", Yön, 01 Mayıs 1963.
- (1963d) "Devekuşu Politikası", Yön, 09 Ocak 1963.
- (1963e) "Ne Kadar Yol Aldık?", Yön, 02 Ocak 1963.
- (1964a) "Medrese Atatürkçülüğünden Gerçek Atatürkçülüğe", Yön, 13 Kasım 1964.
- (1964b) "Oyunu Dürüst Oynayalım Yeter", Yön, 18 Aralık 1964.
- (1965a) "Cumhuriyetin 42. Yılında", Yön, 29 Ekim 1965.
- (1965b) "Devlet Tiyatrosu Meselesi", Yön, 26 Kasım 1965.
- (1966a) "Gurur", Yön, 30 Eylül 1966.
- (1966b) "Dış Politika Tabuları", Yön, 25 Mart 1966.
- (1966c) "Seçimler", Yön, 03 Haziran 1966.
- (1966d) "Rejimin Geleceği", Yön, 10 Haziran 1966.
- (1966e) "Parlamentoculuk", Yön, 08 Nisan 1966.
- (1966f) "27 Mayıs", Yön, 27 Mayıs 1966.
- (1966g) "Kürt Meselesi", Yön, 16 Aralık 1966.
- (1966h) "141 ve 142 Elbet Tartışılacaktır!", Yön, 30 Aralık 1966.
- (1966i) "Marksizm", Yön, 18 Mart 1966.
- (1967a) "Milli Güvenlik Kurulu Ne Yapar?", Yön, 10 Şubat 1967.

- (1967b) "Faşistler!", Yön, 27 Ocak 1967.
- (1969) "Paşa'nın Çıkmazı", Devrim, 23 Aralık 1969.
- (1970a) "Cici Demokrasi Üzerine...", Devrim, 14 Nisan 1970.
- (1970b) "İflasın Eşiğinde", Devrim, 19 Mayıs 1970.
- (1970c) "Yahya Han Formülü", Devrim, 17 Mart 1970.
- (1970d) "Cici Demokrasi Enflasyonsuz Yaşayamaz...", Devrim, 21 Temmuz 1970.
- (1970e) "Devekuşları", Devrim, 20 Ocak 1970.
- (1970f) "İdare-i Maslahatçılık", Devrim, 15 Aralık 1970.
- (1970g) "Devrimci Ordu Gücü", Devrim, 16 Haziran 1970.
- (1970h) "27 Mayıs Üzerine Düşünceler", Devrim, 26 Mayıs 1970.
- (1971) "Bekleyiş", Devrim, 02 Mart 1971.
- (1998) Türkiye'nin Düzeni, 2. Cilt, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- AYBAR, Mehmet Ali (1995) Neden Sosyalizm, 4. Baskı, İstanbul: BDS Yayınları.
- (1973) 12 Mart'tan Sonra, 2. Bası, İstanbul: Sinan Yayınları.
- (1966) Türkiye'yi Adalet Partisi Kalkındıramaz, TİP Mecliste 1, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- (1967) Hodri Meydan, TİP Mecliste 4, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi.
- (1988) TİP Tarihi 3, İstanbul BDS Yayınları.

AYDEMİR, Şevket Süreyya (2000) Menderes'in Dramı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

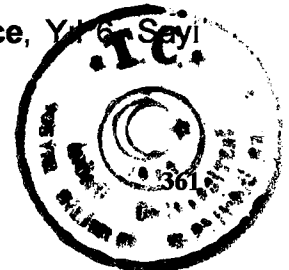
AYVAZOĞLU, Beşir (1995) "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçerken Türk Aydınları", ŞEN, Sabahattin (Derleyen), (1995), Türk Aydınını ve Kimlik Sorunu, İstanbul: Bağlam Yayınları, s.s. 289-294.

- BARAN, Paul A. (1961) "The Commitment of The Intellectual", **Monthly Review**, Volum 13, p.p. 8-18.
- BARENDT, Eric (1989) **Freedom of Speech**, Oxford: Clarendon Press.
- BARROW, Clyde W. (1987) "Intellectual: In Contemporary Social Theory: A Radical Critique", **Sociological Inquiry**, 57, p.p. 415-430.
- BARRY, Norman (1995) **An Introduction to Modern Political Theory**, London: Macmillan.
- BAŞGİL, Ali Fuat (1966) **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, İstanbul: Çeltüt Matbaacılık.
- (1957) **Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri**, İstanbul: Baha Matbaası.
- (1961) **Demokrasi Yolunda**, İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- (1990) **Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Hatıraları**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- BAŞKAYA, Fikret (1996) **Paradigmanın İflası**, İstanbul: Doz Yayınları.
- BATUR, Enis (1995) **Günebakan Bir Alternatif: Aydın**, Ankara: Ark Yayınevi.
- BAYDAR, Oya (2002) "Batıcılıkla Tutuculuk Arasında Sol Aydınlar", **Cogito**, Sayı 31, s.s. 250-257.
- BAYDUR, Mithat (1997) "Üniformalı Demokrasi", **Yeni Türkiye**, Demokrasi Özel Sayısı, Yıl 3, Sayı 17, s.s. 306-322.
- BAYKAN, Fehmi (1997) "Fikir Hürriyetinin Sınırlanmasının Lüzumu Üzerine", **Doğu Batı**, Yıl 1, Sayı 1, s.s. 90-107.
- BEETHAM, David ve Kevin BOYLE (1998) **Demokrasinin Temelleri**, (Çeviren: V. Bıçak), Ankara: Liberte Yayınları.
- BELGE, Murat (1983) "Tarihi Gelişme Süreci İçinde Aydınlar", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BENHABIB, Seyla (1996) "Kamu Alanı Modelleri", **Cogito**, Sayı 8, s.s. 238-258.
- BERGER, Peter L. (1976) "The Socialist Myth", **Public Interest** 44, p.p. 3-16.

- (1993) "Günümüz Dünyasında Demokrasi", YAYLA, Atilla (Derleyen), (1993), **Sosyal ve Siyasal Teori**, Ankara: Siyasal Kitabevi, s.s. 31-37.
- BERKES, Niyazi (1965) **İki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz?**, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- (1973) **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- BERKTAŞ, Arsev (1993) **Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi, CHP ve AP (1961-1980)**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- BİRTEK, Faruk (1998) "Bir Çağdaşlaşma/Çağdaşlaşmama Projesi: Bir Deneme", **Cogito**, Sayı 15, s.s. 170-184.
- BOTTOMORE, Tom B. (1990) **Seçkinler ve Toplum**, (Çeviren: E. Mutlu), Ankara: Gündoğan Yayınları.
- BURÇAK, Rıfki Salim (1988) **Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Düşündürdükleri**, Ankara: Gazi Üniversitesi BYYO Matbaası.
- CAN, Osman (2001) "Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti", **Liberal Düşünce**, Yıl 6, Sayı 24, s.s. 89-116.
- CANGIZBAY, Kadir (2000) **Hiçkimsenin Cumhuriyeti**, Ankara: Ütopya Yayınları.
- CEMAL, Hasan (1999) **Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım**, İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- CEMAL, Mehmet (1974) **Yüzaltmışüç**, İstanbul: Fatih Yayınları.
- CEVİZOĞLU, Hulki (1998) **Vicdanımızı Yastık Yaptık Yatıyoruz, Yekta Güngör Özden**, 1. Bası, İstanbul: Beyaz Yayınları.
- CEYHUN, Demirtaş (1989) **Entelektüelden Entele**, İstanbul: E Yayınları.
- CONNOLLY, William E. (1995) **Kimlik ve Farklılık**, (Çev. F. Lekesizalın), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- COSER, Lewis A. (1965) **Men of Ideas: A Sociologist's View**, New York: Free Press.

- CRANSTON, Maurice (1993) "İnsan Hakları Nelerdir?", YAYLA, Atilla (Derleyen), (1993), **Sosyal ve Siyasal Teori**, Ankara: Siyasal Kitabevi, s.s. 251-256.
- ÇAHA, Ömer (1999) **Sivil Toplum Aydınlar ve Demokrasi**, İstanbul: İz Yayıncılık.
- ÇAM, Esat (1986) **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul: Der Yayınları.
(1987) **Devlet Sistemleri**, İstanbul: Der Yayınları.
- ÇAVDAR, Tefik (1995) **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, Ankara: İmge Yayınları.
- ÇEÇEN, Anıl (1981) **Atatürk ve Cumhuriyet**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÇETİNKAYA, Hikmet (1986) **Yılların Tanığı Üç Yazar, H. V. Velidedeoğlu, M. İzgü, S. Kocaöz**, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- ÇETİNSAYA, Gökhan (2001) "İslami Vatanseverlikten İslam Siyasetine", ALKAN, Mehmet (Derleyen), (2001), **Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası**, İstanbul: İletişim Yayınları, s.s. 265-272.
- ÇİĞDEM, Ahmet (1993) **Aydınlanma Felsefesi**, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- DAHL, Robert (1999) "Demokrasi Kuramı ve Demokrasi Deneyimi", BENHABİB, Seyla (Derleyen), (1999), **Demokrasi ve Farklılık**, İstanbul: Numune Matbaası, s.s. 476-480.
(1996) **Demokrasi ve Eleştirileri**, (Çeviren: L. Köker), Ankara: Yetkin Yayınları.
(2001) **Demokrasi Üstüne**, (Çeviren: B. Kadioğlu), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- DAL, Kemal (1986) **Türk Esas Teşkilat Hukuku**, Ankara.
- DEMİR, Ömer ve Mustafa Acar (1997) **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ankara: Vadi Yayınları.
- DERELİ, Toker (1974) **Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi**, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- DEVECİ, Cem (2002) "Faşizmin Yorumlanması ya da Carl Schmitt'in Saf Siyaset Kuramı", KEYMAN, E. Fuat (Derleyen), (2002),

- Liberalizm, Devlet, Hegemonya**, İstanbul: Everest Yayınları, s.s. 32-87.
- DİLİPAK, Abdurrahman (1990) **Menderes Dönemi**, İstanbul: Beyan Yayınları.
(1991) **İhtilaller Dönemi**, İstanbul: Beyan Yayınları.
- DOĞAN, Süleyman (1999) **Sivil Demokrasi Çağrısı**, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- DOĞAN, Yalçın (1986) **Dar Sokakta Siyaset (1980-1983)**, İstanbul: Tekin Yayınları.
- DUVERGER, Maurice (1977) **Batının İki Yüzü**, (Çeviren: C. Eroğul, F. Sağlam), Ankara: Doğan Yayınevi.
(1993) **Siyasi Partiler**, (Çeviren: E. Özbudun), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- DÜLGER, Mehmet (1995) "Siyasi Partilerin Seçim Kampanyalarının Finansmanı", **Siyasi Partiler ve Demokrasi**, Ankara: TESAV Yayınları.
- EPSTEIN, Lee and Thomas G. WALKER (1995) **Constitutional Law For A Changing America**, Washington: A Division of Congressional Quarterly Press.
- ERDOĞAN, Mustafa (1997) "Türkiye'de Siyasal Sistem ve Demokrasi", **Yeni Türkiye**, Demokrasi Özel Sayısı, Yıl 3, Sayı 17, s.s. 40-64.
(1996) **Anayasal Demokrasi**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
(1998) "Türkiye'de Asker ve Siyaset", **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, Ankara: Siyasal Kitabevi, s.s. 329-342.
(2000) "'Hikmet-i Hükümet'ten Hukuk Devletine Yol Var mı?", **Doğu Batı**, Yıl 4, Sayı 13, s.s. 45-57.
(2001a) "Siyasi Partiler, Devlet ve Demokrasi", **Liberal Düşünce**, Yıl 6, Sayı 22, s.s. 59-66.
(2001b) "Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif", **Liberal Düşünce**, Yıl 6, Sayı 24, s.s. 8-13.

- (1999) "Kamu Alanı ve Liberalizm: Birkaç Not", **Yeni Türkiye**, Liberalizm Özel Sayısı, Yıl 5, Sayı 25, s.s. 7-15.
- EREM, Faruk (1962) **Türk Ceza Hukuku**, Ankara: AÜHFY.
- ERGUN, Doğan (1990) **Türk Bireyi Kuramına Giriş**, İstanbul: Gerçek Yayınları.
- EROĞUL, Cem (1990) **Demokrat Parti**, Ankara: İmge Kitabevi.
(1974) **Anayasayı Değiştirme Sorunu, Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi**, Ankara: Sevinç Matbaası.
- ETZIONI-HAEVY, Eva (1986) "Radicals in The Establishment: Towards An Exploration of The Political Role of Intellectuals in Western Societies", **Journal of Political and Military Sociology**, Volum 14, Spring, p.p. 29-40.
- EVCİMEN, Günsev (1979) "Batı Demokrasilerinde Kurumsallaşmış Muhalefet: İşlevleri ve Sorunlar", **İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt XLIII, Sayı 1-4, s.s. 139-147.
- ERYILMAZ, Bilal (1996) **Osmanlı Devleti'nde Gayr-ı Müslim Tebanın Yönetimi**, İstanbul: Risale Yayınları.
- FAWTHROP, Tom (1969) "Towards on Extra-Parliamentary Opposition", **The New Revolutionaries**, William Morron and Company Inc.
- FOUCAULT, Michel (2000) **Entelektüelin Siyasi İşlevi**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FUAT, Mehmet (2001) **Aydınlar Sözlüğü**, İstanbul: Adam Yayıncılık.
- GELLHORN, Walter (1965) **Amerikan Hakları**, (Çeviren: Ü. Oskay), Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- GENÇKAYA, Ömer Faruk (1998) "Türk Siyasal Sisteminde Kurucu Meclis: 1961 ve 1981 Deneyimlerinin Karşılaştırılması", KİLİ, Suna (Derleyen), (1998), **27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası**, İstanbul: Boyut Kitapları.
- GEVGİLİLİ, Ali (1987) **Yükseliş ve Düşüş**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- GOULD, Carol C. (1999) "Çeşitlilik ve Demokrasi: Farklılıkların Temsili", BENHABIB, Seyla (Derleyen), (1999), **Demokrasi ve Farklılık**, İstanbul: Numune Matbaası, s.s. 244-267.

- GOULDNER, Alvin W. (1979) **The Future of The Intellectuals and The New Class**, New York: Continuum Publishing Corporation.
- GÖĞÜŞ, Mine (1969) "Amerikan Üniversitelerindeki Öğrenci Hareketlerinin Mahiyet ve Nedenleri", **1968 Yılı Öğrenci Hareketleri**, Ankara: AÜEFY.
- GÖKTÜRK, Atilla (2000) "Zorla "Göç"en Haklar", **Türkiye'de İnsan Hakları**, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları, s.s. 271-280.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref (1986) **Anayasa Hukuku**, Ankara: S Yayınları.
(1993) **Türk Anayasa Metinleri**, Ankara: Turhan Kitabevi.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref ve Suna KİLİ (1982) **Türk Anayasa Metinleri**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- GRAMSCI, Antonio (1967) **Aydınlar ve Toplum**, (Çeviren: V. Günyol, F. Edgü, B. Onaran), İstanbul: Çan Yayınları.
- GUPTA, Dipak; M.C. MADHAVAN and Andrew BLEE (1998) "Democracy, Economic Growth and Political Instability: An Integrated Perspective", **Journal of Socio-Economics**, Oct. 98, Vol. 27, Issue 5, p.p. 587-612.
- GÜNGÖR, Celalettin (1997) **27 Mayıs ve Partileşme Sorunu**, Ankara. Nurol Matbaası.
- GÜRAN, Sait (1969) **İfade Hürriyeti Üzerinde İdarenin Yetkileri**, İstanbul: İÜHF Yayınları.
- GÜRİZ, Adnan (1998) "İfade Hürriyetinin Sınırları", ÖKÇESİZ, Hayrettin (Derleyen), (1998), **Düşünce Özgürlüğü**, İstanbul: Afa Yayınları, s.s. 82-86.
- GÜRKAN, Nilgün (1998) **Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- HABERMAS, Jürgen (2002) **Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak**, (Çev. İ. Aka), İstanbul: YKY.
(1999) "Demokrasinin Üç Normatif Modeli", BENHABİB, Seyla (Derleyen), (1999), **Demokrasi ve Farklılık**, İstanbul: Numune Matbaası, s.s. 37-50.

- (2000) **Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü**, (Çev. T. Bora, M. Sancar), İstanbul: İletişim Yayınları.
- (1998) "Siyasal Kuramın Sorunları Üzerine Bir Söyleşi", **Cogito**, Sayı 15, s.s. 141-158.
- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki (2000) **Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- HALE, William (1996) **Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, İstanbul: Hil Yayınları.
- HAMILTON, Alexander; James MADISON and John JAY (1982) **The Federalist Papers**, New York: Bantam Books, Inc.
- HAYEK, Friedrich A. Von (1995) **Kölelik Yolu**, (Çeviren: T. Feyzioğlu, Y. Arsan), Ankara: LDT Yayınları.
- HELD, David (1998) "Cumhuriyetçilik: Özgürlük, Öz-Yönetim ve Aktif Yurttaş", **Cogito**, Sayı 15, s.s. 27-67.
- HEYWOOD, Andrew (1997) "Demokrasi", **Liberal Düşünce**, Güz 97, Sayı 8, s.s. 108-121.
- HOCAOĞLU, Durmuş (1997) "Düşük Şiddetli Devrim", **Doğu Batı**, Yıl 1, Sayı 1, s.s. 61-77.
- HUNTINGTON, Samuel P. (1993a) **Üçüncü Dalga**, (Çeviren: E. Özbudun), Ankara: TDV Yayınları.
- (1993b) "The Clash of Civilizations?", **Foreign Affairs**, Vol. 72, No 3, p.p. 22-49.
- İLİCAK, Nazlı (1975) **15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor**, İstanbul: Kervan Yayınları.
- IONESCU, Ghita ve Isabel de MADARIAGA (1988) **Muhalefet**, (Çeviren: B. Tanç), İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- İBA, Şaban (1999) **Milli Güvenlik Devleti**, İstanbul: Çivi Yazıları.
- İÇDUYGU, Ahmet ve E. Fuat KEYMAN (1998) "Globalleşme, Anayasallık ve Türkiye'de Vatandaşlık Tartışması", **Doğu Batı**, Sayı 5, s.s. 143-155.
- JACKSON, Neil (1999) "The Council Tenants' Forum: A Liminal Public Space Between Lifeworld and System?", **Urban Studies**, Jan 99, Vol. 36, Issue 1, p.p. 43-59.

JULIEN, Claude (1974) **Demokrasilerin İntiharı**, (Çev. M. Kayabal), İstanbul: Milliyet Yayınları.

KABOĞLU, İbrahim (1998) "Pozitif Anayasa Hukukunda Düşünce Özgürlüğünün Sınırları", ÖKÇESİZ, Hayrettin (Derleyen), (1998), **Düşünce Özgürlüğü**, İstanbul: Afa Yayınları, s.s. 205-233.

(1998) **Özgürlükler Hukuku**, İstanbul: Afa Yayınları.

KAÇURADI, İoanna (1998) "Düşünce Özgürlüğü: Nedir Acaba?", ÖKÇESİZ, Hayrettin (Derleyen), (1998), **Düşünce Özgürlüğü**, İstanbul: Afa Yayınları, s.s. 17-26.

KADIOĞLU, Ayşe (1999) **Cumhuriyet İdaresi Demokrasi Muhakemesi**, İstanbul: Metis Yayınları.

(2002) "Türkiye'de Vatandaşlık ve Bireyleşme: İradenin Akıl Karşısındaki Zaferi", KEYMAN, E. Fuat (Derleyen), (2002), **Liberalizm, Devlet, Hegemonya**, İstanbul: Everest Yayınları.

(1997) "Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türk Milliyetçiliğinin Çelişkisi ve Seçkinlerin Tavrı", BİLGİN, Nuri (Derleyen), (1997), **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

KADUSHIN, Charles (1971) "How and Where to Find The Intellectual Elite in The United States", **Public Interest** 35, Spring, p.p. 1-18.

KAHRAMAN, Hasan Bülent (2002) "28 Şubat ve Le Pen", **Radikal**, 01.05.2002.

KALAYCIOĞLU, Ersin (1998) "27 Mayıs 1960 İhtilaline Giden Yol: Nedenler ve Açıklamalar", KİLİ, Suna (Derleyen), (1998), **27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası**, İstanbul: Boyut Yayınları.

(1995) **Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür**, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

KAPANİ, Münci (1985) "Demokrasi Kültürü", **Cumhuriyet**, 12.01.1985.

(1988) **Politika Bilimine Giriş**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

- KARAKOYUNLU, Yılmaz (1995) "Aydın Geleneğinin Oluşumu ve Cumhuriyet Aydınları", ŞEN, Sabahattin (Derleyen), (1995), **Türk Aydın ve Kimlik Sorunu**, İstanbul: Bağlam Yayınları, s.s. 103-122.
- KARAMAN, Lutfullah (1997) "Sivil Toplum-Siyasal Toplum İkilemi Ekseninde Cumhuriyet Türkiye'sine Bir Bakış", BİLGİN, Nuri (Derleyen), (1997), **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayınları, s.s. 265-274.
- KARPAT, Kemal (1996) **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul: Afa Yayınları.
(1997) "Mülkiyet Hakları, Orta Sınıflar, Kültür ve Parlamenter Demokrasi", **Yeni Türkiye**, Yıl 3, Sayı 17, s.s. 630-643.
- KARTAL, S. Kemal (1992) **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme**, Ankara: Adım Yayıncılık.
- KAYALI, Kurtuluş (2001) **Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KEANE, John (1988) **Sivil Toplum ve Devlet**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- KENANOĞLU, M. Macit (1999) "Hukuki ve Siyasi Açısından Düşünce Hürriyeti", **Düşünen Siyaset**, Yıl 1, Sayı 10, s.s. 69-85.
- KESKİN, Ferda (1998) "Seyla Benhabib İle Söyleşi", **Cogito**, Sayı 15, s.s. 132-140.
- KEYMAN, E. Fuat (2002) "Globalleşme Söylemleri, Özgürlük Sorunsalı ve Türkiye", KEYMAN, E. Fuat (Derleyen), (2002), **Liberalizm, Devlet, Hegemonya**, İstanbul: Everest Yayınları, s.s. 199-213.
(1998) "Kamusal Alan ve "Cumhuriyetçi Liberalizm": Türkiye'de Demokrasi Sorunu", **Doğu Batı**, Yıl 2, Sayı 5, s.s. 57-72.
- KILIÇBAY, Mehmet Ali (1995) "Türk Aydınlarının Dünyasını Anlamak", ŞEN, Sabahattin (Derleyen), (1995), **Türk Aydın ve Kimlik Sorunu**, İstanbul: Bağlam Yayınları, s.s. 175-179.

- KIŞLALI, Ahmet Taner (1974) **Öğrenci Ayaklanmaları**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- KİLİ, Suna (2000) "Demokrasi "Cumhuriyetsiz" Olmaz", **Cumhuriyet**, 13.02.2000.
(1969) **Kemalism**, İstanbul: Robert College School of Business Administration and Economics
(1998) **27 Mayıs 1960 Devrimi, Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası**, İstanbul: Boyut Kitapları.
- KODAMAN, Bayram (1997) "Jakobenizm ve Demokrasi", **Yeni Türkiye**, Demokrasi Özel Sayısı, Yıl 3, Sayı 17, s.s. 469-478.
- KOLAKOWSKI, Leszek (1993) "Totaliterizm ve Yalan", YAYLA, Atilla (Derleyen), (1993), **Sosyal ve Siyasal Teori**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- KRAMNICK, Isaac (1980) "English Middle Class Radicalism in the Eighteenth Century", **Literature of Liberty**, Summer, Vol. 3, p.p. 5-48.
- KÜÇÜK, Yalçın (1985) **Aydın Üzerine Tezler**, Birinci Kitap, İstanbul: Tekin Yayınları.
(1983) "Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul: İletişim Yayınları, s.s. 138-144.
- KÜÇÜKÖMER, İdris (1994) **Düzenin Yabancılaşması/Batılılaşma**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- KYMLICKA, Will (1999) "Kanada'da Grup Ayrışmalı Üç Yurttaşlık Biçimi", BENHABIB, Seyla (Derleyen), (1999), **Demokrasi ve Farklılık**, İstanbul: Numune Matbaası, s.s. 220-243.
- LADD, Evertt Carl and Seymour Martin LIPSET (1975) **The Divided Academy: Professors and Politics**, New York: W.W. Norton.
- LAMPE, Ernst Joachim (1998) "Düşünce Özgürlüğü, İfade Özgürlüğü, Demokrasi", ÖKÇESİZ, Hayrettin (Derleyen), (1998),

- Düşünce Özgürlüğü**, İstanbul: Afa Yayınları, s.s. 127-134.
- LIJPHART, Arend (1986) **Çağdaş Demokrasiler**, (Çeviren: E. Özbudun, E. Onulduran), Ankara: Yetkin Yayınları.
- LIPSITZ, Lewis and David M. SPEAK (1989) **American Democracy**, New York: St. Martin's Press.
- LIPSON, Leslie (1973) **Politika Biliminin Temel Sorunları**, (Çeviren: T. Karamustafaoğlu), Ankara: AÜHF Yayınları.
(1984) **Demokratik Uygarlık**, (Çeviren: H. Gülaip, T. Alkan), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- MACHIAVELLI, Niccolo (1998) **Hükümdar**, (Çeviren: M. Özay), İstanbul: Şule Yayınları.
- MAHÇUPYAN, Etyen (1999) **Yönetemeyen Cumhuriyet**, İstanbul: Yol Yayınları.
- MAIHOFER, Werner (1990) "The Ethos of The Republic and The Reality of Politics", BACK, Gisela, Quentin SKINNER and Maurizia VIROLI (Ed.), (1990), **Machiovelli and Republicanism**, Cambridge: Cambridge University Press.
- MARDİN, Şerif (1995) **Türk Modernleşmesi**, İstanbul: İletişim Yayınları.
(1999) **İdeoloji**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MAYO, Henry B. (1964) **Demokratik Teoriye Giriş**, (Çeviren: E. Kongar), Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- MERİÇ, Cemil (1983) "Batıda ve Bizde Aydının Serüveni", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul: İletişim Yayınları, s.s. 130-137.
- MERT, Nuray (2001) "Cumhuriyet Türkiye'sinde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu", İNSEL, Ahmet (Derleyen), (2001), **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/Kemalizm**, Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları, s.s. 197-209.
- MERTON, Robert K. (1968) **Social Theory and Social Structure**, New York: Free Press.

- MILIBAND, Ralph (1973) **The State in Capitalist Society**, London: Quartet Books.
- MORANGE, Jian (1998) "İfade Özgürlüğünün Hukuki Esasları", (Çeviren: T. Ballıgil), ÖKÇESİZ, Hayrettin (Derleyen), (1998), **Düşünce Özgürlüğü**, İstanbul: Afa Yayınları, s.s. 87-92.
- MUMCU, Ahmet (1971) **Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, Ankara: Sevinç Matbaası.
- MUMCU, Uğur (1988) **Bir Uzun Yürüyüş**, İstanbul: Tekin Yayınları.
- NACİ, Fethi (1995) "'Münevver"den "Entel"e", ŞEN, Sabahattin (Derleyen), (1995), **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, İstanbul: Bağlam Yayınları, s.s. 181-187.
- NESİN, Aziz (1993) **Ah Biz Ödlek Aydınlar**, İstanbul: Adam Yayınları.
- OLDFIELD, Adrian (1994) "Citizenship: An Unnatural Practice", TURNER, Byran and Peter HAMILTON (Ed.), (1994), **Citizenship: Critical Concepts**, Vol. 1, London: Routledge.
- ÖKÇESİZ, Hayrettin (1998a), **Düşünce Özgürlüğü** İstanbul: Afa Yayınları.
(1998b) **Hukuk Devleti**, İstanbul: Afa Yayınları.
- ÖZDEMİR, Hikmet (1986) **Yön Hareketi**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
(1993) **Rejim ve Asker**, 2. Baskı, İstanbul: İz Yayınları.
(2000) **Doğan Avcıoğlu**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- ÖZDEN, Yekta Güngör (1996a) "Aydınlanmanın ve Çağdaşlığın Önünde Kimi Engeller", **Hukukun Üstünlüğüne Saygı**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
(1996b) "Bir Hukuk Devleti Savaşçısı: Velidedeoğlu", **Hukukun Üstünlüğüne Saygı**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
(1996c) **İnsan Hakları, Laiklik, Demokrasi Yolunda**, 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.
(1995) **Anayasa Yargısı**, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.
(1990) "Demokrasi Bilinci", **Cumhuriyet**, 13.06.1990.
(2001) **Cumhuriyetçi Demokrasi**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

- ÖZİPEK, Bekir Berat (2001) "Akademik Özgürlüğün Anlamı ve Gerekliği",
Liberal Düşünce, Yıl 6, Sayı 24, s.s. 185-195.
- ÖZKAYA, Yücel (1989) **Milli Mücadelede Atatürk ve Basın**, Ankara: Atatürk
Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırmaları
Merkezi Yayınları.
- ÖZLEM, Doğan (2000) "Hukuk Devletini Sosyal Devlet İçinde Düşünmek",
Doğu Batı, Sayı 13, s.s. 9-23.
- ÖZMAN, Aylın (1998) "Mehmet Ali Aybar: Sosyalist Solda 40'lardan 90'lara
Bir Köprü", **Toplum ve Bilim**, Güz, Sayı 78, s.s. 134-159.
- ÖZTÜRK, O. Metin (1993) **Ordu ve Politika**, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- PARSONS, Talcott (1970) "The Intellectual: A Social Role Category", RIEFF,
Philip (Ed.), (1970), **On Intellectual**, Garden City:
Daubleday.
- PAYASLIOĞLU, Arif (1952) **Siyasi Partiler**, Ankara: AÜSBF Yayınları.
- PETTIT, Philip (1998) **Cumhuriyetçilik**, (Çeviren: A. Yılmaz), İstanbul:
Ayrıntı Yayınları.
- PORTELLI, Hugues (1982) **Gramsci ve Tarihsel Blok**, (Çeviren: K. Somer),
Ankara: Savaş Yayınları.
- RAND, Ayn (1993) "Savaşın Kökleri", YAYLA, Atilla (Derleyen), (1993),
Sosyal ve Siyasal Teori, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- ROUSSEAU, Jean J. (1989) **Toplum Sözleşmesi**, (Çeviren: V. Günyol),
Ankara: MEB Yayınları.
- SAFA, Peyami (1971) **Din, İnkılap, İrtica**, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- SAID, Edward (1995) **Entelektüel**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SAKMAN, Sabahattin (1993) "Demokrasi Tartışmasına Yapılan Otoriter
Sosyalist İtirazların Anatomisi", YAYLA, Atilla (Derleyen),
(1993), **Sosyal ve Siyasal Teori**, Ankara: Siyasal
Kitabevi, s.s. 348-359.
- SANCAR, Mithat (2000) **Devlet Akı Kışkacında Hukuk Devleti**, İstanbul:
İletişim Yayınları.

- SANDEL, Michael J. (1999) "Liberalism and Republicanism: Friends or Foes? A Reply to Richard Dagger", **Review of Politics**, Spring 99, Vol. 61, Issue 2, p.p. 209-215.
- SARIBAY, Ali Yaşar (2000) **Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi ve Sivil İtiraz**, İstanbul: Alfa Yayınları.
- SARTORI, Giovanni (1971) "Opposition and Control: Problems and Prospects", BARKER, R. (Ed.), (1971), **Studies in Opposition**, Macmillan: St. Martin's Press.
(1996) **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Ankara: Yetkin Yayınları.
- SARTRE, Jean Paul (1997) **Aydınlar Üzerine**, (Çeviren: A. Bora), İstanbul: Can Yayınları.
- SAYARI, Sabri (1995) "Soğuk Savaştan Sonra Türk Aydınları", ŞEN, Sabahattin (Derleyen), (1995), **Türk Aydın ve Kimlik Sorunu**, İstanbul: Bağlam Yayınları, s.s. 409-414.
- SCHARF, Kurt (1998) "Toplumsal Bir Emniyet Supabı Olarak Düşünce Özgürlüğü-İran, Brezilya ve Berlin Deneyimlerim", ÖKÇESİZ, Hayrettin (Derleyen), (1998), **Düşünce Özgürlüğü**, İstanbul: Afa Yayınları, s.s. 156-166.
- SELÇUK, Sami (1997) "Sayın Cumhurbaşkanına", **Yeni Yüzyıl**, 25.04.1997.
(1994a) "Laiklik, Sivil Toplum, Homo Democraticus", **Milliyet**, 15.03.1994.
(1994b) **Laiklik, Sivil Toplum, Homo Democraticus**, İstanbul: Uygarlık Yayınları.
(1999) **Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
(1987) **Temsili ve Katılımcı Demokrasinin Kökeni**, İstanbul: Çağdaş Yayınları. –
(2000) **Özlenen Demokratik Türkiye**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- (1998) "Düşün Özgürlüğü", ÖKÇESİZ, Hayrettin (Derleyen), (1998), **Düşünce Özgürlüğü**, İstanbul: Afa Yayınları, s.s. 293-314.
- SEN, Amaty (1999) "Democracy as a Universal Value", **Journal of Democracy**, July 1999, p.p. 3-17.
- SENCER, Muzaffer (1974) **Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, İstanbul: May Yayınları.
- SENNETT, Richard (1996) **Kamusal İnsanın Çöküşü**, (Çev. S. Durak, A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SEZEN, Saim (1994) **Seçim ve Demokrasi**, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- SOMEL, Selçuk Akşin (2001) "Osmanlı Reform Çağında Osmanlıcılık Düşüncesi", ALKAN, Mehmet (Derleyen), (2001), **Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası**, İstanbul: İletişim Yayınları, s.s. 88-116.
- SOYSAL, Mümtaz (1995a) "Mezhepler ve Diyanet", **Hürriyet**, 16.04.1995.
- (1995b) **İdeoloji Öldü mü?**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1995c) **Anayasanın Püf Noktası**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1995d) **İçgüveysinin Encamı**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1995e) **Balınanın Böcekleri**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1976) "Heyecansız Cumhuriyet", **Milliyet**, 29.10.1976.
- (1994a) "Ortak Bilinç", **Hürriyet**, 27.12.1994.
- (1994b) "Demokratikleşme Bölme Değildir", **Cumhuriyet**, 22.12.1994.
- (1994c) "Büyük Kopukluk", **Hürriyet**, 30.10.1994.
- (1993a) "Yalan ve Yılan", **Hürriyet**, 03.11.1993.
- (1993b) "Bitmemiş Senfoni", **Hürriyet**, 29.10.1993.
- (1991a) "Fırat'ın Ötesi", **Milliyet**, 15.03.1991.
- (1991b) "Kemiksiz Devlet", **Milliyet**, 02.02.1991.
- (1975) **Güzel Huzursuzluk**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1989a) "Milletvekilliği Meselesi", **Milliyet**, 12.05.1989.
- (1989b) "Bu Ne Biçim Devlet Yönetmek", **Milliyet**, 24.05.1989.

- (1989c) "Anayasanın Püf Noktası", **Milliyet**, 23.05.1989.
- (1989d) "Kuzular", **Milliyet**, 14.04.1989.
- (1988a) "Yozlaşmadan Uzaklaşmak", **Milliyet**, 24.09.1988.
- (1988b) "Kavram Çarpıklığı", **Milliyet**, 29.06.1988.
- (1988c) "İki Düğüm", **Milliyet**, 07.09.1988.
- (1962) "Boşluk", **Yön**, 18 Temmuz 1962.
- (1964) "Çıktık Açık Alınla...", **Yön**, 30 Ekim 1964.
- (1969) **Dinamik Anayasa Anlayışı: Anayasanın Diyalektiği Üzerine Bir Deneme**, Ankara: AÜSBF Yayınları.
- (1990) "Etik", **Milliyet**, 09.02.1990.
- (1987) **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ŞENEL, Alaeddin (1998) "Simgesel Araçlar, Düşünce Özgürlüğü ve Dinsel İdeoloji", ÖKÇESİZ, Hayrettin (Derleyen), (1998), **Düşünce Özgürlüğü**, İstanbul: Afa Yayınları, s.s. 47-65.
- TANİLLİ, Server (1982) **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul: Say Yayınları.
- TANÖR, Bülent (1994) **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, İstanbul: BDS Yayınları.
- (1997) "Siyasal Tarih", **Bugünkü Türkiye, Türkiye Tarihi 5**, İstanbul: Cem Yayınları.
- (1986) **İki Anayasa**, İstanbul: Beta Yayınları.
- (1969) **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası**, İstanbul: Öncü Kitabevi.
- (1998) "Türkiye'de Düşünce Özgürlüğüne İlişkin Hukuk Politikaları", ÖKÇESİZ, Hayrettin (Derleyen), (1998), **Düşünce Özgürlüğü**, İstanbul: Afa Yayınları, s.s. 258-267.
- (1997) **Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri**, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- (1979) **TCK 142. Madde Düşünce Özgürlüğü ve**

Uygulama, İstanbul: Forum Yayınları.

TAYLOR, Charles (1996) **Çokkültürcülük**, İstanbul: YKY.

TEKELİ, İlhan (1999) **Modernite Aşılırken Siyaset**, Ankara: İmge Yayınları.

TEZEL, Yahya Sezai (1995) "Jakoben Yenileşmecilik", ŞEN, Sabahattin (Derleyen), (1995), **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, İstanbul: Bağlam Yayınları, s.s. 133-150.

TEZİÇ, Erdoğan (1998) **Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları.

TMMOB (1976) **TMMOB 21. Genel Kurulunda Bağımsızlık ve Demokrasi İçin Emperyalizme ve Faşizme Karşı Mücadele Konusunda Teoman Öztürk, Bülent Ecevit, Behice Boran, Ahmet Kaçmaz, Mehmet Ali Aybar, Ahmet Yıldız, Halit Çelenk, Muammer Aksoy, Erhan Tezgör, Cemil Çakır Neler Dediler?**, Ankara: TMMOB Yayınları.

TOCQUEVILLE, Alexis De (1994) **Amerika'da Demokrasi**, (Çeviren: İ Sezal, F. Dilber), Ankara: Yetkin Yayınları.

TOKER, Metin (1976a) "Siyaset Hayatımızın Anatomisi", **Hürriyet**, 17.10.1976.

(1976b) "Kimse Kendine Göre Ordu Yapamaz", **Hürriyet**, 21.07.1976.

(1977) "Kimse Ordu Üzerinde Hayal Etmesin", **Hürriyet**, 17.07.1977.

(1971) **Solda ve Sağda Vuruşanlar**, 1. Baskı, Ankara: Akis Yayınları.

(1973) "Bir Seçimin Anatomisi", **Milliyet**, 21.10.1973.

(1981) **Not Defterinden, 1973 Seçimlerinden 12 Eylül'e**, 1. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları.

(1978) "1981'e Kadar Siyasal Barış", **Hürriyet**, 10.09.1978.

(1980) "Koca İsmet Paşa'nın 3 Basit Önerisi", **Hürriyet**, 14.09.1980.

(1998a) "Makulü Normalde Aramak-I", **Milliyet**, 03.03.1998.

- (1998b) "Siyasi Yapılanma Neden Hep Askeri Bekler", **Milliyet**, 07.03.1998.
- (1998c) "Sivil Toplum Örgütleri İşlere El Koyunca", **Milliyet**, 23.04.1998.
- (2000a) "Jakoben Olmayıp da Ne Yapacaktık", **Milliyet**, 19.03.2000.
- (2000b) "DP Bundan Battı", **Milliyet**, 18.06.2000.
- (2000c) "Değişen, Dönek ve Değişmeyen", **Milliyet**, 06.02.2000.
- (2000d) "Asker Ne Zaman Konuşur-I", **Milliyet**, 22.04.2000.
- (2000e) "27 Mayıs, 40; 12 Eylül, 20 Yaşında", **Milliyet**, 12.09.2000.
- (2000f) "Numaralılar", **Milliyet**, 11.06.2000.
- (2000g) "İstedliğini Düşün, Ama Söyle!", **Milliyet**, 13.07.2000.
- TOPRAK, Zafer (1995) "Aydın, Ulus Devlet ve Popülizm", ŞEN, Sabahattin (Derleyen), (1995), **Türk Aydınını ve Kimlik Sorunu**, İstanbul: Bağlam Yayınları, s.s. 39-82.
- TOSUN, Gülgün (2001) **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi**, İstanbul: Alfa Yayınları.
- TOURAINÉ, Alain (1997) **Demokrasi Nedir?**, (Çeviren: O. Kunal), İstanbul: YKY.
- TUNAYA, Tarık Zafer (1975) **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, İstanbul: İÜHF Yayınları.
- TUNCAY, Suavi (1996) **Parti İçi Demokrasi ve Türkiye**, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- TUNÇAY, Mete (1987) "Aydınlar Üstüne Bir Deneme", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt XI, Sayı 85, s.s. 15-17.
- (1997) **Çağdaş Türkiye, Türkiye Tarihi 4**, İstanbul: Cem Yayınları.

- TUNÇKANAT, Haydar (1996) **27 Mayıs 1960 Devrimi**, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- TURAN, İlter (1976) **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, İstanbul: Der Yayınları.
- TURGUT, Nükhet (1984) **Siyasal Muhalefet**, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1996) **Siyasal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- TÜRKOĞLU, Sevim (2001) ““Gülyüzlü” Sosyalist”, ÖNGİDER, Seyfi (Derleyen), (2001), **Lider Biyografilerindeki Türkiye**, İstanbul: Aykırı Yayınları, s.s. 343-363.
- ÜLGENER, Sabri F. (1983) **Zihniyet, Aydınlar ve İzmler**, Ankara: Mayaş Yayınları.
- ÜNDER, Hasan (1998) “Kemalist Cumhuriyetçiliğin Klasik Ruhu”, **Birikim**, Sayı 115, s.s. 60-74.
- ÜSTEL, Füsun (1996) “Cumhuriyet’ten Buyana Yurttaş Profili”, **Yeni Yüzyıl**, 24.04.1996.
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı (1986a) “Demokrasi, Soru ve Yanıtlar”, **Cumhuriyet**, 27.04.1986.
- (1986b) “Demokrasi Arayışı, Partiler I”, **Cumhuriyet**, 26.01.1986.
- (1986c) “Demokrasi Arayışı, Askeri Zihniyet”, **Cumhuriyet**, 09.01.1986.
- (1986d) “Demokrasi Arayışında Uyanış”, **Cumhuriyet**, 01.06.1986.
- (1985) “Demokrasi Arayışı, Askeri Eğitim”, **Cumhuriyet**, 22.12.1985.
- (1973a) “Faşizme Davetiye mi?”, **Cumhuriyet**, 18.11.1973.
- (1973b) “Bir Tercih”, **Cumhuriyet**, 27.05.1973.
- (1972a) “Yine Hukuk Devletine Dair”, **Cumhuriyet**, 03.12.1972.

- (1972b) "Tehlikeli Bir Yarış", **Cumhuriyet**, 18.10.1972.
- (1972c) "Bir Efsane Sona Erdi", **Cumhuriyet**, 08.11.1972.
- (1965) "Türk'ün Çilesi Dolsun", **Cumhuriyet**, 22.12.1965.
- (1943) "Yirmi Yıllık Cumhuriyet", **Cumhuriyet**, 29.10.1943.
- (1944) "Cumhuriyet ve Medeni Kanun", **Cumhuriyet**, 30.10.1944.
- (1945) "Cumhuriyetin Manası", **Cumhuriyet**, 29.10.1945.
- (1974a) **Devirden Devire**, 1. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1974b) "Niçin Bu Sabırsızlık", **Cumhuriyet**, 07.07.1974.
- (1975a) "Niçin Olmuyor Demokrasi?", **Cumhuriyet**, 24.08.1975.
- (1975b) "Sandık", **Cumhuriyet**, 19.10.1975.
- (1976) **Sağsız Solsuz Demokrasi**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- (1967a) "Dikta Hevesi ve Demokrasi", **Cumhuriyet**, 23.08.1967.
- (1967b) "Demokrasinin ve Diktanın Temelleri", **Cumhuriyet**, 24.08.1967.
- (1987a) "Cumhuriyetin Temeli", **Cumhuriyet**, 01.03.1987.
- (1987b) "Demokrasi Kılığında Dikta", **Cumhuriyet**, 15.03.1987.
- (1987c) "Katmerli Adaletsiz Seçim", **Cumhuriyet**, 27.09.1987.
- (1980) "Muhtıra ve Atatürk İlkeleri", **Cumhuriyet**, 06.01.1980.
- (1982) "Demokrasiye Geçilirken", **Cumhuriyet**, 10.10.1982.
- (1989) **12 Eylül, Karşı Devrim**, İstanbul: Evrim Yayınları.
- WALLERSTEIN, Immanuel (1998) **Liberalizmden Sonra**, İstanbul: Metis Yayınları.

- WALTMAN, Jerold (1998) "Citizenship and Civic Republicanism in Contemporary Britain", **Midwest Quarterly**, Autumn 98, Vol. 40, Issue 1, p.p. 93-107.
- WHITE, Patricia (1993) "Trust and Toleration: Some Issues for Education in a Multicultural Democratic Society", HORTON, John (Ed.), (1993), **Liberalism, Multiculturalism and Toleration**, New York: St. Martin Press.
- YAVUZ, Hilmi (1998) "Fikirler ve Sınırlar", ÖKÇESİZ, Hayrettin (Derleyen), (1998), **Düşünce Özgürlüğü**, İstanbul: Afa Yayınları.
- YAYLA, Atilla (2001) **Demokrasiyi Koruma Kılavuzu**, Ankara: Liberte Yayınları.
(1997) "Türkiye'de İslam, Laiklik ve Demokrasi", **Yeni Türkiye**, Yıl 3, Sayı 17, s.s. 140-158.
(2001) "Demokrasiyi Koruma Kılavuzu", **Liberal Düşünce**, Yıl 6, Sayı 22, s.s. 67-73.
(1992) **Liberalizm**, Ankara: Turhan Kitabevi.
- YILMAZ, Hakan (1998) "Kamu, Kamu Otoritesi ve Devlet: Habermas'ın Işığında Türkiye'yi Düşünmek", **Cogito**, Sayı 15, s.s. 159-169.
- YILMAZ, Aytekin (1996) **Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar**, Ankara: Vadi Yayınları.
- YÜRÜŞEN, Melih (1998) **Çeşitlilikten Özgürlüğe**, Ankara: LDT Yayınları.
(1997) "Politik Meşruiyet, Liberal Tarafsızlık ve Türkiye", **Liberal Düşünce**, Sayı 7, s.s. 19-35.
- ZIMMERMAN, Carle C. (1964) **Sosyal Sınıflar Sosyolojisi Bakımından Aydınların Ortaya Çıkışı**, (Çeviren: N. Arkun), İstanbul: Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmalar Derneği.